

การผสมผสานวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในบริบทพื้นที่ชายแดนไทยและ
เมียนมา

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ACCULTURATION OF RELIGIOUS PRACTICES AND CUSTOMS FOR LAYPEOPLE IN THE CON
TEXT OF BORDER AREAS OF THAILAND AND MYANMAR

Miss Patrasuda Saleewan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Human and Social Development
(Interdisciplinary Program)

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การผสมผสานวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของ

พุทธศาสนิกชนในบริบทพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมา

โดย

นางสาวภัทรสุดา สาลีวรรณ

สาขาวิชา

พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร. พินิจ ลาภธนานนท์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุเนตร ชุตินธรานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัฒนา ชาติานิติ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร. พินิจ ลาภธนานนท์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวภา พรศิริพงษ์)

ภัทรสุตา สาสิ่ววรรณ : การผสมผสานวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในบริบทพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมา (ACCULTURATION OF RELIGIOUS PRACTICES AND CUSTOMS FOR LAYPEOPLE IN THE CONTEXT OF BORDER AREAS OF THAILAND AND MYANMAR) อ.ที่ปริกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร. พิณิจ ลากธนานนท์, หน้า.

งานวิจัยนี้เป็นการทำวิจัย 2 แนวทาง คือการวิจัยเอกสารกับการวิจัยสนาม ซึ่งการวิจัยเอกสารเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์แม่สอดจากเอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติกับเอกสารท้องถิ่น ส่วนการวิจัยสนามใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวัด พระสงฆ์ และชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เหตุผลสำคัญที่เลือกศึกษาพื้นที่แม่สอดนี้เนื่องจากเป็นชุมชนชายแดนไทยกับเมียนมาที่มีทั้งวัดไทยและวัดเมียนมาอยู่ร่วมกัน ทำให้เห็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา ตลอดจนพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในประเด็นการผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ทั้งในกลุ่มประชากรหลักคือพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

ผลการวิจัยพบว่าแม่สอดเป็นเมืองพหุวัฒนธรรมที่คนไทยและคนเมียนมาอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน โดยสามารถจำแนกลักษณะความสัมพันธ์ได้ 3 ประการ คือ (1) ศึกษาการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาผ่านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม พบว่ามีการผสมผสานโน้มน้าวไปยังทางวัฒนธรรมเมียนมา เนื่องจากคณะศรัทธาที่เข้าไปบริจาคและร่วมทำบุญด้านการก่อสร้างภายในวัดส่วนมากเป็นชาวเมียนมา และช่างก่อสร้างในวัดส่วนใหญ่เป็นชาวเมียนมา สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในวัดจึงมีความโน้มเอียงไปในแบบแผนวัฒนธรรมเมียนมา (2) วิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพระสงฆ์เมียนมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทย เพราะพระสงฆ์ชาวเมียนมาต้องปฏิบัติอยู่ภายใต้กฎของคณะสงฆ์ไทย ในขณะที่พระสงฆ์ไทยก็ได้ปรับประยุกต์เข้ากับพระสงฆ์เมียนมาในบางพิธีกรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและเมียนมาสามารถปฏิบัติประเพณีทางศาสนาที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นร่วมกัน (3) วิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยมีความโน้มเอียงในเชิงรับวัฒนธรรมเมียนมาไปปรับใช้มากกว่าพุทธศาสนิกชนเมียนมา เนื่องจากมีพื้นฐานความศรัทธาในพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่การมีรากฐานวัฒนธรรมเมียนมาที่เข้มแข็งในพื้นที่แม่สอดมาอย่างยาวนาน ทำให้ชาวไทยและชาวเมียนมามีความพยายามผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีร่วมกันจนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นแม่สอด

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแม่สอดเป็นพื้นที่ที่คนไทยและคนเมียนมาสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขท่ามกลางสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีพุทธศาสนาเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนเมียนมาให้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง อันจะเป็นแบบอย่างแนวทางการผสมผสานทางศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อสร้างเสริมประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนได้ในอนาคต

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5687208620 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORDS: ACCULTURATION / CULTURAL INTEGRATION / MONASTIC SPACE / THAI AND MYANMAR BUDDHIST / LOCALITY / MAESOT / การผสมผสานวัฒนธรรม / การบูรณาการวัฒนธรรม / พื้นที่ทางศาสนา / พุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา / ความเป็นท้องถิ่น / แม่สอด

PATRASUDA SALEEWAN: ACCULTURATION OF RELIGIOUS PRACTICES AND CUSTOMS FOR LAYPEOPLE IN THE CONTEXT OF BORDER AREAS OF THAILAND AND MYANMAR. ADVISOR: PINIT LAPTHANANON, pp.

This research was conducted by using two main methodologies: documentary research and field research. Firstly, the study aimed to find out the historical documents from the National Archives and from local key informants. Secondly, its field research applied the qualitative research by approaching participant observation and in-depth interview as its two main methods to collect data from the key informants at Tambon Thasailuad in Maesot district, Tak province. The research site was selected because it is located along the border area between Thailand and Myanmar, having Myanmar temples as well as having Thai and Myanmar monks and laypeople to live and practice Buddhism together in the area.

The research found that Maesot is a multicultural society having both Thai and Myanmar cultures interacted and coexisted. It can clarify their religious acculturation as 3 patterns. Firstly, the development and utilization of religious spaces and architecture are tentatively in the approach of acculturation through Myanmar Buddhist culture. This is mainly because in Maesot there are more religious Myanmar laypeople than Thai ones. The Myanmar laypeople are also the larger group of donors who construct all religious things in Thai and Myanmar monasteries. Secondly, religious practices of Myanmar monks have to follow the Thai Sangha act. It is therefore quite obvious that the Myanmar monks in Maesot have tried to acculturate their religious practices and rituals into the Thai customs. However, the Thai monks have also adapted Myanmar practices and attended some Myanmar Buddhist ceremonies. Thirdly, the religious practices and customs of Thai laypeople are more tentatively acculturated into the Myanmar culture than those of Myanmar laypeople. This is certainly because although both Thai and Myanmar laypeople have similarly strong faith and beliefs in Buddhism, there are more Myanmar laypeople than the Thai ones in Thasailuad. It means that the lay Buddhist practices tend to follow the Myanmar culture. But, both Thai and Myanmar lay Buddhist practices and customs can be acculturated to each other, and can make them as the local Maesot Buddhist identity

The research reveals how Maesot is the multicultural society where both Thai and Myanmar monks and laypeople can live together peacefully. They have good relationship based on their related Theravadin Buddhist beliefs and practices. This pattern of religious acculturation is as important as an elementary model for strengthening the ASEAN Socio-Cultural Community in the near future.

Field of Study: Human and Social Development Student's Signature

Academic Year: 2016 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่งานวิชาการแต่ระหว่างทางของการทำวิทยานิพนธ์นั้นมีค่ามากมาย นอกจากเป็นการฝึกฝนพัฒนาทักษะด้านการเรียนและการทำวิจัยแล้ว สิ่งสำคัญคือการได้ทักษะชีวิต นับเป็นช่วงเวลาประทับใจที่ได้พบเจอผู้คนหลากหลาย ไปศึกษาอยู่ในสถานที่ใหม่ที่ไม่เคยไปจนได้พบมุมมองใหม่และได้รู้จักความเป็นเมืองแม่สอดมากขึ้น ต้องขอขอบคุณอ.ดร.พินิจ ลาภธนานนท์ ผู้มอบโอกาสที่ดีเหล่านี้ และเป็นที่ปรึกษาที่คอยชี้แนะแนวทาง ฝึกฝนกระบวนการคิด และฝึกให้ทำวิจัยเป็น รวมทั้งขอบคุณรศ.ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ และรศ.ดร.เสาวภา พรสิริพงษ์ที่สละเวลาและร่างกายในการอ่านงานแก้ไขงานอย่างละเอียด จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ ตลอดการทำวิจัยภาคสนามได้ใช้ชีวิตอยู่ในแม่สอดเป็นระยะเวลากว่า 4 เดือน ขอขอบคุณผอ.ธนู นวลเป่า โรงเรียนบ้านวังตะเคียน ที่จัดหาที่พักและคอยดูแลตลอดการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณบ้านแม่เนินทากับลุงต้อย สุทะปา พี่หญิง พี่จาง ที่อนุเคราะห์ที่พัก อาหารการกิน และพาไปพบปะเครือญาติที่บ้านห้วยสำน จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา จึงต้องขอบคุณชาวบ้านห้วยสำนและชาวบ้านวังตะเคียนทุกท่าน ขอขอบคุณชาวบ้านแม่ดาว คณะศรัทธาวัดไทยวัฒนาราม โดยเฉพาะครอบครัวคำยะ น้องอ้อพ น้องแพรว น้ำทัย ที่เป็นล่ามภาษาไทยใหญ่ ภาษาพม่า พาไปวัดคูวี้ชีวิตแบบชาวไทใหญ่และหาของอร่อยทาน ขอขอบคุณชาวบ้านท่าอาจที่ทำอาหารไทใหญ่ให้รับประทานและพาข้ามไปดูการทำบุญที่วัดฝั่งพม่า ตลอดจนคุณป้าคุณลุง ชาวไทใหญ่ในตัวเมืองแม่สอดในวัดแม่ขอดนำदान วัดถาวนานิยมาราม(ป่าเก่า) วัดสุนทริกาวาส(ป่าใหม่)ที่คอยเรียกกินข้าวเวลาไปวัดและมักจะทักทายชวนไปดูงานทำบุญกันเสมอ อีกทั้งขอบคุณครูเจียมจิต ประกอบกิจและ ดร.จักรพันธ์ ชัดชุ่มแสงในการอนุเคราะห์เอกสารจดหมายเหตุและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ทำให้เข้าใจแม่สอดอย่างลึกซึ้ง ขอขอบคุณครูจุมพล นวลสิงห์และครอบครัวที่ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ รวมทั้งขอบคุณนายอำเภอปรีชา ใจเพชร ที่ให้มุมมองความเป็นเมืองแม่สอดตลอดชีวิตการทำงานในแม่สอด ก่อนที่ท่านจะเกษียณพอดี รวมทั้งขอบคุณหน่วยงานราชการ อาทิจำ อำนวยการและครูอาจารย์โรงเรียนต่าง ๆ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กองร้อยทหารพราน 3506 ขอขอบคุณ ร.ต.ท.ศุภชัย สิ้นประเสริฐ ในการพาไปดูงาน ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านคูขนานบ้านท่าอาจ บ้านวาดอร์ และบ้านไส้ปวยี่ไส่วังเมียนมา ได้พบเห็นวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ชายแดนไทยกับเมียนมาที่สามารถพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างดี และที่ขาดไม่ได้คือหน่วยงาน พระสงฆ์ กราบขอบพระคุณพระสังฆาธิการ ได้แก่ พระมหานวปฎล กุศลญาโณ รองเจ้าคณะอำเภอแม่สอด พระครูอาหารกิจจานุกุลเจ้าคณะตำบลท่าสายลวด พระครูสุชาตวรนิเวศน์ เจ้าอาวาสวัดวังตะเคียน ตลอดจนเจ้าคณะตำบลแม่สอด เจ้าอาวาส พระสงฆ์ไทยและเมียนมาทั้งในวัดไทยและวัดเมียนมาทุกวัดที่ได้เข้าไปสัมภาษณ์ และขอขอบคุณชาวไทยและชาวเมียนมาทุกท่านที่ไม่อาจกล่าวได้หมด ล้วนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ได้ โดยเฉพาะครอบครัวของข้าพเจ้าที่คอยเป็นห่วงและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ ตลอดจนรุ่นพี่ เพื่อน รุ่นน้องในหลักสูตรสหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคมแห่งนี้ที่เป็นกำลังใจและให้การช่วยเหลือในทุกด้านมาโดยตลอด

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ฎ
สารบัญแผนที่.....	ฐ
สารบัญตาราง.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration).....	6
2.2 แนวคิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (Ethnic differences).....	9
2.3 แนวคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation).....	10
2.4 แนวคิดพื้นที่ทางศาสนา (Religious spaces)	15
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	27
3.1 ขอบเขตของการวิจัย	27
3.2 ระเบียบวิธีวิจัย.....	31
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	34

บทที่ 4 การผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมา	35
4.1 พัฒนาการเมืองแม่สอด	35
1) การตั้งวัดและชุมชน	36
2) การสร้างโรงเรียนและจัดการศึกษา	42
3) ความสัมพันธ์ของชุมชนแม่สอดกับเมียวดี	45
4) อำเภอมะสอดและตำบลท่าสายลวดในปัจจุบัน	50
4.2 การผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมาผ่านการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทาง ศาสนา.....	56
1) วัดไทย	58
2) วัดเมียนมา.....	61
3) วัดไทยผสมเมียนมา	67
4.3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและเมียนมา.....	73
4.3.1 การปฏิบัติศาสนาของพระสงฆ์ไทย	73
1) กิจวัตรประจำวันพระสงฆ์ไทย.....	73
2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์และประเพณีท้องถิ่น	75
4.3.2 การปฏิบัติศาสนาของพระสงฆ์เมียนมา.....	75
1) กิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์เมียนมา	76
2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์เมียนมาและประเพณีท้องถิ่น.....	78
4.3.3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์เมียนมา	80
1) กิจวัตรประจำวัน	81
2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์และประเพณีท้องถิ่น	83
4.3.4 ปัจจัยสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรม	85
1) ประวัติศาสตร์ วัดและชุมชนท้องถิ่น	85

2) เครือข่ายพระสงฆ์เมียนมาในแม่สอด.....	86
3) ปัญหาความเป็นอยู่ในประเทศเมียนมา	87
4) วัดไทยขาดแคลนพระสงฆ์.....	87
5) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในแม่สอด	88
4.4 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา	91
4.4.1 การปฏิบัติศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย	92
1) กิจวัตรประจำวัน	92
2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น	93
4.4.2 การปฏิบัติศาสนาของพุทธศาสนิกชนเมียนมา	94
1) กิจวัตรประจำวัน	94
2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น	95
4.4.3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา.....	96
1) กิจวัตรประจำวัน	96
2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น	98
4.4.4 ปัจจัยสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรม	103
4.4.5 การสืบทอดวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา.....	105
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	109
5.1 แบบแผนการผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมา	109
1) การบูรณาการทางภาษา การแต่งกาย และอาหาร	110
2) การผสมผสานในวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณี	112
2.1) การผสมผสานการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาแบบไทยกับแบบเมียนมา.....	112
2.2) การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของพระสงฆ์ไทยและเมียนมา.....	114

2.3) การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา	116
5.2 ข้อเสนอแนะ	119
1) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	119
2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย.....	120
.....	122
รายการอ้างอิง	122
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	134

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1	อุโบสถและพระพุทธรูปชินราชวัดวังตะเคียน	59
ภาพที่ 2	เจดีย์แบบเมียนมาในวัดวังตะเคียน.....	59
ภาพที่ 3	พระเจ้าทันใจศิลปะแบบเมียนมา ออกแบบโดยช่างมอญ	60
ภาพที่ 4	พิธีพุทธาภิเษกพระเจ้าทันใจ	60
ภาพที่ 5	พระกริ่งพม่า.....	61
ภาพที่ 6	พระพุทธรูปปางไสยาสน์และพระพุทธรูปล้อมรอบต้นโพธิ์	64
ภาพที่ 7	สิ่งหัตถ์ไทยวัดนาราม	64
ภาพที่ 8	หงส์คู่ด้านหน้าเจดีย์โกนาวินและวิหารพระมหามุนี	65
ภาพที่ 9	โบสถ์เมียนมาวัดไทยวัดนาราม	65
ภาพที่ 10	พระมหามุนี.....	66
ภาพที่ 11	พระพุทธรูปหินอ่อนและพระอุปัศ วัดไทยวัดนาราม	66
ภาพที่ 12	ชาวไทยถวายผ้าไตรจีวรห่มพระพุทธรูปเมียนมา	67
ภาพที่ 13	พระพุทธรูปไทยในวัดไทยวัดนาราม	67
ภาพที่ 14	พระพุทธรูปล้อมรอบต้นโพธิ์และคณะศรัทธาชาวเมียนมา	69
ภาพที่ 15	เจดีย์ โบสถ์ ประดับด้วยเสาหงส์	71
ภาพที่ 16	พญานาคเมียนมา(ซ้าย)กับพญานาคไทย(ขวา)	71
ภาพที่ 17	เจดีย์ชเวดากอง วัดชุมพลคีรีและพระอุปัศ วัดมณีไพรสณฑ์	72
ภาพที่ 18	พระหินอ่อนเมียนมาประดิษฐานกับพระนอนไทย.....	72
ภาพที่ 19	การเทศน์คัมภีร์ล้านนา วัดท่าสายโทรเลข.....	74
ภาพที่ 20	การสวดปาติโมกข์ที่วัดอมราวดี(หัวยม่วง).....	75
ภาพที่ 21	พระสงฆ์เมียนมานั่งชันเข้าสวดมนต์และสวมจีวรสีแดง	76
ภาพที่ 22	การถวายดอกพรุชา วัดไทยวัดนาราม	79
ภาพที่ 23	การแต่งกายทั้งแบบไทยและเมียนมาของพระสงฆ์เมียนมา.....	81
ภาพที่ 24	ชุมชนไทใหญ่ดั้งเดิมใส่บาตรแบบเมียนมา.....	82
ภาพที่ 25	พระสงฆ์เมียนมาบิณฑบาตชุมชนคนไทย.....	82

ภาพที่ 26	พระสงฆ์ไทยฉันอาหารเมียนมา พระสงฆ์เมียนมาฉันอาหารไทย.....	83
ภาพที่ 27	พระสงฆ์เมียนมาร่วมสวดปาติโมกข์	84
ภาพที่ 28	การจัดอบรมพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาบวชใหม่	89
ภาพที่ 29	ชาวบ้านถวายรูปเทียนดอกไม้ในदानชั้นแก้วทั้งสามและदानชั้นศีล.....	93
ภาพที่ 30	ชาวเมียนมาทำบุญที่วัดท่าสายโทรเลข.....	98
ภาพที่ 31	ชาวไทยและเมียนมาร่วมกันทำบุญในประเพณีแห่ล่อผู้ตตะก่า.....	99
ภาพที่ 32	การกวาดข้าวทิพย์และถวายอาหารในประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป	100
ภาพที่ 33	ประเพณีदानก้วยสลาก	101
ภาพที่ 34	การปักผ้าสังกานในประเพณีแฮนซอมโกจา.....	102
ภาพที่ 35	การสวดมหาปฎิฐานที่วัดมณีไพโรสณฑ์	102
ภาพที่ 36	กิจกรรมปั่นจักรยานคล้อยยาม	104
ภาพที่ 37	การอบรมพุทธธรรม ณ วัดท่าสายโทรเลข.....	105

สารบัญแผนที่

แผนที่ 1 แสดงระยะห่างระหว่างบ้านห้วยสำน จังหวัดเมียวดีกับอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	47
แผนที่ 2 ขอบเขตตำบลในอำเภอแม่สอด	50

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1 การผสมผสานการพัฒนาและใช้ประโยชน์ผ่านพื้นที่ทางศาสนาจากวัด 3 ประเภท	113
ตารางที่ 2 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา.....	115
ตารางที่ 3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา.....	117

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยปัจจุบันมีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม คือเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันของคนหลายเชื้อชาติและศาสนา ซึ่งทำให้แต่ละพื้นที่มีลักษณะของความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างเห็นได้ชัด การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายย่อมนำมาสู่ความขัดแย้ง ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนวิถีปฏิบัติทางศาสนา โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนอันเป็นพื้นที่ที่มีการหลั่งไหลของผู้ย้ายถิ่น ไม่ว่าจะเป็นแรงงานข้ามชาติ นักธุรกิจ หรือประชาชนทั่วไป ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การอยู่ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายย่อมเกิดความสัมพันธ์ทั้งด้านดีและไม่ดี โดยเฉพาะผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ที่มีแนวโน้มในการเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนไทยมากขึ้น หากไม่มีจุดเชื่อมที่ทำให้เกิดการยอมรับและความไว้วางใจต่อกันย่อมเกิดความขัดแย้งที่อาจรุนแรงมากขึ้นได้

อย่างไรก็ตามความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมย่อมเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ วิธีการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาอันมีประโยชน์มากขึ้น การเรียนรู้ข้ามพรมแดนระหว่างประเทศในภูมิภาคเดียวกันย่อมเกิดความมั่นคงมากขึ้น รวมถึงการเป็นประชาคมอาเซียนจะทำให้ภาพการเรียนรู้ระหว่างภูมิภาคมีความชัดเจนและช่วยเสริมสร้างความมั่นคงในภูมิภาคได้มากขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555) หากพื้นฐานทางวัฒนธรรมในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมนั้นมีความใกล้เคียงกัน ความหลากหลายในท้องถิ่นนั้นย่อมส่งผลต่อการพัฒนาสังคมด้วยกระบวนการปรับประยุกต์และบูรณาการวัฒนธรรมร่วมกัน อันเป็นลักษณะของการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากความขัดแย้ง และเป็นจุดร่วมอันนำไปสู่การผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยทั้งวัฒนธรรมของไทยและเมียนมามีพื้นฐานของความ เป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้นพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมาจึงมีพุทธศาสนาเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญประการหนึ่ง ที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชายแดนที่จะเชื่อมโยงผู้คนให้สามารถอยู่ร่วมกันหรือปรับตัวเข้าหากันได้

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ พระสงฆ์ในฐานะเป็นกลุ่มผู้นำทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณี และวิธีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน รวมทั้งความรู้สึกรักใคร่และความเชื่อทางศาสนาเป็นอย่างมาก ทุกวันนี้พระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงการสืบทอดพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ได้ทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสงเคราะห์สังคม ตลอดจนปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตและวิธีการปฏิบัติทางศาสนาให้เข้ากับพุทธศาสนิกชนที่มีความหลากหลาย ในบริบทของความเป็นพหุสังคม

ดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์จะต้องปรับตัวเพื่อพร้อมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีลักษณะการปฏิบัติทางศาสนา ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน การเข้าใจ ยอมรับและพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมชายแดนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

สำหรับพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นเมืองชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาในแถบภาคเหนือตอนล่างของไทย เป็นเมืองพหุสังคมวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันระหว่างพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาบนพื้นฐานความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมประเพณี และปัจจุบันได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้นเมื่อแรงงานเมียนมาได้ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับคนไทย เนื่องจากพื้นที่แม่สอดเป็นแหล่งโรงงานอุตสาหกรรมที่พึ่งพาแรงงานข้ามชาติที่มีค่าแรงถูก รวมทั้งเป็นพื้นที่พำนักของแรงงานก่อนเดินทางไปยังพื้นที่อื่นในประเทศไทย ส่งผลให้คนไทยและเมียนมาในแม่สอดมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจเกิดความสัมพันธ์ทั้งด้านดีและด้านลบ ที่มีสาเหตุจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา ความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางศาสนา ตลอดจนความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อกระบวนการคิด ทศนคติ และการยอมรับระหว่างกัน การจะอยู่ร่วมกันภายใต้การหลั่งไหลของประชาชนจากความเป็นประชาคมอาเซียนและกำลังเข้าสู่เมืองเขตเศรษฐกิจพิเศษได้อย่างยั่งยืนนั้น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาความเหมือนและความต่างจากการเป็นพหุสังคมวัฒนธรรมในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม วิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน การยอมรับและปรับตัวระหว่างประชาชนชาวไทยและชาวเมียนมา เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม กล่าวคือเมื่อกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ย่อมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างกัน

นอกจากนั้นแม่สอดมีพื้นที่ทางศาสนาและเครือข่ายองค์กรทางศาสนาที่ส่งเสริมวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและเมียนมา ที่ย้ายถิ่นข้ามชายแดนมาตั้งถิ่นฐานและดำเนินชีวิตอยู่ฝั่งไทย พื้นที่ทางศาสนาที่กล่าวถึงนี้ คือพื้นที่ทางกายภาพอันมีสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุต่าง ๆ ที่พุทธศาสนิกชนเข้าไปพัฒนาและใช้ประโยชน์ภายในวัด ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา การสร้างพื้นที่ทางศาสนามีมากขึ้นหลังจากที่แรงงานเมียนมาเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนท้องถิ่น ทั้งโดยความพยายามของพุทธศาสนิกชนและองค์กรทางศาสนา การเข้าร่วมในพื้นที่ทางศาสนามีผลต่อการปรับประยุกต์อัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นในทิศทางที่ดี ทั้งต่อปัจเจกบุคคลและต่อชุมชน การสร้างพื้นที่ทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมา สามารถทำได้ด้วยการผ่อนปรนของเจ้าหน้าที่ของไทย เนื่องจากพื้นที่ทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของ

วิถีปฏิบัติในเชิงจารีตประเพณีของการให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อทางศาสนาร่วมกันของพุทธศาสนิกชน หากรัฐไทยสร้างเงื่อนไขกีดกันทางศาสนา จะก่อให้เกิดความตึงเครียดและความขัดแย้งในพื้นที่ อันจะก่อให้เกิดผลเสียต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีธรรมชาติของความ เป็นอยู่ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายได้

ดังนั้นงานวิจัยนี้ จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาการผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมา ซึ่งปรากฏให้เห็นเชิงรูปธรรมผ่านการสร้างและการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาร่วมกันตลอดจนการปรับประยุกต์ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่มีการผสมผสานเพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของประชาชนจากหลายเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ที่มีทั้งชาวพม่า กะเหรี่ยง ไทใหญ่ ไทยล้านนา และไทยภาคกลาง โดยการศึกษานี้มีขอบเขตการศึกษาใน 2 ระดับควบคู่กันไป คือ ในระดับสถาบันพระพุทธศาสนาคือวัดและพระสงฆ์ และระดับพุทธศาสนิกชนผู้สนับสนุนความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และการพัฒนาพื้นที่ทางศาสนาเพื่อ จรรโลงพระพุทธศาสนา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแบบแผนการผสมผสานพุทธศาสนา ผ่านการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา เพื่อตอบสนองวิถีปฏิบัติและการสืบทอดประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการผสมผสานวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนา ระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการผสมผสานวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา เพื่อการอยู่ร่วมกันในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม

1.3 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ชาวเมียนมา หมายถึง กลุ่มประชาชนที่มาจากประเทศเมียนมา โดยอาจมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาติพันธุ์พม่า กะเหรี่ยง ปะโอ มอญ เป็นต้น แต่ใช้เรียกกลุ่มคนเหล่านี้ว่า ชาวเมียนมา

วัดไทย หมายถึง วัดที่พระสงฆ์ไทยจำพรรษาและปฏิบัติศาสนาแบบประเพณีไทย

วัดเมียนมา หมายถึง วัดที่พระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาและปฏิบัติศาสนาแบบประเพณีเมียนมา

วัดไทยผสมเมียนมา หมายถึง วัดที่พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติศาสนาเป็นแบบประเพณีไทยเป็นหลัก แต่พระสงฆ์เมียนมาสามารถใช้พื้นที่บางส่วนของวัดในการปฏิบัติศาสนาหรือรับกิจนิมนต์ให้แก่พุทธศาสนิกชนเมียนมาได้

พุทธศาสนิกชนไทย หมายถึง ผู้ที่นับถือและปฏิบัติศาสนาพุทธในแบบประเพณีไทย อาจมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น ไทยภาคเหนือ ไทยภาคกลาง

พุทธศาสนิกชนเมียนมา หมายถึง ผู้ที่นับถือและปฏิบัติศาสนาพุทธในแบบประเพณีเมียนมาตามแบบประเทศเมียนมา ได้แก่ ชาวพม่า กะเหรี่ยง และชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ที่ยังคงปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมา

พุทธศาสนิกชนแม่สอด หมายถึง ผู้ที่นับถือและมีวิถีปฏิบัติตามความเชื่อและแนวคิดทางศาสนาพุทธทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวเมียนมาที่ได้อพยพหรือย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่สอดเป็นเวลานาน

การบูรณาการวัฒนธรรม หมายถึง การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมอื่นเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ยังคงธำรงวัฒนธรรมของตนเองเป็นหลัก

การผสมผสานวัฒนธรรม หมายถึง การปรับประยุกต์ให้เข้ากับอีกวัฒนธรรม หรือรับวัฒนธรรมนั้นมาใช้ในลักษณะที่สามารถแยกแยะความเหมือนความต่างได้ โดยที่ไม่เกิดการผสมกลมกลืนจนวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหายไป

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่วัฒนธรรมหนึ่งถูกกลืนกลายเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งจนไม่เหลืออัตลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิม

พื้นที่ทางศาสนา หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพในวัดที่มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์ผ่านความคิด ความเชื่อ วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาในขอบเขตของวัด

พื้นที่แม่สอด หมายถึง เทศบาลนครแม่สอดและตำบลท่าสายลวด อันเป็นพื้นที่ที่มีคนเมียนมา มากกว่าคนไทย และมีวัฒนธรรมเมียนมาเป็นวัฒนธรรมหลัก

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทางศาสนา การปรับประยุกต์อัตลักษณ์ทางศาสนา และการผสมผสานทางศาสนาและประเพณีระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา
2. เข้าใจความเหมือนและแตกต่างในแบบแผนวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา
3. ได้แบบแผนความสัมพันธ์ของการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา ในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมและการเป็นประชาคมอาเซียนอย่างยั่งยืน
4. ได้ข้อเสนอแนะแนวทางการอยู่ร่วมกันภายใต้ความเป็นท้องถิ่นแม่สอด ที่เกิดจากการผสมผสานทางศาสนาและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆทั้งที่เป็นชาวไทยและเมียนมา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration)

เนื่องจากพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมา ที่มีผู้อพยพย้ายถิ่นจำนวนมาก ทั้งจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จากประเทศเมียนมาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ภายในประเทศไทยเข้ามาอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน การทำความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ จึงมีความสำคัญเพราะจะช่วยให้เข้าใจในบริบทสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบัน ภายใต้การอยู่ร่วมกันของคนไทยและเมียนมาในพื้นที่แม่สอดได้ชัดเจนขึ้น

สุภางค์ จันทวานิช (2545: 6) ให้ความหมายของการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration) คือการเคลื่อนย้ายของประชากรข้ามพรมแดนจากประเทศที่ตนเป็นพลเมืองไปพำนักอยู่ยังประเทศอื่น เพื่อดำรงชีวิตเป็นเวลายาวนานต่อเนื่อง และต้องการได้รับค่าตอบแทน อีกทั้งผู้ย้ายถิ่นจำนวนหนึ่งสามารถกลายเป็นผู้ตั้งถิ่นฐานได้ เมื่อตัดสินใจประกอบอาชีพและดำรงชีวิตในประเทศนั้น

พัชรราวลัย วงศ์บุญสิน (2552: 4) ได้ให้ความหมายของการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration) หรือการย้ายถิ่นข้ามชาติ (Transnational migration) ว่าเป็นการย้ายถิ่นจากประเทศหนึ่งไปยังประเทศอื่น เป็นการย้ายข้ามเขตประเทศ ซึ่งอาจจะย้ายไปอยู่อย่างถาวรหรือชั่วคราว เรียกประเทศถิ่นกำเนิดของผู้ย้ายถิ่นว่า ประเทศต้นทาง (Country of origin) และประเทศที่ผู้ย้ายถิ่นเข้าไปพำนักอยู่ เรียกว่า ประเทศปลายทาง (Country of destination) โดยเรียกบุคคลซึ่งเปลี่ยนที่พำนักดั้งเดิมจากประเทศของตนว่า ผู้ย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migrant) หรือผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (Transnational migrant) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำลักษณะการย้ายถิ่นของพัชรราวลัย วงศ์บุญสิน มาวิเคราะห์การเคลื่อนย้ายของชาวเมียนมาที่เข้ามาในแม่สอดยุคสมัยต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อการเกิดรากฐานวัฒนธรรมเมียนมา จนเกิดการผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) การย้ายถิ่นตามมุมมองด้านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เป็นลักษณะการย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่มีการข้ามพรมแดนประเทศและพำนักอยู่ในบริเวณชายแดนประเทศนั้น โดยมีปัจจัยด้านภูมิศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะการพำนักอยู่พื้นที่ใดต้องคำนึงถึงการเดินทาง และมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การยังชีพได้ หากพื้นที่มีอาณาบริเวณติดต่อกันหรือใกล้เคียงกัน มักมีโอกาที่จะเกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานได้ง่าย โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศ

2) การย้ายถิ่นตามมุมมองด้านสาเหตุหรือลักษณะของการตัดสินใจ ในมุมมองด้านสาเหตุหรือลักษณะของการตัดสินใจนั้นสามารถจำแนกได้เป็นการย้ายถิ่นโดยความสมัครใจ ซึ่งเป็นการตัดสินใจอย่างอิสระของผู้ย้ายถิ่นเอง และการย้ายถิ่นโดยไม่สมัครใจ เป็นการย้ายถิ่นแบบถูกบีบบังคับด้วยความไม่เต็มใจ ได้แก่ ผู้ลี้ภัย (refugees) และผู้พลัดถิ่น (displaced persons) เป็นต้น

3) การย้ายถิ่นตามมุมมองด้านวัตถุประสงค์ของการย้ายถิ่น ในมุมมองด้านวัตถุประสงค์ของการย้ายถิ่นนั้น สามารถจำแนกได้เป็นการย้ายถิ่นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือเกี่ยวกับการทำงานหรือประกอบอาชีพ ได้แก่ ผู้ย้ายถิ่นเพื่อรับการทำงาน หวังไปทำงานหรือแรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน ทั้งได้รับค่าจ้างจากประเทศที่ย้ายถิ่นเข้าไป หรือโดยไม่ได้รับค่าจ้างจากประเทศที่ตนย้ายถิ่นเข้าไป หรือเป็นการย้ายถิ่นด้วยเหตุผลอื่น เช่น ไปอยู่กับครอบครัว ย้ายเพื่อศึกษาต่อ เป็นต้น (พัชรราวลัย วงศ์บุญสิน, 2552)

จากการย้ายถิ่นทั้ง 3 ลักษณะนี้ ทำให้เห็นว่าการย้ายถิ่นสามารถมองได้หลายมิติ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะความหลากหลายของผู้คน วิธีการดำรงชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นร่วมกับชุมชนคนไทยในพื้นที่แม่สอด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการย้ายถิ่นระหว่างประเทศได้อย่างเด่นชัด

นอกจากนั้นยังมีแนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศทางด้านสังคมวิทยา ที่อธิบายผลกระทบของการย้ายถิ่นในมุมมองที่มีความสอดคล้องกับพื้นที่แม่สอด เพื่อใช้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของผู้ย้ายถิ่นที่มีความหลากหลายและมาอาศัยอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นแม่สอด ผลกระทบเหล่านี้นำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมาของแม่สอดได้ ดังนี้

(1) **ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ** ผู้ย้ายถิ่นมักจะตัดสินใจตั้งถิ่นฐานในประเทศปลายทาง ด้วยเงื่อนไขของตัวแปรทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ค่าจ้างแรงงาน ทักษะที่ได้จากการทำงาน ระยะเวลาการจ้างงาน เวลาทำงาน สัญญาที่พักอาศัย การมีเงินออมและส่งเงินกลับบ้าน

(2) **ผลกระทบด้านการเมือง** นโยบายรัฐหรือมาตรการจัดการผู้ย้ายถิ่น สามารถแบ่งรูปแบบการรับผู้ย้ายถิ่นออกเป็นรูปแบบการผสมกลมกลืน (Assimilation Model) คือการที่รัฐของประเทศปลายทางพยายามให้ผู้ย้ายถิ่นเปลี่ยนสภาพให้เข้ากับประเทศของตน ต้องปรับตัวให้เหมือนคนท้องถิ่น ไม่ยอมรับความหลากหลาย อาจทำให้สูญเสียอัตลักษณ์เดิมจากกระบวนการศึกษาของประเทศนั้น ซึ่งตรงข้ามกับรูปแบบพหุวัฒนธรรม (Multicultural model) ที่มีลักษณะยืดหยุ่น เน้นสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียม ให้ความสำคัญคุ้มครองและยอมรับความแตกต่างหลากหลาย

(3) **ผลกระทบด้านสังคม** ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัด คือการเกิดชุมชนชาติพันธุ์หรือชุมชนผู้ย้ายถิ่นจากชาติพันธุ์เดียวกัน มีภาษา ประเพณี และวิธีการดำรงชีวิตร่วมกัน เช่น การสร้างสถานที่ปฏิบัติกิจกรรม ทั้งการประชุมข่าวสาร การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณี เป็นต้น ก่อให้เกิดลักษณะเครือข่ายทางสังคมของผู้ย้ายถิ่นปลายทาง ที่เอื้ออำนวยต่อการย้ายถิ่นมายังชุมชน

ณ ประเทศปลายทาง เพื่อการดำรงชีวิตและมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนท้องถิ่นให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ สามารถเข้าถึงบริการสังคมและการรักษาพยาบาลได้ ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศปลายทางในเวลาต่อมา

(4) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม เป็นสภาพของวิถีการดำรงชีวิตเมื่ออยู่ในประเทศปลายทาง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมประเทศปลายทาง กับการธำรงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของผู้ย้ายถิ่น แม้จะขัดแย้งกันแต่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน กล่าวคือผู้ย้ายถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ทั้งการทำงาน การสื่อสาร การเดินทาง กฎหมาย กฎระเบียบต่าง ๆ ในขณะที่ผู้ย้ายถิ่นยังคงรักษาเอกลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนไว้ หากรวมตัวเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์แล้ว การแสดงเอกลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นยิ่งชัดเจนขึ้น เช่น การแต่งกาย อาหาร ภาษา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

(5) ผลกระทบด้านกฎหมาย แต่ละประเทศมีกฎหมายแรงงาน กฎหมายสัญชาติ กฎระเบียบการเข้าเมือง สวัสดิการ สถานภาพของผู้ย้ายถิ่นที่แตกต่างกันไป หากประเทศปลายทางมีกฎหมายที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ย้ายถิ่น สามารถโอนสัญชาติเป็นพลเมืองประเทศนั้นได้ ย่อมส่งผลให้ผู้ย้ายถิ่นตั้งถิ่นฐานถาวร (Castle & Millers, 1993 อ้างถึงใน สุภางค์ จันทวานิช, 2545: 9-12)

จากผลกระทบการย้ายถิ่นในพื้นที่ปลายทางนั้น ทำให้เห็นผลจากการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสาเหตุและปัจจัยในการย้ายถิ่นในหลายระดับตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงระดับมหภาค ที่ทำให้เห็นถึงการเกิดของชุมชนและการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันก่อให้เกิดวิถีปฏิบัติและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนให้เห็นภาพความเป็นคนแม่สอดอย่างองค์รวม

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมองว่าประเด็นการกำหนดเส้นเขตแดนและการย้ายถิ่นระหว่างประเทศที่จะนำมาทำความเข้าใจเมืองชายแดนนั้นมุ่งเน้นแต่เรื่องความเป็นรัฐชาติ การเมือง เศรษฐกิจที่มักแบ่งผู้คนออกจากกันด้วยความเป็นรัฐชาติ แต่ยังขาดประเด็นในการมองภาพเมืองชายแดนในด้านสังคม วัฒนธรรม ที่เป็นลักษณะของความเป็นท้องถิ่น แม้จะมีขอบเขตการปกครองระหว่างประเทศแต่ยังมีการไปหาสู่ระหว่างกัน เพราะพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่พหุสังคมวัฒนธรรมอันเกิดจากการผสมผสานความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน ทำให้พื้นที่แต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะตัวอันแตกต่างกันไปจากพื้นที่อื่น หรือมีความเป็นท้องถิ่นที่ควรต้องทำการศึกษาในประเด็นนี้มากขึ้น

2.2 แนวคิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (Ethnic differences)

การศึกษาปรากฏการณ์สังคมในพื้นที่ชายแดนมักจะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับมาจากหลากหลายชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นเด่นชัด และโดยมากมักจะมีเคลือบไหวของผู้อพยพย้ายถิ่นระหว่างประเทศ จนกลายเป็นถิ่นฐานที่ผู้คนมีความสัมพันธ์ต่อกันมาอย่างยาวนาน การศึกษากลุ่มคนเหล่านี้ต้องใช้แนวคิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์มาเป็นการรอบในการทำความเข้าใจ ในประเด็นนี้

อมรา พงศาพิชญ์ (2537: 155-157) ได้ให้ความหมายกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) ว่า หมายถึงกลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี และภาษาเดียวกัน ตลอดจนความรู้สึกในการเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน โดยการจำแนกความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีปัจจัยสำคัญคือความสำนึกในชาติพันธุ์ของคนในกลุ่มนั้น ขณะที่สภาพแวดล้อมอาจทำให้สำนึกดังกล่าวเปลี่ยนแปลงและไม่ถาวร เป็นได้ทั้งมีความสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น หรือสำนึกในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้ แต่ถ้าหากคนกลุ่มหนึ่งสำนึกในชาติพันธุ์นั้นอย่างชัดเจนไม่เปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลให้มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชาติพันธุ์และสัญชาติสอดคล้องกัน เช่น คนไทย คนพม่า เป็นต้น นอกจากนี้ หากมีความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันและนับถือศาสนาเดียวกัน ยิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้มากยิ่งขึ้น

ในขณะที่ Charles.F. Keyes (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2537: 157-160) ให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเด็นการเป็นกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมไปจากกลุ่มอื่น โดยความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ และสามารถแบ่งการพิจารณาชาติพันธุ์ได้เป็น 2 แบบ คือ

1) การตั้งถิ่นฐานใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในลักษณะเป็นคู่ กล่าวคือเป็นการพึ่งพาระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่เจริญน้อยกว่ากับเจริญมากกว่า โดย Frederick Bart (อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2537: 157-160) มองว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นลักษณะของการแบ่งเขตทางชาติพันธุ์ (ethnic boundary) และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้กันก็สามารถเกิดขึ้นได้ ในกรณีที่มีความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกันมากกว่าความแตกต่างทางชาติพันธุ์

2) กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์แบบชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจปกครองประเทศหรือชนกลุ่มใหญ่ กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีอำนาจการปกครองหรือชนกลุ่มน้อย หากไม่ยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันย่อมเกิดความขัดแย้งระหว่างกันได้ โดยมีลักษณะของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์แบบชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ ดังนี้

2.1) เกิดจากการแบ่งแยกโดยวัฒนธรรม กล่าวคือเป็นสังคมที่มีการแบ่งชนชั้น แม้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เช่น จัณฑาลในอินเดีย เป็นต้น ทำให้คนเหล่านี้ไม่ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม

2.2) เกิดจากการแบ่งแยกจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกล ศูนย์กลางมักได้รับการสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการต่อต้านชนกลุ่มใหญ่โดยชนกลุ่มน้อยได้

2.3) เกิดจากการผนวกดินแดนจากสนธิสัญญาหรือผลจากสงคราม ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มคนชาติพันธุ์กลุ่มน้อยจากดินแดนต่างๆมารวมกัน ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็ได้

2.4) เกิดจากการย้ายถิ่นหรือการอพยพไปอยู่ในสังคมอื่นพร้อมกับนำลักษณะความแตกต่างทางวัฒนธรรมเข้าไปด้วย เป็นได้ทั้งการย้ายถิ่นไปยังพื้นที่ที่เจริญกว่าแต่ก็ถูกจำกัดสิทธิเพราะเป็นชนกลุ่มน้อย กับผู้ที่เจริญกว่าย้ายไปและครอบครองอยู่ในพื้นที่คนดั้งเดิมและสร้างอิทธิพลเหนือและทำให้คนเหล่านั้นกลายเป็นชนกลุ่มน้อย

2.5) เกิดจากการตกเป็นประเทศอาณานิคม โดยมหาอำนาจเข้าไปมีอำนาจปกครองคนในประเทศเหล่านั้นแม้จะมีจำนวนประชากรมากกว่าก็ตาม โดยเฉพาะอำนาจทางเศรษฐกิจในการครอบครองที่ดินและทรัพยากรต่างๆ (อมรา พงศาพิชญ์, 2537: 162-163)

สรุปได้ว่า ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เป็นความแตกต่างทางรากเหง้า ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำนึกในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น กระบวนการเกิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์มักเกิดจากการแบ่งแยกไม่ว่าจะเป็นการแบ่งแยกทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ความเป็นชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ ผลจากการเมืองและสงคราม และการอพยพย้ายถิ่น การแบ่งแยกเหล่านี้ล้วนมาจากความแตกต่าง ยังมีความแตกต่างกันมากโดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนา อาจเกิดความขัดแย้งมากกว่าชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาใกล้เคียงกัน แนวคิดดังกล่าวจึงสามารถนำไปวิเคราะห์ลักษณะการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของชาวไทยและเมียนมาในพื้นที่แม่สอดได้

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.3 แนวคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation)

คำว่า “acculturation” เป็นคำที่คิดขึ้นโดย J.W.Pawel ในปีค.ศ.1880 หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์ทางอารมณ์และความคิด ที่เป็นผลมาจากการผสมผสานแลกเปลี่ยนหรือผนวกรวมสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่งอาจเจริญกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ผลที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้น อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลและระดับสังคมในสัดส่วนที่ต่างกัน กล่าวคือในระดับสังคม ผลที่เกิดขึ้นอาจดูได้จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และโครงสร้างทางสังคม ส่วนระดับบุคคล อาจพบได้ในการแสดงออกทางพฤติกรรม การปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก อารมณ์ ทัศนคติต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งมักเกิดขึ้นจากการปรับตัวของผู้อพยพ ผู้ย้ายถิ่นฐาน ชนกลุ่มน้อย และชนเผ่าต่าง ๆ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2558: ออนไลน์)

การผสมผสานวัฒนธรรมนั้นเกิดขึ้นได้เสมอหากคนต่างวัฒนธรรมมาพบปะกัน เมื่อพบว่าวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีไม่เหมือนกันและสนใจหิบบิยัฒนธรรมเหล่านั้นมาใช้บ้าง อาจเป็นแค่บางส่วนที่เป็นได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งผลของการหิบบิยัฒนธรรมอาจจะเกิดผลดีหรือผลเสียก็ได้ (พิทยา สายหู, 2559: 113-121) อีกทั้งสุจรรยา จันทรศิริ (2552: ออนไลน์) ได้อธิบายถึงการผสมผสานวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนหิบบิยัฒนธรรมกันทั้งสมัครใจและไม่สมัครใจ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการพบปะติดต่อสัมพันธ์กัน และเมื่อสังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่งเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน ส่งผลให้วัฒนธรรมเดิมเปลี่ยนแปลง มักเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น 2 ทาง คือคนกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมออกไปให้แก่คนอีกกลุ่มหนึ่ง ก็มักจะรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มกลับมาด้วย ดังนั้นหากรับส่วนใดส่วนหนึ่งของอีกวัฒนธรรมหนึ่งมาก็ย่อมเป็นการผสมผสานวัฒนธรรม เมื่อมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากการได้รับอิทธิพลของสังคมอื่นมาปฏิบัติ ทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดและยอมรับร่วมกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2551: 174-178) ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในพื้นที่ชายแดนหรือพื้นที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐ ที่มักเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างคน 2 กลุ่ม ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันและรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน จะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในรูปแบบของการยอมรับวัฒนธรรมหลัก แต่ต้องการธำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนมากกว่า (อมรา พงศาพิชญ์, 2547: 18-19) ซึ่งสอดคล้องกับพื้นที่ชายแดนแม่สอดที่มีการธำรงวัฒนธรรมเมียนมาอยู่ร่วมกับวัฒนธรรมไทยอันเป็นวัฒนธรรมหลักได้ โดย John W. Berry (1997: 10) ชี้ให้เห็นคุณลักษณะ 4 ประการของการผสมผสานวัฒนธรรมที่สามารถนำไปใช้มองปรากฏการณ์ในแม่สอด เมื่อวัฒนธรรมไทยและเมียนมาปะทะสังสรรค์ระหว่างกันได้แก่

- (1) เกิดการรับเอาวัฒนธรรมที่เหนือกว่ามาใช้ และละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตัวเอง
- (2) เกิดการแยกส่วนระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตัวเอง
- (3) เกิดการผนวกรวมวัฒนธรรมใหม่เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม
- (4) ไม่ยอมรับทั้งวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมดั้งเดิม

สรุปได้ว่าคุณลักษณะทั้ง 4 ประการนี้ บุคคลจะเลือกปฏิบัติแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการดำเนินชีวิต บริบทพื้นที่ส่วนตัวและสาธารณะ เช่น เมื่อดำเนินชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวหรือเป็นพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มักปฏิเสธที่จะรับวัฒนธรรมใหม่มาปฏิบัติ แต่จะยอมรับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมใหม่เมื่ออยู่ในพื้นที่สาธารณะ สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมีการปะทะระหว่าง 2 วัฒนธรรม ย่อมเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม แต่กระบวนการเลือกรับและปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อน ส่งผลต่อการแสดงออกทางวัฒนธรรมในบริบทที่แตกต่างกัน โดยในแต่ละบริบทสามารถเป็นได้ทั้งการผสมผสานวัฒนธรรม

ผู้วิจัยมองว่าการผสมผสานวัฒนธรรมเป็นขั้นตอนแรกก่อนนำไปสู่การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม โดยแนวคิดของ Mutton M. Gordon (1964 : 67) ช่วยสนับสนุนแนวคิดของผู้วิจัยผ่านขั้นตอนของการผสมผสานวัฒนธรรมประกอบด้วยลักษณะ 7 ประการ ดังนี้

- (1) การเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมไปสู่วัฒนธรรมเจ้าถิ่น แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการปรับประยุกต์หรือไม่ได้เปลี่ยนแปลงทั้งหมดจนวัฒนธรรมเดิมหายไป แต่พยายามเปลี่ยนแปลงให้อยู่ร่วมกัน จึงจัดว่าเป็นการผสมผสานวัฒนธรรม
- (2) การได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกองค์กรหรือสถาบันท้องถิ่น เมื่อสังคมเกิดการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างและให้ธำรงวัฒนธรรมนั้นได้ โดยที่ไม่ถูกกลืนกลายยอมเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม
- (3) การแต่งงานระหว่างกลุ่มชน ย่อมเป็นการผสมกลมกลืนทางการสมรส หากการปฏิบัติสืบทอดวัฒนธรรมระหว่าง 2 วัฒนธรรมมีการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไว้ไม่ทอดทิ้งไป จึงถือว่าการผสมผสานวัฒนธรรม
- (4) สังคมเจ้าของถิ่นมีความรู้สึกเป็นประชากรกลุ่มเดียวกัน ไม่ได้หมายความว่าคนในสังคมนั้นจะต้องมีวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ภายใต้ความรู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกันสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายได้ เช่น คนแม่สอด มีความเป็นรู้สึกเป็นคนแม่สอดเช่นเดียวกัน แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นมีความแตกต่างออกไป เช่น วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ ไทยล้านนา หรือชาติพันธุ์พม่า แต่อยู่ร่วมกันได้อย่างผสมผสานกัน โดยที่ไม่ต้องผสมกลมกลืนจนชาติพันธุ์ใดหายไป
- (5) การไม่มีความเคียดแค้น แสดงถึงการยอมรับ ปราศจากอคติที่จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ อันเป็นปัจจัยในการอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานได้
- (6) การไม่เลือกปฏิบัติ สะท้อนการเคารพและให้เกียรติวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ได้อยู่ร่วมกัน ย่อมทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมและแสดงถึงความเท่าเทียมของคนในสังคมอีกด้วย
- (7) การไม่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมและอำนาจ ย่อมก่อให้เกิดลักษณะของการผสมผสานวัฒนธรรม โดยที่วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งไม่จำเป็นต้องถูกกลืนกลายไปกับพลังอำนาจเสมอไป

การผสมผสานวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการปรับประยุกต์หรือการบูรณาการเข้าหากัน ซึ่งมักเกิดขึ้นภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม อันเป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกัน เดิมสังคมไทยมีลักษณะสังคมพหุภาษา คือใช้ภาษาท้องถิ่นเมื่ออยู่ในครอบครัวและชุมชน และใช้ภาษากลางในโรงเรียนหรือสถานที่ราชการ บางครั้งอาจต้องใช้ภาษาต่างประเทศในแวดวงการทำงานและการศึกษา การอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข จึงเป็น

การบูรณาการความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยที่ไม่ใช่การผสมกลมกลืนหรือการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ในขณะที่กลุ่มคนในสังคมยังสามารถธำรงอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์นั้นไว้ได้ในเวลาเดียวกัน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2551)

ในส่วนของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรือ “assimilation” ได้มีนักคิดหลายท่านกล่าวถึงแนวคิดนี้ไว้

สุจรรยา จันทศิริ (2552: ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของการกลืนกลายทางวัฒนธรรม คือ การรับเอาวัฒนธรรมของอีกสังคมมาเป็นแบบแผนในวิถีการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมแล้วหันไปใช้วัฒนธรรมใหม่ทั้งหมด โดยกระบวนการกลืนกลายนั้นจะเกิดขึ้นต่อเมื่อสมาชิกของสังคม 2 กลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2551: 174-178) อธิบายลักษณะของความกลมกลืนทางวัฒนธรรมว่าเป็นกระบวนการแทรกแซงและเชื่อมเข้าหากันของวัฒนธรรม ทำให้บุคคลและกลุ่มชนต้องการความจำใจ ความเข้าใจและทัศนคติของบุคคลและกลุ่มชนอื่นผ่านการมีส่วนร่วมในประสบการณ์และประวัติศาสตร์เดียวกัน อันนำไปสู่วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมร่วมกัน หากพิจารณาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า การสร้างอาณาจักรหรือการสร้างอำนาจของรัฐ มักใช้วัฒนธรรมและความเชื่อเป็นตัวแปรในการสร้างศูนย์กลางอำนาจและวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นสื่อกลางในการขยายชุมชนออกไปในพื้นที่ห่างไกลในรูปแบบเขตอำนาจหรือเขตวัฒนธรรม เช่น การสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม คำสอนทางศาสนา พิธีกรรม ประเพณี และการทำบุญ เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ธิดา สาระยา, 2531: 22-24)

สรุปได้ว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นหลังจากการผสมผสานวัฒนธรรม แต่มักเกิดขึ้นกับกลุ่มที่มีพลังน้อยถูกผสมกลมกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีพลังมากกว่า ซึ่งเกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติหรือเกิดจากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยกระบวนการในการกลืนกลายวัฒนธรรมมักใช้เวลานานและค่อย ๆ กลมกลืนจนกว่าวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสูญเสียอัตลักษณ์ไป หากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนของรัฐ คนที่อยู่ใกล้อำนาจรัฐอาจมีลักษณะของการยอมรับวัฒนธรรมหลักของรัฐและอาจกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมหลักนั้นจนไม่แสดงวัฒนธรรมดั้งเดิมออกมา จึงเป็นความพยายามที่จะทำให้วัฒนธรรมที่มาอยู่ร่วมกันนั้นกลมกลืนเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมหลัก บนจุดประสงค์ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่สามารถหาความแตกต่างหรือหาพื้นที่ของวัฒนธรรมที่หลากหลายได้อีกต่อไป หากลักษณะวัฒนธรรมมีความเหมือนกันมากย่อมเกิดการผสมกลมกลืนเข้าหากันได้ง่าย และมีปัจจัยสำคัญคือใช้เวลานานและเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนกว่า

วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจะสูญหายไป อันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรม 2 วัฒนธรรม หรือเป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากการเกิดการผสมผสานวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม หากมองการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในเชิงของการผสมผสานวัฒนธรรม อย่างละเอียดมากขึ้น การอยู่ร่วมกันของ 2 วัฒนธรรมในพื้นที่เดียวกันต่างมีการอ้างวัฒนธรรมของตนเองเป็นหลัก แต่ไม่ได้เกิดการรับวัฒนธรรมอีกฝ่ายมาใช้หรือปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนแต่อย่างใด อาจจะมีการปรับตัวในบางประการในการแสดงออก เมื่อต้องออกมาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

งามพิศ สัตย์สวณ (2543: 32-33) อธิบายการบูรณาการทางวัฒนธรรม ว่าไม่มีวัฒนธรรมใดจะบูรณาการได้อย่างสมบูรณ์ และอาจมีคติทางวัฒนธรรมได้มากกว่า 1 อย่าง ซึ่งอาจกลมกลืนหรือขัดแย้งได้ ที่แทรกอยู่วิถีชีวิตด้านต่าง ๆ บางครั้งการทำหน้าที่ของวัฒนธรรมอย่างไม่กลมกลืน หรือยังไม่สามารถที่จะผสมผสาน เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความสมดุลทางวัฒนธรรมขึ้น อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมกำลังปรับตัว ขึ้นอยู่กับปัจจัยในบริบทนั้น ได้แก่ ความเป็นท้องถิ่น ศาสนา ชาติพันธุ์ ยิ่งสังคมนั้นเป็นสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายสูง จำเป็นต้องใช้ความยืดหยุ่น คือการบูรณาการ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพและวัฒนธรรม หากวัฒนธรรมนั้นขาดการบูรณาการมากจนเกินไป ย่อมมีผลกระทบต่อสมาชิกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้ง อคติทางชาติพันธุ์ และปัญหาสังคมทั้งหลาย

ยศ สันตสมบัติ (2556: 288-359) อธิบายถึงการรักษาสมดุลทางวัฒนธรรมด้วยบทบาททางศาสนา เป็นเครื่องมือที่ช่วยลดความวิตกกังวล สร้างความมั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากศาสนา เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมทางสังคม ยังช่วยในการปรับตัวหรือบูรณาการเข้ากับสภาพแวดล้อมบนเงื่อนไขที่แตกต่างกันไป เพื่อให้ดำรงรักษาเอกลักษณ์และความอยู่รอดของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เมื่อสังคมนั้นถูกอำนาจภายนอกคุกคาม มักเกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงมักมีการประยุกต์พื้นฐานความเชื่อเดิมเข้ากับบริบทปัจจุบันด้วยรูปแบบพิธีกรรมหรือความเชื่อใหม่

สรุปได้ว่า การบูรณาการวัฒนธรรม (cultural integrate) เป็นกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมระหว่าง 2 วัฒนธรรมที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์และอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นการรักษาสมดุลทางวัฒนธรรม ในการอ้างวัฒนธรรมของตนเป็นหลักไปพร้อมกับการตั้งรับกับความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย ที่มักจะประสบความขัดแย้งจากการถูกคุกคามของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการผสมผสานวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์การอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาควบคู่กับแนวคิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม ในประเด็นการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา และวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ทั้งในระดับ

พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีความซับซ้อนในเชิงปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทของท้องถิ่น

2.4 แนวคิดพื้นที่ทางศาสนา (Religious spaces)

ในประเด็นความคิดความเชื่อความศรัทธาที่มีความหมายต่อพื้นที่ทางศาสนานั้น มีนักคิดหลายท่านได้อธิบายความหมายไว้

James Robson (2010: 43-59) ได้สรุปถึงความหมายของคำว่า Monastic spaces ว่าพื้นที่ทางศาสนาเป็นมากกว่าสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ แต่ได้รวมถึงวิถีปฏิบัติ ประเพณีและวัฒนธรรมของพุทธศาสนาด้วย ซึ่งจัดว่าเป็นพื้นที่แห่งความสงบ หรือเป็นพื้นที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยแยกความเครียดจากชีวิตในเมืองที่เป็นปัจเจก มีส่วนช่วยในการมองหาความหลากหลายและหาความหมายความเป็นพุทธที่แท้จริง

Kilde (2008) มองว่าพื้นที่ทางศาสนามีความสัมพันธ์กับอำนาจ 3 ด้านคือ อำนาจเหนือธรรมชาติ (supernatural power) อำนาจทางสังคม (social power) และอำนาจของบุคคล (personal power) และมีความเป็นพลวัต (dynamic space) นอกจากเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่ผู้คนใช้ในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ยังได้สร้างความหมายต่อปฏิบัติการที่มีต่อพิธีกรรมที่ก่อรูปองค์ประกอบของศาสนาขึ้นมาอีกด้วย

ขวัญชีวัน บัวแดง (2556: 12) อธิบายพื้นที่ทางศาสนาเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เป็นได้ทั้งพื้นที่ปัจเจกและชุมชนที่สัมพันธ์กันในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับโลก โดยมีความเป็นพลวัตที่ช่วงชิงความหมายทั้งในทางศาสนาและทางโลก และอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันกับพื้นที่นั้น จึงมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาและพื้นที่ทางศาสนาอยู่เสมอ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่ผู้ย้ายถิ่นเลือกที่จะใช้พื้นที่ทางศาสนาเป็นทางเลือกในการปรับสร้างอัตลักษณ์ของพวกเขา

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นความผูกพันในด้านความคิดความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ที่ส่งผลต่อการออกแบบก่อสร้าง รวมทั้งการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณี แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างหรือใช้ประโยชน์พื้นที่ในทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุภายในวัดตามความต้องการใช้ประโยชน์ของพระสงฆ์และฆราวาส ที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามบริบทของท้องถิ่น

ในประเด็นของการสร้างและใช้ประโยชน์เชิงรูปธรรมหรือพื้นที่ทางกายภาพ เป็นประเด็นหลักที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการจำแนกความเหมือน ความต่าง และการผสมผสานจากการสร้างและใช้ประโยชน์สิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุ ตามลักษณะความต้องการของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาในพื้นที่แม่สอด สรุปดังนี้

สมคิด จิระทัศนกุล (2554) ได้แบ่งขอบเขตวัดออกเป็น 3 เขต ได้แก่ พุทธาวาส สังฆาวาส และธรณีสงฆ์ โดยเขตพุทธาวาส เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่แสดงศรัทธาและระลึกถึงพระพุทธเจ้า จึงเป็นบริเวณของสิ่งก่อสร้างสำคัญของวัด และถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ เจดีย์ โบสถ์ วิหาร อันเป็นสิ่งก่อสร้างสำคัญที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนสามารถร่วมประกอบพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนศาลาพระพุทธรูปที่มีการสร้างและใช้ประโยชน์ให้พุทธศาสนิกชนได้เข้ามาสักการะพระพุทธรูป ศึกษาภาพพุทธประวัติที่มักจะมีการเขียนตามผนังพระอุโบสถหรือศาลาในวัด สำหรับเขตสังฆาวาสเป็นพื้นที่ประกอบศาสนกิจของสงฆ์และประกอบพิธีกรรมให้แก่ญาติโยม เช่น การถวายอาหาร ถวายสังฆทาน เป็นต้น ซึ่งวัดในชนบทมักจะใช้ศาลาการเปรียญเป็นทั้งสถานที่เล่าเรียนพระธรรมคำสอนและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งยังมีสถานที่ประกอบกิจส่วนตัวของสงฆ์ เช่น กุฏิ ห้องสรงน้ำ หอระฆัง เขตสังฆาวาสมักจะถูกอยู่บริเวณที่ผู้คนไม่พลุกพล่านและพุทธศาสนิกชนไม่ควรเข้าไปโดยไม่มีเหตุจำเป็น ส่วนเขตธรณีสงฆ์ เป็นเขตสาธารณะที่ฆราวาสใช้ประโยชน์ในทางที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ศาลาสวดศพ ศาลานั่งเล่น ตลาด โรงเรียน ห้องสมุดประชาชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ยังมีพื้นที่บางส่วนที่ไม่สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากรูปแบบการใช้ประโยชน์ในวัดมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงของการศึกษาพระธรรมและปฏิบัติธรรม อบรมธรรมะ วิปัสสนา นิ่งสมาธิ ของพระสงฆ์และฆราวาส เป็นต้น ผู้วิจัยจึงจำแนกพื้นที่ออกมาเป็นอีกหนึ่งเขตสำหรับการมองภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในเชิงดังกล่าวได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เรียกว่า “พื้นที่ธรรมาวาส” ซึ่งหมายถึง เขตอาวาสที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ หรือพื้นที่ในวัดอันเป็นสถานที่ศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรม โดยมาจากคำว่า “ธรรม” หรือ “ธรรมะ” หมายถึง คุณความดี เช่น เป็นคนมีธรรมะ เป็นคนมีศีลมีธรรม คำสั่งสอนในศาสนา เช่น แสดงธรรม ฟังธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้า หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา เช่น ปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม ความจริง เช่น ได้ดวงตาเห็นธรรม ความยุติธรรม ความถูกต้อง ส่วน “อาวาส” หมายถึง วัด ที่อยู่ ที่ประดิษฐาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

การใช้แนวคิดการแบ่งเขตพื้นที่ทางศาสนา จะช่วยให้เห็นความแตกต่าง ความเหมือน และการผสมผสานศาสนาของพื้นที่วัดไทยกับเมียนมา ในด้านการใช้ประโยชน์ในแต่ละวัดนธรรม ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและการปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา ร่วมกัน และอาจมีการให้ความสำคัญในแต่ละขอบเขตของวัดที่แตกต่างกัน

ทวิศักดิ์ แซ่ควั้ว (2539: 117-123) ได้สรุปแนวความคิดการออกแบบวัดในพุทธศาสนาของไทยว่าเป็นการผสมผสานระหว่าง 3 ประเด็นหลัก คือ

- (1) ข้อกำหนดทางพระวินัย

- (2) การแปลความหมายเชิงนามธรรม คติความเชื่อ และคำสอนทางพุทธศาสนาบนพื้นฐานวัฒนธรรมของพราหมณ์ ซึ่งมีผลกำหนดรูปแบบการวางผังบริเวณ ผังอาคารมาตั้งแต่โบราณ ขึ้นอยู่กับการตีความของสถาปนิก
- (3) ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เอกลักษณ์ชาติ ผสมผสานไปในงานสถาปัตยกรรมจนเป็นแนวทางยึดถือ จนเกิดเป็นแนวทางประเพณีนิยมจนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ซึ่งมีความแตกต่างกันไปบ้างด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค เพื่อสร้างเอกลักษณ์ท้องถิ่น ที่มีการปรุงแต่งและตีความแตกต่างกัน และอาจมีปัจจัยตามพระราชนิยมของกษัตริย์ในสมัยนั้น เช่น รัชกาลที่ 3 มักจะมีการผสมผสานวัฒนธรรมจีน รัชกาลที่ 5 ผสมผสานวัฒนธรรมแบบตะวันตก เป็นต้น

แนวคิดนี้ช่วยในการวิเคราะห์การก่อสร้างและใช้ประโยชน์วัดในแม่สอด ที่ไม่ได้มีข้อจำกัดการสร้างตายตัว แต่ได้ปรุงแต่งรูปลักษณ์ภายนอกตามกำลังความสามารถของคนในท้องถิ่นที่เป็นพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา ซึ่งทำให้เห็นกระบวนการการผสมผสานวัฒนธรรมผ่านพื้นที่ทางศาสนาได้

นอกจากนั้นพื้นที่ทางศาสนายังเป็นพื้นที่ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่แฝงเหตุผลทางสังคมและการเมืองด้วย เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภาษาและวัฒนธรรม และทำให้เข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นตลอดจนความสัมพันธ์กับพื้นที่รอบข้าง (โชติมา จตุรวงศ์, 2554) โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความหลากหลายและมีการปรับเปลี่ยนให้เกิดการผสมผสานได้ในบริเวณที่มีคนย้ายถิ่นมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เพราะมีพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนา สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ดังเช่นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา จากความพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาหรืออารงวัฒนธรรมของผู้ย้ายถิ่นผ่านการก่อสร้างศาสนวัตถุในพื้นที่ที่มีความต่างทางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเมื่อต้องอยู่ต่างถิ่น

ทั้งนี้ขวัญชีวัน บัวแดง (2555) กล่าวว่า การดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาไม่เพียงทำตามแบบอย่างในภูมิภาคเดิมของตนเองหรือของบรรพบุรุษ แต่ยังเป็นความพยายามจะรักษาอัตลักษณ์หรือการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้เกิดการผสมผสานเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในฐานะสมาชิกกลุ่มศาสนาหรือสมาชิกในชุมชนหรือสังคมในพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งจะเป็นไปได้ทั้งในแนวทางการต่อยอดความเชื่อแบบเดิมหรือการรับเอาความเชื่อแบบใหม่ เพื่อให้เกิดศรัทธาและการปฏิบัติร่วมกันในฐานะการเป็นสมาชิกของพื้นที่ทางศาสนาในชุมชนหรือสังคมหนึ่ง

ดังนั้นการสร้างพื้นที่ทางศาสนาและการปรับประยุกต์เพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา มีส่วนสัมพันธ์กันบนพื้นฐานความหมายทั้งในทางศาสนา สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่สามารถจะปรับเปลี่ยนได้ทั้งเนื้อหาและรูปแบบของพื้นที่ทางศาสนาและวิถีปฏิบัติ แนวคิดดังกล่าวช่วยทำให้เห็น

ว่าการดำรงวัฒนธรรมผ่านการสร้างศาสนวัตถุของชาวเมียนมาที่มาอาศัยอยู่ในแม่สอด นอกจากจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังสะท้อนความเชื่อและวิถีปฏิบัติของผู้สร้างอันเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นอีกด้วย

สรุปได้ว่าพื้นที่ทางศาสนา หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางวัฒนธรรม หรือเป็นลักษณะของความเป็นรูปธรรมและนามธรรมไปพร้อมกัน ตลอดจนเป็นพื้นที่ทางสังคมที่เกิดจากการให้ความหมาย และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของผู้คนที่เข้ามาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะพื้นที่ทางกายภาพในวัด ที่มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์ผ่านความเชื่อ วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา โดยมีจุดประสงค์ของการสร้างสิ่งก่อสร้างหรือศาสนวัตถุ ให้เป็นไปตามความต้องการใช้ประโยชน์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแนวคิดนี้จะนำไปวิเคราะห์การสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ศาสนาภายในวัดของชาวไทยและเมียนมา ซึ่งให้ความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์แตกต่างกัน แต่ยังคงมีความคล้ายคลึงกันตามวิถีปฏิบัติในพุทธศาสนานิกายเถรวาท

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในด้านการผสมผสานวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนชายแดน ยังไม่มีผู้ใดได้ทำไว้อย่างชัดเจนนัก แต่มีงานวิจัยที่สามารถนำมาทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ของผู้คนบริเวณพื้นที่ชายแดน ในเชิงของประเพณีและวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน โดยแบ่งประเด็น ดังนี้

งานวิจัยด้านการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเมียนมา รวมทั้งลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในเชิงศาสนา

ขวัญชีวัน บัวแดง (2556) ทำการวิจัยเรื่องพื้นที่ทางศาสนาและการปรับสร้างอัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา โดยศึกษาโครงสร้างองค์กรทางศาสนาที่ดำเนินการกับกลุ่มผู้ย้ายถิ่น พบว่าชาวเมียนมากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้สร้างวัดเมียนมาก่อนการตั้งพื้นที่พักพิง จนกระทั่งชาวเมียนมาเข้ามาอยู่ในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-เมียนมามากขึ้น วัดเหล่านี้จึงเป็นที่พึ่งพิงของผู้ย้ายถิ่นที่เป็นทั้งพระสงฆ์และฆราวาสจากเมียนมา และได้สร้างพื้นที่ทางศาสนาเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ในบ้าน เช่น หิ้งพระ หรือพื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ศาสนสถาน รวมทั้งขอสร้างในวัดไทยเช่น การสร้างกุฏิและเจดีย์เพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา โดยการปฏิบัติทางศาสนาแบบเมียนมา มีทั้งการทำบุญทำทานแบบพระ“บ้าน”ซึ่งเชื่อมโยงกับชุมชนมากกว่ารูปแบบการบำเพ็ญภาวนา เช่น นั่งสมาธิ กินเจ และรูปแบบการใช้บุญบารมีกับความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ดูดวง สะเดาะเคราะห์ ที่มักจะเชื่อมโยงกับพระที่อยู่ในรัฐกะเหรี่ยง การสร้างพื้นที่ทางศาสนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวตนในเรื่องความสุข ความหวัง ความมั่นใจและลดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เกิดการยอมรับระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับคนไทยที่

อยู่ในชุมชนศาสนาเดียวกัน อันมีความเกี่ยวเนื่องในประเด็นการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่แม่สอด

โชติมา จตุรวงศ์ (2554) ทำการศึกษาสถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง สรุปได้ว่าพม่าตอนล่างเป็นพื้นที่กลางระหว่างพม่าตอนบน ภาคเหนือสยามและภาคกลางสยาม โดยมีเมืองเมาะละแหม่ง อันเป็นเมืองท่าสำคัญสำหรับค้าขายไม้ขนสักที่มีวัฒนธรรมมอญพม่า ซึ่งเชื่อมโยงกับภาคเหนือตอนบนของไทย เช่น เชียงใหม่ ลำปาง ปรากฏการสร้างวัดและบ้านเรือนแบบเมียนมาสืบเนื่องจากแม่สอดเป็นหนึ่งในเส้นทางเดินเท้าอพยพของชาวมอญไปสยามตั้งแต่สมัยอยุธยา ทำให้มีอิทธิพลวัฒนธรรมจากเมาะละแหม่งรวมอยู่ด้วย โดยลักษณะวัดมอญในพม่าตอนล่าง มีเจดีย์มอญ เสาหงส์เป็นสัญลักษณ์ มีการสร้างวิหารมากกว่าหนึ่งแห่งในวัด ตามคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ จำนวนมากและพุทธเจ้า 28 พระองค์จะทำให้ได้บุญมาก ตลอดจนการสร้างเจดีย์เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุที่มีความสูงส่ง จึงนำมาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนโบสถ์มักใช้ประโยชน์ร่วมกับวัดอื่นที่ใกล้เคียงกัน มีขนาดเล็กและใช้ประโยชน์น้อย จึงไม่เหมาะที่อุบาสิกาจะเข้าไปประกอบศาสนพิธีด้วย อีกทั้งนิยมสร้างหอพระไตรปิฎกไว้ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาศึกษา การสร้างวัดนอกจากต้องการบุญกุศลแล้ว ยังแฝงเหตุผลทางสังคมและการเมืองด้วย เพราะเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภาษาและวัฒนธรรม และทำให้เข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเมาะละแหม่ง พม่าตอนล่างและสยาม ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ด้วย

ทวีศักดิ์ แซ่เคี้ยว (2539) ได้ทำโครงการออกแบบวัดพระพุทธศาสนา พบว่าการสร้างวัดในปัจจุบันขัดแย้งกับพระพุทธเจ้าที่ทรงปฏิบัติและประกาศสั่งสอนให้อยู่อย่างสมถะ ไม่เคยกำหนดแบบอาคาร เลือกจะอยู่ในป่า ถ้า เรือนร้าง ไม่มีที่ประทับแน่นอน มีเพียงอารามที่มรธาสาวยในหน้าฝนและเป็นลักษณะของพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยและเมียนมา แต่การก่อสร้างในปัจจุบันรับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่มีการผสมผสานพราหมณ์จากเขมรที่รับมาจากอินเดีย ทำให้ลักษณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมมีความอลังการ สวยงาม และคติการสร้างตามหลักเขาพระสุเมรุที่เป็นโลกียะ ชัดขวางความหลุดพ้น สรุปได้ว่าแนวความคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ จึงเป็นการผสมผสานระหว่างข้อกำหนดทางพระวินัย การแปลความหมายเชิงนามธรรม คติความเชื่อบนพื้นฐานพราหมณ์ และขนบธรรมเนียมประเพณี เอกลักษณะชาติเป็นแนวทางยึดถือ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นวัดไม่ได้มีข้อจำกัดการสร้างตายตัว ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยตามพระวินัยก่อนแล้วจึงปรุงแต่งรูปลักษณะภายนอกตามกำลังความสามารถของคนในท้องถิ่น ซึ่งงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการออกแบบสถาปัตยกรรมที่สนับสนุนหลักพระวินัย ที่ให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้ศึกษาพระธรรมวินัยได้

อย่างเต็มที่ จากงานวิจัยดังกล่าวช่วยให้เห็นหลักการออกแบบวัดของไทยที่อาจมีความแตกต่างไปตามลักษณะของท้องถิ่น

วิระ อินพันทัง (2556) ได้ศึกษาความเชื่อกับสถาปัตยกรรม พบว่าเป็นความเชื่อฝังลึกอยู่ในความคิดของมนุษย์ตลอดเวลา โดยไม่ปรากฏตัวตนต่อผู้อื่น แต่พร้อมที่จะเผยให้เห็นผ่านการกระทำ และผลที่เกิดจากการกระทำนั้น แม้เป็นนามธรรมแต่เราสามารถอ่านความเชื่อเหล่านั้นผ่านคำพูดที่คนผู้นั้นเปล่งออกมา อาหาร เสื้อผ้า และสิ่งที่เขาประดิษฐ์ขึ้นโดยเฉพาะสถาปัตยกรรมมักมีการใส่ความเชื่อในการสร้างไม่ว่าจะเป็นการคำนึงถึงทิศทางหรือหลักฮวงจุ้ย ความเป็นสิริมงคล การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การผสมผสานทางศาสนา เช่น การสร้างศาลพระภูมิ ศาลเทพเจ้าพราหมณ์ ศาลบรรพบุรุษ ศาลบูชาผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้องพระหรือหิ้งพระในเคหสถาน และยังประกอบพิธีกรรมผ่านสถาปัตยกรรมเหล่านี้อีกด้วย เช่น พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีลอยกระทง ที่ต้องบวงสรวงเทพเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้การผสมผสานทางศาสนายังรวมถึงการผสมผสานความคิด ความเชื่อของท้องถิ่นอีกด้วย อย่างเช่น การนับถือผี วิญญาณ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของท้องถิ่น เป็นต้น ส่วนทางพระพุทธศาสนาการสร้างเจดีย์ ในเชิงวัตถุวิสัยจะเข้าใจว่าเป็นการบรรจุพระบรมธาตุให้คนสักการบูชาเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง แต่ในเชิงจิตวิสัยแล้วเจดีย์คือจักรวาลมีโครงสร้างประกอบด้วยไตรภูมิ ได้แก่ กามภูมิชั้นต่ำสุด รูปภูมิและอรุภูมิชั้นบนสุดหมายถึงการเวียนว่ายตายเกิดและมุ่งสอนให้หลุดพ้นหรือไปสู่นิพพาน ฝั่งการสร้างเจดีย์นั้นเชื่อว่าเจดีย์หรือปราสาท คือพระสุเมรุเป็นแกนกลางล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์และทะเลสี่พันนครและทวีปทั้งสิ้น สุดเขตเป็นกำแพงจักรวาล

ศุภสิทธิ์ วนขยางค์กุล (2549) ได้ศึกษาพระภิกษุข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดน เปรียบเทียบพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าการข้ามแดนเข้ามาในพื้นที่ภาคเหนือของไทย มีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักและ ส่วนภิกษุพม่ามีปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยรอง ภิกษุไทใหญ่มีปัจจัยทางด้านการเมืองและมีการปรับตัวมากกว่าภิกษุพม่าเมื่ออยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ เห็นได้จากรูปแบบการเปลี่ยนสีจีวร โคนคิ้วเหมือนภิกษุไทย แต่ภิกษุพม่าปรับตัวน้อยกว่า และสามารถดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มตนในพื้นที่ภาคเหนือได้เด่นชัดกว่าไทใหญ่ เพราะภิกษุไทใหญ่ซ่อนอัตลักษณ์ของกลุ่มตน เพื่อไม่ให้คนภายนอกสังเกตเห็น เนื่องจากการมีเอกสารการเข้าเมืองอย่างถูกกฎหมายมีความสัมพันธ์กับการแสดงอัตลักษณ์ได้ชัดเจน หากเข้าเมืองอย่างไม่ถูกต้องจะพยายามไม่แสดงอัตลักษณ์ออกมา

นอกจากนี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แม่สอด ซึ่งมักจะเป็นประเด็นด้านการย้ายถิ่น วิถีชีวิตและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงานชาวเมียนมาที่มาอยู่ร่วมกับคนไทย ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นในแม่สอด ดังนี้

ไพรินทร์ มากเจริญ (2551) ศึกษาเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน : กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่าปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์แม่สอด จังหวัดตาก มีการร่วมมือกันตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นถิ่นทุรกันดารและความคลุมเครือของเขตแดน จนพัฒนาเป็นการผสมกลมกลืนและยอมรับซึ่งกันและกันในเวลาต่อมา แต่ผู้ย้ายถิ่นกลุ่มใหม่ในรูปแบบแรงงานอพยพมีการปรับตัวได้ไม่ด้นัก ซึ่งเป็นรูปแบบสมานลักษณะที่ไม่มีความสนิทสนมกันหรือเป็นแบบลูกจ้างนายจ้าง แต่เป็นการร่วมมือแบบสมัครใจ พบว่ามีความร่วมมือในด้านศาสนาและความร่วมมือแบบถูกเกณฑ์แรงงาน เพื่อการพัฒนาชุมชน โดยงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของการอยู่ร่วมกันในชุมชนระหว่างพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน

วรเชษฐ์ เขียวจันทร์ (2555) ศึกษาโรงเรียนชายแดนที่มีปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการปรับใช้ของเด็กเมียนมาพลัดถิ่น คือโรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พบว่ารัฐไทยสร้างให้แม่สอดเป็นสภาวะยกเว้น เพื่อปรับตัวรับลัทธิเสรีนิยมใหม่ องค์กรข้ามชาติ เช่น ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) องค์กรการศึกษาโลก มูลนิธิช่วยไร้พรมแดนเข้ามาทำงานร่วม รวมทั้งตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยสภาวะยกเว้นไม่ได้เกิดเฉพาะพื้นที่กายภาพหรือพื้นที่เศรษฐกิจเท่านั้น แต่ได้ใช้โรงเรียนของรัฐบริเวณชายแดน เช่นโรงเรียนบ้านท่าอาจ เป็นโรงเรียนสภาวะยกเว้นที่รัฐไทยปรับตัวให้อำนาจอธิปไตยแห่งรัฐทำงานในโรงเรียนอย่างยืดหยุ่นและแยกย่อย ผ่านหลักสูตรพิเศษการเป็นโรงเรียนกันชน (buffer school) เพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียนบนกรอบความมั่นคงของชาติ ทำให้อำนาจอธิปไตยของรัฐไทยไม่ได้ปฏิบัติการแบบยืดหยุ่น แม้จะอยู่ในพื้นที่สภาวะยกเว้นก็ตาม เห็นได้จากสัญลักษณ์ทางสถาบันกษัตริย์ พิธีสำคัญของรัฐ การเรียนหลักสูตรภาษาไทย รวมทั้งกิจกรรมประจำวันทั้งในโรงเรียนและบ้าน ซึ่งมีประโยชน์ช่วยให้เด็กเมียนมาพลัดถิ่นเหล่านี้สามารถใช้ภาษาไทย มีการศึกษาที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

ศุภย์วิจัยย้ายถิ่นแห่งเอเชีย (2551) ทำการวิจัยเรื่องผลกระทบของการย้ายถิ่นข้ามชาติต่อชุมชนชายแดนและชุมชนที่มีผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากในประเทศไทย : การสร้างความกลมกลืนและความมั่นคงในชุมชน พบว่าผลกระทบทางวัฒนธรรมจากการย้ายถิ่น ได้แก่ ภาษา ธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา การปรับตัวทางวัฒนธรรมและการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างเหนียวแน่น โดยการอยู่อาศัยในลักษณะชุมชนที่แบ่งตามชาติพันธุ์และศาสนาที่นับถือ การปฏิบัติทางศาสนากระทำได้โดยไม่มีข้อแบ่งแยกของคนในพื้นที่กับคนต่างด้าว ถ้าเป็นแรงงานที่นับถือศาสนาพุทธจะสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้มากกว่าแรงงานที่นับถือศาสนาอิสลาม เพราะไทยและเมียนมา

เป็นเมืองพุทธเช่นเดียวกัน สามารถปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมและประเพณีของตนได้โดยไม่มีข้อแบ่งแยก เช่น ประเพณีมัดมือกะเทรียง จัดขึ้นในเดือน 8 เพื่อให้ผู้ใหญ่อุยพรลูกหลาน ประเพณีปีใหม่กะเทรียงที่จัดก่อนปีใหม่ไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังเข้าร่วมงานประเพณีร่วมกับคนไทย เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง และนำวัฒนธรรมไทยไปใช้อย่างกลมกลืน เช่น การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวเมียนมามีส่วนสำคัญในการทำบุญ บริจาคเงิน ซื่อของเข้าวัด ที่มักจ่ายได้เต็มที่ แม้จะมีรายได้น้อยก็ตาม อาจสรุปได้ว่าผู้ย้ายถิ่นเมียนมากำลังกลายเป็นกำลังหลักในการทำนุบำรุงศาสนาในพื้นที่แม่สอด โดยงานวิจัยนี้มีความเกี่ยวเนื่องต่อประเด็นที่จะศึกษาในด้านการผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา ซึ่งมีลักษณะของการปรับประยุกต์ประเพณีและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก (2557) ได้ทำการศึกษาผลกระทบด้านชุมชนและวัฒนธรรมต่อการพัฒนาเมืองหน้าด่านวัฒนธรรม : แม่สอด-เมียวดี โดยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร วิทยาเขตแม่สอด พบว่าการพัฒนาเมืองหน้าด่านวัฒนธรรม มีผลกระทบด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ จากการได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมาและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ไทใหญ่ กะเทรียง มอญ เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ บ้านเรือน โบราณสถาน การแต่งกาย เป็นต้น อีกทั้งวัฒนธรรมทางความคิด มีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยุคสมัยที่เปลี่ยนไป อาจทำให้เยาวชนอนุรักษ์สืบทอดน้อยลง อีกทั้งวัฒนธรรมบรรทัดฐานสังคม เช่น ภาษาถิ่น ศาสนา ค่านิยม ยังคงให้ความเคารพผู้อาวุโส และให้ความร่วมมือกับชุมชน แต่ความสัมพันธ์ลดน้อยลง เพราะมีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทำให้พบปะน้อยลง แต่ปัจจัยที่เป็นจุดเด่นของแม่สอด อันนำไปสู่การพัฒนาเมืองหน้าด่าน คือความหลากหลายทางศาสนาและชาติพันธุ์ ในรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย ตลอดจนงานบุญประเพณีที่คนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือ อันเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสามารถจัดทำเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนได้ โดยงานวิจัยนี้ช่วยทำให้เห็นศักยภาพแม่สอดในบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคต ภายใต้กรอบความร่วมมือกับจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา

อภิญา เงินดี (2554) ทำการศึกษาเรื่องความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาในฐานะทุนทางสังคม-วัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนชายแดนไทย-เมียนมาสองฝั่งแม่น้ำเมย พบว่าพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตกับชุมชนชายแดนไทย-เมียนมาทั้งสองฝั่งแม่น้ำเมยตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีประวัติความเป็นมาของการผสมผสานความเชื่อเรื่องผี เทพ และสัตว์ ที่มีลักษณะพิเศษกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ปัจจุบันความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมที่ผสมผสานกันยังคงอยู่ แม้จะแตกต่างกันไปในเรื่องของการปฏิบัติหรือพิธีกรรม

ตามกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนชายแดนไทย-เมียนมาทั้งสองฝั่งแม่น้ำเมย ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยกับเมียนมาซึ่งมีความเกี่ยวข้องในด้านการผสมผสานทางศาสนาบนพื้นฐานของความเป็นท้องถิ่น อันเกิดจากการเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันมาอย่างยาวนาน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่แม่สอด ที่ช่วยทำให้มองเห็นภาพการก่อตั้งวัดและชุมชน ตลอดจนการเคลื่อนย้ายผู้คนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

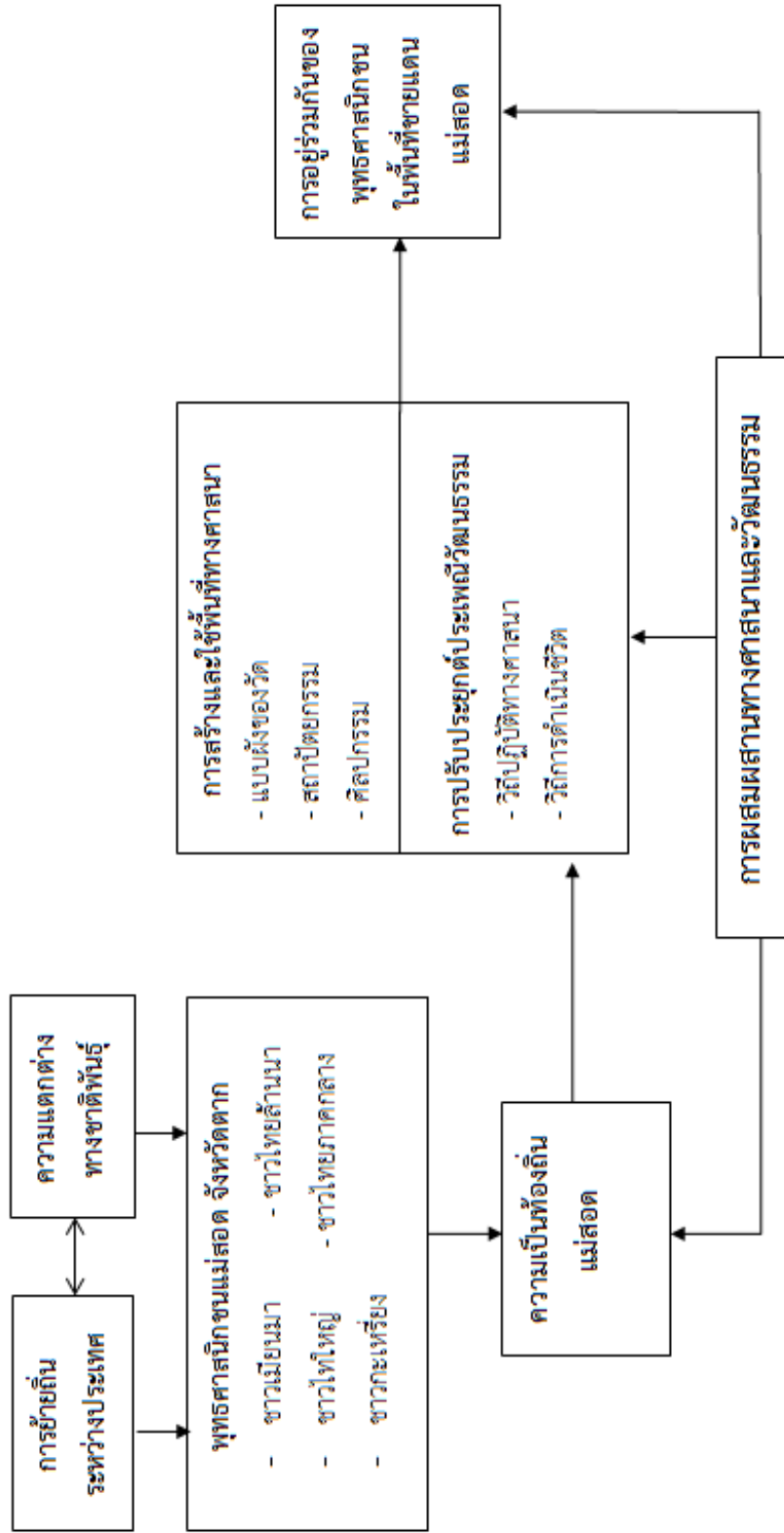
รพีพรรณ จักรสาน (2557) ศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จีนและการสร้างอัตลักษณ์เมืองแม่สอด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510-2554 พบว่าพื้นที่แม่สอดเป็นเมืองหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่แม่สอดออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ กลุ่มชาติพันธุ์แม่สอดก่อนพุทธทศวรรษ 2510 กับ กลุ่มชาติพันธุ์แม่สอดระหว่างปี พ.ศ.2510-2554 โดยก่อนพุทธทศวรรษ 2510 เป็นช่วงเวลาของการเคลื่อนย้ายเสรีของพ่อค้าต่างแดนหลากหลายเชื้อชาติมาทำการค้าขาย เดินทางมาพักชั่วคราวและตั้งถิ่นฐานถาวร ได้แก่ ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แรกที่ตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำเมยและกระจายตัวตามหุบเขาก่อนการแบ่งเขตแดนรัฐชาติ สมัยที่พม่าอยู่ใต้อาณานิคมอังกฤษ แม่สอดเป็นแหล่งค้าขายที่เจริญมากจึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้ามาทำการค้าขายและอพยพมาตั้งถิ่นฐานเรื่อยมา ได้แก่ ไทใหญ่ จีนยูนนาน พม่า มุสลิมบังคลาเทศ ไทยล้านนา ซิกข์และฮินดู ภายหลังไทยภาคกลางจึงตามเข้ามาอยู่และนำญาติมาอยู่ด้วย เมื่อประชากรมากขึ้นชาวกะเหรี่ยงจึงย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์แม่สอดระหว่างปี พ.ศ.2510-2554 เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลของชาวจีนเข้ามาอยู่ในเมืองแม่สอดและประสบความสำเร็จทางการค้า ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กระจายตัวไปอยู่นอกเมือง แต่เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนาก็สามารถเข้ามาทำกิจกรรมในวัดของตนที่อยู่ในเมืองได้ปกติ งานวิจัยนี้ช่วยให้เห็นประวัติศาสตร์และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในแม่สอด แต่เน้นบทบาทชาวจีนและเศรษฐกิจเป็นหลัก จึงทำให้ขาดแง่มุมด้านวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ที่จะสะท้อนการอยู่ร่วมกันในบริบทสังคมและวัฒนธรรมได้

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน (2559) ได้ทำการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม เมืองเมียวดี ประเทศเมียนมา พบว่ามีชุมชนไทยวนหรือชาวล้านนาอาศัยอยู่ในเมืองเมียวดีจำนวนมาก และยังคงธำรงวัฒนธรรมล้านนาไว้อย่างมั่นคง ซึ่งบรรพบุรุษจากล้านนาได้โยกย้ายถิ่นมาตั้งรกรากทำกินมานาน แม้ปัจจุบันจะถูกแบ่งแยกเขตแดนให้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศเมียนมา แต่ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนสองฟากแม่น้ำเมยยังคงอยู่เสมอ เห็นได้จากการสืบทอด อนุรักษ์ พื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทยวนให้คงอยู่ชั่วลูกหลาน และได้ทำการบันทึก

ข้อตกลงความร่วมมือในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทยวนในดินแดนนี้สืบไป

สรุปจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในประเด็นการย้ายถิ่นระหว่างประเทศในรูปแบบแรงงานข้ามชาติ การลี้ภัยในรูปแบบผู้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แม่สอด ซึ่งมักจะศึกษาผลกระทบที่เป็นปัญหาต่อคนแม่สอด ในลักษณะรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับคนท้องถิ่น ส่วนด้านวัฒนธรรมมักเป็นการศึกษาประเพณีวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง โดยไม่ได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีจุดร่วมในความเป็นพุทธศาสนิกชน ทำให้ภาพของแม่สอดในเรื่องการผสมผสานวัฒนธรรมยังไม่มีภาพชัดเจน โดยเฉพาะวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของชาวไทยและเมียนมา การสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางศาสนา ตลอดจนความสัมพันธ์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา นอกจากนี้ประเด็นประวัติศาสตร์พื้นที่แม่สอดและการตั้งถิ่นฐานของผู้คนท้องถิ่นนั้น ยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการก่อตั้งวัดและชุมชน ซึ่งจะสามารถสะท้อนรากฐานวัฒนธรรมของแม่สอดที่นำไปสู่การผสมผสานวัฒนธรรมได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้ได้กำหนดขึ้นก่อนลงพื้นที่เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำวิจัยสนาม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศศึกษาถึงความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานของผู้ย้ายถิ่น ที่ได้เข้ามาผสมผสานวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 อันเป็นช่วงเวลาที่มึแรงงานข้ามชาติจากประเทศเมียนมาจำนวนมากเข้ามาอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น ที่ทำให้แม่สอดมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยใหญ่ ไทยล้านนา กะเหรี่ยง เมียนมาและไทยภาคกลาง ซึ่งสะท้อนความเป็นท้องถิ่นแม่สอดที่เป็นผลจากการผสมผสานวัฒนธรรม ผ่านพื้นที่ทางศาสนา โดยสังเกตจากการจำแนกผังวัด สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม วิธีการดำเนินชีวิต วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ที่มีการปรับปรุงยุคต่อสิ่งเหล่านี้ให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม สามารถสะท้อนการอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ชายแดนแม่สอดได้

โดยแนวคิดเรื่องความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ทำให้เข้าใจลักษณะความแตกต่างของการดำรงชีวิต การปฏิบัติทางศาสนา และประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในแม่สอด อันทำให้มองเห็นความเหมือนและความต่างตลอดจนการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัด โดยสังเกตความเป็นรูปธรรมจากสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ที่มีการผสมผสานภายในวัด ทำให้เห็นการปฏิบัติทางศาสนาที่แตกต่างกัน ล้วนเป็นลักษณะท้องถิ่นที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างพุทธศาสนิกชนในแม่สอด อันเป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนิกชนบริเวณชายแดนไทยและเมียนมา การสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาอย่างมีความรู้สึกและตระหนักร่วมกัน จะเป็นตัวอย่างพื้นที่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีสำนึกร่วมในความเป็นท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขไปด้วยกัน การอยู่ร่วมกันในลักษณะการผสมผสานทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะเป็นตัวอย่างของการศึกษาที่สามารถขยายขอบเขตไปได้ทุกชายแดนหรือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตของการวิจัย

ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

3.1.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

- 1) ศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองแม่สอด การก่อตั้งวัดไทย วัดเมียนมาในชุมชนบ้านวังตะเคียน บ้านแม่ดาว บ้านห้วยม่วง ในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
 - 2) ศึกษาประวัติการย้ายถิ่น การตั้งถิ่นฐานและการตั้งถิ่นฐานของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาในแม่สอด
 - 3) เปรียบเทียบรูปแบบการวางผังวัด สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมภายในวัดไทย วัดเมียนมาและวัดไทยผสมเมียนมา
 - 4) ศึกษาการพัฒนาและการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในแนวทางการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาไทยและพุทธศาสนาเมียนมา
 - 5) ศึกษาการผสมผสานวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา
 - 6) ศึกษาการผสมผสานวิถีการปฏิบัติทางศาสนา และประเพณีระหว่างพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา
- โดยจะศึกษาครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดในระดับชุมชน เพราะจะทำให้เห็นบริบททั้งระดับครอบครัวและระดับปัจเจกด้วย

3.1.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษานี้เลือกพื้นที่ในตำบลท่าสายลวด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่วิจัย เพราะเป็นชุมชนชายแดนระหว่างไทยและเมียนมา ที่มีร่องรอยความสัมพันธ์ต่อกันอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อตั้งวัดและชุมชน จึงทำให้มีวัดไทย วัดเมียนมา และวัดไทยผสมเมียนมา ที่มีทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาปฏิบัติทางศาสนาอยู่ร่วมกันในชุมชน ตลอดจนมีประเพณีท้องถิ่นของไทยและเมียนมา อันจะทำให้เห็นถึงการผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา รวมทั้งการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา ผู้วิจัยจึงศึกษาวัดในตำบลท่า

สายลวด แบ่งออกเป็น วัดไทย ซึ่งมีพระสงฆ์ไทยและปฏิบัติศาสนาแบบไทยล้านนา ได้แก่ วัดวังตะเคียน หมู่ที่ 4 บ้านวังตะเคียน ศึกษาวัดเมียนมา ซึ่งมีพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาและปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมา ได้แก่ วัดไทยพัฒนาราม หมู่ที่ 1 บ้านแม่ตาว และวัดไทยผสมเมียนมา เป็นวัดที่มีทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาร่วมกัน โดยปฏิบัติศาสนาแบบไทยเป็นหลัก แต่มีพื้นที่สำหรับการปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาด้วย ได้แก่ วัดท่าสายโทรเลข หมู่ที่ 2 บ้านริมเมย

3.1.3 ขอบเขตเชิงเวลา

เลือกบริบทที่จะศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน ช่วงเวลานี้ช่วยนำไปวิเคราะห์การเพิ่มจำนวนการก่อสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศาสนาในวัด เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการหลั่งไหลของแรงงานชาวเมียนมาในพื้นที่แม่สอด สืบเนื่องจากรัฐบาลนายกรัฐมนตรียาดีชวยฮะวิน ที่พยายามสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อขยายการเชื่อมโยงการค้าการลงทุน โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่ประเทศเมียนมา ประสบปัญหาความยากจน ทำให้มีชาวเมียนมาเข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในรูปแบบแรงงานร่วมกับคนท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกิดการตั้งชุมชนแรงงาน และเข้าไปใช้ประโยชน์ในวัด อีกทั้งยังมีความพยายามที่จะแสดงออกวิถีการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีในพื้นที่แม่สอด ทำให้หลังจากปี พ.ศ.2530 จึงมีกลุ่มประชากรแรงงานเมียนมาเข้ามาผสมผสานวัฒนธรรมมากขึ้น

3.1.4 กลุ่มประชากรที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้เน้นบริบทพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ชายแดนไทยและเมียนมา ดังนั้นกลุ่มประชากรที่ศึกษาจึงประกอบด้วย 5 กลุ่มสำคัญ คือ

1) **พระสังฆาธิการ** คือ ผู้บริหารองค์กรคณะสงฆ์ในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก พระสังฆาธิการเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาอนุมัติการสร้างศาสนสถาน และการใช้พื้นที่ทางศาสนา ทั้งสำหรับวัดไทยและเมียนมา การบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในแต่ละระดับจะส่งผลกระทบต่อกระบวนการผสมผสานทางศาสนาและประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา การวิจัยนี้สัมภาษณ์พระสังฆาธิการทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย กล่าวคือ รองเจ้าคณะอำเภอแม่สอด เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต 1 และเขต 2 เจ้าคณะตำบลท่าสายลวด เจ้าอาวาสหรือประธานคณะสงฆ์ในวัดและสำนักสงฆ์ทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในตำบลท่าสายลวดรวมทั้งสิ้น 13 รูป เนื่องจากกลุ่มประชากรเหล่านี้จะเข้าใจบริบทวิถีการปฏิบัติศาสนา การปรับตัวและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแม่สอด

2) **เจ้าหน้าที่และบุคลากรในหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศาสนาในพื้นที่แม่สอด** ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่เป็นสื่อกลางระหว่างพุทธศาสนิกชน คณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการสนับสนุนและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอแม่สอด เทศบาลนครแม่สอด เทศบาลตำบลท่าสายลวด องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสายลวด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตากเขต 2 กองร้อยทหารพรานที่ 3506 บ้านท่าอาจ ตำบลท่าสายลวด โรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบลท่าสายลวด ได้แก่ โรงเรียนบ้านวังตะเคียน โรงเรียนบ้านท่าอาจ โรงเรียนบ้านห้วยม่วง โรงเรียนบ้านแม่ดาวและโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัด คือ โรงเรียนสรรพวิทยารวมทั้งประธานชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลท่าสายลวด และรวมไปถึงชุมชนคนไทยพลัดถิ่นบ้านห้วยसान หมู่บ้านคูขนานไส้ปวยี่โส้ว หมู่บ้านวอเตอร์ จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา กลุ่มประชากรเหล่านี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนกิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของแม่สอด ตลอดจนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัดไทยที่มีลักษณะผสมผสานวัฒนธรรมเมียนมา ที่กลุ่มประชากรเหล่านี้มีบทบาทส่งเสริมวัฒนธรรมให้เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นแม่สอด รวมทั้งการดูแลความสงบเรียบร้อย เมื่อมีงานประเพณีที่อาจมีอาชญากรรมแฝงเข้ามาเรียหรือลักลอบเข้ามา ร่วมกิจกรรมโดยไม่ได้รับอนุญาต สำหรับประชากรกลุ่มนี้ได้สัมภาษณ์บุคลากรที่รับผิดชอบหรือมีหน้าที่ดูแล บริการ จัดการ และสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยและเมียนมา เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงและแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานและเครือข่ายเหล่านั้น ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมา รวมทั้งสิ้น 29 คน

3) **ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด** กลุ่มประชากรนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นสื่อกลางที่เชื่อมระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส และเป็นตัวแทนของพุทธศาสนิกชนที่เข้าไปทำงานใกล้ชิดกับพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ในแต่ละวัด รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาทุกประการจะมีประชากรกลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการบนพื้นฐานศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ดังนั้นประชากรกลุ่มนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน และความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ได้สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มนี้ในวัดไทย วัดเมียนมาและวัดไทยผสมเมียนมาในตำบลท่าสายลวด ส่วนใหญ่กรรมการวัดมักเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จึงทำให้การบริหารจัดการสอดคล้องกับนโยบายของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรเหล่านี้รวมทั้งสิ้น 16 คน

4) **พระสงฆ์** เป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรมจริยธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นสื่อกลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยรวมแล้วพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางสังคม และผู้นำ

ทางวัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ล้วนมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางสำคัญทั้งสิ้น พระสงฆ์จึงเป็นกลุ่มประชากรที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้งานวิจัยสามารถเข้าถึงและเข้าใจข้อเท็จจริงในบริบทต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ในพื้นที่วัดและชุมชนในตำบลท่าสายลวด ประชากรกลุ่มนี้จะครอบคลุมทั้งพระสงฆ์ชาวไทยและพระสงฆ์ชาวเมียนมา พระสงฆ์เหล่านี้คือกลุ่มประชากรที่จะถูกสัมภาษณ์ในทุกประเด็นที่ครอบคลุมขอบเขตเชิงเนื้อหา เพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ในทุกประเด็นอย่างชัดเจน กลุ่มประชากรพระสงฆ์ที่ศึกษาจะกำหนดให้อยู่ในวัด 3 ลักษณะ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด ได้แก่

(1) **วัดไทย** ที่มีเฉพาะพระสงฆ์ไทยจำพรรษา และเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนชาวไทย ปฏิบัติศาสนาแบบประเพณีไทย โดยเลือกวัดวังตะเคียน หมู่ที่ 4 บ้านวังตะเคียน ตำบลท่าสายลวด ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนคนไทยที่มีวัฒนธรรมแบบไทยล้านนา เพราะคนส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคเหนือตอนบนบริเวณอำเภอเถิน อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูนเป็นส่วนใหญ่

(2) **วัดไทยผสมเมียนมา** ที่มีทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาอยู่ร่วมกัน และเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาอยู่ร่วมกัน โดยเลือกศึกษาวัดท่าสายโทรเลข หมู่ที่ 2 บ้านริมเมย ตำบลท่าสายลวด เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่หลายแห่ง ทำให้มีชุมชนแรงงานเมียนมา ตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับชุมชนคนไทยล้านนา ซึ่งเป็นคนท้องถิ่น

(3) **วัดเมียนมา** เป็นวัดที่สร้างและทำนุบำรุงโดยพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาตามแบบสถาปัตยกรรมวัดเมียนมา ที่มีพระสงฆ์ชาวเมียนมาจำพรรษาและอาจมีพระสงฆ์ไทยที่มีเชื้อสายไทใหญ่จำพรรษาาร่วมกัน และปฏิบัติศาสนาในแบบเมียนมา ในแม่สอดมีวัดเมียนมาทั้งหมด 5 และปฏิบัติทางศาสนาแบบเมียนมาเหมือนกันทั้ง 5 วัด แต่เลือกศึกษาวัดไทยวัฒนาราม หมู่ที่ 1 บ้านแม่ตาว ตำบลท่าสายลวดเป็นหลัก เพราะอยู่ในพื้นที่เดียวกับวัดวังตะเคียนและวัดท่าสายโทรเลข มีการบริหารจัดการโดยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบ่อยครั้ง อีกทั้งเป็นชุมชนชาวไทยใหญ่เก่าแก่ที่คนในชุมชนร่วมสร้างวัดและชุมชนขึ้น จึงเห็นร่องรอยวิถีการปฏิบัติศาสนาและประเพณีแบบเมียนมาอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้จึงมีแรงงานเมียนมาเข้ามาอาศัยและทำมาหากินในชุมชนบ้านแม่ตาว เพราะมีพื้นฐานวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถธำรงวัฒนธรรมแบบเมียนมาและไม่ต้องปรับตัวเข้ากับคนท้องถิ่นมากนัก

จากวัดทั้ง 3 ลักษณะนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาทุกวัด รวมถึงสำนักสงฆ์ในตำบลท่าสายลวดและเขตเทศบาลนครแม่สอดรวมทั้งสิ้น 29 รูป

5) **พุทธศาสนิกชน** เป็นกลุ่มประชากรที่ครอบคลุมทั้งพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแม่สอดก่อนปี พ.ศ.2530 เนื่องจากกลุ่มประชากรเหล่านี้ได้พบเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของแม่สอด ทั้งในช่วงก่อนและหลังของการหลั่งไหลเข้ามาของแรงงานชาวเมียนมา ประชากรกลุ่มนี้เป็นประชากรสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนและ

แตกต่างกันใน วิธีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา เพื่อประโยชน์ในการศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการเป็นประชาคมอาเซียนและกำลังเข้าสู่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมารวมทั้งสิ้น 51 คน

3.2 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้มีระเบียบวิธีวิจัย 2 แนวทางหลัก ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร และการวิจัยสนาม ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 7 ก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การก่อตั้งวัด การก่อตั้งโรงเรียน การก่อตั้งเมืองแม่สอด และนโยบายรัฐในสมัยต่าง ๆ ที่ช่วยบ่งบอกถึงความเป็นมาและการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้คน รวมทั้งค้นคว้าเอกสารท้องถิ่นที่ได้จากการลงพื้นที่นำมาวิเคราะห์ประกอบกับเอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่ทำให้มองเห็นปัจจัยในการผสมผสานวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน

2. การวิจัยสนาม (field research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากพื้นที่ศึกษา ได้แก่ วัดและชุมชนในตำบลท่าสายลวด ซึ่งผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากประเด็นการศึกษาเป็นเรื่องของผู้คน สังคม และวัฒนธรรมอันมีความละเอียดอ่อน โดยเฉพาะความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ประกอบกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความเป็นพลวัตสูง พื้นที่แม่สอดมีการเปลี่ยนแปลงหลายสมัยด้วยเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้ผู้คนต้องปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมที่แตกต่างมากขึ้น อีกทั้งขอบเขตเนื้อหาที่มีความซับซ้อนในการนำมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ผลของการศึกษามีความสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด การวิจัยเชิงคุณภาพจึงมีความเหมาะสมที่ใช้ในงานวิจัยนี้

2.1 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านวังตะเคียน หมู่ 7 ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชาวไทยล้านนาที่มีชายแดนติดกับแม่น้ำเมย โดยมีชุมชนชาวเมียนมาอาศัยในบริเวณใกล้เคียง โดยเข้าไปเก็บข้อมูลตลอดช่วงเช้าพรรษา ตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายน เป็นระยะเวลา 4 เดือนระหว่างวันที่ 30 กรกฎาคม – 25 พฤศจิกายน 2558 เพื่อทำความเข้าใจบริบทของชุมชน สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน และสังเกตพฤติกรรมของพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลจากการสังเกต การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เป็นวิธีการที่ใช้ระหว่างดำเนินการวิจัยสนามในหลายประเด็น แบ่งออกเป็นด้านกายภาพทางด้านพื้นที่ศาสนา ได้แก่ การสังเกตสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในพื้นที่ทางศาสนาของวัดไทย วัดเมียนมา วัดไทยผสมเมียนมา ในการเปรียบเทียบความแตกต่างและการบูรณาการทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นยังใช้การสังเกต ศึกษาความแตกต่างของรูปลักษณะและวิถีการปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทย พระสงฆ์เมียนมา พุทธศาสนิกชนไทย และพุทธศาสนิกชนเมียนมา เช่น รูปลักษณะของพระสงฆ์เมียนมาจะสวมจีวรสีแดง ไม่โกนคิ้ว แต่เมื่อจำพรรษาในวัดไทยจะต้องโกนคิ้ว เป็นต้น อีกทั้งด้านวิถีปฏิบัติทางศาสนา นำวิธีการสังเกตไปใช้ทั้งในด้านกิจวัตรประจำวัน พิธีกรรมคณะสงฆ์ และประเพณีท้องถิ่น ทั้งในชุมชนชาวไทยและชุมชนชาวเมียนมา

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) ผู้วิจัยได้เข้าร่วมปฏิบัติศาสนาและประเพณีท้องถิ่นกับชาวบ้านที่เป็นชาวไทยและชาวเมียนมา ตลอดจนร่วมกิจกรรมของวัดทั้ง 3 แบบ โดยด้านกิจวัตรประจำวันได้เข้าร่วมตักบาตร เข้าวัดทำบุญ ถวายอาหาร ประกอบพิธีกรรมร่วมกับพุทธศาสนิกชนในวัดวังตะเคียน วัดไทยพัฒนาราม วัดท่าสายโทรเลข รวมทั้งวัดและสำนักสงฆ์ต่าง ๆ ในแม่สอด เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติทางศาสนาได้อย่างชัดเจนขึ้น และได้เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ เข้าร่วมตักบาตรประเพณีแห่ล่อปัดตะก่า อันเป็นการแห่รับอาหารแห้ง ถวายพระสงฆ์ช่วงเข้าพรรษา เข้าร่วมการเตรียมจัดงานกับชาวบ้านในประเพณีถวายข้าวพระพุทธ ซึ่งเป็นประเพณีที่ทุกวัดในแม่สอดจะจัดขึ้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนถวายผลไม้ นม เนย และกวนข้าวทิพย์ เข้าร่วมปักผ้าสา่งงานและกระบวนการประกอบพิธีกรรมในประเพณีแสนหอมโกจาของชาวเมียนมา เข้าร่วมพิธีตักน้ำสรงและถวายจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์เมียนมาที่มาร่วมงาน และฟังสดมหาปฐกฐานที่จัดขึ้นที่วัดมณีไพรสณฑ์ เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้นอกจากจะทำให้เข้าใจวิธีการปฏิบัติทางศาสนาในแบบไทยและแบบเมียนมาแล้ว ยังทำให้เห็นความเหมือน ความต่าง และการผสมผสานที่เกิดขึ้น

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลการสังเกตและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ บันทึกสนาม แผนที่เดินดิน กล้องถ่ายรูป และแบบการสังเกต โดยแบ่งแนวทางการสังเกตออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพหรือพื้นที่ทางศาสนากับด้านการปรับประยุกต์ทางประเพณีวัฒนธรรม ดังนี้

2.1.1) ด้านกายภาพหรือพื้นที่ทางศาสนา แบ่งออกเป็น วัดไทย วัดเมียนมา และวัดไทยผสมเมียนมา เน้นในเรื่องของก่อสร้างสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยสังเกตและวิเคราะห์ความแตกต่างทางรูปลักษณะและลักษณะการให้ความสำคัญกับสิ่งก่อสร้าง ศาสนวัตถุต่าง ๆ ในวัด โดยวัฒนธรรมเมียนมาและวัฒนธรรมไทยให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ศาสนาต่างกัน ซึ่งนำไปวิเคราะห์แบบแผนการผสมผสานผ่านการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา

2.1.2) ด้านการปรับประยุกต์ทางศาสนาและประเพณี แบ่งการสังเกตออกเป็น 2 กลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์กับฆราวาส ดังนี้

1) พระสงฆ์ ประกอบด้วยพระสงฆ์ชาวไทยและพระสงฆ์ชาวเมียนมา สังเกตความแตกต่างในกิจวัตรของพระสงฆ์ วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- (1) รูปลักษณ์ของพระสงฆ์ เช่น การแต่งกาย การโกนคิ้ว เป็นต้น
- (2) กิจวัตรของสงฆ์ เช่น การบิณฑบาต การทำวัตร การสวดมนต์ การเทศนา การฉันภัตตาหาร เป็นต้น
- (3) ประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาของพระสงฆ์ได้แก่ เวลาและสถานที่ประกอบพิธีกรรม จำนวนพระสงฆ์ ขั้นตอนและพฤติกรรมในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา
- (4) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับฆราวาส

2) ฆราวาสชาวไทยและฆราวาสชาวเมียนมา สังเกตความแตกต่างในกิจวัตรประจำวัน วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- (1) รูปลักษณ์ของฆราวาสที่บ่งบอกถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เช่น การแต่งกาย การแต่งหน้า บุคลิกท่าทาง เป็นต้น
- (2) พฤติกรรมการดำเนินชีวิตในด้านศาสนา เช่น การทำบุญ การตักบาตร การปฏิบัติธรรม การพักผ่อนหย่อนใจในวัด เป็นต้น
- (3) ประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาของฆราวาส ได้แก่ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม จำนวนผู้เข้าร่วม เวลาและสถานที่ประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนของประเพณีหรือพิธีกรรม พฤติกรรมและความสัมพันธ์ของผู้เข้าร่วมประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนา
- (4) ลักษณะความสัมพันธ์ของฆราวาสและการอยู่ร่วมกันในชุมชน

2.4 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ไทยและเมียนมา รวม 29 รูป ด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และฆราวาสที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้งที่เป็นชาวไทย อันได้แก่ ไทยล้านนา ไทยภาคกลาง ไทยเชื้อสายไทใหญ่ และชาวเมียนมาทุกชาติพันธุ์ที่มีภูมิลำเนาเดิมและเกิดในเมียนมา มีสัญชาติเมียนมา ส่วนใหญ่เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด และใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับกลุ่มฆราวาสที่เป็นผู้นำชุมชนและหน่วยงานราชการ ทั้งในแม่สอดและเมียวดี ประเทศเมียนมา รวมทั้งสิ้น 51 คน

ประเด็นหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยประวัติศาสตร์เมืองแม่สอด เมืองเมียวดี ประเทศเมียนมา ตั้งแต่ยุคของการอพยพมาบุกเบิกพื้นที่แม่สอด ที่มีชาติพันธุ์ที่หลากหลายตลอดจนการสร้างชุมชน สร้างวัด จนกระทั่งมีการย้ายถิ่นของชาวเมียนมา ในรูปแบบของแรงงานสืบเนื่องมาจนถึงบริบทในปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันในชุมชน วิธีการดำเนินชีวิต การปฏิบัติศาสนานับถือ

พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน การสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา ตลอดจนวิถีการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของท้องถิ่น รวมถึงการอยู่ร่วมกันในชุมชนระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสทั้งไทยและเมียนมา และบทบาทของหน่วยงานราชการ พระสังฆาธิการและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศาสนา ซึ่งรายละเอียดแนวคำถามในการสัมภาษณ์ได้นำเสนอไว้ในภาคผนวก

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เข้าไปศึกษาข้อมูลในชุมชน พร้อมทั้งนำมาทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า (triangulation) เพื่อหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล อาจเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน หรือเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูล เช่น บุคคล เวลา สถานที่ ที่แตกต่างกัน ซึ่งต้องทำการตรวจสอบตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล จากนั้นทำการจัดระเบียบข้อมูล แยกแยะเป็นหมวดหมู่ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้กำหนดไว้รวมถึงการเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นการตีความข้อเท็จจริงบนพื้นฐานปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทชุมชนของตำบลท่าสายลวดและเทศบาลนครแม่สอด ด้วยวิธีการหาข้อสรุปจากการวิเคราะห์แบบอุปนัย เพื่อให้ผู้วิจัยนำข้อมูลที่เป็นรูปธรรมมาอธิบายให้เป็นนามธรรมได้ โดยข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในงานวิจัยนี้ได้แก่ แบบแผนการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา การพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาภายในวัด ได้แก่ วัดไทย วัดเมียนมา และวัดไทยผสมเมียนมา เป็นต้น มาพิจารณาปรากฏการณ์ที่สำคัญ เพื่อวิเคราะห์ประเด็นของการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกัน อันเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมได้ นอกจากนั้นกระบวนการเหล่านี้จะสามารถนำไปเชื่อมโยงแนวคิดที่ใช้ในงานวิจัย เพื่อสนับสนุนข้อสรุปจากงานวิจัยนี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้น จากนั้นตรวจสอบข้อมูลว่าเพียงพอตามวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ข้อจำกัดในการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อจำกัดในเรื่องของภาษาในการสื่อสาร เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นชาวเมียนมา แต่ข้อจำกัดนี้สามารถลดทอนลงได้จากการให้คนท้องถิ่นหรือชาวเมียนมาที่สื่อสารภาษาไทยได้ ช่วยเป็นล่ามแปลให้และใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารร่วมด้วย อีกทั้งได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยเข้าไปร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งของชาวไทยและชาวเมียนมาอย่างใกล้ชิดตลอดช่วงเวลาการเข้าพรรษาในปี พ.ศ. 2558 จึงทำให้ข้อมูลมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 4

การผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมา

การศึกษาแบบแผนการผสมผสานพระพุทธศาสนาไทยและเมียนมา ผู้เขียนได้ศึกษาผ่านวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา ตลอดจนการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก โดยแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางการผสมผสานการปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา และแนวทางการผสมผสานการปฏิบัติและประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา อันจะนำไปสู่บทสรุปของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมบนพื้นฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนนิกายเถรวาท โดยใช้ข้อมูลวิจัยเอกสารและวิจัยสนามในพื้นที่ศึกษาตำบลท่าสายลวด พบว่าพื้นที่แม่สอดมีรากฐานวัฒนธรรมเมียนมาอันนำมาสู่การผสมผสานวัฒนธรรมถึงปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

4.1 พัฒนาการเมืองแม่สอด

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และจากการสัมภาษณ์คนท้องถิ่น โดยข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะสามารถบอกร่องรอยของวัฒนธรรมไทยและเมียนมาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แม่สอดตลอดจนบทบาทของหน่วยงานราชการสมัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ทั้งด้านการย้ายถิ่น ด้านการปกครอง ด้านการศึกษา อันจะสะท้อนให้เห็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

ข้อสันนิษฐานของเมืองแม่สอดเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจากศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่ได้กล่าวถึงเมืองฉอด อันเป็นเมืองของพ่อขุนสามชนที่ได้เดินทางไปที่สุโขทัย ทำให้ชาวแม่สอดส่วนใหญ่เชื่อว่าเมืองฉอดคือเมืองแม่สอดในปัจจุบัน

“เดิมไม่ได้เรียกแม่สอด เค้าเรียกกันว่า ‘ศรีเมืองฉอด’ หน้าสถานีตำรวจก็เรียกตลาดศรีเมืองฉอด เคยมีโรงหนัง โรงแรมพรเทพที่เป็นโรงแรมเก่าแก่ จนสำเนียงเพี้ยนเป็น ‘แม่สอด’ เจริญกว่าเมืองตาก ถ้าจะไปตากจะไม่เรียกว่าไปตาก จะเรียกว่าไปเมืองระแหง” (จันทร์ทิพย์ นายวม, สัมภาษณ์, 5 ก.ย.2558)

อย่างไรก็ตาม หลักฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สันนิษฐานว่าเป็นเมืองฉอดปรากฏหลายสถานที่ ได้แก่ คูเมืองโบราณบริเวณชุมชนวัดดอนไชย อำเภอแม่สอด กับกำแพงเมืองฝางจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา ที่เชื่อมโยงว่าเป็นเมืองฉอด อีกทั้งยังปรากฏกำแพงโบราณบริเวณตำบลแม่ตืน อำเภอแม่ระมาด และที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานเมืองโบราณที่

คาดว่า เป็นเมืองของพ่อขุนสามชน เพราะมีโบราณสถาน เจดีย์ โบสถ์โบราณ 2 แห่ง บ่อน้ำโบราณ วัตถุเครื่องชามโบราณสมัยเชียงแสนและสมัยสุโขทัย อันแสดงว่าเป็นเมืองเก่า คือแม่ต๋านงาไซ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดตาก ผู้เขียนมีโอกาสไปสัมภาษณ์พระภิกษุอาสโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแม่ต๋านงาไซมากกว่า 10 ปี สันนิษฐานว่า “บริเวณเมืองเก่าแห่งนี้มีพ่อขุนสามชนปกครอง โดยคำว่า ชน อาจมาจากคำว่า ชล ซึ่งแปลว่าสายน้ำ หากขึ้นไปบนดอยแล้วมองลงมาบริเวณแม่น้ำเมยที่ติดกับเมืองเก่านี้ จะเห็นโค้งน้ำสามโค้งพอดีจึงคาดว่า พ่อขุนสามชนอาจมีความหมายว่าโค้งน้ำสามโค้งที่มาชนกันก็ว่าได้” (พระภิกษุอาสโณ, สัมภาษณ์, 21 ก.ย. 2558) ผู้เขียนมองว่าข้อสันนิษฐานเมืองแม่สอดคือเมืองของพ่อขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดนั้นยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด แต่ด้วยความเชื่อที่สืบทอดมานานทำให้คนแม่สอดให้ความเคารพศรัทธากับพ่อขุนสามชนเป็นอย่างมาก โดยการสร้างศาลบูชาหรือหล่อรูปปั้นบูชาตามบ้านเรือนอย่างแพร่หลายจึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยและเมียนมาในแม่สอด ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยหล่อหลอมผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ให้เกิดศรัทธาภายใต้ความเป็นคนแม่สอดร่วมกัน

ข้อสันนิษฐานอีกประการหนึ่งอันเป็นที่มาของเมืองแม่สอดนั้น แม่สอด มาจากคำว่า เมะซอด เป็นภาษาเมียนมา ที่ข้าราชการไทยมาตรวจราชการและพบว่ามีคนต่างเชื้อชาติและภาษามาอาศัยอยู่คือชาวเมียนมาและชาวไทใหญ่เป็นคนในบังคับของอังกฤษ ข้าราชการถามว่ามาอยู่นานหรือยังจึงตอบกลับไปว่า เมะซอด หมายถึง มาอยู่นานแล้ว ข้าราชการจึงไปกราบทูลเรื่องราวและเรียกเมืองนี้ว่าแม่สอดเป็นต้นมา (เจียมจิต ประกอบกิจ, สัมภาษณ์, 16 ต.ค. 2558) ดังนั้นการหาหลักฐานที่มาของการเรียกชื่อเมืองแม่สอดนั้นยังคงต้องศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกมาก

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ใช้หลักฐานการสร้างวัดเป็นข้อสันนิษฐานในการเกิดชุมชนแม่สอด โดยมีทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาตั้งชุมชน สร้างวัด และอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่แม่สอดมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของรากฐานวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ที่สะท้อนผ่านการผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารจดหมายเหตุและเอกสารท้องถิ่นสรุปได้ ดังนี้

1) การตั้งวัดและชุมชน

ก่อนการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยและเมียนมาในแม่สอด เดิมเป็นพื้นที่ที่มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ โดยมีวิถีชีวิตพึ่งพาอาศัยป่าและทำการเกษตรเลี้ยงชีพแบบครัวเรือน ปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยา คือในบริเวณด่านแม่ละเมา จากการที่แม่สอดเป็นเส้นทางเดินทัพในการทำศึกสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยนั้น จึงมีด่านสำหรับสอดแนมคอยป้องกันข้าศึก ซึ่งกลุ่มคนที่คอยส่งข่าวให้แก่ไทยนั้นก็คือชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งมีการบันทึกหลักฐานไว้ในจารึกวัดเซตวันคีรี บ้านแม่ละเมา ตำบลพะวอ อำเภอมะสอด ตั้งอยู่ในหุบเขาระหว่างเส้นทางแม่สอด-ตาก ห่างจากตัวเมืองแม่

สวดในปัจจุบันประมาณ 30 กิโลเมตร สันนิษฐานว่าเป็นที่ตั้งด่านแม่ละเมาในอดีต อีกทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวแม่สอดเชื่อว่า นายด่านที่ป้องกันข้าศึกในสมัยกรุงธนบุรีคือขุนพะวอ เป็นชาวกะเหรี่ยงที่พระเจ้าตากสินแต่งตั้งให้เป็นนายด่าน จนกระทั่งมีพม่าข้ามแดนผ่านด่านแม่ละเมา เพื่อจะไปเมืองตาก ขุนพะวอและชาวบ้านด่านแม่ละเมาจึงช่วยกันต่อสู้จนเสียชีวิตทั้งหมู่บ้าน จนกลายเป็นหมู่บ้านร้าง ซึ่งขุนพะวอนั้นเป็นนักรบกะเหรี่ยงที่คนแม่สอดและอำเภอใกล้เคียงให้การเคารพนับถือมาก จึงมีการตั้งศาลเคารพบูชาหลายแห่งทั่วอำเภอแม่สอด และมักจะจัดงานประจำปีที่ ศาลพะวอ โดยมีทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาจากหลายอำเภอมาร่วมพิธีกรรมจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามลักษณะของวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงนั้นเป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่ดำรงชีพพึ่งพาตัวเอง ยังไม่เป็นชุมชนในลักษณะของการตั้งวัดตั้งบ้านเรือนที่สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของแม่สอดได้ ผู้วิจัยจึงรวบรวมหลักฐานการตั้งวัดตั้งบ้านเรือนที่สามารถบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของแม่สอดได้ ผู้วิจัยจึงรวบรวมหลักฐานการตั้งวัดในพื้นที่อำเภอแม่สอด พบว่าวัดแห่งแรกของแม่สอดคือ วัดชุมพลคีรี ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครแม่สอด จากหลักฐานของวัดได้บันทึกว่ามีการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2314 ชาวบ้านเรียกว่า “วัดกำง” หรือ “วัดกลาง” เพราะตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมืองแม่สอดในปัจจุบัน และทางทิศเหนือของวัดมีลำห้วยแม่สอด ซึ่งเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานของผู้คน สันนิษฐานได้ว่าชุมชนแรกของแม่สอดอาจเกิดขึ้นก่อนปี พ.ศ.2314 หลังจากนั้นจึงได้มีการสร้างวัดขึ้น ปัจจุบันวัดชุมพลคีรีเป็นวัดไทยที่มีวัฒนธรรมแบบไทยล้านนา จึงคาดว่กลุ่มคนที่มาตั้งชุมชนแห่งแรกนั้นอาจเป็นคนไทยล้านนา ต่อมาปี พ.ศ.2328 มีการสร้างวัดมณีไพรสณฑ์ ซึ่งเป็นวัดไทยล้านนาอีกแห่ง ห่างจากวัดชุมพลคีรีไปทางทิศตะวันออก 1 กิโลเมตร เดิมชื่อวัดน้ำล้อม เพราะล้อมด้วยลำห้วยแม่สอดและเป็นป่าจึงเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมณีไพรสณฑ์

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ามีการตั้งชุมชนในบริเวณนี้ เป็นเพราะพื้นที่แม่สอดเป็นเส้นทางค้าขายของพ่อค้าจากเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือมาตั้งแต่โบราณ โดยเส้นทางการค้ามี 3 เส้นทาง เป็นเส้นทางจากภาคเหนือของไทยไปสู่เมืองเมะละแหม่ง ประเทศเมียนมา โดยทั้ง 3 เส้นทางจะต้องผ่านแม่สอดก่อนข้ามไปยังเมะละแหม่ง พื้นที่แม่สอดจึงเป็นทางผ่านและเป็นจุดพักวัวต่าง โดยเส้นทางแรกคือเมืองเมะละแหม่ง-แม่ฮ่องสอน โดยผ่านเมืองสำคัญ ดังนี้ เมะละแหม่ง-ผาปูน-แม่สอด-แม่ระมาด-ท่าสองยาง-แม่ตื่น-วังลุง-บ่อหลวง-แม่ลาย-แม่เหาะ-แม่สะเรียง เส้นทางที่สองคือเส้นทางเมะละแหม่ง-เชียงใหม่ ซึ่งออกจากเมะละแหม่ง-แม่สอด-ระแหง-เถิน-ลี้-ลำพูน-เชียงใหม่ และเส้นทางสุดท้ายคือเมะละแหม่ง-ลำปาง ออกจากเมะละแหม่ง-แม่สอด-ตากเลียบบแม่น้ำวังขึ้นไปลำปาง (อนุรักษ พันธุรัตน์, 2541: 5) จึงทำให้มีคนไทยภาคเหนือมาตั้งถิ่นฐาน ซึ่งพบว่าคนเหนือในแม่สอดส่วนใหญ่มาจากเถิน แม่พริก จังหวัดลำปาง และลี้ จังหวัดลำพูน เดินทางมาค้าขายวัวต่างแล้วจึงชวนพี่น้องมาตั้งหลักปักฐานทำการเกษตรที่แม่สอด เพราะแม่สอดเป็นแอ่งกระทะที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนทางภาคเหนือขึ้นไปนั้นบางฤดูแห้งแล้งทำการเกษตรไม่ได้ รวมทั้งถูกเจ้าเมืองเก็บภาษีราคาแพง จึงอพยพมาอยู่ที่แม่สอด บางส่วนก็ข้ามแม่น้ำเมยไปทำเกษตรที่บ้านห้วยसान ฝั่งประเทศเมียนมา เพราะมีความอุดมสมบูรณ์

น้ำดีดินดีจนเป็นที่กล่าวกันว่า “ห้วยสำนนาไซ เข้าง่ายออกยาก” ซึ่งชุมชนห้วยสำนเกิดขึ้นประมาณ ปีพ.ศ.2350 ในสมัยที่พื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นของไทย มีอาณาเขตติดต่อกับเมืองมะละแหม่ง หัวเมืองมอญ โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีกั้นเขตแดน (พระนคร ปณณวชิโร, 2559: 14-23)

นอกจากนั้นเส้นทางการค้าดังกล่าวก็มีพ่อค้าไทใหญ่ พม่า ตองซุ เดินทางค้าขายโดยเฉพาะ พ่อค้าไทใหญ่บรรทุกสินค้าด้วยแรงงานวัวเดินทางจากรัฐฉานไปมาตามเส้นทางดังกล่าว จึงได้ตั้งจุดพักวัวซึ่งอยู่บริเวณทิศใต้ของวัดชุมพลคีรีและวัดมณีไพรสณฑ์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนชาวไทใหญ่แม่สอด คาดว่าเริ่มต้นตั้งชุมชนก่อนปี พ.ศ. 2350 หรือก่อนที่จะมีบ้านห้วยสำน เพราะจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคยอยู่บ้านห้วยสำนเล่าขานกันมาว่าแม่สอดสมัยนั้นมีคนหลากหลายชาติไม่ว่าจะเป็นพม่า ไทใหญ่ กะเหรี่ยงก่อนที่จะมีบ้านห้วยสำน (บุญศรี ดวงใจ, สัมภาษณ์, 17 ส.ค.2558) และเมื่อพบว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานเพราะเป็นจุดค้าขายที่สำคัญจึงได้ขออนุญาตพี่น้องมาอาศัยบริเวณที่พักวัวเรียกว่า “กองเจี้ยว” ตั้งอยู่บริเวณถนนประสาธวิสิทธิ์หรือชุมชนวัดหลวงในปัจจุบัน ส่วนหลักฐานการสร้างวัดของชาวไทใหญ่ปรากฏหลักฐานว่า เจ้าฟ้า 2 พี่น้องจากรัฐฉานได้อพยพหนีการสงครามจากการยึดรัฐฉานของทหารพม่า จึงได้ตั้งบ้านเรือนและสร้างสำนักสงฆ์แห่งแรกของชาวไทใหญ่รั้งร้างบริเวณบ้านดอนไชยในปัจจุบัน (อนรรักษ์ พันธรัตน์, 2541: 79) ต่อมาเดินทางไปมาลำบากจึงย้ายวัดมาเป็นวัดเจี้ยวหลวงหรือวัดแม่สอดนำด่าน โดยมีหลักฐานการก่อตั้งวัดปี พ.ศ.2400 ได้ขยายเป็นชุมชนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณถนนประสาธวิสิทธิ์หรือชุมชนวัดหลวงในปัจจุบัน เหตุที่เรียกวัดหลวงนั้นเป็นเพราะบริเวณชุมชนไทใหญ่มีหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งคนพม่า ไทใหญ่ คนไทยล้านนา ดังนั้นพระพลสงคราม นายด่านแม่สอด จึงกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ให้เป็นวัดที่ได้พระราชทานวิสุงคามสีมาแห่งแรกในแม่สอดในปี พ.ศ. 2440 นอกจากนั้นเขตเทศบาลนครแม่สอดยังปรากฏวัดและชุมชนคนไทใหญ่อีก 2 แห่ง คือวัดภวานานิยมาราม(ป่าเก่า) สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2445 และวัดสุนทริกาวาส(ป่าใหม่) สร้างขึ้นปี พ.ศ.2447 อีกทั้งยังมีชุมชนคนไทใหญ่เก่าแก่ตั้งอยู่ในตำบลท่าสายลวด อันเป็นพื้นที่ติดกับแม่น้ำเมยเป็นจุดสำคัญสำหรับเดินทางข้ามแดน คือบ้านแม่ดาวหมู่ 1 ชุมชนแห่งนี้มีผู้นำคือนายมั่ง ภายหลังได้รับแต่งตั้งเป็นหมื่นอาจกำแหงหาญ พ่อค้าวัวต่างชาวไทใหญ่มาแผ้วถางป่าตั้งชุมชนสร้างวัดขึ้น คือวัดแม่ดาวเจี้ยวหรือวัดไทยวัฒนารามก่อตั้งวัดในปี พ.ศ.2410 และอีกชุมชนคือ บ้านท่าอาจ หมู่ 3 ในอดีตเป็นแหล่งปลูกยาสูบของชาวไทใหญ่ และได้สร้างวัดท่าอาจใหม่ในปี พ.ศ.2483 แต่เดิมวัดไทใหญ่มีพื้นที่ศาสนามีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบไทใหญ่และมีวิถีปฏิบัติทางศาสนาวัฒนธรรมแบบไทใหญ่ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมเมียนมา ภายหลังเมื่อมีพระสงฆ์ชาวเมียนมาเข้ามาจำพรรษามากขึ้น ประกอบกับพระสงฆ์ไทใหญ่น้อยลงเพราะส่วนหนึ่งผสมกลมกลืนไปกับชาวไทย ทำให้พื้นที่ศาสนากลายเป็นแบบเมียนมาและมีวิถีปฏิบัติและประเพณีแบบเมียนมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงเรียกวัดทั้ง 5 วัดในบริบทปัจจุบันว่าวัดเมียนมา

“คนไทใหญ่ที่แม่สอดเริ่มต้นจากการค้าขายจากพม่าผ่านแม่สอดไปปากน้ำโพและ คาดว่าจะเลยไปถึงเขมร เอาเครื่องเงินไปขายกัน และมีอีกหลายเส้นทาง จึงเริ่มตั้ง แหล่งที่พักและสร้างวัด โดยวัดแรกของไทใหญ่เคยเป็นแค่สำนักสงฆ์ร้างร้างตรงวัดดอน ไซย ชาวบ้านบอกเป็นวัดตองซูเพราะมีคนตองซูอยู่ แต่คนไปสร้างคือคนไทใหญ่เพราะ ชุมชนหลักจะอยู่ตรงวัดหลวง มีสำนักสงฆ์เล็ก ๆ มีมอญ พม่าขึ้นมากหน่อยตรงโรงแรม พรเทพ และอีกแห่งคือวัดวิมุตติยาราม แต่พอพระน้อยเลยยุบไป ปัจจุบันเป็นสถานีวิทยุ AM ซึ่งเป็นขอบเขตของวัดหลวงทั้งหมด” (ปาน มณดีป, สัมภาษณ์, 20 มิ.ย.2559)

“คนแม่สอดกับห้วยสามเชื่อมโยงกัน เพราะฝั่งห้วยสามก็มีคนไทใหญ่ไปอยู่แต่ไม่ มาก เป็นญาติกันนี้แหละ แต่แม่สอดเกิดก่อน เพราะคนห้วยสามมาจากเมืองเถิน แม่ พรทิกร ลำปาง เข้ามาทางแม่ระมาดลงมาแม่สอดก่อน แล้วจึงข้ามน้ำเมยไปห้วยสาม ชุมชนแรก ๆ อยู่ตรงตลาดบ้านไม้เก่าตรงหน้าโรงพัก มีทั้งคนเหนือ คนไทใหญ่ ส่วนคน ไทใหญ่ตรงวัดหลวงมาก่อนตรงแม่ตาว แต่เดิมเป็นเส้นทางค้าขายกัน ยังไม่ได้ตั้งหมู่บ้าน เดินทางมาจากเมืองดอยหรือไตหลอยคือเป็นไทใหญ่ที่อยู่บนดอย จนชุดผู้ใหญ่มุ่ง(ขุนกำ แหงหาญ) นี้แหละมาบุกเบิกบ้านแม่ตาวตอนปีพ.ศ.2400 บางส่วนก็ตั้งถิ่นฐานที่แม่สอด บางส่วนก็เลยไปค้าขายต่อที่เชียงใหม่ ” (เอี่ยม ฤกษ์, สัมภาษณ์, 30 ต.ค. 2558)

ต่อมาหลังจากที่พม่าตกเป็นอาณานิคมอังกฤษในปี พ.ศ.2367 อังกฤษยึดหัวเมืองมอญ โดยมี เมืองหลวงคือเมาะละหม่ง ในการเป็นเมืองท่าสำคัญ มีการตั้งโรงเรียนป่าไม้ ประกอบกับมีโรค ระบาดในโคกระบือ จึงทำการติดต่อซื้อโคกระบือจากทางล้านนา รวมทั้งการติดต่อทำป่าสักจึงเป็นยุค ของการเข้ามาทำงาน เช่าที่นา เช่าที่ทำป่าในพื้นที่แม่สอดของคนในบังคับอังกฤษ ได้แก่ พม่า กะเหรี่ยง ตองซู มอญในความดูแลของกงสุลอังกฤษและมีฐานะเป็นลูกค้าของไทย คนท้องถิ่นแม่สอด ได้รับจ้างทำงานกับคนในบังคับอังกฤษ บริษัทบอมเบย์เบอร์มาของอังกฤษที่สัมปทานทำไม้ขอนสัก ได้มาตั้งบริษัทบริเวณโรงแรมพรเทพและจ้างคนไทใหญ่ท้องถิ่นทำงาน มีที่พักไม้ตรงด่านแม่สอดหรือ วัดดอนแก้วในปัจจุบัน ซึ่งที่เรียกว่าบ้านพะหน่อเก เพราะมีเศรษฐีกะเหรี่ยงชื่อพะหน่อเกเป็นคนใน บังคับอังกฤษเข้ามาทำไม้ขอนสัก และพาพวกตั้งบ้านเรือนทำไม้อยู่บริเวณด่านแม่สอด มีการสร้าง เจดีย์เล็ก ๆ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้เรียกพื้นที่ตรงนี้ว่าบ้านพะหน่อเก และเป็นพื้นที่ ตรวจตราและจ่ายภาษีสินค้าเข้าออก (เจียมจิต ประกอบกิจ, สัมภาษณ์, 16 ต.ค. 2558) อีกทั้ง จดหมายเหตุในรัชกาลที่ 4 – 5 มักปรากฏหนังสือขออนุญาตคนในบังคับอังกฤษขอเช่าที่ทำนาหน้า ด่าน ขยายพื้นที่ทำป่าสัก และมักเกิดคดีความระหว่างชาวด่านกับคนในบังคับอังกฤษเป็นประจำ โดย แม่สอดสมัยนั้นมีเพียงข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นนายด่านและมีขุนหมื่นที่แต่งตั้งจากราชฎาให้ช่วยกัน ดูแลบ้านเมืองโดยเฉพาะโจรผู้ร้ายที่มักข้ามแดนหลบหนีจนเป็นที่ร้องทุกข์ระหว่างไทย พม่า และ

ล้านนา ดังนั้นบ้านพะหน่อเก จึงได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอแม่สอดในปี พ.ศ.2441 โดยมีพระอินทร์คีรีนายด่านเป็นนายอำเภอคนแรก (อนุรักษ์ พันธุ์รัตน์, 2541)

หลังจากนั้นเมื่อแม่สอดมีการค้าขายที่ดี บ้านเมืองมีความเจริญมากขึ้น จึงมีชาวไทยภาคเหนือจากลำพูน ลำปางอพยพตามมาอยู่ร่วมกับเครือญาติอีกจำนวนมาก ส่วนใหญ่มาทำเกษตรกรรม ค้าขายกับชาวเมียนมา ส่วนใหญ่มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านสองแคว บ้านตาลเดี่ยว ในเขตเทศบาลนครแม่สอด รวมทั้งตำบลแม่ปะ และตำบลท่าสายลวด โดยในบริเวณบ้านวังตะเคียน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาที่ตั้งอยู่ในตำบลท่าสายลวด ได้ปรากฏหลักฐานการก่อตั้งชุมชนวังตะเคียนประมาณปี พ.ศ.2476 ผู้คนอพยพมาจากภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ เป็นต้น ประมาณ 10 ครอบครัว จากนั้นจึงมีการแต่งงานกับชาวเมียนมาและขยายครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น (โสภา สุขวิทยาภรณ์, 2540: 1) สะท้อนให้เห็นว่าแม่สอดได้กลายเป็นชุมชนใหญ่ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมอันเป็นลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทใหญ่และพม่าที่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยล้านนา ประกอบกับการตั้งวัดไทใหญ่ที่มีการปฏิบัติศาสนาแบบประเทศเมียนมาหลายแห่ง อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเมียนมาชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาในพื้นที่แม่สอดสมัยนั้น สะท้อนให้เห็นว่าวัดอันเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาของชาวเมียนมา ได้วางรากฐานวัฒนธรรมอันแข็งแกร่งที่ทำให้คนแม่สอดรับวิถีปฏิบัติและประเพณีแบบเมียนมาเข้ามาผสมผสานมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งอาจสรุปได้ว่าวัฒนธรรมเมียนมาของแม่สอดปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดตั้งแต่ยุคก่อตั้งวัดและชุมชน สอดคล้องกับหลักฐานที่ปรากฏในเอกสารจดหมายเหตุในปี พ.ศ.2435 ที่ข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 เข้ามาตรวจป่าไม้เมืองตากตามหน้าด่าน รวมไปถึงดินแดนฝ่ายอังกฤษซึ่งเป็นประเทศเมียนมาในปัจจุบัน พบว่าสมัยนั้นมีคนต่างชาติเข้ามาอาศัยในฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการตั้งด่านแม่สอดกับด่านเมียวตีเก็บภาษีสินค้าพ่อค้าจากชาวไทยและเมียนมา โดยบริเวณด่านแม่สอดมีชุมชนคนไทยล้านนา ไทใหญ่และพม่า มาตั้งถิ่นฐานรวมอยู่ประมาณ 260 หลังคาเรือน ทำนา ทำไร่ ติตดาบ เป็นต้น โดยฝั่งด่านเมียวตีนั้น มีประชากรมากกว่าฝั่งไทยเพราะมีถึง 350 ครัวเรือน ซึ่งถูกปกครองภายใต้อาณานิคมอังกฤษที่มีความเข้มงวดกว่า เช่น ห้ามพกอาวุธหรือปืนในเมียนมา จึงมีชาวเมียนมาอพยพมาตั้งชุมชนติตดาบฝั่งไทย เพราะฝั่งไทยนั้นอิสระเสรีกว่า เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีข้าราชการมาปกครองดูแลแม่สอดเพราะเป็นเมืองทุรกันดารและมีไข้ป่าระบาด ด้วยเหตุนี้ข้าราชการที่มาตรวจป่าไม้จึงนำปรากฏการณ์ที่พบเห็นไปกราบทูลรัชกาลที่ 5 ในจดหมายเหตุ ดังนี้

“ด่านแม่สอดตั้งอยู่ริมห้วยแม่สอดห่างจากลำน้ำเมยไป 50 เส้น มีบ้านไทย ลาว
เงี้ยว พม่า 260 หลังคาเรือน มีคนประมาณ 3000 คนเศษ มีวัด 2 วัด พระสงฆ์เป็น
ลาววัดหนึ่ง ทั้งพระทั้งเณร 7 รูป อีกวัดหนึ่ง 5 รูป ราษฎรอาศัยอยู่ตามหน้าด่านทำไร่
ทำนาบ้าง ขอนสักบ้าง ข้าวเปลือกซื้อขายกันลัด 25 ทนาน 100 ลัด เป็นเกวียนละ 45

บาท ข้าวสารถังละ 1 บาท มีร้านขายผ้า ของกิน 23 ร้าน มีพวกเงี้ยว พม่า ซึ่งยกมาจากด่านเมียวดีแดนฝ่ายบังคับอังกฤษ ตั้งบ้านเรือนติดาบมีตชาย 6 เรือนเพราะแดนพม่าไม่ให้ติดาบชาย ปืนก็ไม่ให้ถือในเขตพม่า เว้นแต่ได้รับอนุญาตต่อเจ้าพนักงาน ลินค้าที่เดินข้ามด่านออกไปจำหน่ายในแดนพม่าฝ่ายอังกฤษ ที่ตำบลบ้านเกาะกรีกบ้าง เมืองมระแมนบ้าง คือ ช้าง ม้า โค กระบือและผ้าไหมต่าง ๆ เรียกว่า ลินค้าขาออกได้ จำนวนบาญชีที่ด่านแม่สอด ลินค้าหาบไปสยามเป็นพวกตองซู เงี้ยว ลาว ลูกค้าหาได้ เสียค่าธรรมเนียมแลสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ด่านแม่สอดไม่ เป็นแต่เมื่อซื้อขายกันที่หน้าด่าน ต้องเสียค่ารูปพรรณเท่านั้น ค่าธรรมเนียมสัตว์พาหนะที่เข้าไปเขตแดนพม่าฝ่ายอังกฤษถึง ตำบลบ้านเกาะกรีก เจ้าพนักงานเก็บหนังสือซื้อขาย ลูกค้าจากมระแมนและบ้านเกาะกรีกจะหาพม่ามาน ผ้าไหม กล่องพม่าและของเล็กน้อยที่หาบได้ มีพลอย ทับทิมทำรูปพรรณบ้าง เม็ดบ้างกลับแดนสยาม อังกฤษเรียกค่าธรรมเนียมตราค่าสิ่งของเก็บ 2 รูปี แล้วจึงออกไปอนุญาตเปิดด่านให้ลูกค้านิดนี้ ปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า 3000 ส่วนด่านเมียวดีตั้งอยู่ริมน้ำเมยตรงด่านแม่สอดข้าม มีร้านราษฎรตั้งบ้านเรือนหนาแน่นประมาณ 350 หลัง อังกฤษเรียกค่าธรรมเนียมตั้งบ้านเรือนคนมีครัวแล้ว คนละ 1 บาท 32 อัฐ ผู้ชายยังไม่มีครัวคนละ 48 อัฐ เรียกค่าหลังคาเรือนแทนค่าไรรานาเรือนละ 24 อัฐ ถ้าอยู่พื้นหน้าด่านเข้าไปถึงบ้านเกาะกรีกมีครัวแล้ว 3 บาท 48 อัฐ ผู้ชายไม่มีครัวคนละ 1 บาท 56 อัฐ เก็บค่าที่บ้านละ 54 อัฐ มีนาเรียกเท่ากับที่บ้าน ถ้าบ้านใครมีต้นไม้ซึ่งเป็นผลต่างๆพื้นบ้านเจ้าพนักงานเก็บค่าที่สูงมาเป็นบ้านละ 60 อัฐ” (ร.5ม.16/11, 13ก.พ. 111-4พ.ย.112)

สะท้อนให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติทั้งคนไทยและคนเมียนมาในพื้นที่แม่สอด จากการไปมาหาสู่จากการค้าขายและทำเกษตรกรรม ซึ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและเมียนมาที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ย่อมเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน อีกทั้งยังปรากฏหลักฐานของการตั้งวัดอันแสดงถึงความเป็นชุมชนที่มั่นคง โดยวัดแรกของแม่สอดที่ได้รับพระราชทานให้เป็นวัดหลวงนั้นเป็นวัดเมียนมา จากเอกสารราชการมอบใบพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดแม่สอดนำด้านความว่า “พระพลฯสงครามกับหลวงรามณรงค์ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานวิสุงคามสีมาเขตพระอุโบสถวัดหลวงให้แก่ เงี้ยว , ไทย-ลาว¹ พระราชทานวันที่ 31 มี.ค. ปีพ.ศ.2440 รศ. 116” ยิ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนและข้าราชการต่างยอมรับวัดเมียนมาในไทย โดยวัดเมียนมาในแม่สอดมีทั้งหมด 5 วัด ที่คนไทยและเมียนมาจะมีประเพณีเวียนกันขึ้นวัดร่วมกัน ได้แก่ วัดแม่สอดนำด้าน วัดสุนทรสิริวาส(ป่าเก่า) วัดถาวนานิยมาราม(ป่าใหม่) วัดไทยพัฒนาราม และวัดท่าอาจใหม่ อีกทั้งวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 9 วัดแรกในเขตเทศบาลนครแม่สอด จะเรียก

¹ ไทย-ลาว ในที่นี้หมายถึงคนไทยล้านนา คนแม่สอดจะเรียกคนไทยเหนือหรือไทยล้านนาว่าคนลาว หรือบ้านลาว (นางเจียมจิต ประกอบกิจ, สัมภาษณ์, 18 มิ.ย.2559)

กันว่าทำเนียบ 9 วัด ซึ่งประกอบด้วยวัดไทย 6 วัด ได้แก่ วัดชุมพลคีรี วัดมณีไพโรสถ วัดอรัญเขต วัดดอนไชย วัดดอนแก้ว วัดบุญญาवास และวัดเมียนมา 3 วัด ได้แก่ วัดแม่สอดน่าน วัดถาวรานานิย มาราม(ป่าเก่า) วัดสุนทรียกาवास(ป่าใหม่) ดังนั้นโอกาสของการบูรณาการและผสมผสานประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมากับวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติมา อย่างยาวนานจนปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน อีกทั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ยังมีการจัดการศาสนา โดยแต่งตั้ง บพบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในรูปแบบเจ้าคณะแขวงและเจ้าคณะหมวดในแม่สอด และจัดทำทำเนียบ วัดแสดงจำนวนพระสงฆ์และสามเณรอีกด้วย อันปรากฏในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 ดังนี้

“เมืองตาก ร.ศ.117 มี17วัด พระ 30 รูป เณร 49 รูป ศิษย์ 53 คน ไม่มีเจ้าคณะ คักดี ส่วนเมืองแม่สอดมีเจ้าคณะแขวง คือ พระครูสมณพันธ์บริหาร เดิมชื่อ พระ ปัญญา จากวัดอรัญญาณาเขตร์ แต่งตั้งโดยผู้ว่าที่เจ้าคณะแขวง เป็นอุปฆาตย์ วัดแม่ สอด ตำบลอรัญญา อำเภอแม่สอด มีเจ้าคณะหมวด3รูป ได้แก่ ปลัดเคลือบ อยู่วัดจันต ประเทศ ตำบลจันตประเทศ เจ้าอธิการอู๊ด อยู่วัดแม่ระมาด ตำบลแม่ระมาด และ ใบฎีกาประเทศ วัดแม่กุ่มน้อย ตำบลแม่กุ่มน้อย (ร.5ค12/38, 28ม.ค.119-20ส.ค.120)

ดังนั้นปี พ.ศ.2441 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดการศาสนา แต่งตั้งพระสงฆ์ให้มีบพบาทหน้าที่ ในพื้นที่แม่สอดและมีวัดสำคัญต่าง ๆ เกิดขึ้นในแม่สอดหลายวัดแล้ว อันแสดงถึงความเป็นชุมชนพุทธ ที่เข้มแข็ง แม้จะมีความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม แต่ด้วยความเป็นพุทธศาสนิกชน เหมือนกันทำให้เกิดการยอมรับวัฒนธรรมประเพณีของเมียนมาในพื้นที่ฝั่งไทยได้ง่าย สะท้อนให้เห็น ว่าคนแม่สอดยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางศาสนาแบบเมียนมาอย่างยาวนาน จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เห็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและเมียนมาในปัจจุบันโดย ปราศจากความขัดแย้งได้ นอกจากการตั้งวัดและชุมชนแล้ว เมื่อประชาชนมาอยู่ร่วมกันย่อมมีการ สร้างโรงเรียนเพื่อให้นักศึกษาแก่ลูกหลาน ด้วยเหตุที่แม่สอดมีประชาชนหลากหลายชาติพันธุ์ การ จัดการศึกษาจึงมีลักษณะของการให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนี้

2) การสร้างโรงเรียนและการจัดการศึกษา

การสร้างโรงเรียนและการจัดการศึกษาทำให้เห็นภาพความเป็นเมืองแม่สอด โดยเฉพาะการให้ การศึกษาแก่คนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนแม่สอดท้องถิ่นและคนในบังคับอังกฤษด้วย จากจดหมายเหตุแห่งชาติในปี พ.ศ.2463-2464 พระสงฆ์และชาวบ้านรวมทั้งข้าราชการช่วยกันซื้อที่ดินและเรือน ไม้เพื่อเป็นโรงเรียนให้แก่เด็กในแม่สอดได้ความว่า

“ขุนเทพอาญาเป็นหัวหน้าจัดการซื้อเรือน1หลังและที่ดินเพื่อจัดตั้งโรงเรียนที่ตำบล แม่ระมาดจากนายโพติน ซึ่งรับจ้างเลี้ยงม้าอยู่ในเขตอังกฤษจึงยังไม่ได้ทำหนังสือสัญญา

ชื่อชาย โดยขุนวิจิตรสังการให้ไปหาหลักฐานให้มั่นคงตรวจสอบก่อน เบื้องต้นมีผู้ร่วม
บริจาคจำนวนเงิน 200บาท ได้แก่ พระครูรัตนสิมารักษ์ เจ้าคณะแขวง กำนันขุนระมาต
ไมตรี ปลัดขุนเทพอาญา ผู้ใหญ่บ้าน เสมียนและชาวบ้าน รวม 25 คน” (ศธ.51.7/36,
2พ.ย.2463 – 1ก.ค. 2464)

สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเวลาปี พ.ศ.2464 คนในแม่สอดมีความพยายามจะสร้างโรงเรียน ซึ่ง
มีผู้สนับสนุนเป็นทั้งพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านชาวไทยและเมียนมา นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็น
การประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ที่ไปทำงานในเขตอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งเป็นฝั่งเมียนมาในปัจจุบัน
จนกระทั่งปี พ.ศ.2474 ได้มีการยุบโรงเรียนประชาบาลและให้มีการก่อสร้างใหม่ให้มีความยิ่งใหญ่
เหมาะสมต่อการเป็นเมืองชายแดนได้ความว่า

“สมุหเทศาภิบาลกราบทูลมหาอำมาตย์เอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัต
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ขอลุกสร้างโรงเรียนถาวรประชาบาลอำเภอขึ้นในอำเภอ
แม่สอด 1 หลังในที่นาหลวงใกล้อำเภอ ซึ่งขึ้นบัญชีอยู่กับกรมรักษาที่หลวง โดยยุบ
โรงเรียนประชาบาลตำบลแม่สอด 1 และ 2 กับโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอให้เป็น
โรงเรียนเดียวกัน เพราะสถานที่เล่าเรียนนั้นอาศัยศาลาวัด ซึ่งไม่มีความสะดวก
โดยเฉพาะโรงเรียนรัฐบาลที่ไม่สมฐานะ อีกทั้งติดเขตแดนต่างประเทศควรมีโรงเรียนให้
เป็นหลักฐานเขตชวไว้สักแห่งหนึ่ง” (ศธ.35.3/35, 19-28 พ.ค. 2474)

โดยมีแผนที่แสดงที่ดินหลวงไว้สร้างโรงเรียน 17 ไร่ 1 งาน 77 วา ติดถนนสายใหม่และสาย
เก่า เจ้าของที่ดินใกล้เคียงทางทิศตะวันออก คือที่ดินของนายเต่า นายดำเฮียง และช่างที่ ส่วนทิศใต้
ได้แก่ ที่ดินของนายป็นติ ที่นายนายหนุ่ม ที่นายนายโพยง ที่ดินนายห้องแสง และทิศตะวันตก ได้แก่ ที่
นายโพชิน บ้านนางแดงชื่น บ้านนายโพหม่อง บ้านนางปิมะละ บ้านนายปู่ บ้านหม่องปะจ่าย อาจ
สรุปได้ว่า เจ้าของบ้านเรือนและที่ดินในช่วงปี พ.ศ. 2476 หรือสมัยรัชกาลที่ 7 มีชุมชนคนหลายเชื้อ
ชาติ สังเกตจากชื่อคนที่ไม่เหมือนชื่อคนไทย โดยเฉพาะคำนำหน้าว่า ‘ช่าง’ ใช้เรียกชายชาวไทใหญ่ที่
เคยบวชเรียน และชุมชนบริเวณนี้เหมาะสมต่อการตั้งโรงเรียนที่มีมาตรฐานประจำอำเภอแม่สอดแทน
การเรียนการสอนในศาลาวัดที่ไม่สะดวกนัก

นอกจากคนแม่สอดจะเห็นความสำคัญทางการศึกษา โดยการร่วมกันก่อสร้างโรงเรียนขึ้น
มาแล้ว ข้าราชการยังให้ความสำคัญกับการจัดการหลักสูตรท้องถิ่นที่คำนึงถึงความต้องการของ
นักเรียนหลากหลายชาติพันธุ์ ที่ต้องการศึกษาภาษาตามชาติพันธุ์ตัวเอง เช่น ภาษาเงี้ยวหรือภาษาไทย
ใหญ่ ภาษาพม่า เป็นต้นและได้มีนโยบายออกไปสุทธิที่บันทึกพฤติกรรมเด็ก เพื่อสะดวกต่อการย้าย
โรงเรียนหรือช่วยติดตามตัวนักเรียนความว่า “พระราชบัญญัติควรให้เด็กในโรงเรียนประชาบาลมี

ใบสุทธิเพื่อบันทึกพฤติกรรม เวลาย้ายโรงเรียนจะได้ไม่มีปัญหา ตรวจสอบได้ โดยเฉพาะไปเข้าโรงเรียนรัฐบาล การออกใบสุทธิไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับแต่ละโรงเรียน” (ศธ.35/41, 7ก.ค.-20 ก.ย.2467)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อร้องเรียนจากคนในบังคับอังกฤษก็มักจะดำเนินการผ่านกงสุลฝ่ายอังกฤษ เพื่อให้ทางการไทยปฏิบัติต่อคนในบังคับอังกฤษตามความต้องการ ซึ่งมักจะเป็นไปได้ง่ายเพราะในสมัยนั้นทางการไทยมักจะรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่ออังกฤษ อันเป็นคู่ค้าสำคัญของไทย โดยเฉพาะการสัมปทานทำไม้ขอนสัก

“นาย Th.H Lyle กงสุล general อังกฤษ ส่งหนังสือเรื่องคนในบังคับอังกฤษร้องทุกข์ว่าไม่อยากเรียนภาษาไทยในโรงเรียนตามพระราชบัญญัติเพราะถือว่าเป็นภาษาต่างประเทศ จึงขอเรียนภาษาตามเชื้อชาติ เช่น ภาษาเงี้ยว ภาษาพม่า ส่วนการเก็บเงินการศึกษาไม่เป็นปัญหา ภายหลังกระทรวงศึกษาธิการให้เรียนตามภาคบังคับให้ครบชั่วโมงเรียงตามพระราชบัญญัติ คือ 40 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 10 ชั่วโมง ส่วนเวลาที่เหลือให้เรียนภาษาใดก็ได้ นอกจากนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดตากลงพื้นที่แม่สอดหลายครั้งเห็นว่าคนในบังคับอังกฤษอันประกอบด้วย พม่า ฉาน ตองซู อยู่ในที่ห่างไกล ควรตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นอีก โดยจัดให้เรียนตามภาษาของตนหรือจัดหลักสูตรขึ้นเอง” (ศธ.35/37, 20ก.พ.2466-19 พ.ค.2467)

สรุปได้ว่าในช่วงเวลาปี พ.ศ.2466-2467 การศึกษาในแม่สอดมีคนในบังคับอังกฤษ ได้แก่ พม่า ไทใหญ่ ตองซู เรียนร่วมอยู่กับคนท้องถิ่นแม่สอดที่มีหลากหลายเชื้อชาติอยู่แล้ว สะท้อนความเป็นพหุสังคมของกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติทั้งกลุ่มคนท้องถิ่นและกลุ่มคนในบังคับอังกฤษ ในสมัยนั้นด้านการเมืองและเศรษฐกิจทางการไทยให้ความสำคัญกับคนในบังคับอังกฤษในฐานะลูกค้าและต้องดูแลอำนวยความสะดวกไม่ให้เกิดความบาดหมางระหว่างคนท้องถิ่น ซึ่งหน่วยงานด้านการศึกษาของรัฐไทยก็ให้ความสำคัญกับพลเมืองเหล่านี้ เพราะเกรงว่าอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับฝ่ายอังกฤษได้ อีกทั้งการตั้งบ้านเรือนเพื่อมาทำไม้ขอนสักและทำธุรกิจของคนบังคับอังกฤษนั้นใช้เวลายาวนานย่อมมีการนำครอบครัวมาอาศัยอยู่ด้วย ดังนั้นลูกหลานกลุ่มคนเหล่านี้จึงต้องได้รับการศึกษาร่วมกับคนท้องถิ่น ทางการไทยเห็นความสำคัญกับประเด็นเหล่านี้ จึงมีความพยายามที่จะให้จัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับภาษาและวัฒนธรรมตามความต้องการของคนในบังคับอังกฤษ ย่อมเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยนักเรียนเมียนมาได้รับการศึกษาในโรงเรียนไทยย่อมซึมซับวัฒนธรรมไทย พูดภาษาไทยและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยตามเงื่อนไขของระบบการศึกษาของรัฐ ในขณะที่นักเรียนไทยเรียนรู้ภาษาเมียนมาและวัฒนธรรมเมียนมาไปด้วย จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านระบบการศึกษาของแม่สอดที่เปิดโอกาสให้ชาวเมียนมาเข้ามาศึกษาในโรงเรียนไทย ผู้เขียนจึงมองว่ากระบวนการทางการศึกษาและการอนุญาตให้มีวัดเมียนมาและโรงเรียนที่ให้การศึกษาแก่ชาวเมียนมานั้นเป็นรากฐานของความเป็นเมืองพหุวัฒนธรรม ที่มี

การยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวเมียนมาซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนนิกายเถรวาท เช่นเดียวกันกับพุทธศาสนิกชนไทย จึงทำให้เกิดการยอมรับอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในพื้นที่แม่สอดได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของคนหลากหลายชาติพันธุ์เป็นจุดเริ่มต้นของการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเมียนมาที่สามารถสะท้อน “ความเป็นคนแม่สอด” ได้อย่างเด่นชัด

3) ความสัมพันธ์ของชุมชนแม่สอดกับเมียวดี

สืบเนื่องจากการตั้งชุมชนบ้านวังตะเคียน ตำบลท่าสายลวดอันเป็นพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นพื้นที่ชายแดนติดริมแม่น้ำเมยที่แบ่งอาณาเขตไทยและเมียนมา คนในชุมชนเป็นชาวไทยล้านนาที่อพยพมาทำการเกษตรและมีค้าขายกับชาวเมียนมา บางส่วนแต่งงานและมีเครือญาติเป็นชาวเมียนมา วิธีการดำเนินชีวิตจึงผสมผสานวัฒนธรรมเมียนมาไปพร้อมกับวิถีปฏิบัติในแบบล้านนา อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ทำให้พบความสัมพันธ์ของชาววังตะเคียนกับชาวบ้านห้วยสำน จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา อันทำให้เห็นร่องรอยของวัฒนธรรมเมียนมาผสมผสานอยู่ในชุมชนบ้านวังตะเคียน โดยเฉพาะการก่อสร้างพื้นที่ทางศาสนาในวัดวังตะเคียน แม้จะเป็นวัดไทยล้านนาที่สร้างขึ้นโดยชาวบ้านวังตะเคียน มีวิถีปฏิบัติทางศาสนาแบบไทยล้านนาแต่ศาสนวัตถุในวัดกลับมีอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมา เป็นเพราะชาวบ้านวังตะเคียนมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านห้วยสำน ซึ่งเป็นชุมชนคนไทยพลัดถิ่นที่มีวิถีปฏิบัติแบบคนไทยล้านนาที่อาศัยอยู่ก่อนพื้นที่นั้นจะกลายเป็นเขตแดนของประเทศเมียนมา

บ้านห้วยสำนตั้งอยู่ห่างจากสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาเข้าไปทางจังหวัดเมียวดี ประมาณ 18 กม. ซึ่งเป็นชุมชนคนไทยพลัดถิ่นอายุมากกว่า 200 ปี เป็นคนไทยภาคเหนือที่อพยพจากลำปาง ลำพูน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกับชาวบ้านในวังตะเคียน ตำบลท่าสายลวด เนื่องจากรัฐบาลสมัยนั้นเก็บภาษีแพงและประสบภัยแล้ง จึงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เพราะดินดีน้ำดีเหมาะแก่การเพาะปลูก ซึ่งในสมัยนั้นบ้านห้วยสำนยังเป็นพื้นที่ของไทย โดยใช้สันปันน้ำของเทือกเขาตะนาวศรีกั้นเขตแดนไทยกับเมียนมา (พระนคร ปัญญาวชิโร, 2559: 16) ซึ่งเทือกเขาตะนาวศรีห่างจากสะพานมิตรภาพไป 30 กม. เมื่อปี พ.ศ.2411 อังกฤษทำการแบ่งเขตแดนระหว่างไทยกับเมียนมาใหม่โดยใช้แม่น้ำเมยกั้น จึงทำให้บ้านห้วยสำนตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมียนมาและคนในชุมชนกลายเป็นพลเมืองเมียนมา เด็กต้องเข้าเรียนในโรงเรียนเมียนมา แต่ยังคงวัฒนธรรมประเพณีแบบไทยล้านนา เพราะในชุมชนยังคงสภาพวัดและชุมชนที่เก่าแก่ มีการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีที่เป็นแบบไทยล้านนาและไปมาหาสู่ระหว่างเครือญาติในแม่สอดกับเมียวดี อย่างไรก็ตามการที่คนไทยบ้านห้วยสำนยังคงตั้งถิ่นฐานในเมียนมาเช่นเดิม เพราะมีที่ดินทำกินทางการเกษตรที่มั่นคงแล้ว มีการค้าขาย และลูกหลานสามารถเรียนต่อมหาวิทยาลัยในเมืองหลวงของเมียนมา บ้างก็เป็นข้าราชการในประเทศเมียนมา

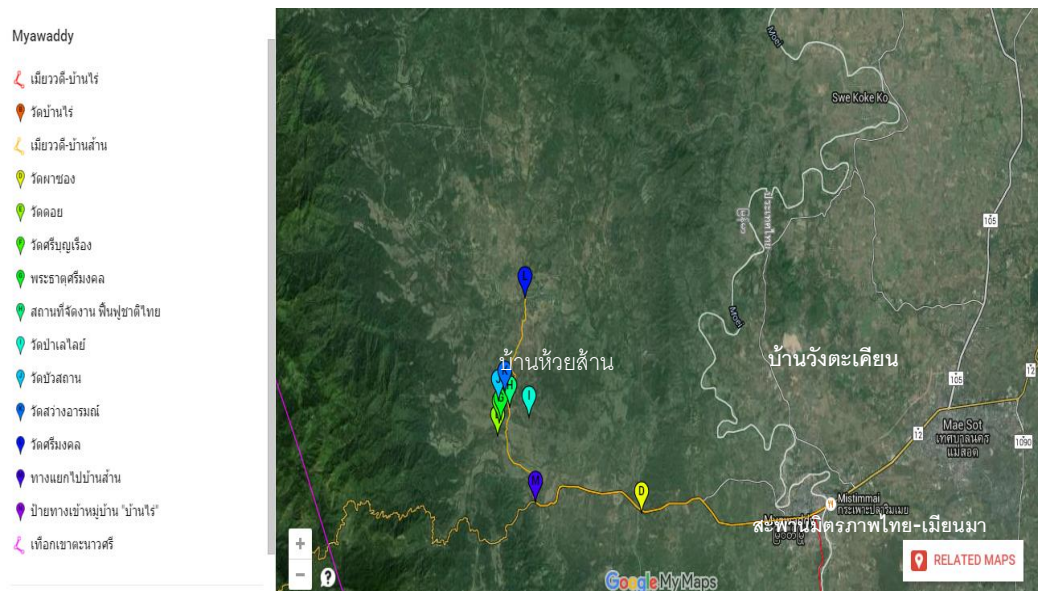
ในขณะที่บางส่วนอพยพมาอยู่บริเวณบ้านวังตะเคียนในฝั่งไทย ก็ไม่ได้ทิ้งบ้านเรือนที่ห้วยสำนแต่อย่างใด เพราะใช้ประโยชน์จากระบบเครือข่ายทำการแบ่งหน้าที่ดูแลที่ดินทำกิน และมีช่องทางการค้าขายสินค้าได้ทั้ง 2 ฝั่ง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้สามารถถือบัตรประชาชนได้ทั้ง 2 สัญชาติ ทำให้เป็นประโยชน์ต่อการเข้าซื้อที่ดินทั้งฝั่งไทยและเมียนมา อีกทั้งยังมีสิทธิมีเสียงในการเลือกตั้งนักรการเมืองท้องถิ่นของทั้งฝั่งไทยและเมียนมาอีกด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้คนไทยเหล่านี้สามารถใช้ภาษาเมียนมาในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และด้วยวิถีชีวิตที่เคยอยู่ในการปกครองแบบเมียนมาย่อมรับวัฒนธรรมและนำมาบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมไทยซึ่งพบเห็นได้ในบ้านวังตะเคียน เช่น การนุ่งโจงกระเบน ผ้าซิ่นแบบเมียนมาเมื่อไปวัดทำบุญ รับประทานอาหารเมียนมา เช่น แกงฮังเลหมูหรือฮูปหมู ขนมหั่น ขนมหั่นเผ็ด ฮะละหว่า เป็นต้น กระบวนการเหล่านี้เป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนบนเงื่อนไขของความผูกพันทางเครือญาติที่ส่วนหนึ่งเป็นพลเมืองเมียนมา อีกทั้งในพื้นที่ศาสนาของวัดวังตะเคียนก็พบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏศิลปะเมียนมาเข้ามาผสมผสานวัฒนธรรมภายในวัด ซึ่งเกิดจากการออกแบบของคณะศรัทธาบ้านห้วยสำนในวังตะเคียน แต่ยังคงปฏิบัติศาสนาในแบบไทยล้านนา ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในประเด็นพื้นที่ทางศาสนาในบทต่อไป ดังนั้นความสัมพันธ์ของชาวบ้านห้วยสำนและชาวบ้านวังตะเคียนได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการบูรณาการวัฒนธรรมในด้านภาษา การแต่งกาย และอาหาร รวมถึงการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมาในเชิงของการรับอิทธิพลความเป็นพลเมืองเมียนมาจากระบบเครือญาติที่ได้ถ่ายทอดผ่านสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุในวัดวังตะเคียน แต่การปฏิบัติทางศาสนายังคงปฏิบัติตามแบบประเพณีไทยล้านนาเป็นหลัก

“เกิดที่ห้วยสำนแต่พ่อแม่เป็นคนลำปาง มีญาติพี่น้องทั้งสองฝั่ง ทำบัตรประชาชนและทะเบียนบ้านได้ทั้งสองประเทศ ลูกก็ถือบัตรประชาชนได้ 2 ประเทศ ตอนพูดภาษาเมียนมาได้เพราะเรียนโรงเรียนเมียนมาและค้าขาย ส่วนการไปวัดที่วังตะเคียนกับห้วยสำนเป็นวัดไทยสวดคำเนียงเนื้อเหมือนกัน แต่ก็เคยเข้าวัดเมียนมาสวดแบบเมียนมาได้ วัฒนธรรมที่ห้วยสำนยังเป็นเนื้อแบบโบราณที่คงความดั้งเดิมมากกว่าแม่สอดเสียอีก ส่วนการทำมาหากินญาติที่ห้วยสำนปลูกข้าวแล้วก็นำมาส่งขายที่แม่สอดอนาคตก็จะไปทำธุรกิจที่เมียวดี เพราะมีสิทธิเหมือนประชาชนคนเมียนมา การอยู่ร่วมกันของคนไทยและคนเมียนมาจึงคุ้นเคยกัน” (นันทา สุทะปา, สัมภาษณ์, 6 ส.ค. 2558)

“คนวังตะเคียนส่วนใหญ่เป็นคนเหนือจากเถิน ลำปาง ลำพูน อยู่แถวโน้นแห้งแล้งทำมาหากินไม่ได้ก็อพยพเดินทางมาเจอที่นี่ ทำการเกษตรได้ดีก็จับจองที่ดินกัน ตอนนั้นไม่มีคนกำหนดที่ดินก็จับจองได้เลย ข้ามน้ำไปฝั่งเมียนมาได้ด้วย ตัวเองเกิดที่ห้วยสำนก็มีแต่คนไทย วัดไทย บวชเรียนที่ฝั่งโน้นได้เรียนภาษาไต เหมือนภาษาล้านนา ต่อมากลับมาอยู่วังตะเคียนเพราะมีเครือญาติกัน แต่เดิมวัดวังตะเคียนอยู่ติดริมน้ำเมยแต่พอ

“น้ำท่วมก็ย้ายมาอยู่ที่ปัจจุบันรวมอายุวัดกับชุมชนก็พอกันประมาณ 80 ปีกว่าได้ละ”
(บุญศรี ดวงใจ, สัมภาษณ์, 17 ส.ค. 2558)

“พ่อเป็นคนเถิน แม่คนอำเภอเมืองลำปาง พ่อแม่ย้ายมาทำอะไรทำนาเพราะแถวนี้ดิน
ดีน้ำดีดีกว่า ญาติที่ลำปางก็ยังอยู่ไปเยี่ยมกันบ้าง ปลูกข้าวโพด มัน แถววังซ่า บ้านวัง
ตะเคียนหมู่ 7 สมัยก่อนแถววังซ่าเป็นตลาดค้าขายกับเมียนมาคึกคักมาก นั่งช้างนั่ง
เกวียนไปค้าขาย คนแม่สอดก็มาซื้อของด้วยแต่พอกะเหรี่ยงรบกับทหารเมียนมา ตลาด
จึงเกิดเพลิงไหม้เพราะโดนระเบิด จึงยกเลิกไป เหตุการณ์ประมาณอายุ 12 ปีตรงกับปี
พ.ศ.2518” (จรรยา สุทะปา, สัมภาษณ์, 24 ต.ค. 2558)

แผนที่ 1 แสดงระยะห่างระหว่างบ้านห้วยसान จังหวัดเมียวดีกับอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

นอกจากบ้านห้วยसानซึ่งเป็นชุมชนคนไทยพลัดถิ่นที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา ก็มีชุมชนใกล้เคียง เช่น บ้านปางกาน บ้านสวนอ้อย บ้านไร่ ล้วนเป็นชุมชนคนไทยพลัดถิ่นเช่นกัน อีกทั้งมีวัดไทยล้านนาหลายแห่ง ได้แก่ วัดผาซอง วัดตอย วัดศรีบุญเรือง วัดป่าเลไลย์ วัดบัวสถาน วัดสว่างอารมณ์ วัดศรีมงคล เป็นวัดที่มีการปฏิบัติศาสนาและประเพณีแบบไทยล้านนา พระสงฆ์ยังเรียนภาษาไตและสวดมนต์แบบสำเนียงไทยล้านนา การเดินทางจากสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาไปยังบ้านห้วยसान เป็นระยะทางประมาณ 18 กม. ใช้เวลา 30 นาทีโดยรถยนต์ ทำให้การไปมาหาสู่ระหว่างกันมีความสะดวกสบายมากขึ้น ปัจจุบันการเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียนทำให้การข้ามแดนของชาวไทยและชาวเมียนมากลับมาคึกคักมากขึ้น มีการข้ามแดนไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและไปท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน และการท่องเที่ยววัด ทั้งฝั่งไทยและฝั่งเมียนมา

จุดเริ่มความเป็นบริบทปัจจุบันของแม่สอด ผู้วิจัยเลือกศึกษาหลังจากปี พ.ศ.2530 เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สร้างถนนหนทางนำความเจริญเข้ามามากขึ้น โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรม ในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ประกอบกับฝั่งเมียนมาที่มีปัญหาการเมือง และการสู้รบระหว่างชนกลุ่มน้อยกองกำลังกะเหรี่ยงกับทหารเมียนมา อีกทั้งเศรษฐกิจในประเทศเมียนมายังยากจน ทำให้ชาวเมียนมาย้ายถิ่นมาทำงานและตั้งถิ่นฐานในแม่สอด เมื่อมีการก่อตั้งโรงงานอุตสาหกรรม มีการเดินทางที่สะดวกสบาย บ้านเมืองมีความเจริญขึ้น จึงมีคนไทยภาคกลางและภาคต่าง ๆ เข้ามาทำธุรกิจ ขยายพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น และใช้แรงงานจากเมียนมาซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในการลดต้นทุนทางธุรกิจ เนื่องจากมีแรงงานค่าแรงถูกจำนวนมาก แม่สอดจึงเป็นแหล่งการค้าชายชายแดน และเป็นพื้นที่สำคัญของแรงงานเมียนมาที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำงานหาเลี้ยงชีพ รวมถึงเป็นพื้นที่ต้นทางสำหรับไปทำงานในพื้นที่อื่นในของประเทศไทย อีกทั้งการเชื่อมโยงผู้คนระหว่างแม่สอดกับเมียวดีมีการไปมาหาสู่กันได้มากขึ้น โดยเฉพาะเส้นทางระเปียงเศรษฐกิจ ตะวันออก-ตะวันตกที่มรการขยายเส้นทางขนส่งสินค้าทางการเกษตร สินค้าสาธารณสุขโภคและอุปกรณ์ชิ้นส่วนรถยนต์ รถจักรยานยนต์ที่ส่งออกไปยังเมืองสำคัญในประเทศเมียนมาที่มีปริมาณมากขึ้น ด้วยความเชื่อมั่นในสินค้าไทย แม่สอดจึงมีเศรษฐกิจหลักคือการค้าชายแดน ดังนั้นความต้องการแรงงานในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการผลิตของแม่สอดจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานเมียนมาจำนวนมาก การตั้งชุมชนของชาวเมียนมาร่วมกับคนท้องถิ่นจึงมีมากขึ้นเช่นกัน กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นประชากรแฝงในพื้นที่แม่สอดและมีจำนวนประชากรมากกว่าคนไทย และมีความต้องการธำรงวัฒนธรรมเมียนมาเป็นหลัก ทำให้เกิดวัฒนธรรมเมียนมาระลอกใหม่ในรูปแบบแรงงาน อันมีผลต่อการปฏิบัติและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมเมียนมาร่วมกับคนท้องถิ่นแม่สอด ซึ่งคนท้องถิ่นแม่สอดนั้นเป็นทั้งคนไทยล้านนา คนไทใหญ่ และคนเมียนมาที่ได้ก่อตั้งชุมชนสร้างวัดเมียนมาในแม่สอด

จากประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นในพื้นที่แม่สอดสรุปได้ว่า การย้ายถิ่นของชาวเมียนมาเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนท้องถิ่นมี 3 ครั้งสำคัญ คือ

(1) การอพยพย้ายถิ่นฐานมาบุกเบิกพื้นที่สร้างวัดและชุมชนของชาวไทใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากเมืองเชียงแสน เชียงตุง ดอย แสนหวิ สี่ป้อ รัฐฉาน ประเทศเมียนมา ได้แก่ ชุมชนวัดหลวง ชุมชนบ้านแม่ดาว ชุมชนบ้านท่าอาจ อันเป็นชุมชนเก่าแก่ที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมเมียนมาของแม่สอด ซึ่งปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้เป็นพลเมืองไทยที่มีสัญชาติไทย แต่ยังคงธำรงวัฒนธรรมเมียนมา โดยเฉพาะวิถีการปฏิบัติทางศาสนา

(2) การเข้ามาของคนในบังคับอังกฤษตั้งแต่ปี พ.ศ. 2367 ในยุคที่พม่าตกอยู่ในอาณานิคมอังกฤษ คนในบังคับอังกฤษมีหลายเชื้อชาติ ได้แก่ พม่า กะเหรี่ยง ตองซุ ไทใหญ่ มอญ เป็นต้น และได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนทำไม้ขนสัก เช้าที่ทำนา ค้าขายตลอดจนส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนไทย

ภายใต้การดูแลของกงสุลอังกฤษ จนกระทั่งปีพ.ศ.2498 รัฐบาลไทยยกเลิกการสัมปทานป่าไม้แก่บริษัทของอังกฤษ จึงเลิกกิจการไป กลุ่มคนในบังคับอังกฤษบางส่วนกลับประเทศเมียนมา บางส่วนได้เครือข่ายการทำมาหากินและตั้งถิ่นฐานในแม่สอด

(3) การเข้ามาของแรงงานเมียนมาหลังจากปี พ.ศ.2530 จากนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า รวมทั้งนโยบายรัฐบาลยุคชาติชาย ชุณหะวัณ มุ่งค้าขายส่งเสริมเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านพร้อมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบกับประเทศเมียนมายังคงปกครองในระบอบเผด็จการทางทหารส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำไปพร้อมกับปัญหาการเมือง จึงส่งผลให้ชาวเมียนมาอพยพเข้ามาเป็นแรงงานตั้งถิ่นฐานร่วมกับคนท้องถิ่นแม่สอดจนถึงปัจจุบัน

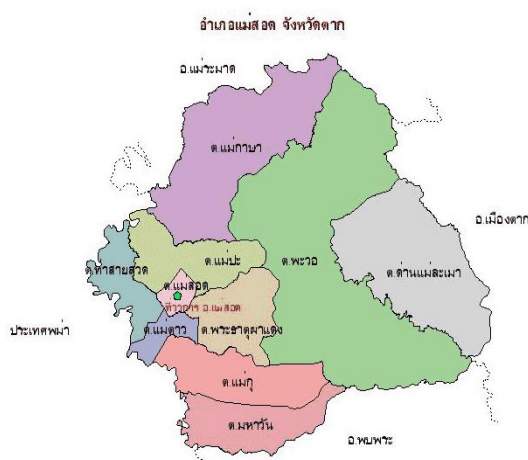
ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดการบูรณาการและผสมผสานวัฒนธรรมในแต่ละบริบทที่แตกต่างกันไป ภายใต้พหุสังคมวัฒนธรรมที่ผู้คนหลากหลายจำเป็นต้องใช้การบูรณาการทางวัฒนธรรมมาปรับตัวเข้าหากัน เนื่องจากความต้องการธำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละชาติพันธุ์มีข้อจำกัด เมื่อต้องมาอาศัยอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ การแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมเกิดปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี การสื่อสารที่ใช้กันคนละภาษา แต่ในเมื่อความจำเป็นของการดำรงชีวิตทำให้กลุ่มคนในสังคมแม่สอดผลักดันให้ต้องพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด สืบเนื่องจากการเป็นชุมชนทุรกันดาร ขาดข้าราชการเข้ามาปกครองในยุคเริ่มแรกของเมืองแม่สอด จึงมีแต่พ่อค้าหลากหลายเชื้อชาติ พระสงฆ์ และผู้นำชุมชนที่มาจากการคัดเลือกของราษฎรปกครองและดูแลกันเอง

ดังนั้นแม่สอดจึงเป็นพื้นที่ที่วัฒนธรรมเมียนมาและวัฒนธรรมไทยยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชาติพันธุ์ไว้ได้ไปพร้อมกับการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับคนชาติพันธุ์อื่น ชาวไทยล้านนายังคงมีวิถีการดำเนินชีวิตแบบล้านนา เช่น การพูดภาษาเหนือรับประทานอาหารเหนือ เป็นต้น ในขณะที่ชาวเมียนมาก็สามารถแต่งกายแบบชาวเมียนมา พูดภาษาเมียนมา เคี้ยวหมาก เสมือนใช้ชีวิตอยู่ในประเทศเมียนมาได้ โดยที่ไม่กลืนหายไปกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง แต่เมื่อบุคคล 2 วัฒนธรรมมาเจอกันจะเกิดการปรับตัวเข้าหาบนเงื่อนไขของวัฒนธรรมใดก็ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และความสามารถในการปรับตัว ซึ่งในแม่สอดพบว่าทั้งคนไทยและคนเมียนมาสามารถปรับตัวเข้าหากันได้ทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือสามารถใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาเมียนมาในการสื่อสาร ปรากฏการณ์นี้เป็นกระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่ทำให้กลุ่มคน 2 วัฒนธรรมสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันได้โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมไป และจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยและชาวเมียนมาได้อาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนานนั้นย่อมเกิดการปรับประยุกต์อัตลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติทางศาสนา จนเกิดกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกันขึ้น ซึ่งถือว่ามีผลละเอียดยิ่งและซับซ้อนมากกว่าการบูรณาการวัฒนธรรม อันเกิดจากบริบทพื้นที่และเวลาที่ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนในแม่สอดมี

ความผูกพันจนสามารถกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีเสมือนเป็นกฎระเบียบให้เป็นที่ยึดถือและควบคุมวิถีการปฏิบัติของผู้คนอันแตกต่างกันหลากหลาย ให้สามารถมีวิถีชีวิตในสังคมแม่สอดร่วมกันได้ โดยปราศจากความขัดแย้ง ตลอดจนสรรค์สร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและเมียนมาผ่านการปรับประยุกต์หรือการผสมผสานวัฒนธรรมขึ้น เห็นได้จากการเข้าร่วมการปฏิบัติทางศาสนาของชาวไทยในพิธีกรรมทางศาสนาของเมียนมา เช่น ประเพณีแห่ล่อปู่ตะก่า ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ ประเพณีแสนหอมโกจา ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นแม่สอด อันเกิดจากการรับวัฒนธรรมประเพณีของเมียนมาเข้ามาใช้อย่างแพร่หลายไปสู่วัดไทยต่าง ๆ ทำให้เกิดการยอมรับและปรับให้เข้ากับพิธีกรรมในแบบของไทย ทำให้ประเพณีทางพุทธศาสนาของท้องถิ่นแม่สอดเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ซึ่งปัจจัยในการผสมผสานส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีจุดเชื่อมหรือความเหมือนบนพื้นฐานความเป็นพุทธศาสนิกชนนิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน หลักธรรมคำสอนจึงไม่แตกต่างกันมากนัก เพียงแต่วิถีปฏิบัติทางศาสนาอันเกิดจากการผสมผสานความเชื่อและประเพณีท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกัน อาจเรียกได้ว่าการผสมผสานวัฒนธรรมของไทยกับเมียนมานั้นเป็น “ความแตกต่างที่อยู่บนความเหมือน”

4) อำเภอแม่สอดและตำบลท่าสายลวดในปัจจุบัน

ด้านการปกครองหลังจากแม่สอดได้ยกฐานะเป็นอำเภอในปี พ.ศ.2441 เดิมที่ปกครองโดยกำนันผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 27 หมู่บ้าน เมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้นจึงก่อตั้งเทศบาลตำบลแม่สอดขึ้นในปีพ.ศ.2480 และขยายขอบเขตการปกครองโดยเลือกหมู่บ้านแม่ปะกับหมู่บ้านท่าสายลวดที่มีประชากรหนาแน่นสูงจัดตั้งขึ้นเป็นตำบลแม่ปะและตำบลท่าสายลวดในปี พ.ศ.2493 จนกระทั่งปัจจุบันอำเภอแม่สอดแบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ออกเป็น 10 ตำบล 90 หมู่บ้าน 20 ชุมชน โดยมีขอบเขตตำบลทั้งหมด ดังนี้

แผนที่ 2 ขอบเขตตำบลในอำเภอแม่สอด

อำเภอแม่สอด ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตาก มีระยะห่างจากอำเภอเมืองตากประมาณ 87 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ตลอดแนวทางด้านทิศตะวันตก โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นกั้นพรมแดน ความยาวประมาณ 75 กิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอพบพระ จังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดตาก อำเภอแม่สอดมีพื้นที่ทั้งหมด 1,986.12 ตารางกิโลเมตร อำเภอแม่สอดมีประชากรในเดือนมกราคม พ.ศ.2558 จำนวนทั้งสิ้น 111,955 คน เป็นชาย 54,565คน หญิง 57,389 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 55,119 หลัง ประชากรแฝงและข้อมูลแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมือง ประมาณ 100,000 คนและคาดว่าจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในอนาคต

ตำบลท่าสายลวดมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 76.709 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ เทศบาลตำบลท่าสายลวดมีพื้นที่ 10.10 ตารางกิโลเมตร กิ่งองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสายลวดมีพื้นที่ 66.609 ตารางกิโลเมตร เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรและมีรายได้สูงจากการค้าชายแดน ทำให้ปี พ.ศ.2495 เกิดสุขาภิบาลท่าสายลวดและเปลี่ยนแปลงเป็นเทศบาลตำบลท่าสายลวดในปี พ.ศ.2542 ส่วนอีกพื้นที่เป็นรูปแบบสภาตำบลและยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ.2539 ลักษณะสำคัญของตำบลท่าสายลวดมีรายละเอียด ดังนี้

อาณาเขตและการปกครองของตำบลท่าสายลวด ทิศเหนือและทิศตะวันตกติดต่อกับประเทศเมียนมา โดยมีแม่น้ำเมยเป็นเส้นพรมแดน ทิศใต้ติดกับเทศบาลตำบลแม่ดาว และทิศตะวันออกติดกับเทศบาลนครแม่สอด พื้นที่มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแม่ดาว มี 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านเหนือ, ชุมชนบ้านใต้, ชุมชนบ้านสหกรณ์ และชุมชนบ้านใหม่สามัคคี หมู่ที่ 2 บ้านริมเมย มี 2 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านริมเมย และชุมชนบ้านมิตรสัมพันธ์ หมู่ที่ 3 บ้านท่าอาจ หมู่ที่ 4 บ้านวังตะเคียน หมู่ที่ 5 บ้านหนองกิ่งฟ้า หมู่ที่ 6 บ้านห้วยม่วง และหมู่ที่ 7 บ้านวังตะเคียนใต้

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบทั้งหมดมีแหล่งน้ำสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเมย ชาวเมียนมาเรียกว่า “แม่น้ำตองยิ่น” เป็นเส้นกั้นพรมแดนตามธรรมชาติระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมา ต้นน้ำอยู่ในเขตอำเภอพบพระและไหลผ่านอำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง จนถึงอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน บรรจบกับแม่น้ำสาละวินในเขตประเทศเมียนมา อีกทั้งตำบลท่าสายลวดยังมีลำห้วยสำคัญ คือลำห้วยแม่ดาว ต้นน้ำอยู่บริเวณรอยต่อห้วยโป่งในเขตตำบลพระธาตุผาแดง เป็นลำน้ำที่ไหลผ่านตำบลพระธาตุผาแดง ตำบลแม่ดาว ตำบลท่าสายลวด และไหลลงแม่น้ำเมยที่ปากห้วยแม่ดาว อีกเส้นทางคือลำห้วยม่วง มีต้นน้ำอยู่บริเวณตำบลแม่กุ ไหลผ่านตำบลแม่ดาว ตำบลท่าสายลวด ไหลลงแม่น้ำเมยที่บ้านห้วยม่วง และมีหนองต้นผึ้งเป็นหนองน้ำที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านริมเมย มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทุกฤดูกาล เพื่อใช้ในการเกษตร อีกทั้งยังมีป่าชุมชนบริเวณบ้านวังตะเคียน หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 7

จำนวนประชากร (พ.ศ.2558) จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 5,477 ครัวเรือน ชาย 5,388 คน หญิง 5,106 คน รวมทั้งสิ้น 10,494 คน ทั้งนี้ยังไม่รวมประชากรแฝง ประชาชนนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 98.5 ศาสนาคริสต์ร้อยละ 1 ศาสนาอิสลามร้อยละ 0.5 มีวัดทั้งหมด 6 แห่ง ได้แก่ วัดไทยวัฒนาราม วัดไตรรัตนาราม วัดท่าสายโทเลข วัดอมราวดี วัดท่าอาจใหม่ วัดวังตะเคียน สำนักสงฆ์ 6 แห่ง คือ สำนักสงฆ์หนองกิ่งฟ้า สำนักสงฆ์เมย์ไค้ง สำนักสงฆ์คอกช้างเผือก สำนักสงฆ์ร่วมใจพัฒนา สำนักสงฆ์วัดป่าใหม่ดวงดี สำนักสงฆ์ศูนย์พัฒนาจิต โบสถ์คริสต์ 1 แห่ง ศาลเจ้า(พุทธ) จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อมหาวงศ์ดำ บ้านท่าอาจ ศาลเจ้าหลักเมือง บ้านวังตะเคียนใต้ สุสาน จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ สุสานบ้านท่าอาจ สุสานบ้านห้วยม่วง สุสานบ้านวังตะเคียน

ด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ประชาชนในแม่สอดมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยใหญ่ ไทยล้านนา พม่า กะเหรี่ยง ปะโอ ลาว(เวียงจันทน์) และไทยภาคกลาง เป็นต้น จำแนกตามชุมชนท้องถิ่นแบ่งออกเป็นชุมชนของชาวไทยใหญ่ตั้งอยู่บ้านแม่ตาว หมู่ 1 และบ้านท่าอาจ หมู่ 3 ชาวไทยใหญ่อพยพมาจากเมืองดอย เมืองพราก เมืองแสนหวี เมืองสีป้อ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศเมียนมา จากการเดินทางมาค้าขายและเริ่มตั้งชุมชนประมาณปี พ.ศ. 2400 เรียกบ้านแม่ตาว เมยหรือแม่ตาวหัวขรัว และร่วมกันสร้างวัดไทยใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2410 ชื่อว่าวัดแม่ตาวเจี้ยว ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นวัดไทยวัฒนาราม แรกเริ่มนั้นปฏิบัติศาสนาแบบไทยใหญ่ มีพระสงฆ์ไทยใหญ่สวดสำเนียงไทยใหญ่ ซึ่งมีวัฒนธรรมทางศาสนาใกล้เคียงกับเมียนมา หลังจากปี พ.ศ.2530 ช่วงเวลาที่มีแรงงานเมียนมาเข้ามามากขึ้น และมาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวไทยใหญ่ท้องถิ่นที่เริ่มผสมกลมกลืนเป็นชาวไทย จึงทำให้พระสงฆ์ไทยใหญ่น้อยลงและพระสงฆ์จากประเทศเมียนมาชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาทิ พระสงฆ์เมียนมา พระสงฆ์กะเหรี่ยง พระสงฆ์ปะโอมาจำพรรษามากขึ้น ทำให้การปฏิบัติทางศาสนาในชุมชนแม่ตาวเป็นแบบเมียนมาเป็นหลัก และด้วยพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทยใหญ่แม่สอดกับวัฒนธรรมเมียนมานั้นปฏิบัติศาสนาใกล้เคียงกัน จึงผสมผสานวิถีปฏิบัติจนไม่เห็นความแตกต่างมากนัก

นอกจากนั้นการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัดเมียนมาหลังจากปี พ.ศ.2530 เกิดการก่อสร้างสถาปัตยกรรม ศาสนวัตถุในรูปแบบเมียนมาจำนวนมากขึ้น ปรากฏทั้งในวัดไทยและวัดเมียนมา ซึ่งมาจากความต้องการของเจ้าอาวาสและพระสงฆ์เมียนมาที่เข้ามาจำพรรษาในแม่สอดมากขึ้น ตลอดจนคณะศรัทธาแรงงานเมียนมาที่ย้ายถิ่นมาใหม่อันเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการก่อสร้างศาสนวัตถุทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงาน ส่งผลให้คนไทยรับความคิดและความเชื่อในการปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน วัดไทยในแม่สอดจึงนิยมก่อสร้างเจดีย์ วิหาร และถวายพระพุทธรูปที่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมากันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีแบบไทยใหญ่ เช่น ชุมชนบ้านแม่ตาว ชุมชนบ้านท่าอาจ ยังสามารถสนับสนุนการก่อสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาร่วมกันได้ จึงทำให้ชุมชนแม่ตาวปัจจุบันมีทั้งแรงงานเมียนมาชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าไปอยู่อาศัยและเข้าวัดทำบุญร่วมกับชาวไทยใหญ่ในชุมชนด้วย

อาหารที่ถวายพระสงฆ์จึงมีทั้งอาหารเมียนมา อาหารไทใหญ่ ตลอดจนสิ่งของที่นำมาขึ้นวัดทำบุญก็มี ความหลากหลายมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นที่กวردน้ำแบบมณฑลเลย แบบอินเดีย หรือแบบไทย ดังนั้น อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ทางศาสนาจึงสามารถสะท้อนให้เห็นการบูรณาการความหลากหลาย วัฒนธรรมได้เช่นกัน

การใช้ภาษาของคนในชุมชนบ้านแม่ตาวตลอดจนชุมชนไทใหญ่หลายแห่งในแม่สอด ไม่ว่าจะ เป็นบ้านท่าอาจ ชุมชนวัดหลวงในเขตเทศบาลนครแม่สอด คนชราและวัยผู้ใหญ่ยังคงพูดภาษาไทย สลับกับภาษาเมียนมาและภาษาไทยล้านนาผสมไทยภาคกลางในชีวิตประจำวัน หากเป็นชุมชนวัด หลวงก็จะพูดผสมภาษามุสลิมปนด้วย เพราะชุมชนติดกับชุมชนอิสลาม เป็นการใชภาษากลางในการ ใช้ปฏิสัมพันธ์กับคนต่างวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนและผู้คนที่ได้พบปะ ซึ่งเป็นการบูรณา การวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแม่สอด รวมทั้งด้านอาหารการกินในแต่ละชุมชนไทใหญ่แม่สอดก็ยังคง รับประทานอาหารไทใหญ่ เช่น จะसान ข้าวกันจิ้น แกงแปหล่อ แปจี เมียงกะปิ แกงไก่ฝูเปีย แซดนำ มิวฮินโฉ่ว(ต้นจืด 12 อย่าง) ข้าวองทมิพหุงด้วยมะพร้าว แกงฮังเล กระทบจ่อ ขนมเสงเผ่ ฮะละวา เป็นต้น และจับจ่ายซื้อของในตลาดชุมชนที่ย่อมมีอาหารเมียนมา อาหารไทยล้านนา ไทยภาคกลาง และอาหารมุสลิม ตลอดจนสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีทั้งสินค้าจากพ่อค้าไทยและเมียนมา วัตถุประสงค์ใน การปรุงอาหารจึงมีทั้งการบูรณาการผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์สำเร็จรูประหว่างไทยกับ เมียนมา เช่น เครื่องปรุงจากฝั่งเมียนมาก็นำมาใช้ประกอบอาหาร เพื่อให้มีรสชาติแปลกใหม่มากขึ้น อย่างเช่น เครื่องแกงผงขมิ้น พริกป่นที่เนื้อละเอียดจากเมียนมาที่เผ็ดกว่าของไทย เป็นที่นิยมนำมาใช้ ปรุงอาหารให้เข้ากับอาหารท้องถิ่นของแต่ละชุมชน นอกจากนั้นการแสดงพื้นบ้านของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ชาวไทใหญ่จะมีการรำนกกิงกะหลา ระบายตัวโตในงานประเพณีสำคัญ ประกอบกับการเล่นดนตรีแบบไทใหญ่ ซึ่งมักจะตีกลองยาวขนาดใหญ่เป็น อัตลักษณ์เฉพาะตัว นอกจากนั้นด้านการแต่งกายแบบไทใหญ่นิยมนุ่งผ้าฝ้ายทั้งชายและหญิง และสามารถพบเห็นได้อย่าง ชัดเจนเมื่อไปทำบุญขึ้นวัด โดยผู้ชายจะใส่ชุดม่อฮ่อมผ้าฝ้ายและมีผ้าโพกหัว ผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าฝ้าย ลำตัวสั้นกระดุมพาดตัวและนุ่งซิ่นทอลวดลายสวยงามพร้อมกับมีสไบรองกราบ และมักจะปักมวยผม กับดอกไม้สวยงาม

ด้านประเพณีไทใหญ่ยังคงธำรงอัตลักษณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น เช่น ปอยสง่าลองคือการบวช เณรของลูกหลานชาวไทใหญ่ ที่จะจัด 2 ปีต่อครั้งในช่วงเดือนเมษายน เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ได้ บุญใหญ่อันเป็นสิริมงคล ครอบครัวที่มีลูกชายจึงนิยมให้ลูกบวชทุกคน ตลอดจนประเพณีการแห่ล่อ ่ปิดตะก่า พิธีกรรมแสนขอมโงกา ทุกวัดเมียนมาในแม่สอดปฏิบัติกันเหมือนฝั่งประเทศเมียนมา ดังนั้น ประเพณีเหล่านี้จึงได้รับการสืบทอดร่วมกับชาวเมียนมาที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานหลังปี พ.ศ.2530 ซึ่งมีผล ให้ประเพณีท้องถิ่นแม่สอดเหล่านี้ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน แม้เยาวชนรุ่นหลัง เริ่มผสมกลมกลืนเป็นคนไทย แต่งกายและพูดภาษาไทยน้อยลง สืบเนื่องจากการเข้าโรงเรียนไทย

และปฏิบัติตามพลเมืองไทยมากขึ้น แต่เมื่อมีพิธีกรรมสำคัญในชุมชนก็ยังคงเข้าร่วมสืบทอดและปฏิบัติทางวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับครอบครัว

ส่วนชุมชนไทยล้านนาในพื้นที่ตำบลท่าสายลวด ตั้งอยู่ในบ้านวังตะเคียนหมู่ที่ 4 และ 7 บ้านริมเมย หมู่ 2 บ้านห้วยม่วง หมู่ที่ 6 บ้านหนองกึ่งฟ้า หมู่ที่ 5 ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยล้านนาที่อพยพมาจากอำเภอเถิน อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน และจังหวัดอื่น ๆ เช่น แพร่ น่าน เชียงใหม่ สุโขทัย เป็นต้น ที่มีวิถีชีวิตแบบไทยล้านนา โดยด้านการแต่งกายสำหรับผู้ชายนิยมนุ่งผ้าฝ้ายชุดม่อฮ่อม แต่ไม่โพกหัวเหมือนไทใหญ่ หญิงนิยมนุ่งซิ่นสวมเสื้อผ้าฝ้ายคล้ายไทใหญ่ แต่ลักษณะรูปทรงและการนุ่งจะแตกต่างกัน ด้านอาหารเหนือนิยมรับประทานข้าวกับน้ำพริกน้ำปู น้ำพริกอีเก้ แกงโสะ ข้าวซอย ขนมเส้น ยำหน่อไม้ แกงหมูปอง แกงส้มปวย ยำหน่อไม้ หน่อไม้อ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก เนื้อหมักเกลือ ขนมตบควาย เป็นต้น อีกทั้งคนไทยเหนือนิยมสูบยาสูบ เคี้ยวเมี่ยงจิ้มเกลือแก้อาการง่วงและเป็นชุดอาหารรับแขกแก่คณะศรัทธาที่มาจากบุญใหญ่ในวัดด้วย ด้านการละเล่นนิยมเล่นดนตรีซอพื้นเมือง ร้องเพลงเอื้อนสำเนียงเหนือน่าสนุกสนาน เมื่อขึ้นวัดทำบุญในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาทุกวัดไทยจะเทศนาคัมภีร์ล้านนา นอกจากนั้นภาษาพูดจะเป็นภาษาเหนือน่าแข็งแรง ๆ ห้วน ๆ ไม่ลงท้ายด้วย “เจ้า” เหมือนทางเชียงใหม่ ส่วนลาว(เวียงจันทน์) อยู่ชุมชนบ้านใหม่สามัคคี หมู่ 2 ปัจจุบันเหลือ 4-6 ครัวเรือน เดิมมาจากเวียงจันทน์เพื่อไปค้าขายที่เมียนมาโดยผ่านแม่สอด ภายหลังจึงตั้งบ้านเรือนที่แม่สอด ญาติพี่น้องยังคงมีเครือข่ายทั้งเวียงจันทน์และในเมียนมา กลุ่มคนเหล่านี้พูดภาษาลาวเวียงจันทน์ ภาษาเมียนมาและภาษาไทยล้านนาได้ แต่วิถีชีวิตส่วนใหญ่จะอิงไปทางไทยล้านนาเพื่อให้กลมกลืนกับคนในพื้นที่ ภายหลังมีชาวไทยภาคกลางที่มาค้าขายก็มักจะเข้ามาตั้งชุมชนร่วมกับคนไทยล้านนา

ส่วนชาวเมียนมาชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มาจากประเทศเมียนมา เช่น พม่า กะเหรี่ยง มอญ ปะโอ เป็นต้น หากเป็นแรงงานมักจะตั้งบ้านเรือนใกล้กับโรงงานที่ทางเจ้าแก้งโรงงานจัดพื้นที่ไว้ให้ บางกลุ่มก็ตั้งบ้านอยู่ร่วมกับชุมชนคนไทย ซึ่งมักตั้งถิ่นฐานมานานเกือบ 10 ปี จึงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับคนไทยเพราะปรับตัวและมีความไว้วางใจต่อกัน ซึ่งทุกหมู่บ้านทุกชุมชนในตำบลท่าสายลวดล้วนมีชุมชนของชาวเมียนมาอาศัยอยู่ เมื่อเวลาไปทำบุญที่วัดก็มักไปวัดไทยใกล้บ้านหรือไปวัดเมียนมา ที่สามารถปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาได้เป็นส่วนใหญ่ การแต่งตัวไปวัดเป็นแบบเมียนมาชัดเจน และมักจะซื้อของทำบุญถวายพระสงฆ์แบบเมียนมาโดยเฉพาะ เช่น ชุดสังฆทานแบบเมียนมาที่ขายในตลาดพาเจริญ ซึ่งสินค้าจะมาจากประเทศเมียนมา ไม่ว่าจะเป็นสบง จีวรสีแดง พัดก่ามะหยี่ที่เป็นอุปกรณ์ของพระสงฆ์เมียนมา อีกทั้งวันสำคัญทางพุทธศาสนาโรงงานจะปิด เพื่อให้แรงงานสามารถไปทำบุญกับครอบครัว เพราะหากไม่หยุดงานให้แรงงานก็พากันหยุดเอง ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธเมียนมาในแม่สอดนั้น จึงปรากฏให้เห็นการธำรงวัฒนธรรมในการปฏิบัติศาสนาอย่างเด่นชัด กระบวนการดังกล่าวนอกจากจะเป็นการบูรณาการแล้ว ยังมีผลต่อการสืบทอดศาสนาและผสมผสานวัฒนธรรมในวิถีการปฏิบัติและ

ประเพณีทางศาสนาร่วมกับคนท้องถิ่นด้วย กลุ่มคนเหล่านี้เป็นกำลังบุญสำคัญในการถวายภัตตาหาร ถวายปัจจัยและกำลังแรงกายช่วยงานวัด จึงส่งผลให้วัดไทยเห็นประโยชน์จากการที่ให้ชาวเมียนมา เหล่านี้ได้แสดงอัตลักษณ์ทางศาสนาเข้ามาก่อสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา เข้ามาทำบุญ และปฏิบัติศาสนาตามวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง พื้นที่ทางศาสนาแบบเมียนมาจึงปรากฏในวัด ไทยอย่างแพร่หลายมากขึ้น เพราะส่วนหนึ่งก็เป็นนโยบายของพระสงฆ์และคณะศรัทธาไทยที่นอกจาก จะเห็นถึงความสวยงามแปลกใหม่แล้ว ยังเป็นการดึงดูดคณะศรัทธา²เมียนมาให้เข้ามาทำบุญที่วัดด้วย นอกจากนี้ร้านค้าขายของชำทุกร้านจะต้องมีสินค้าจำพวกสินค้าเมียนมา เพราะความต้องการซื้อ ของกลุ่มผู้บริโภคชาวเมียนมามีสูงมากทุกชุมชน อีกทั้งตลาดนัดยามเย็นเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า อาทิ พืชผัก อาหารสด หมากพลู และอาหารเมียนมาที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไป ได้แก่ น้ำพริกปลา ร้า แกงฮังเล ละแพะโต๊ะ ยำหอมแดง หมูจุ่มพม่า เป็นต้น คนเมียนมานิยมเคี้ยวหมาก ทุกชุมชนจะ เห็นร้านขายหมากพลูได้ทั่วไปคล้ายกับฝั่งเมียนมา วิถีชีวิตในด้านการใช้ภาษา การแต่งกาย และ อาหารการกินของคนไทยกับคนเมียนมาจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขด้วยการบูรณาการทาง วัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจของพื้นที่แม่สอดประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมจำพวก ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวเจ้า กระเทียม ถั่วแปพล้อ เป็นต้น มีการค้าขายประกอบธุรกิจส่วนตัว โดยเฉพาะการค้าชายแดน ซึ่งมีการส่งออกสินค้าตามท่าแม่น้ำเมยกว่า 35 ท่าที่ได้รับการขออนุญาต จากศุลกากร สินค้าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตร สาธารณูปโภค รถยนต์ รถจักรยาน เป็นแหล่ง ขายส่งสินค้ามือสองจากญี่ปุ่นในประเทศไทย และยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับเลือกซื้อสินค้าและ ชมวิถีชีวิตชาวเมียนมาอีกด้วย อันเป็นเศรษฐกิจหลักของแม่สอด ประกอบกับแม่สอดเป็นฐานการผลิต สินค้าในโรงงานอุตสาหกรรมที่สำคัญ เนื่องจากมีแรงงานเมียนมาที่มีค่าแรงถูกกว่าคนไทย ได้แก่ โรงงานผลิตเสื้อผ้า ชุดชั้นใน รองเท้า เป็นต้น ที่ส่งเข้าตลาดในประเทศไทยและส่งออกทั่วโลก จึง เป็นเหตุผลหนึ่งที่มีการเตรียมเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษให้นักลงทุนเข้ามาประกอบธุรกิจเพื่อสร้าง รายได้ทางเศรษฐกิจซึ่งจะตั้งในบริเวณบ้านวังตะเคียน ตำบลท่าสายลวด ทางการไทยมีนโยบายที่ ผลักดันให้มีการค้าชายแดนตลอดจนขยายการเชื่อมโยงทางการค้าและการท่องเที่ยวผ่านเส้นทาง ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตกเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคตั้งแต่ เวียดนาม กัมพูชา ไทย เมียนมา อินเดีย ตะวันออกกลาง จนถึงยุโรป ปัจจุบันได้มีการขยายโครงสร้างพื้นฐานแก้ปัญหาจราจรติดขัด จากการข้ามแดนส่งสินค้าของเหล่ารถบรรทุก โดยขยายถนน 4 เลน ตาก-แม่สอด โครงการสร้างถนน ตัดใหม่ไปสู่สะพานมิตรภาพไทย-เมียนมาแห่งที่ 2 ข้ามแม่น้ำเมยบริเวณบ้านวังตะเคียนหมู่ที่ 7 ซึ่งจะ ทำให้ปริมาณการค้าของแม่สอดขยายตัวหลายเท่าพร้อมรองรับการเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ

² กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญที่วัด

พัฒนาการของเมืองแม่สอดยังคงความเป็นเมืองเกษตรกรรมควบคู่กับการค้าขาย และมีโรงงานอุตสาหกรรมที่คนไทยและคนเมียนมายังคงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งกระบวนการทำงาน การดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนวิถีการปฏิบัติทางศาสนา ที่ปัจจุบันแรงงานชาวเมียนมาได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในรูปแบบการเป็นประชากรแฝง จนชาวเมียนมาในพื้นที่แม่สอดคือในเขตเทศบาลนครแม่สอดและตำบลท่าสายลวดมีจำนวนมากกว่าคนไทย การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ มีจุดเชื่อมในความเป็นพุทธศาสนิกชนเป็นปัจจัยสำคัญอันทำให้เมืองแม่สอดนั้นเกิดการผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของไทยและเมียนมาได้ ซึ่งจะนำเสนอการผสมผสานวัฒนธรรมผ่านการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในหัวข้อถัดไป

4.2 การผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมาผ่านการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา

พื้นที่ศาสนาเป็นพื้นที่ทางกายภาพในขอบเขตวัด ที่มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์ผ่านความเชื่อ วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา การผสมผสานพุทธศาสนาระหว่างไทยกับเมียนมาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่เป็นรูปธรรมจากสิ่งก่อสร้าง ศาสนวัตถุ โดยพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาให้ความสำคัญในการพัฒนาและใช้ประโยชน์ในขอบเขตต่าง ๆ ของวัดที่แตกต่างกัน ด้วยความเป็นท้องถิ่นแม่สอดที่ได้สั่งสมกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยและเมียนมาอย่างยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏร่องรอยวัฒนธรรมเมียนมาจากการตั้งวัดและชุมชน โดยเฉพาะวัดเมียนมา 5 วัดในแม่สอด ได้บ่งบอกถึงรากฐานวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของเมียนมาที่ยังคงปฏิบัติและสืบทอดพื้นที่ศาสนาร่วมกันระหว่างคนท้องถิ่นและผู้ย้ายถิ่น ทั้งที่เป็นชาวไทยและเมียนมา ซึ่งผู้ย้ายถิ่นที่เข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา มีความต้องการธำรงวัฒนธรรมตามวิถีปฏิบัติและประเพณีของชาติพันธุ์เมียนมา เพราะจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นกำลังใจที่สำคัญ เมื่อต้องมาทำงานและใช้ชีวิตในต่างเมือง ซึ่งย่อมมีความเครียดจากปัญหาสภาพแวดล้อมและความแตกต่างทางชาติพันธุ์ การสร้างศาสนวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจแก่พุทธศาสนิกชน แต่สังเกตได้ว่าพุทธศาสนิกชนไทยก็ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในวัดเมียนมา ให้การเคารพบูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมียนมาด้วย และรับวัฒนธรรมทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของเมียนมาไปใช้ในวัดไทยอย่างแพร่หลาย อันส่งผลให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมผ่านพื้นที่ทางศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

ชาวเมียนมาที่เข้ามาก่อสร้างศาสนวัตถุ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานเมียนมาที่ตั้งชุมชนอยู่ใกล้เคียงบริเวณวัด กลุ่มคนเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญที่เข้ามาสร้างและนำวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาใช้ในพื้นที่ทางศาสนาอย่างแพร่หลาย ไม่ว่าจะเป็นวัดไทยหรือวัดเมียนมา โดยเฉพาะพื้นที่ทางศาสนาของวัดไทยมีสิ่งก่อสร้างในแบบวัฒนธรรมของเมียนมาเข้ามาผสมผสานในวัด เช่น การก่อสร้างเจดีย์ทรงพม่า

ประดับหังส์ การสร้างพระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์ เป็นต้น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนวัตถุแบบเมียนมาไม่ได้มีเฉพาะคนเมียนมาเท่านั้นที่เข้ามาสร้าง แต่คนไทยจำนวนไม่น้อยก็ได้สร้างและเข้ามาใช้ประโยชน์ สิ่งก่อสร้างในแบบเมียนมาอีกด้วย สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยรับวัฒนธรรมเมียนมาเข้าไปผสมผสานอย่างเด่นชัด ด้วยเหตุผลของความศรัทธาต่อศาสนวัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ทางศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นความเชื่อในการบูชาพระพุทธรูป เช่น พระอุปัคต พระหินอ่อน พระมหามุนี เป็นต้น พระพุทธรูป เหล่านี้ล้วนเป็นพระพุทธรูปตามคตินิยมของเมียนมา แต่ก็เป็นที่นิยมของคนไทยในแง่สอดที่มักจะ สร้างและเข้าไปสักการบูชาภายในวัดอย่างแพร่หลาย ทำให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนชาวไทยละชาวเมียน มามีลักษณะเหมือนกัน คือความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา ทำให้พื้นที่ทางศาสนาเป็นพื้นที่ ที่คนไทยและคนเมียนมาเข้ามาสร้างและใช้ประโยชน์อย่างผสมผสานกัน

จากการจำแนกขอบเขตการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัดออกเป็นเขต พุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตธรรมาวาสและเขตธรณีสงฆ์ ทำให้เกิดข้อค้นพบอีกว่าการให้ความสำคัญ ต่อการสร้างและเข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตพุทธาวาสของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมามีความ แตกต่างกัน โดยชาวเมียนมาให้ความสำคัญกับเขตพุทธาวาสมากกว่า เห็นได้จากสิ่งก่อสร้าง อาทิ เจดีย์ วิหาร ศาลาพระพุทธรูปจำนวนมากกว่ววัดไทย เพราะความเชื่อที่ว่า การก่อสร้างศาสนวัตถุที่มี ความหมายถึงพระพุทธรูปจะทำให้ได้บุญมาก จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวเมียนมาเข้าไปใช้ประโยชน์ใน พื้นที่พุทธาวาสของวัดไทย ตลอดจนสร้างพื้นที่พุทธาวาสใหม่ในแบบเมียนมาภายในวัดไทยด้วย วัดใน พื้นที่แม่สอดจึงมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของวัฒนธรรมเมียนมาผสมผสานร่วมกับสิ่งก่อสร้าง แบบไทยเป็นส่วนใหญ่

การให้ความสำคัญและการใช้ประโยชน์ในเขตพุทธาวาส เสมือนเป็นพื้นที่ของพระพุทธรูปเจ้าอัน เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ สิ่งก่อสร้างในเขตนี้ใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำคัญ ได้แก่ เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างสำคัญที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนสามารถร่วมประกอบ พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การอุปสมบท การเวียนเทียนรอบโบสถ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงศาลา ประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีจุดประสงค์ของการสร้างเพื่อการเคารพบูชาอันระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า สำหรับเขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น ศาลาการเปรียญ สำหรับพระสงฆ์ ใช้ศึกษาพระธรรม แต่ภายหลังได้ใช้เป็นศาลาพิธีกรรมสำหรับทำบุญ ถวายภัตตาหาร และเป็นพื้นที่ สำหรับกิจส่วนตัวของสงฆ์ เช่น กุฏิ ห้องสรงน้ำ หอระฆัง เป็นต้น มักจะอยู่บริเวณที่ผู้คนไม่พลุกพล่าน และพุทธศาสนิกชนไม่ควรเข้าไปโดยไม่มีเหตุจำเป็น ส่วนเขตธรรมาวาส เป็นพื้นที่สำหรับการศึกษา ธรรมะและการปฏิบัติธรรม โดยมักสร้างเป็นอาคารสำหรับการอบรมและเป็นที่พักสำหรับการเข้าค่าย ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ วิปัสสนา และเขตธรณีสงฆ์เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีการใช้ประโยชน์ภายในวัด ซึ่ง ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ในด้านศาสนา เช่น ศาลาพักผ่อน ศาลาสวดศพ ห้องสมุดประชาชน สถานีวิทยุชุมชน ห้องน้ำพุร้อน เป็นต้น

จากการแบ่งขอบเขตวัดดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำไปใช้ศึกษาวัด 3 ลักษณะ ได้แก่ วัดไทยคือวัดวังตะเคียน วัดเมียนมาคือวัดไทยพัฒนาราม และวัดไทยผสมเมียนมาคือวัดท่าสายโทรเลข ทั้ง 3 วัดตั้งอยู่ในตำบลท่าสายลวดและตั้งอยู่ในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน จากการศึกษาการก่อสร้างและใช้ประโยชน์ในแต่ละวัด พบว่าวัดทั้ง 3 ลักษณะมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาอย่างผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมไทยและเมียนมา โดยมีความโน้มเอียงไปทางเมียนมามากกว่า โดยเฉพาะเขตพุทธาวาส จากทั้งความต้องการของคณะศรัทธาวัดที่เป็นชาวไทยและเมียนมา รวมถึงพระสังฆาธิการวัดที่มีจุดประสงค์การก่อสร้างเพื่อความสวยงาม ต้องการดึงดูดคณะศรัทธาให้เข้ามาทำบุญ โดยเฉพาะวัดไทยผสมเมียนมามีพื้นที่ให้พุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาเข้าไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติทางศาสนา และประเพณีแบบเมียนมาอย่างชัดเจน ประกอบกับการใช้ขอบเขตเวลาในการวิเคราะห์สิ่งก่อสร้างในวัดที่เกิดขึ้นหลังจากปี พ.ศ. 2530 อันเป็นช่วงเวลาที่แรงงานเมียนมาเข้ามาทำงานและตั้งชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่นแม่สอด ซึ่งพบว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่เข้าไปก่อสร้างศาสนวัตถุแบบเมียนมา และเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ศาสนาร่วมกับคนท้องถิ่นจนเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นมากขึ้น ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดจากการศึกษาวัดทั้ง 3 ลักษณะดังนี้

1) วัดไทย

เลือกศึกษาวัดวังตะเคียน หมู่ 4 บ้านวังตะเคียน ตำบลท่าสายลวด เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ในชุมชนคนไทย มีพระสงฆ์ไทยจำพรรษาทั้งหมด 4 รูป สามเณร 1 รูป มีวิธีการปฏิบัติศาสนาและประเพณีของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนแบบไทยล้านนา

วัดวังตะเคียนสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2485 โดยชาวบ้านวังตะเคียน ซึ่งเป็นคนไทยล้านนา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.2516 สิ่งก่อสร้างสำคัญในวัดส่วนใหญ่ก่อสร้างก่อนปี พ.ศ.2530 ได้แก่ ศาลาการเปรียญหลังแรกสร้างปี พ.ศ.2485 อุโบสถสร้างปี พ.ศ.2514 เจดีย์เมียนมาและหอระฆังกลางน้ำสร้างปี พ.ศ.2516 หลังจากปี พ.ศ.2530 มีการก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังที่ 2 ในลักษณะอาคารเอนกประสงค์พร้อมกับประดิษฐานพระเจ้าทันใจศิลปะแบบเมียนมา เริ่มใช้งานปี พ.ศ. 2558 และได้สร้างเสาหงส์แบบเมียนมาล้อมรอบเจดีย์เพิ่มเติมในปี พ.ศ.2558 เช่นเดียวกัน โดยผู้ที่เข้ามาสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาของวัดเป็นชาวบ้านในพื้นที่ ส่วนใหญ่เป็นคนไทยล้านนาและไม่ค่อยพบเห็นชาวเมียนมาเข้ามาใช้ประโยชน์ในวัดมากนัก แต่สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมบางส่วนกลับได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเมียนมา เนื่องจากความสัมพันธ์ของชาวบ้านวังตะเคียนกับชาวบ้านห้วยसान จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมายังคงเชื่อมโยงไปมาหาสู่ระหว่างกันจนถึงปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อนหน้า ย่อมมีโอกาสในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาปรับใช้ในวัดวังตะเคียน ได้แก่ เจดีย์แบบเมียนมาล้อมรอบด้วยเสาหงส์ การสร้างพระเจ้าทันใจโดยช่างเมียนมา เป็นต้น รวมอยู่กับสิ่งก่อสร้างแบบไทย ได้แก่ โบสถ์ ศาลาการเปรียญประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์

และมีใบเสมาล้อมตัวอาคารโบสถ์ 8 ทิศ อีกทั้งประดิษฐานพระพุทธรชินราชเป็นพระประธานบนศาลาการเปรียญ โดยมีพื้นหลังสีดำประดับลายรดน้ำ ดังนั้นด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของวัดวังตะเคียนจึงเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมไทยกับเมียนมาบนพื้นฐานของความสัมพันธ์กับเครือญาติที่เป็นพลเมืองเมียนมา ได้นำความสวยงามของวัฒนธรรมเมียนมามาปรับใช้ในพื้นที่วัดไทย แต่วิถีการปฏิบัติศาสนาและการใช้ประโยชน์ไม่ได้รับวัฒนธรรมเมียนมา ยังคงปฏิบัติศาสนาแบบไทยล้านนา

วัดวังตะเคียนมีพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ประกอบด้วย 3 เขต ได้แก่ เขตพุทธาวาส ประกอบด้วยโบสถ์ เจดีย์ และศาลาพระพุทธรูป เขตสังฆาวาส ได้แก่ ศาลาการเปรียญ 2 หลัง หอระฆังกลางน้ำ กุฏิ และโรงครัว และเขตธรณีสงฆ์ ได้แก่ สถานีวิฑูรย์ชุมชนและห้องสมุดประชาชน การใช้ประโยชน์ในขอบเขตพุทธาวาสในช่วงเช้าพรรษาของวัดวังตะเคียนค่อนข้างน้อย มีเพียงการเวียนเทียนรอบโบสถ์ในวันเข้าพรรษาและเปิดไฟประดับเจดีย์ให้ดูสวยงาม แต่จะใช้ประโยชน์ในเขตสังฆาวาสมากกว่า โดยเฉพาะศาลาการเปรียญสำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ ทำบุญวันพระ เทศนาธรรมคัมภีร์ล้านนา และเป็นพื้นที่สำหรับจัดงานประเพณี เช่น งานถวายข้าวพระพุทธ ส่วนทิศทางการตั้งพระประธานในศาลาการเปรียญจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเสมอ เป็นทิศเดียวกับที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จึงเชื่อว่าเป็นทิศมงคลตามความเชื่อแบบพุทธศาสนาไทย ส่วนของกุฏิเจ้าอาวาสเป็นพื้นที่สำหรับถวายสังฆทานและติดต่อกิจธุระกับทางวัด เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารจะใช้ระฆังกลางน้ำเป็นสัญญาณบอกเวลา จากนั้นไปฉันรวมกันที่ศาลาการเปรียญ ส่วนเขตธรณีสงฆ์มีสถานีวิฑูรย์ชุมชนสำหรับประชาสัมพันธ์ข่าวของวัดและชุมชน และมีห้องสมุดประชาชนสำหรับฆราวาสเข้ามาใช้ประโยชน์ภายในวัดได้

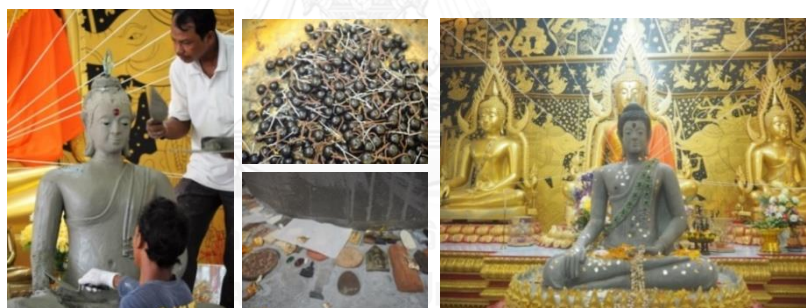

ภาพที่ 1 อุโบสถและพระพุทธรชินราชวัดวังตะเคียน

ภาพที่ 2 เจดีย์แบบเมียนมาในวัดวังตะเคียน

ในเดือนตุลาคมปี พ.ศ.2558 ทางวัดวังตะเคียนได้จัดงานพิธีพุทธาภิเษกพระเจ้าทันใจมงคลเมืองฉอด เริ่มต้นจากการที่พระครูสุชาตวรนิเวศน์ เจ้าอาวาสวัดวังตะเคียนต้องการให้ชาวบ้านและเยาวชนมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ไว้สืบทอดให้เป็นประวัตินามธรรมประจำหมู่บ้าน มีการประชุมตกลงร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ไวยาวัจกร กรรมการวัดและชาวบ้านในการประชาสัมพันธ์หาเงินทุนและจัดหาช่างก่อสร้าง และเป็นที่ตกลงกันเลือกช่างมอญเพราะเชื่อว่ามีฝีมือในการก่อสร้างพระพุทธรูปโดยเฉพาะศิลปะแบบมอญที่มีความอ่อนช้อยงดงาม พร้อมทั้งตกแต่งด้วยหยกและพลอยที่สั่งจากเมียนมา การสร้างพระเจ้าทันใจมีความเชื่อว่าหากสร้างเสร็จภายใน 1 วันจะทำให้พระมีความศักดิ์สิทธิ์ คิดสิ่งใดก็จะสำเร็จตามต้องการ โดยเฉพาะการก่อกุศลพระพุทธรูปร่วมกันจะได้บุญมาก อันเป็นกุศโลบายที่ทำให้เกิดความสามัคคีในการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน โดยผ่านพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ คือการร่วมทำพิธีสวดพุทธาภิเษกร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาที่มีชื่อเสียง ขณะเดียวกันก็มีพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมามาร่วมประกอบพิธีกรรมสวดบทอธิติปิโสติดต่อกันจนกว่าพระพุทธรูปจะสร้างเสร็จ สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาและใช้ประโยชน์ในวัดไทยมีการยอมรับวัฒนธรรมเมียนมาเข้าไปผสมผสานวัฒนธรรมในด้านศิลปกรรม และยอมรับพระสงฆ์เมียนมาเข้ามาประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในวัดด้วย

ภาพที่ 3 พระเจ้าทันใจศิลปะแบบเมียนมา ออกแบบโดยช่างมอญ

ภาพที่ 4 พิธีพุทธาภิเษกพระเจ้าทันใจ

พิธีพุทธาภิเษกเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมักจะนำพระพุทธรูปจากบ้านมาประกอบพิธี ด้วยเชื่อว่าจะมีความขลังสามารถคุ้มกันภัยอันตรายได้ หนึ่งในนั้นเป็นพระกริ่งมีลักษณะเป็น

พระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์เมียนมาโบราณ เจ้าของบริษัทแม่ปิงพนากิจซึ่งตั้งอยู่ในวังตะเคียนเข้ามา ร่วมทำบุญและนำพระกริ่งซึ่งได้รับมาจากประเทศเมียนมานำมาถวายวัด เพื่อให้ชาวบ้านสักการะ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีกรรม วัดจึงมีพระเจ้าทันใจและพระกริ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านวังตะเคียน สะท้อนการยอมรับความเชื่อและศิลปกรรมเมียนมาเข้ามาใช้ผสมผสานในพื้นที่ทางศาสนาของไทย

ภาพที่ 5 พระกริ่งพม่า

2) วัดเมียนมา

เลือกศึกษาวัดไทยพัฒนารามหรือวัดแม่ดาวเจ็ว หมู่ 1 บ้านแม่ดาว ตำบลท่าสายลวด เนื่องจากเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนชาวไทยใหญ่ สร้างโดยชาวไทยใหญ่แม่สอดที่เป็นผู้ก่อตั้งชุมชน และเป็นวัดที่มีพระสงฆ์และสามเณรชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มาจากประเทศเมียนมา ได้แก่ กะเหรี่ยง พม่า ปะโอ เป็นต้น และมีวิถีปฏิบัติศาสนาเป็นแบบประเทศเมียนมา วัดเมียนมาในแม่สอดมีทั้งหมด 5 วัด ได้แก่ วัดแม่ชอดนำด่าน วัดถาวนานิยมาราม(ป่าเก่า) วัดสุนทริกาวาส(วัดป่าใหม่) วัดไทยพัฒนาราม และวัดท่าอจใหม่ ซึ่งพบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน สามารถสรุปการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางศาสนาของวัดเมียนมาผ่านวัดไทยพัฒนาราม ดังนี้

วัดไทยพัฒนารามหรือวัดแม่ดาวเจ็ว ก่อตั้งวัดในปี พ.ศ.2410 โดยนายมั่งหรือหมื่นอจก่า แห่งหาญ เป็นชาวไทยใหญ่แม่สอดที่เป็นผู้นำก่อตั้งชุมชน ปัจจุบันชาวไทยใหญ่นหลังเริ่มผสมกลมกลืนเป็นชาวไทยเชื้อสายไทยใหญ่ แต่ยังคงสืบทอดการปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาประกอบกับแรงงานเมียนมาที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนก็ได้เข้ามาร่วมสร้างและใช้ประโยชน์ในวัดเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะช่วงหลังปี พ.ศ.2530 ที่แรงงานเมียนมาย้ายเข้ามาทำงานในแม่สอด และได้นิมนต์พระสงฆ์จากประเทศเมียนมามาจำพรรษาในวัด ทำให้เกิดคณะศรัทธาที่ต้องการทำบุญที่เป็นชาวเมียนมาเพิ่มขึ้น และสร้างศาสนวัตถุไว้เป็นที่เคารพบูชาและสืบทอดไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง โดยสิ่งก่อสร้างในวัดที่เก่าแก่และสร้างก่อนปี พ.ศ.2530 ได้แก่ เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิหลังศาลาการเปรียญ หลังจากปี พ.ศ.2530 มีสิ่งก่อสร้างเกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ ศาลาพระพุทธรูปต่าง ๆ สรูป พระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์ หอฉัน และกุฏิตามจุดต่าง ๆ ของวัด โดยมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตลอดจนวิถีการ

ปฏิบัติแบบวัฒนธรรมเมียนมาเป็นหลัก แต่ได้ปรากฏการผสมผสานวัฒนธรรมไทยในวัดเมียนมาบางประการ เช่น การประดิษฐานพระพุทธรูปไทยในวัดเมียนมา เป็นต้น

วัดมีพื้นที่ในการใช้ประโยชน์จำนวน 3 เขต ได้แก่ เขตพุทธาวาส ประกอบด้วยเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาพระพุทธรูป สถูป พระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์ ส่วนเขตสังฆาวาส ได้แก่ ศาลาการเปรียญ กุฏิ หอฉัน และเขตธรณีสงฆ์ ได้แก่ ศาลาสวดศพ หอฉันฆราวาส วัดเมียนมามีความแตกต่างจากวัดไทยในเรื่องสิ่งปลูกสร้างที่มีความสลับซับซ้อน โดยเฉพาะเขตพุทธาวาสที่มักจะสร้างวิหาร ศาลาพระพุทธรูปจำนวนมาก และความเชื่อในการบูชาพระพุทธรูปประจำวันเกิดล้อมรอบต้นโพธิ์อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ให้ความสำคัญโดดเด่นกว่าวัดไทย อีกทั้งกุฏิของพระสงฆ์สร้างกระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ ของวัด ซึ่งสิ่งก่อสร้างภายในวัดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นหลังจากปี พ.ศ.2530 เนื่องจากการสร้างถวายโดยคณะศรัทธาชาวไทยและชาวเมียนมา ทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นกับเป็นแรงงานย้ายถิ่น

การใช้ประโยชน์ในเขตพุทธาวาส มีสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากกว่าวัดไทยและเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องสำรวมกายใจทุกครั้งที่เข้ามาในวัด ชาวเมียนมาจะให้ความสำคัญกับการสร้างและสักการะเจดีย์มาก เพราะเจดีย์เป็นสถานที่บรรจุพระสรีระธาตุของพระพุทธเจ้า และมักจะสร้างพระประจำวันเกิดล้อมรอบเจดีย์เช่นเดียวกับพระพุทธรูปประจำวันวันเกิดรอบต้นโพธิ์ เพื่อระลึกถึงการได้เกิดมาก็ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเอง (เอเอหน่วย (ชาวเมียนมา), สัมภาษณ์, 23 ส.ค.2558) ช่วงเย็นหลังเลิกงานจะเห็นชาวเมียนมาทั้งวัยหนุ่มสาว ้วยทำงานมาไหว้พระ สักการะด้วยดอกไม้ ร่มเงินร่มทอง รูป เทียน ที่พระพุทธรูปประจำวันเกิดของตนเอง นอกจากนี้ยังเชื่อว่าหากชีวิตนี้เมื่อเกิดมาแล้วต้องสร้างเจดีย์และใส่ของมีค่าของตนไว้ในฐานเจดีย์เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี มีเงินทองใช้ในชาติหน้า (อุคินเต่ง (ชาวเมียนมา), สัมภาษณ์, 14 ส.ค.2558) นอกจากนี้ในส่วนของเจดีย์แล้ว วิหารสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระอุปัศตู พระพุทธรูปหินอ่อน ตลอดจนศาลาพระพุทธรูปต่าง ๆ ในวัดเมียนมาก็เป็นสถานที่สำหรับการนั่งสมาธิ สวดลูกประคำ อีกทั้งช่วงค่ำวันเข้าพรรษาและออกพรรษาหรือมีงานประเพณีสำคัญ ชาวเมียนมาจะนิยมจุดเทียนในเขตพุทธาวาสอย่างสว่างไสว ไม่ว่าจะเป็นเจดีย์ ศาลาพระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นต้น แต่จะไม่มีกรเวียนเทียนรอบโบสถ์เหมือนวัดไทย ซึ่งโบสถ์ของวัดเมียนมา ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มักใช้ประโยชน์เฉพาะในกิจของสงฆ์ โดยเฉพาะการบวช เนื่องจากมีการใช้งานน้อยขนาดของโบสถ์จึงมีลักษณะที่คับแคบกว่าวัดไทย จึงไม่เหมาะสมที่สตรีจะเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกันในโบสถ์

การสร้างศาสนวัตถุในวัดโดยเฉพาะในเขตพุทธาวาส ชาวเมียนมาจะเก็บออมเงินจากการทำงานส่วนหนึ่งไว้เป็นเงินทำบุญ เพื่อรวบรวมเป็นค่าใช้จ่ายก่อสร้างศาสนวัตถุหรือพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการระลึกถึงพระพุทธเจ้า และถือว่าเป็นการทำบุญที่ได้บุญมาก หากกำลังทรัพย์ไม่เพียงพอก็จะเป็นแรงงานในการก่อสร้าง และทุกครั้งที่อยู่ในวัดโดยเฉพาะเขตพุทธาวาสจะเคร่งครัด

กับการปฏิบัติตัว เช่น ถอดและหิ้วรองเท้าเมื่อต้องอยู่ในวัด แต่งกายสุภาพสะอาดมีสีสันสวยงามทั้งหญิงและชาย ตลอดจนการประพฤติกายใจให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม

การใช้ประโยชน์ในเขตสังฆาวาส กฎที่เก่าแก่ที่สุดนั้นคือกฎหลังศาลาการเปรียญจะเป็นอาคารเก่าแก่ที่ก่อสร้างในช่วงแรกของการสร้างวัดและเป็นกฎของเจ้าอาวาสรูปเก่า เนื่องจากเจ้าอาวาสป่วยจึงมาสร้างใหม่อยู่หน้าประตูวัด เพื่อสะดวกต่อการพยาบาลจนกระทั่งมรณภาพ จึงเป็นกฎเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน (จุมพล นวลสิงห์, สัมภาษณ์, 23 ต.ค.2558) ทำให้สะดวกต่อการติดต่ออุระหรือรับกิจนิมนต์คล้ายกับกฎเจ้าอาวาสวัดวังตะเคียน อาคารถัดมาจะเป็นกฎสำหรับเณร ส่วนกฎบริเวณวิหารและศาลาพระพุทธรูปต่าง ๆ สะดวกต่อการที่พระสงฆ์มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดวิหารและคอยแนะนำสถานที่ให้พระให้แก่นักท่องเที่ยว ในส่วนของหอนั้นจะมีขนาดใหญ่กว่าวัดไทยเพราะเป็นที่ถวายภัตตาหารจากญาติโยม อีกทั้งพระสงฆ์เมื่อยมาจะฉันก่อนไปประกอบพิธีกรรมที่ศาลาการเปรียญจึงต้องสร้างขนาดใหญ่และถาวร สะท้อนการใช้ประโยชน์พื้นที่วัดที่มีวิถีปฏิบัติแตกต่างจากวัดไทย นอกจากนี้วัดเมียนมาไม่มีหอรฆังหรือหอกลองที่สร้างเป็นอาคารโดยเฉพาะ แต่ใช้ระฆังที่แขวนไว้หน้าหอนั้นเป็นสัญญาณบอกเวลาแทน การใช้ประโยชน์ที่ศาลาการเปรียญ พระสงฆ์จะใช้สำหรับทำวัตรเช้า-เย็น และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เทศนาทำบุญวันพระ และประเพณีสำคัญ เช่น งานถวายข้าวพระพุทธรูป สถานที่สวดมนต์ก่อนแห่ลูปัดตะก่า เป็นต้น และเป็นสถานที่ที่ผู้เฒ่าผู้แก่จะมานั่งสมาธิสวดลูกประคำกันทุกวันพระ ในส่วนของการตั้งพระประธานในศาลาการเปรียญ มีทิศทางแตกต่างจากวัดไทย กล่าวคือพระพุทธรูปจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพื่อให้พุทธศาสนิกชนประกอบพิธีกรรมหันหน้าไปทางทิศตะวันออกอันเป็นทิศมงคล ในขณะที่วัดไทยจะหันหน้าพระพุทธรูปไปทางทิศตะวันออก ส่วนเขตธรณีสงฆ์ในวัดไทยพัฒนาราม เช่น ศาลาศพ ส่วนใหญ่จะใช้สำหรับสวดศพและทำอาหารเลี้ยงแขกสำหรับฆราวาส จากนั้นจะทำพิธีฌาปนกิจที่สุสานบ้านแม่ดาวตั้งอยู่ด้านหลังวัด ซึ่งห่างไปประมาณ 500 เมตร

สิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุภายในวัดเมียนมาล้วนแล้วมีชิ้นเชิงของงานศิลปะที่ละเอียดอ่อนและเน้นความอลังการ วัสดุที่ใช้ประดับหลังคาและฝ้าผนังของอาคารสำคัญ จะนิยมฉลุด้วยแผ่นโลหะทองคำซึ่งต้องสั่งทำจากประเทศเมียนมา นำมาแกะสลักเป็นลวดลายเทวดาและสัตว์ป่าหิมพานต์ เช่น หงส์ สิงห์ เป็นต้น อันเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ได้ผสมผสานเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น ทำให้ศิลปกรรมมีลักษณะที่แตกต่างจากไทย ในส่วนของวิหารมักประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์ จึงต้องสร้างหลังคาพระวิหารเป็นทรงพญาราหูหรือทรงปราสาทซ้อนกัน 7-9 ชั้น โดยมียอดเป็นฉัตรสีทองอร่ามตา ได้แก่ วิหารพระมหามุนี อันเป็นหนึ่งในห้าของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของประเทศเมียนมา วิหารพระอุปัศตู พระสาวกที่มีอิทธิฤทธิ์ป้องกันภัยอันตรายโดยการวิปัสสนากรรมฐานใต้ท้องทะเล จึงมีการสร้างบ่อน้ำล้อมรอบพระอุปัศตู และวิหารพระพุทธรูปหินอ่อนจากมณฑลฉะเลย์ เมืองแห่งพระพุทธศาสนาของเมียนมา ล้วนแล้วเป็นสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่

สร้างตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชาวเมียนมา นอกจากนั้นศาลาพระพุทธรูป เช่น พระพุทธไสยาสน์องค์ใหญ่หรือพระนอนตาวานคล้ายกับกับพระเจาทัดจี เมืองย่างกุ้ง นิยมสร้างขนาดใหญ่อยู่กลางแจ้ง

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปปางไสยาสน์และพระพุทธรูปล้อมรอบต้นโพธิ์

ภาพที่ 7 สิงห์วัดไทยวัฒนาราม

เจดีย์โกนนาวินหรือเจดีย์ 9 ยอดเป็นเจดีย์เมียนมาสีทอง ยอดของเจดีย์ประดับด้วยฉัตรขนาดใหญ่ ห้อยด้วยใบโพธิ์และกระดิ่งที่จะดังกังวานเมื่อมีลมพัดผ่านล้อมรอบด้วยเจดีย์รายและพระพุทธรูปประจำวันเกิดจำนวน 8 ทิศ รวมพระเจดีย์องค์ใหญ่รวมเป็น 9 ยอด เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงสร้างด้วยความอลังการ

โบสถ์มีลักษณะทางโครงสร้างอาคารไม่เหมือนโบสถ์ไทย คือเป็นอาคาร 2 ชั้นและมีประตูทางเข้าด้านเดียว โดยสร้างประตูโบสถ์เพียงด้านเดียวไม่เหมือนโบสถ์ของไทยที่มีประตูโบสถ์ 2 ด้าน คือประตูทางเข้าและประตูทางออก ขนาดคับแคบกว่าโบสถ์ไทยมากเพราะใช้ประโยชน์น้อย เฉพาะพิธีกรรมสำคัญของพระสงฆ์ เช่น การอุปสมบท การบวชลูกแก้ว ตามประเพณีไทใหญ่ เสมาล้อมรอบโบสถ์แตกต่างจากวัดไทยโดยสิ้นเชิง เพราะเป็นดอกบัวตูมติดกับพื้นทั้ง 8 ทิศ อีกทั้งหลังคาของโบสถ์เมียนมาสร้างซ้อนกันสองชั้น หลังคาชั้นบนสุดประดับด้วยฉัตรที่มีใบโพธิ์ห้อยกับกระดิ่งล้อมรอบเมื่อมีลมพัดผ่านจะส่งเสียงดังกังวาน หน้าจั่วของหลังคาและกำแพงโบสถ์มีหงส์ประดับอยู่อันแสดงถึงสัญลักษณ์สัตว์ที่คอยปกป้องพุทธศาสนา ส่วนด้านหน้าโบสถ์เป็นเสาหงส์ ชาวไทใหญ่เรียกว่า“ฮินตา”

(เอี่ยม ภาตุ่ม, สัมภาษณ์, 31ต.ค.2558) เป็นสัญลักษณ์ได้รับอิทธิพลจากศิลปะของมอญเช่นเดียวกับ หงส์คู่ที่อยู่ด้านหน้าโบสถ์ มีความหมายตามตำนานเมืองหงสาวดีว่าหากหงส์คู่ไปเกาะที่เมืองใด เมืองนั้นจะมีพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง (กิตติศักดิ์ สีเดือน, สัมภาษณ์, 28 ต.ค. 2558)

ภาพที่ 8 หงส์คู่ด้านหน้าเจดีย์โกนาวินและวิหารพระมхамุณี

ภาพที่ 9 โบสถ์เมียนมาวัดไทยพัฒนาราม

เนื่องจากความเชื่อที่ชาวเมียนมานิยมสร้างพระพุทธรูป ทำให้มีวิหารสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปภายในวัดจำนวนมาก วิหารพระมхамุณี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองมัณฑะเลย์ ประเทศเมียนมา ซึ่งเป็นเมืองศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของเมียนมา และเป็นสถานที่ตั้งของพระราชวังมัณฑะเลย์ พระพุทธรูปสำคัญของเมียนมาในแม่สอดจึงมักจะได้รับอัญเชิญมาจากเมืองมัณฑะเลย์ ได้แก่ พระมхамุณี ปางมารวิชัยทรงเครื่องกษัตริย์ประดิษฐานบนแท่นแกะสลักด้วยลายฉลุทองคำ รวมทั้งพระพุทธรูปหินอ่อนเป็นพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนนิยมมาถวายวัด เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งพระอุปคุตเชื่อว่าจะนำความมั่งคั่งและความอุดมสมบูรณ์มาให้ ซึ่งมักจะเป็นปางล้างบาตรแหงนหน้าขึ้นไปทางขวา ส่วนปางนั่งสมาธิหรือที่เรียกว่าพระบัวเข็ม เชื่อว่าจะเจริญรุ่งเรืองทางปัญญาและปิดเป่าสิ่งอันตรายออกไป ซึ่งคณะอุปิตตะก่าวัดเมียนมามักจะถือพระบัวเข็มแห่หน้าขบวนทุกครั้ง เพื่อให้การแห่เป็นไปด้วยดีและมีโชคลาภเข้ามา ลักษณะพระพุทธรูปแบบเมียนมาสังเกตได้จากการการวาดคิ้วเข้มและปากสีแดงสด ซึ่งชาวเมียนมาเชื่อว่าพระพุทธรูปที่มีพระโอษฐ์แดงแสดงถึงสุขภาพที่ดีมีความอึดเอนทำให้ผู้ที่มากราบไหว้มีจิตใจเบิกบาน ซึ่งอาจสร้างตาม

ลักษณะของคนเมียนมาที่นิยมเคี้ยวหมากจนปากแดงและมีนัยน์ตาโต คิ้วเข้ม เป็นต้น การสร้างพระพุทธรูปสะท้อนลักษณะวิถีชีวิตของคนเมียนมา โดยพระพุทธรูปเมียนมาดังกล่าวได้กลายเป็นที่เคารพบูชาของทั้งชาวไทยและเมียนมาในแม่สอด

ภาพที่ 10 พระมหามุนี

ภาพที่ 11 พระพุทธรูปหินอ่อนและพระอุปคุต วัดไทยวัฒนาราม

อย่างไรก็ตามในวัดเมียนมาปรากฏการผสมผสานวัฒนธรรมไทยในด้านวิถีปฏิบัติส่วนหนึ่ง เนื่องจากมีพื้นฐานของพุทธศาสนิกายเถรวาทใกล้เคียงกัน กรณีคุณอรุณวรรณ เขียวแก้ว ชาวไทย ล้านนา อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านใหม่สามัคคี ตำบลท่าสายลวด ซึ่งเป็นชุมชนใกล้เคียง ชื่นชอบการเย็บปักถักร้อยและมักจะปักผ้าอาบน้ำฝนห่มพระพุทธรูปเป็นแบบล้านนาถวายวัดทั้งวัดไทยและวัดเมียนมา โดยเฉพาะพระนอนวัดไทยวัฒนาราม เพราะเป็นพระประจำวันเกิดวันอังคาร จึงพากศรอบคร่ำมาสักการะและขออนุญาตพระสงฆ์ในการห่มผ้าอาบน้ำฝนพระพุทธรูป อีกทั้งภายในวัดก็มีพระพุทธรูปศิลปกรรมไทยประดิษฐานอยู่ จากการที่พุทธศาสนิกชนไทยนำมาถวายวัด แม้จะเป็นวัดเมียนมาแต่การพัฒนาและใช้ประโยชน์ของคนไทยก็ได้เข้ามาผสมผสานในพื้นที่ทางศาสนาเช่นกัน

ภาพที่ 12 ชาวไทยถวายผ้าไตรจีวรห่มพระพุทธรูปเมียนมา

ภาพที่ 13 พระพุทธรูปไทยในวัดไทยวัฒนาราม

3) วัดไทยผสมเมียนมา

เลือกศึกษาวัดท่าสายโทรเลข หมู่ 2 บ้านริมเมย ตำบลท่าสายลวด เนื่องจากเป็นวัดไทยที่มีการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาร่วมกันภายในวัด แต่แยกพื้นที่การปฏิบัติศาสนา ซึ่งวัดท่าสายโทรเลขเป็นวัดไทยที่ปฏิบัติศาสนาแบบไทยล้านนาเป็นหลัก มีทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาอยู่ร่วมกัน แต่พระสงฆ์ทุกรูปต้องปฏิบัติตามวิถีของพระสงฆ์ไทย แม้คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยล้านนาแต่มีแรงงานเมียนมาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เพราะมีโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่หลายแห่ง ดังนั้นจึงมีพุทธศาสนิกชนเมียนมาเข้ามาสร้างศาสนวัตถุและใช้ประโยชน์พื้นที่วัดในการปฏิบัติศาสนา โดยมีพระสงฆ์เมียนมาในวัดเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมเมียนมา

วัดท่าสายโทรเลขก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2489 โดยชาวบ้านริมเมยที่มีทั้งชาวไทยและเมียนมาอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่ก่อตั้งชุมชน เนื่องจากเป็นวัดที่ติดกับแม่น้ำเมยและมีท่าข้ามอันเป็นที่ตั้งของเสาส่งสัญญาณโทรเลขที่เชื่อมต่อไปยังประเทศเมียนมา เดิมวัดแห่งนี้ชื่อวัดเตาดิน มีชาวเมียนมาตั้งชุมชนบ้านภานะชาย ต่อมานายโหม้และนายตองจี ซึ่งคาดว่าเป็นชาวเมียนมาได้บริจาคที่ดินเพื่อสร้างวัดแห่งนี้ โดยนายโหม้เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส หลังจากนั้นจึงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ.2518 สิ่งก่อสร้างสำคัญในวัดส่วนใหญ่ก่อสร้างก่อนปี พ.ศ.2530 ได้แก่ ศาลาการเปรียญ โบสถ์ กุฏิ หอฉัน ซึ่งสร้างขึ้นโดยคณะศรัทธาชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ มีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

แบบไทย หลังจากปี พ.ศ.2530 จึงมีการสร้างเจดีย์ทรงระฆังคว่ำในปี พ.ศ.2543 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2556 เป็นต้นมาได้ปรากฏสิ่งก่อสร้างแบบเมียนมาอย่างชัดเจน ได้แก่ ศาลาพระพุทธรูป ประดิษฐานพระหินอ่อน ภูมิพระเมียนมา พระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์ของชาวเมียนมา อาคารและที่พัก สำหรับบอภรรยา

วัดท่าสายโทรเลขสามารถแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ได้เป็น 3 เขต โดยเขตพุทธาวาส ประกอบด้วยเจดีย์ โบสถ์ ศาลาพระพุทธรูป และพระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์เมียนมา เขตสังฆาวาส ประกอบด้วยศาลาการเปรียญ กุฏิ หอฉัน และหอรฆัง เขตธรรมาวาส ได้แก่ อาคารบอภรรยาและ ที่พักสำหรับผู้เข้าอบรม

การสร้างและใช้ประโยชน์ในเขตพุทธาวาสเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และ พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมา ช่วงเทศกาลเข้าพรรษาโบสถ์วัดท่าสายโทรเลขจะเป็นสถานที่ สวดปาติโมกข์ของพระสงฆ์ไทยและเมียนมาจากทุกวัดในเขตพื้นที่ของเจ้าคณะตำบลท่าสายลวด เมื่อ ถึงวันสำคัญทางศาสนา ตัวอย่างเช่น วันเข้าพรรษาพุทธศาสนิกชนไทยจะทำพิธีเวียนเทียนรอบโบสถ์ ส่วนชาวเมียนมาจะจุดเทียนประดับรอบเจดีย์ ศาลาพระพุทธรูปข้างโบสถ์ประดิษฐานพระหินอ่อน ทรงเครื่องกษัตริย์แบบเมียนมา ทางวัดได้สร้างไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา เข้ามากราบไหว้ อีกทั้งด้านหลังวัดมีการสร้างพระพุทธรูปประจำวันเกิดล้อมต้นโพธิ์ สร้างโดยคณะ ศรัทธาเมียนมาและเข้ามาใช้ประโยชน์เหมือนต้นโพธิ์ของวัดไทยพัฒนาราม

จากกรณีพระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์ที่วัดท่าสายโทรเลข เป็นตัวอย่างที่สามารถสะท้อนให้เห็น กระบวนการก่อสร้างศาสนวัตถุของชาวเมียนมาในวัดไทยได้อย่างชัดเจน โดยคณะศรัทธาเหล่านี้เป็น แรงงานเมียนมาที่ทำงานและอาศัยอยู่ในชุมชน มักจะมาทำบุญที่วัดแห่งนี้เนื่องจากใกล้บ้านและมี พระสงฆ์เมียนมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบเมียนมา เมื่อต้องการสร้างศาสนวัตถุในวัดจะขอ อนุญาตจากรองเจ้าอาวาสวัด คือพระครูอาทรกิจจานุกูล ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลท่าสาย ลวดด้วย ชาวเมียนมาเหล่านี้จะช่วยกันรวบรวมเงินเพื่อซื้อวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างจากเครือข่ายใน โรงงานต่าง ๆ เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับการทำบุญมักจะได้รับคำตอบเป็นอย่างดี ผู้ที่มีฝีมือในด้านการ ก่อสร้างก็จะสละเวลาและแรงกายมาช่วยสร้างโดยไม่คิดค่าจ้าง เพราะการสร้างศาสนวัตถุทาง พระพุทธศาสนาถือว่าได้บุญมาก เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเมียนมา รวมทั้งวัดเป็นสถานที่พบปะ ทำกิจกรรมทางศาสนามองว่าเป็นการช่วยเหลือให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญตามวัฒนธรรมของเมียน มา มีคณะศรัทธาวัดที่จะเข้ามาช่วยเหลือวัดมากขึ้น ทั้งด้านจัดปัจจัยและงานที่ต้องใช้แรงงาน อีกทั้ง ยังสร้างความสวยงามแปลกใหม่ให้แก่วัดมากขึ้น ภายในวัดพบว่ามีพระพุทธรูปและศิลปวัตถุแบบ เมียนมาประดับอยู่ภายในวัดหลายแห่ง ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ พระพุทธรูปหินอ่อน รูปปั้นเทวดา พญานาค เสาหงส์ เป็นต้น ซึ่งเกิดจากการสร้างโดยคณะศรัทธาเมียนมา พระสังฆาธิการไม่ได้กีดกันชาวเมียนมา

แต่ได้ปฏิบัติต่อกันอย่างเกื้อกูล ยิ่งไปกว่านั้นการออกแบบก่อสร้างศิลปกรรมเพื่อประดับตกแต่งภายในวัด พระสังฆาธิการจะเลือกจ้างช่างเมียนมาเพราะค่าแรงถูกประกอบกับชื่นชอบศิลปะแบบเมียนมา เนื่องจากในวัดมีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาเข้ามาใช้ประโยชน์ในวัดอย่างยาวนาน การยอมรับวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาผสมผสานในวัดไทยจึงเป็นเรื่องคุ้นชินสำหรับคนท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกับชาวเมียนมาอย่างยาวนาน การเข้ามาของแรงงานเมียนมาจึงไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาจากการแบ่งแยกพื้นที่ทางศาสนาแต่อย่างใด การธำรงวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของชาวเมียนมาโดยเฉพาะการก่อสร้างศาสนวัตถุจึงสามารถทำได้ง่าย และมีแนวโน้มที่วัฒนธรรมไทยจะถูกผสมผสานโดยวัฒนธรรมเมียนมามากขึ้น

ภาพที่ 14 พระพุทธรูปล้อมรอบต้นโพธิ์และคณะศรัทธาชาวเมียนมา

การใช้ประโยชน์ในเขตสังฆาวาส กฎีสังฆประหารังสรรค์เป็นกฎีสําหรับเจ้าอาวาส เป็นที่รับแขกและเก็บวัดอุ้มงคล ถัดมาเป็นกฎีอนุสรณ์ของเจ้าคณะตำบลท่าสายลวด และกฎีชั้นเดียวหลังสุดท้ายเป็นกฎีของพระปัญญา จิตสมปັນโน พระสงฆ์ชาวเมียนมาที่จำพรรษาในวัดท่าสายโทรเลขมานานกว่า 10 พรรษา ย้ายถิ่นมาจากย่างกุ้ง เป็นผู้นำศาสนาแบบเมียนมา และสามารถพูดภาษาไทยและปฏิบัติศาสนาแบบไทยได้ พื้นที่บริเวณนี้จึงเป็นสถานที่ทำบุญ ถวายสังฆทานของชาวเมียนมาตลอดจนสร้างศาสนวัตถุต่าง ๆ ส่วนกฎีที่ติดอยู่หน้าหอดฉันเป็นกฎีสําหรับสามเณร พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำวัดอยู่ร่วมกัน และเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์เมียนมาเรียนภาษาไทยจากพระรุ่นพี่ ส่วนด้านหลังกฎีเป็นหอดฉันภัตตาหารร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา ส่วนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือประเพณีสำคัญของพุทธศาสนิกชนไทยจะปฏิบัติที่ศาลาการเปรียญ พระสงฆ์ทุกรูปในวัดทั้งพระสงฆ์ไทยพระสงฆ์เมียนมาจะต้องไปประกอบพิธีกรรมตามประเพณีไทยล้วนๆ ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาจะไปประกอบพิธีกรรมที่กฎีอนุสรณ์ฝังกฎีพระปัญญา จิตสมปັນโน และปฏิบัติศาสนาในแบบเมียนมา หากเป็นการทำบุญวันพระจะปฏิบัติตามประเทศเมียนมาคือวันพระปี พ.ศ.2558 นี้จะช้ากว่าไทย 1 วัน หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จคณะศรัทธาชาวเมียนมาจะจัดภัตตาหารเพลสำหรับพระสงฆ์และสามเณรทุกรูปที่หอดฉัน อีกทั้งทุกเย็นวันอาทิตย์คณะศรัทธาเหล่านี้จะนัดกันมาทำวัตรเย็น นั่งสมาธิที่กฎีอนุสรณ์

“อยู่เมืองไทยมา 5 ปีแล้ว ทำงานโรงงานจากัวร์ริมเมย บ้านก็อยู่ในซอยใกล้โรงงาน วัดใกล้บ้านและมีพระเมียนมา วัดเค้าก็ให้สร้างสิ่งก่อสร้างแบบพม่าได้ เพราะแฟนเป็นช่างก่อสร้างก็ได้มาช่วยสร้าง อย่างเราทำงานโรงงานก็ไปบอกกันต่อ แป๊บเดียวก็สร้างเสร็จ รอแค่เก็บเงินให้พอก็จะสร้างพระพุทธรูปล้อมต้นโพธิ์หลังวัด และตรงกุฏิพระปัญญามีไปก่อปูนสร้างพระไว้เยอะเลยไปดูได้แต่เขียนเป็นภาษาพม่านะ” (คำหลาย (ชาวเมียนมา), สัมภาษณ์, 23 ส.ค.2558)

การใช้ประโยชน์ในเขตธรรมาวาสของวัดท่าสายโทรเลข มีความโดดเด่นเนื่องจากเป็นสถานที่จัดอบรมค่ายพุทธธรรมแก่นักเรียนจากโรงเรียนในตำบลท่าสายลวดและโรงเรียนในเขตเทศบาลนครแม่สอด โดยมีอาคารสำหรับปฏิบัติธรรมเป็นการเฉพาะ 2 หลัง รวมทั้งมีอาคารที่พักสำหรับครูและนักเรียนที่มาเข้าค่าย นอกจากนี้ยังอาคารเหล่านี้ยังเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมการสวดมหาปฐฐาน และงานเทศนาโดยพระสงฆ์เมียนมาที่มีชื่อเสียง ซึ่งพระสงฆ์และคณะศรัทธาชาวเมียนมาในวัดท่าสายโทรเลขได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสและดำเนินการจัดงานเองทั้งหมดเป็นประจำ ซึ่งผู้เข้าร่วมการฟังเทศน์และฟังสวดมหาปฐฐานมีจำนวนมากทุกครั้ง เนื่องจากชาวเมียนมามีเครือข่ายแรงงานตามโรงงานที่มักจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางศาสนาเสมอ

สิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุในวัดเป็นการผสมผสานการใช้พื้นที่เพื่อก่อสร้างศาสนวัตถุ ที่สามารถเห็นความแตกต่างระหว่างศาสนวัตถุไทยกับศาสนวัตถุเมียนมาได้ ซึ่งทั้งคนไทยและคนเมียนมาต่างร่วมกันก่อสร้างและมีแนวโน้มที่คนไทยจะนิยมก่อสร้างตามแบบเมียนมามากกว่า พื้นที่ทางศาสนาจึงเป็นจุดเชื่อม 2 วัฒนธรรมและสะท้อนการผสมผสานวัฒนธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การสร้างศาลาประดิษฐานพระพุทธรูปหินอ่อนเมียนมาข้างโบสถ์ของไทย เสาหงส์เมียนมาที่รองเจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลขนำมาสร้างไว้เพื่อความสวยงามรอบพระเจดีย์ทรงระฆังคว่ำแบบไทยและพระอุโบสถรวม 8 ทิศ อีกทั้งอุโบสถมีศิลปกรรมพญานาคไทยและเมียนมาผสมผสานกันอยู่ โดยบันไดทางขึ้นของตัวโบสถ์เป็นพญานาคไทย ส่วนกำแพงแก้วประดับพญานาคแบบเมียนมา ซึ่งพญานาคแบบเมียนมาต่างจากแบบไทยคือลิ้นจะชี้ขึ้นและคอยาวกว่าพญานาคไทย เป็นต้น นอกจากนี้การจ้างช่างชาวเมียนมานั้นมีค่าแรงถูกกว่าช่างชาวไทย ทำให้การยอมรับวัฒนธรรมเมียนมามีปัจจัยในเรื่องค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัดไทยในแม่สอดหลายแห่งมีศิลปะเมียนมาอยู่ในวัดอย่างแพร่หลาย อีกทั้งการนำพระพุทธรูปหินอ่อนจากมณฑลยี่มาประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนบูชา เนื่องจากเป็นความนิยมของชาวชาวไทยแม่สอดที่ได้รับความเชื่อของชาวเมียนมาเข้าไปใช้ การประดิษฐานพระพุทธรูปเมียนมาที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นการดึงดูดให้ชาวพุทธเข้าวัดทำบุญและได้ศรัทธาวัดเพิ่มมากขึ้น

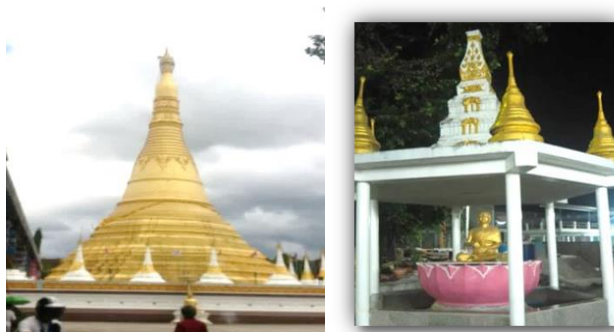

ภาพที่ 15 เจดีย์ โบสถ์ ประดับด้วยเสาช่างส์

ภาพที่ 16 พญานาคเมียนมา(ซ้าย)กับพญานาคไทย(ขวา)

นอกจากวัดท่าสายโทรเลขที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นวัดที่มีการผสมผสานพื้นที่กายภาพของพุทธศาสนาแบบไทยและแบบเมียนมาผ่านการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาได้อย่างชัดเจนแล้ว วัดไทยในแม่สอดหลายวัดได้ปรากฏให้เห็นการผสมผสานสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุแบบเมียนมาอย่างแพร่หลาย เช่น การก่อสร้างเจดีย์ชเวดากองจำลองในวัดชุมพลคีรี ซึ่งเป็นวัดไทยในเขตเทศบาลนครแม่สอด ที่ได้ก่อสร้างขึ้นเพื่อให้คนไทยและเมียนมาได้เข้ามากราบสักการะ เพื่อความเป็นสิริมงคลจนเป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยไม่ต้องไปเจดีย์ชเวดากองที่ย่างกุ้ง รวมทั้งพระพุทธรูปที่ชาวเมียนมาศรัทธาก็แพร่หลายในวัดไทยต่าง ๆ ในแม่สอด เช่น การประดิษฐานพระอุปัชฌาย์ในวัดมณีไพโรสถ์ การถวายพระพุทธรูปหินอ่อนของพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาในวัดตรีรัตนาราม(หนองบัวคูณ) ซึ่งทั้ง 2 วัดอยู่ในเขตเทศบาลนครแม่สอด จึงทำให้เห็นพระพุทธรูปแบบไทยประดิษฐานรวมอยู่กับพระพุทธรูปหินอ่อนแบบเมียนมาที่ดูสวยงามแปลกตาต่อคนต่างถิ่นที่ได้พบเห็น เนื่องจากการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวไทยและชาวเมียนมาอย่างยาวนาน คนแม่สอดจึงเกิดการซึมซับวัฒนธรรมและมีความต้องการที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำไปสู่การปรับประยุกต์วัฒนธรรมในเชิงของการปฏิบัติทางศาสนา

ภาพที่ 17 เจดีย์ชเวดากอง วัดชุมพลคีรีและพระอุปคุต วัดมณีไพรสณห์

ภาพที่ 18 พระหินอ่อนเมียนมาประดิษฐานกับพระนอนไทย

จากการสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางศาสนาของทั้ง 3 วัดเหล่านี้ ทำให้เห็นการผสมผสานสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุระหว่างไทยและเมียนมาในเชิงพื้นที่กายภาพ โดยพบว่าพื้นที่ทางศาสนาเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของชาวไทยและชาวเมียนมา นอกจากนี้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยยอมรับให้มีศิลปะเมียนมาภายในวัดไทย รวมทั้งพุทธศาสนิกชนไทยเข้าไปใช้ประโยชน์ในวัดเมียนมาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา และนำไปสู่การรับวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ในวิถีปฏิบัติทางศาสนา โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมในพื้นที่ทางศาสนา เป็นเพราะชาวเมียนมาและชาวไทยอาศัยอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ได้สร้างชุมชนและสร้างวัด โดยเฉพาะวัดเมียนมา 5 วัด ที่ยังคงความเป็นวัฒนธรรมเมียนมาที่พุทธศาสนิกชนยังคงวิถีปฏิบัติทางศาสนาและใช้ประโยชน์พื้นที่วัดดั้งเดิม อันเป็นลักษณะท้องถิ่นของแม่สอดที่มีวัฒนธรรมเมียนมาอยู่ร่วมด้วย ทำให้เกิดความคุ้นเคยต่อการสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทางศาสนา ภายหลังจากเมื่อมีแรงงานเมียนมาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแม่สอดมากขึ้น การเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในแม่สอดจึงไม่ได้เกิดความแปลกใหม่แต่อย่างใด ด้วยพื้นฐานของความเป็นพุทธศาสนิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ชาวเมียนมาจึงได้เข้ามาสืบทอดและจรรโลงพุทธศาสนาในแบบเมียนมามากขึ้น ทั้งในวัดเมียนมาและในวัดไทย ซึ่งพบว่าการเข้าไปใช้ประโยชน์ในวัดไทยเพิ่มขึ้น เนื่องจากแรงงานเมียนมาเข้าไปตั้งชุมชนใกล้วัดไทย เมื่อต้องการทำบุญก็สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในวัดได้ อีกทั้งมีพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาในวัดไทย

ร่วมด้วย ทำให้เอื้อต่อการปฏิบัติศาสนาในแบบเมียนมา และด้วยความเชื่อความศรัทธาของชาวเมียนมาที่นิยมสร้างศาสนวัตถุ โดยเฉพาะเขตพุทธาวาสอันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีความหมายต่อการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งเชื่อว่าได้บุญมาก จึงนิยมสร้างอย่างแพร่หลาย ตลอดจนพื้นที่ทางศาสนาเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของแรงงานเมียนมาที่ต้องมาทำงานต่างบ้านต่างเมือง ให้สามารถดำรงวัฒนธรรมในแบบเมียนมาไว้ได้ นอกจากสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สวยงามแล้ว การที่ชาวเมียนมาเข้ามาสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของวัดไทยยังเป็นการร่วมกันดูแลรักษาพระพุทธศาสนาของไทยด้วย จากการพึ่งพาอาศัยคณะศรัทธาชาวเมียนมาทั้งกำลังเงินและกำลังแรงกายที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญในวัดกับคณะศรัทธาชาวไทย พระพุทธศาสนาจึงเป็นจุดเชื่อมผู้คนต่างวัฒนธรรมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ นอกจากการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางกายภาพแล้ว ในส่วนของของวิถิปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาก็มีการปรับตัวและผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกัน ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

4.3 การผสมผสานวิถิปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและเมียนมา

นอกจากวัดเมียนมาเก่าแก่ที่ได้ก่อสร้างขึ้นในพื้นที่ตำบลท่าสายลวดตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนได้แก่ วัดไทยพัฒนาราม วัดท่าอาจใหม่ ยังมีสำนักสงฆ์อีกหลายแห่งในพื้นที่ที่มีพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาอยู่ร่วมกัน จำนวนพระสงฆ์เมียนมามีจำนวนมากกว่าพระสงฆ์ไทย ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานของแรงงานเมียนมาจำนวนมาก ทำให้สามารถเห็นวิถิปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ที่ได้ผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างกันในตำบลท่าสายลวดได้มากกว่าพื้นที่อื่น โดยพระสงฆ์เมียนมาผสมผสานวิถิปฏิบัติทางศาสนาเข้ากับวัฒนธรรมไทยมากกว่าเนื่องจากเงื่อนไขของระเบียบคณะสงฆ์ไทย ในขณะที่พระสงฆ์ไทยรับวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาผสมผสานในบางประการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความแตกต่างในวิถิปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 การปฏิบัติศาสนาของพระสงฆ์ไทย

พระสงฆ์ไทยในตำบลท่าสายลวดส่วนใหญ่มีวิถิปฏิบัติทางศาสนาแบบไทยล้านนา ซึ่งมีความโดดเด่นในด้านการใช้ภาษาไตในการศึกษาพระธรรมคำสั่งสอน และการสวดมนต์แบบสำเนียงล้านนา รวมทั้งเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามแบบประเพณีล้านนาอีกด้วย ได้แก่ วัดวังตะเคียน วัดท่าสายโทรเลข วัดไตรรัตน์าราม วัดอมราวดี(หัวยม่วง) โดยมีวิถิปฏิบัติดังนี้

1) กิจวัตรประจำวันพระสงฆ์ไทย

พระสงฆ์จะทำวัตรเช้าตั้งแต่เช้ามืด จากนั้นจึงออกบิณฑบาตในชุมชนทุกวันเวลาประมาณ 6.00 น. เมื่อพุทธศาสนิกชนชาวไทยหรือชาวเมียนมาใส่บาตร พระสงฆ์ก็จะให้พรเป็นบทสวดไทย

สำเนียงล้านนา โดยบิณฑบาตไม่เกินเวลา 8.00 น. จากนั้นกลับวัดเพื่อฉันภัตตาหารเช้าที่ได้รับมาจากการออกบิณฑบาตพร้อมกันทุกรูปทั้งพระสงฆ์และสามเณร ส่วนการฉันภัตตาหารเพลจะฉันเวลา 11.00 น. โดยมีกลองเป็นสัญญาณบอกเวลา เมื่อถึงวันพระที่พุทธศาสนิกชนมาร่วมทำบุญขึ้นวัด³ที่ศาลาการเปรียญ พระสงฆ์จะฉันภัตตาหารที่ญาติโยมนำมาถวายหลังจากประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จในศาลาพิธีกรรมเป็นภัตตาหารเช้า

การปฏิบัติศาสนาในด้านพิธีกรรมส่วนใหญ่ของพระสงฆ์ไทยในแม่สอดเป็นวัฒนธรรมแบบไทยล้านนา ตลอดช่วงเช้าพรรษาทุกวันพระจะประกอบพิธีกรรมขึ้นวัดทำบุญแล้วเสร็จประมาณเวลา 9.00 น. พระสงฆ์จะสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมเป็นสำเนียงล้านนา ซึ่งจังหวะการสวดจะรวดเร็วกว่าไทยภาคกลางและใช้ภาษาล้านนาในบทสวด เช่น บทสวดตานขันแก้วทั้งสาม เพื่อระลึกคุณพระรัตนตรัย บทสวดตานขันศีล เพื่อระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และบททานบุญคนตาย จะเป็นการสวดขณะกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ผู้ตาย (พระครูสุชาตวิจิตรนิเวศน์, สัมภาษณ์, 11 ส.ค.2558) หลังจากประกอบพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อย ตัวแทนพระสงฆ์ 1 รูปจะเทศนา คัมภีร์ล้านนาวันละ 2 ตอนบนธรรมมาสน์ที่มีการเอื้อนแบบล้านนา โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญู ความไม่เที่ยง การประทุติตนให้อยู่ในศีลธรรม เป็นการเล่าเรื่องต่อเนื่องชวนให้ติดตามที่ไม่ทำให้คนฟังเบื่อ โดยการทานบุญคนตายพระสงฆ์จะประกอบพิธีกรรมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายที่ละครอบครัวในช่วงเช้ามีดก่อนขึ้นวัดทำบุญเฉพาะวันเช้าพรรษาและออกพรรษา โดยชาวบ้านจะนำอาหารมาถวายพร้อมเขียนชื่อคนตายและทำการกรวดน้ำ และพระสงฆ์จะสวดมนต์แบบล้านนาพร้อมกล่าวชื่อผู้ตายของแต่ละครอบครัว ไม่สามารถทำพร้อมกับครอบครัวอื่นได้ เพราะเชื่อว่าบุญจะไปไม่ถึงผู้ตาย (นันทา สุทะปา, สัมภาษณ์, 1 ก.ค.2558) ส่วนการนั่งประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ เจ้าอาวาสนั่งถัดจากโต๊ะหมู่บูชาเป็นรูปแรก จากนั้นเรียงลำดับตามจำนวนพรรษามากไปน้อย ตามด้วยสามเณร และใช้ตาลปัตรในการประกอบพิธีกรรม โดยที่นั่งจะสูงกว่าฆราวาสที่มาทำบุญ

ภาพที่ 19 การเทศน์คัมภีร์ล้านนา วัดท่าสายโทรเลข

³ ขึ้นวัด หมายถึง การทำบุญในวันพระที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมาประกอบพิธีกรรมร่วมกันในช่วงเช้า บริเวณศาลาการเปรียญหรือศาลาพิธีกรรมของวัด

2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์และประเพณีท้องถิ่น

ช่วงเข้าพรรษาตัวแทนพระสงฆ์จากทุกวัดและสำนักสงฆ์ในตำบลท่าสายลวดจะต้องเข้าโบสถ์ ฟังสวดปาติโมกข์ มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการทบทวนศีลที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ โดยผู้นำสวดปาติโมกข์นั้น จะต้องฝึกฝนและท่องจำกว่าจะสามารถนำสวดได้ ดังนั้นพระสงฆ์ไทยจะมารวมตัวกันที่วัดของเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะอำเภอ ซึ่งจะนิมนต์พระสงฆ์ที่สามารถสวดปาติโมกข์ได้มานำสวด โดยตำบลท่าสายลวดนั้นพระสงฆ์ไทยจะมารวมกันที่วัดอมราวดีหรือวัดห้วยม่วง ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าคณะอำเภอท่าสองยางจำพรรษา กับวัดท่าสายโทรเลข ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าคณะตำบลท่าสายลวดจำพรรษา นอกจากนั้นเมื่อมีกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นประเพณีของวัดไทยหรือวัดเมียนมา เช่น พิธีพุทธาภิเษกพระพุทธรูป ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป การตักบาตรเทโว การทอดกฐิน เป็นต้น พระสงฆ์ทุกวัดจะต้องส่งตัวแทนไปร่วมกิจกรรมเสมอ แสดงถึงความเป็นท้องถิ่นในวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์แม่สอด

ภาพที่ 20 การสวดปาติโมกข์ที่วัดอมราวดี(ห้วยม่วง)

4.3.2 การปฏิบัติศาสนาของพระสงฆ์เมียนมา

พระสงฆ์เมียนมาในตำบลท่าสายลวด แบ่งออกเป็นพระสงฆ์ท้องถิ่นกับพระสงฆ์ที่ย้ายถิ่นมาจำพรรษา ซึ่งมักเป็นคนในชุมชนไทใหญ่บ้านแม่ตาวกับบ้านท่าอาจ แต่ภายหลังกลุ่มพระสงฆ์ท้องถิ่นมีจำนวนน้อยลง เพราะไม่มีพระรุ่นใหม่เข้ามาบวช ซึ่งพระสงฆ์เมียนมาส่วนใหญ่มักย้ายถิ่นมาจากเมืองตะเกอง รัฐมอญ เมืองกรุกกริก เมืองเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง รวมถึงเมืองย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา ซึ่งมักจะมีเครือข่ายของพระสงฆ์และญาติที่มาอยู่แม่สอด และบางส่วนเป็นพระสงฆ์เมียนมาที่ไปจำพรรษตามสำนักสงฆ์ในเมืองไทยแล้วค่อยย้ายมาอยู่แม่สอด เพราะต้องการแสวงบุญบารมีและหาประสบการณ์ให้แก่ชีวิต

การปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนในแม่สอดจำนวน 5 วัด ที่มีการปฏิบัติศาสนาเหมือนประเทศเมียนมาเป็นหลัก ได้แก่ วัดไทยวัฒนาราม วัดแม่ชอดน่าน วัดท่าอาจใหม่ วัดถาวรานานิยมาราม(ป่าใหม่) และวัดสุนทรียากาวาส(ป่าเก่า) โดยกิจวัตรประจำวันของสงฆ์และพิธีกรรมของคณะสงฆ์เป็นแบบเมียนมา

1) กิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์เมียนมา

พระสงฆ์เมียนมาท่อมจีวรสีแดงเข้ม ไมโกนคิ้ว โดยเฉพาะกับพระสงฆ์วัดทั้ง 5 ข้างต้น เมื่อมีกิจของสงฆ์ เช่น การออกบิณฑบาต การเข้าร่วมสวดปาติโมกข์ระหว่างวัดเมียนมาด้วยกัน ตลอดจนการรับกิจนิมนต์ของญาติโยม จะแต่งกายแบบเมียนมาเป็นหลัก ถ้าเป็นพระสงฆ์เมียนมาที่จำพรรษาในวัดไทย สามารถแต่งกายแบบเมียนมาได้เมื่ออยู่ในวัด หรือขณะปฏิบัติกิจส่วนตัว แต่เมื่อต้องปฏิบัติกิจของคณะสงฆ์ เช่น การบิณฑบาต การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น จะต้องแต่งกายแบบพระสงฆ์ไทย

การทำวัตรของพระสงฆ์ในวัดเมียนมาคล้ายกับพระสงฆ์ไทย แต่เวลาการทำวัตรขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าอาวาส เช่น วัดไทยวัฒนาราม จะให้พระสงฆ์ทำวัตรเข้าพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ ในช่วงสายก่อนฉันเพลแทนการทำวัตรช่วงเช้ามืด เพื่อให้พระสงฆ์มีเวลาในการทำกิจธุระส่วนตัวได้นอกจากนั้นอิริยาบถของการทำวัตรหรือการสวดมนต์ต่อหน้าพระพุทธรูป พระสงฆ์เมียนมาจะนั่งชันเข่าพร้อมกับพนมมือขึ้นเหนือหัวสวดมนต์ ซึ่งแตกต่างจากพระสงฆ์ไทยที่ต้องนั่งพับเพียบ

ภาพที่ 21 พระสงฆ์เมียนมานั่งชันเข่าสวดมนต์และสวมจีวรสีแดง

การบิณฑบาตของพระสงฆ์เมียนมา หากเป็นวิถีปฏิบัติฝั่งประเทศเมียนมา พระสงฆ์สามารถออกบิณฑบาตได้ถึงเวลา 11.00 น. หรือก่อนฉันเพล และมักจะไม่สวดมนต์ให้พรเหมือนพระสงฆ์ไทย เพราะเมื่อกลับวัดพระสงฆ์ทุกรูปจะสวดมนต์อนุโมทนาบุญแก่ผู้ที่ใส่บาตรอยู่แล้ว (พระสุชาติ เตชินโตะ, สัมภาษณ์, 31 ต.ค.2558) อีกทั้งจะมีสามเณรคอยตักงาสดาลนำหน้าขบวนพระสงฆ์ เพื่อส่งสัญญาณให้ชาวบ้านรู้ว่าพระสงฆ์มารับบาตรแล้ว นอกจากนั้นพระเมียนมามักจะมีพัดติดตัวลักษณะเหมือนใบโพธิ์ เนื้อผ้ากำมะหยี่สีแดงเข้ม สำหรับใช้ถือเวลาออกบิณฑบาต ธุดงค์และใช้ประกอบขณะเทศนา แต่จะไม่ใช้ตาลปัตรเหมือนพระสงฆ์ไทย

การฉันอาหารคล้ายกับพระสงฆ์ไทย แต่แตกต่างกันในวันพระที่พุทธศาสนิกชนจะขึ้นวัดทำบุญและนำอาหารมาถวาย ซึ่งพระสงฆ์เมียนมาจะฉันอาหารที่หอฉันก่อนประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ศาลาการเปรียญ เนื่องจากพระสงฆ์จะได้มีแรงในการประกอบพิธีกรรม อีกทั้งช่วยให้

พุทธศาสนิกชนมีเวลาในการจัดเตรียมอาหาร ดอกไม้ ธูป เทียน ตลอดจนการแต่งกายที่ต้องสวยงาม และพิธีพืชน์เป็นพิเศษ จึงเป็นเหตุผลที่วัดเมียนมาจะขึ้นวัดทำบุญสายกว่าวัดไทย คือจะเริ่มพิธีกรรม เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป

การปฏิบัติศาสนาในด้านพิธีกรรม พระสงฆ์เมียนมาสวดมนต์ภาษาบาลีสำนวนเมียนมาและในบางบทเป็นภาษาเมียนมา เช่น บทกรวดน้ำ บทแผ่เมตตา ซึ่งคำว่า “อาเมียงะ” เป็นคำสำคัญที่ใช้กล่าวในบทสวด หมายถึงการแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลแก่ไพศาลไม่ว่าไกลแค่ไหนก็ขอให้มารับได้ (โจ เอ็ง โม่, สัมภาษณ์, 31 ส.ค.2558) โดยลักษณะการประกอบพิธีกรรมคล้ายคลึงกับพระสงฆ์ไทย แต่ลำดับการนั่งของพระสงฆ์เมียนมาจะไม่เคร่งครัดเท่าพระสงฆ์ไทยมากนัก เจ้าอาวาสจะนั่งอยู่ตรงกลางด้านหน้าของพระสงฆ์ทั้งหมด ในขณะที่พระสงฆ์รูปอื่นไม่ได้เคร่งครัดในการเรียงลำดับอาวุโสแต่อย่างใด นอกจากนั้นระหว่างการประกอบพิธีกรรม อิริยาบถของพระสงฆ์เมียนมาไม่ได้พนมมือสวดตลอดเวลาเหมือนพระสงฆ์ไทย เพราะวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์เมียนมาจะเน้นในเรื่องของจิตไม่เคร่งครัดกับเรื่องอิริยาบถภายนอก เช่นเดียวกับการถวายภัตตาหารหรือจตุปัจจัย ตลอดจนการรับส่งสิ่งของระหว่างสีกากับพระสงฆ์เมียนมานั้นไม่ต้องมีผ้ามารองรับ เพราะอยู่ที่เจตนา (พระสมยศ จองโป, สัมภาษณ์, 14 ส.ค.2558) ในส่วนของการเทศน์ขณะขึ้นวัดทำบุญ เจ้าอาวาสจะเทศนาสั้นกะทัดรัด เข้าใจง่าย หลังจากนั้นก็จะให้พรญาติโยม ซึ่งไม่ได้มีการเทศนาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนวัดไทย แต่ถ้าหากมีการจัดงานเทศนาเป็นการเฉพาะ พุทธศาสนิกชนชาวเมียนมาและชาวแม่สอดสนใจมาร่วมฟังกันอย่างล้นหลาม พระสงฆ์ผู้นำการเทศนามักจะเป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านวิปัสสนากรรมฐานที่มักได้รับการนิมนต์จากประเทศเมียนมา ซึ่งในช่วงเข้าพรรษาปี พ.ศ.2558 นี้ วัดเมียนมาที่ได้จัดงานเทศนาคือวัดแม่สอดนำด่าน ทุกวันเวลา 6.00 น.ตลอดช่วงเข้าพรรษา จะมีการเทศน์ให้แก่พุทธศาสนิกชนเป็นภาษาเมียนมา ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเจริญสติ ความไม่ประมาทที่สามารถกระทำได้ในชีวิตประจำวัน เหมาะสำหรับทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งเมื่อมีการนิมนต์พระสงฆ์ชื่อดังจากเมียนมา วัดเมียนมาทั้ง 5 วัดจะประชาสัมพันธ์บอกข่าวให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วมปฏิบัติกันเสมอ

นอกจากนั้นวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์เมียนมามีลักษณะที่แตกต่างจากพระสงฆ์ไทย เช่น การตั้งฉายาพระสงฆ์จะดูจากวันเกิดเช่นเดียวกับการตั้งชื่อของฆราวาส เนื่องจากคนเมียนมาชอบตั้งชื่อตามวันเกิดเพราะถือเป็นวันมงคลของผู้นั้น ดังนั้นพระสงฆ์ที่บวชใหม่จะได้รับการตั้งฉายาจากพระผู้ใหญ่ โดยพระผู้ใหญ่จะถามก่อนว่าเกิดวันอะไรก็จะตั้งฉายาให้ตามวันนั้น เช่น วินาสยะ คือฉายาของคนเกิดวันพุธ เป็นต้น (พระโทนี วินาสยะ, สัมภาษณ์, 24 ต.ค.2558) อีกทั้งการบวชเป็นพระสงฆ์ของชาวเมียนมานั้นไม่ต้องบวชกับพระอุปัชฌาย์เหมือนไทย สามารถบวชโดยพระสงฆ์รูปใดก็ได้ที่อาวุโสหรือมีจำนวนพรรษามาก ส่วนการศึกษาด้านเปรียญธรรมของเมียนมาไม่ได้แยกลำดับชั้นเหมือนไทยแต่เนื้อหาที่เรียนละเอียดกว่ามาก แม้แต่สามเณรจะต้องท่องพระไตรปิฎกได้ทุกรูป (พระมหาพุทธชัย ธรรมปิโย, สัมภาษณ์, 16 พ.ย.2558) แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์เมียนมาจะไม่

เครื่องครัดในเรื่องพิธีกรรมหรือพระวินัยมากนัก แต่จะเน้นเรื่องการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก อันเป็นการปฏิบัติสูงสุดที่พระสงฆ์พึงกระทำ เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ในพระพุทธศาสนาได้

2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์เมียนมาและประเพณีท้องถิ่น

ทุกวันพระตลอดช่วงเข้าพรรษา พระสงฆ์เมียนมาต้องเข้าโบสถ์เพื่อฟังสวดปาติโมกข์ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ไทย โดยวัดเมียนมาในแม่สอดทั้ง 5 วัด มีวิธีการปฏิบัติทางศาสนาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือจะประกอบพิธีกรรมโดยจะเข้าโบสถ์สวดปาติโมกข์เป็นแบบเมียนมาเวียนกัน เฉพาะ 5 วัดในวันพระใหญ่ โดยสัปดาห์แรกที่ตัวแทนพระสงฆ์เมียนมาจากทั้ง 5 วัดต้องไปรวมกัน คือวัดที่เจ้าอาวาสมีจำนวนพรรษามากที่สุด วันพระใหญ่ถัดไปจึงไปเข้าโบสถ์ของวัดที่เจ้าอาวาสมีจำนวนพรรษารองลงมาตามลำดับ ส่วนพระสงฆ์เมียนมาที่จำพรรษาในวัดไทย จะเข้าโบสถ์สวดปาติโมกข์ตามที่เจ้าอาวาสวัดนั้นกำหนด ซึ่งมักจะเป็นวัดไทยที่จัดโดยเจ้าคณะตำบล

นอกจากพิธีกรรมการสวดปาติโมกข์แล้ว เมื่อมีประเพณีของทั้ง 5 วัดเมียนมา อันเป็นประเพณีท้องถิ่น คณะสงฆ์เมียนมาจะต้องเป็นผู้นำและเข้าร่วมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามประเพณีของวัดเมียนมา ได้แก่ ประเพณีถวายดอกพรรษาในวันเข้าพรรษา ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป ประเพณีแห่รูปปิดตะก่า ประเพณีแห่นวมโกจา ประเพณีเวียนขึ้นวัดเมียนมาหลังออกพรรษา การสวดมหาปฎิฐาน เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าวเป็นวิถีปฏิบัติทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนิกชน ในฐานะของพระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รับสั่งขทานจากญาติโยมผู้ให้นำมาถวาย จึงทำให้พิธีกรรมทางศาสนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี ผู้เขียนจะนำเสนอพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประเพณีท้องถิ่น ดังนี้

2.1) ประเพณีถวายดอกพรรษา เป็นประเพณีแบบเมียนมาที่จัดขึ้นในวันเข้าพรรษาเวลา 18.00 น. เฉพาะวัดเมียนมา 5 วัด โดยพุทธศาสนิกชนจะเตรียมจัดหาดอกไม้ที่สดใหม่ สวยงาม มาถวายแด่พระพุทธเจ้า โดยผ่านพระสงฆ์อันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องแบ่งกันถือดอกไม้และชูขึ้นเหนือหัว นั่งชันเข่า สวดมนต์ถวายต่อหน้าพระพุทธรูป ถือว่าเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ หลังจากนั้นจึงนำดอกไม้ไปปักแจกันประดับหน้าพระพุทธรูป หรือแจกจ่ายให้พุทธศาสนิกชนนำกลับไปประดับห้องพระ เพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 22 การถวายดอกพรรษา วัดไทยพัฒนาราม

2.2) ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ เป็นประเพณีแบบเมียนมาที่เริ่มปฏิบัติขึ้นที่วัดแม่ซอดน่า ด้านในช่วงเช้าพรรษา จากนั้นได้แพร่หลายนำไปปฏิบัติต่อในวัดอื่นจนเป็นประเพณีท้องถิ่นสืบมา ในส่วนของการปฏิบัติทางศาสนา พระสงฆ์เมียนมาจะมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ถวายข้าวพระพุทธในช่วงเช้ามืดก่อนออกบิณฑบาต ซึ่งจะตรงกับวันพระพอดี หลังจากที่พุทธศาสนิกชนได้นำข้าวทิพย์ อาหารและผลไม้ต่าง ๆ มาถวายต่อหน้าพระพุทธรูปที่ศาลาการเปรียญเมื่อเย็นวาน ซึ่งตรงกับวันโกน ประเพณีนี้ถือว่าเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ตามประเพณีของชาวเมียนมาอีกเช่นกัน

2.3) ประเพณีแห่ล่อปัดตะก่า เป็นประเพณีท้องถิ่นแบบวัฒนธรรมเมียนมา แม้จะเป็นการดำเนินการของพุทธศาสนิกชนในการออกมารับข้าวสาร อาหารแห้ง และปัจจัยต่าง ๆ จากพุทธศาสนิกชนเพื่อนำมาถวายวัด แต่พระสงฆ์ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และก่อให้เกิดผลบุญจากการรับสังฆทานจากญาติโยม โดยพระสงฆ์มีหน้าที่ในการสวดให้ศีลแก่ผู้ที่เข้าร่วมขบวน เพื่อแสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ที่ได้ทำทานกับผู้มีศีลจะได้บุญอย่างแท้จริง พระสงฆ์จึงมีบทบาทอำนวยความสะดวกให้พุทธศาสนิกชน โดยการทำบุญกับพระสงฆ์หรือสังฆทานนั้นถือว่าได้บุญมาก เพราะพระสงฆ์คือผู้สละทางโลกและดำเนินชีวิตด้วยการรับทานจากพุทธศาสนิกชน (พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), 2558: 3-17)

2.4) ประเพณีเวียนขึ้นวัดเมียนมาหลังออกพรรษา จะจัดขึ้นหลังจากวันออกพรรษาเป็นเวลา 5 วัน โดยศรัทธาจากทั้ง 5 วัดเมียนมาเวียนกันไปร่วมพิธีกรรมเหมือนการขึ้นวัดทำบุญในเช้าของวันพระตามปกติ เพียงแต่วัดแรกที่เริ่มเวียนขึ้นวัดเป็นวัดที่เจ้าอาวาสมีจำนวนพรรษามากที่สุด วัดจะต้องเตรียมอาหารและสถานที่เพื่อเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน จากนั้นพระสงฆ์จะทำการสวดมนต์ สวดบทกรวดน้ำเหมือนการทำบุญตามปกติ และพระสงฆ์จะเทศนา พบปะพูดคุยกับญาติโยมพร้อมทั้งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และคณะศรัทธาของวัดเมียนมาทั้ง 5 วัด อันเป็นประเพณีที่สืบทอดและปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานจนเป็นประเพณีท้องถิ่นแม่สอดที่ควรอนุรักษ์สืบไป

2.5) การสวดมหาปฏิจฐาน เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายในประเทศเมียนมา เป็นพิธีกรรมที่พระสงฆ์จะสวดพระอภิธรรมบทที่ 7 ในพระไตรปิฎกซ้ำกันต่อเนื่องไม่หยุดตลอดทั้งวันทั้งคืนเป็นเวลา 3 วัน 5 วันหรือ 7 วัน ขึ้นอยู่กับความสะดวก ซึ่งในการปฏิบัติพระสงฆ์จะเปลี่ยนเวรกันสวด คนละ 1 ชั่วโมง หรือขึ้นอยู่กับจำนวนพระสงฆ์ที่เข้าร่วมพิธี โดยสวดเป็นสำเนียงเมียนมาในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการกำหนดอาณาเขตห้ามญาติโยมเข้าไปในพื้นที่สวด ซึ่งมีโต๊ะหมู่บูชาที่ล้อมรอบด้วยสายสิญจน์ ต้นกล้วย อ้อย มะพร้าว และให้พุทธศาสนิกชนมานั่งฟังสวดด้านนอก การจัดงานครั้งหนึ่งมักจะเป็นการรวมตัวพระสงฆ์เมียนมาจากหลายวัดและสำนักสงฆ์ในแม่สอด ที่มักจะมีเครือข่ายระหว่างพระสงฆ์เมียนมาด้วยกัน พิธีกรรมนี้ชาวเมียนมาเชื่อว่าหากบ้านเมืองใดได้สวดมหาปฏิจฐานจะทำให้บ้านเมืองนั้นเจริญรุ่งเรืองและป้องกันภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ (พระปัญญา ฐิตสมปโน, สัมภาษณ์, 29 ส.ค.2558) การสวดมหาปฏิจฐานมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตายนั้นเป็นเรื่องธรรมดา ดังนั้นจิตขณะยังมีชีวิตอยู่จึงต้องรู้จักการดับทุกข์ ไม่ประมาท ซึ่งจะทำให้ใช้ชีวิตอย่างมีสติและเป็นสุขได้ หากเป็นประเพณีไทยจะนิยมสวดในการสวดอภิธรรมศพ อาณิสสรของบพสวดคล้ายกับการสวดบทอิติปิโส 108 จบเมื่อมีการทำพิธีพุทธาภิเษกตามประเพณีไทย เช่น พิธีพุทธาภิเษกพระเจ้าทันใจ วัดวังตะเคียนที่ได้กล่าวถึงในบทก่อนหน้า เพื่อให้วัตถุมงคลในพิธีมีความศักดิ์สิทธิ์ (พระครูอาทรกิจจานุกูล, สัมภาษณ์, 20 มิ.ย.2559)

ข้อมูลการนำเสนอวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาข้างต้น ช่วยให้เห็นภาพความเหมือนและความต่างในด้านกิจวัตรประจำวันและพิธีกรรมของคณะสงฆ์ และจะช่วยให้สามารถเข้าใจกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมในวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและเมียนมาได้ ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3.3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์เมียนมา

สืบเนื่องจากพื้นที่ศึกษามีวัดและชุมชนชาวเมียนมาท้องถิ่นที่อยู่อาศัยมานานและได้อยู่ร่วมกับชาวเมียนมาที่เป็นแรงงานย้ายถิ่น ในส่วนของพระสงฆ์เมียนมาจึงมีทั้งพระสงฆ์ท้องถิ่นและพระสงฆ์ย้ายถิ่นที่มาจำพรรษาาร่วมกัน นอกจากจำพรรษาในวัดเมียนมาแล้ว ในวัดไทยก็มีพระสงฆ์เมียนมาเข้ามาจำพรรษาอยู่จำนวนมาก การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน รวมทั้งญาติโยมที่ต้องการเข้าวัดทำบุญย่อมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน อย่างไรก็ตามการผสมผสานวัฒนธรรมในส่วนของพระสงฆ์ พบว่าพระสงฆ์เมียนมามีการปรับเปลี่ยนและรับวัฒนธรรมการปฏิบัติทางศาสนาแบบไทยมากกว่า เนื่องจากเงื่อนไขของกฎคณะสงฆ์ไทยที่กำหนดให้พระสงฆ์ต่างชาติจะต้องปฏิบัติตามพระสงฆ์ไทย ในขณะที่พระสงฆ์ไทยรับวัฒนธรรมแบบเมียนมาปรับประยุกต์ในบางประการ แต่เมื่อมีกิจนิมนต์หรือประเพณีท้องถิ่นที่มีทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาเข้าร่วมกิจกรรมมักจะเป็นลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเป็นรูปแบบวัฒนธรรมใหม่ โดยการผสมผสาน

วิถีปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาแบ่งออกเป็นกิจวัตรประจำวันกับพิธีกรรม คณะสงฆ์ดังนี้

1) กิจวัตรประจำวัน

ด้านการแต่งกายพบว่าพระสงฆ์เมียนมาปรับตัวเข้ากับการปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย โดยเฉพาะพระสงฆ์เมียนมาที่จำพรรษาในวัดไทย แต่ในทางปฏิบัติพระสงฆ์เมียนมาสามารถแต่งกายแบบพระสงฆ์ไทยหรือแบบพระสงฆ์เมียนมาก็ได้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะ กิจธุระหรือสถานที่ที่เดินทางไป หากเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดเมียนมาจะแต่งกายแบบเมียนมาเป็นหลัก แต่ก็พบว่ามีการแต่งกายแบบพระสงฆ์ไทยเช่นกัน ส่วนพระสงฆ์เมียนมาในวัดไทยย่อมต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบคณะสงฆ์ไทย นอกจากเรื่องการห่มจีวรแล้ว พระสงฆ์จะต้องโกนคิ้วด้วย ดังนั้นเมื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญของวัด และการออกบิณฑบาตจะต้องแต่งกายแบบไทย อย่างไรก็ตามเมื่อทำกิจธุระอยู่ภายในวัดหรือออกไปตลาดก็สามารถแต่งกายแบบเมียนมาได้ โดยทางพระสังฆาธิการก็ไม่ได้เข้มงวดในด้านการแต่งกายของพระสงฆ์ ถ้ามีพิธีกรรมสำคัญของคณะสงฆ์ที่ต้องเข้าร่วมกับพระสงฆ์ไทยก็ต้องแต่งแบบพระสงฆ์ไทย เช่น การไปร่วมสวดปาติโมกข์กับพระสงฆ์ไทย ประเพณีตักบาตรเทโว เข้าร่วมงานกฐิน เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงการปรับตัววัฒนธรรมในด้านการแต่งกายของพระสงฆ์เมียนมา เพื่อให้ผสมผสานวิถีปฏิบัติให้เข้ากับพระสงฆ์ไทยอย่างชัดเจน

ภาพที่ 23 การแต่งกายทั้งแบบไทยและเมียนมาของพระสงฆ์เมียนมา

การบิณฑบาตของพระสงฆ์เมียนมาและพระสงฆ์ไทยสะท้อนภาพการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส เนื่องจากพระสงฆ์จะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนที่เป็นทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาซึ่งมีวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน พระสงฆ์จึงต้องปรับตัวเมื่อต้องรับบาตรจากพุทธศาสนิกชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แม้แต่พระสงฆ์ในวัดเดียวกันปรับตัวต่อการรับบาตรไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับชุมชนที่พระสงฆ์ได้บิณฑบาต แต่การบิณฑบาตของพระสงฆ์เมียนมาในแม่สอดยังคงขึ้นอยู่กับกฎคณะสงฆ์ไทยในเรื่องของเวลาการบิณฑบาตที่กำหนดไว้ว่าพระสงฆ์จะต้องออกบิณฑบาตได้ไม่เกินเวลา 8.00 น. แม้ว่าในประเทศเมียนมาพระสงฆ์สามารถ

บิณฑบาตได้ถึง 11.00 น. เพราะถือว่าพระสงฆ์สามารถรับบาตรได้ก่อนฉันเพล ดังนั้นพระสงฆ์เมียนมาที่มาจำพรรษาในแม่สอดไม่ว่าจะเป็นวัดไทย วัดเมียนมา หรือสำนักสงฆ์จึงออกบิณฑบาตได้ไม่เกิน 8.00 น. พระสงฆ์เมียนมาจึงต้องปรับตัวจากลักษณะการปฏิบัติของสงฆ์ที่มีความแตกต่างกันดังกล่าวให้เข้ากับการปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทย กรณีพระสงฆ์เมียนมาในวัดไทยวัฒนาราม จะแบ่งการบิณฑบาตเป็น 3 สาย สายแรก คือชุมชนแม่ดาวใต้ ซึ่งเป็นชุมชนไทใหญ่ดั้งเดิม การปฏิบัติศาสนาเป็นแบบเมียนมา โดยสามเณรจะตีกังสดาลนำเพื่อเป็นสัญญาณว่าพระมาบิณฑบาตแล้ว จากนั้นชาวบ้านมักจะใส่ข้าวสวยและไม่ร้อรับพรเหมือนคนไทย อีกสองสายนั้น พระสงฆ์เมียนมาจะบิณฑบาตในชุมชนริมเมยและแม่ดาวเหนือ ซึ่งมีคนไทยเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นพระสงฆ์จะรับบาตรพร้อมกับให้พรโยมคนไทย แต่ยั้งติดสำเนียงเมียนมาอยู่บ้าง ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับวิถีปฏิบัติแบบไทย จึงเห็นได้ว่าพระสงฆ์เมียนมาจะปรับตัวเข้ากับพุทธศาสนิกชนไทยมากกว่า ส่วนการบิณฑบาตของพระสงฆ์ไทยยังคงมีวิถีปฏิบัติตามแบบไทย ไม่ได้ปฏิบัติแบบเมียนมาแม้จะมีพุทธศาสนิกชนเมียนมาใส่บาตรก็ตาม

แม้ว่าพระสงฆ์ไทยจะไม่ได้ปรับตัวในด้านวิถีปฏิบัติเมื่อต้องรับบาตรชาวเมียนมา แต่ได้รับวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวเมียนมา เพราะไม่สามารถปฏิเสธอาหารที่ต่างวัฒนธรรมได้ ทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจึงต้องฉันทั้งอาหารไทยและเมียนมาผสมผสานกัน ซึ่งเป็นการปรับตัวเรียนรู้รับวัฒนธรรมทางด้านอาหารระหว่างกัน สะท้อนให้เห็นความหลายหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นแม่สอด

ภาพที่ 24 ชุมชนไทใหญ่ดั้งเดิมใส่บาตรแบบเมียนมา

ภาพที่ 25 พระสงฆ์เมียนมาบิณฑบาตชุมชนคนไทย

ภาพที่ 26 พระสงฆ์ไทยฉันอาหารเมียนมา พระสงฆ์เมียนมาฉันอาหารไทย

อีกกิจกรรมหนึ่งคือการทำวัตรของพระสงฆ์เมียนมาในวัดไทยจะต้องปฏิบัติตามพระสงฆ์ในวัดไทยทุกประการ ส่วนใหญ่มักจะทำวัตรรวมกันที่ศาลาการเปรียญ แต่ถ้าหากพระสงฆ์เมียนมารูปใดต้องการทำวัตรแบบเมียนมา คือจะนั่งชั้นเขาสวดมนต์พร้อมกับสวดมนต์แบบเมียนมา เจ้าอาวาสก็อนุญาต ซึ่งจะทำวัตรตามศาลาพระพุทธรูปหรือในกุฏิ เมื่อมีกิจนิมนต์หรือต้องทำพิธีกรรมแก่ญาติโยมคนไทยก็ต้องสวดมนต์และปฏิบัติแบบไทย เช่น การถวายสังฆทาน พระสงฆ์เมียนมาต้องมีผ้ามารองรับการประเคนและสวดบทให้พรเป็นแบบสำเนียงไทย ส่วนพระสงฆ์ไทยก็ต้องปรับตัวมธธรรมให้เข้ากับพุทธศาสนิกชนเมียนมาเช่นกัน โดยพระสงฆ์ไทยบางรูปที่สามารถสวดมนต์แบบเมียนมาได้ก็สามารถรับกิจนิมนต์ของชาวเมียนมาไปช่วยประกอบพิธีกรรมได้ พระสงฆ์ไทยที่สามารถสวดมนต์แบบเมียนมาได้มักจะเป็นคนไทยเชื้อสายไทใหญ่ หรือจำพรรษาพร้อมกับพระสงฆ์เมียนมาเป็นเวลานาน

2) พิธีกรรมของคณะสงฆ์และประเพณีท้องถิ่น

พิธีกรรมของคณะสงฆ์ที่สำคัญอันทำให้เห็นภาพการผสมผสานระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาในช่วงเข้าพรรษา ได้แก่ การสวดปาติโมกข์ อันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกวัดทั้งวัดไทยและวัดเมียนมา ตลอดจนสำนักสงฆ์ในเขตปกครองของสงฆ์จะต้องเข้าโบสถ์ร่วมสวดปาติโมกข์ในวัดของเจ้าคณะตำบล ตลอดจนพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานกฐิน พระสงฆ์จะต้องประกอบพิธีกรรมร่วมกัน นอกจากการแต่งกายที่พระสงฆ์เมียนมาจะต้องแต่งกายเหมือนพระสงฆ์ไทยทุกรูปแล้วนั้น พระสงฆ์เมียนมาจะต้องสวดมนต์สำเนียงไทยและต้องสวดบทภาษาไทยบางบทที่แตกต่างจากบทของเมียนมาอีกด้วย เช่น บทกรวดน้ำ บทแผ่เมตตา เป็นต้น พระสงฆ์เมียนมาที่มาจำพรรษาในฝั่งไทยจึงมีการปรับตัวโดยการฝึกภาษาไทยและวิถีปฏิบัติแบบไทยกับพระรุ่นพี่ในวัด ทำให้สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมกับคณะสงฆ์ไทยตลอดจนดำรงชีวิตได้สะดวกสบายมากขึ้น

ภาพที่ 27 พระสงฆ์เมียนมาร่วมสวดปาติโมกข์

เมื่อมีงานประเพณีทางศาสนา เช่น งานทอดกฐิน วัดที่จัดงานจะนิมนต์พระสงฆ์จากทุกวัดใกล้เคียงมาร่วมด้วย พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจะมาร่วมสวดมนต์ประกอบพิธีร่วมกันเป็นแบบไทย แต่ถ้าเป็นวัดเมียนมาทอดกฐิน พระสงฆ์จะสวดมนต์แบบไทยก่อน เมื่อพระสงฆ์จากวัดไทยกลับ พระสงฆ์เมียนมาจึงสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมแบบเมียนมาต่อ แสดงถึงการปรับประยุกต์วัฒนธรรมที่เกิดการผสมผสานวิถีการปฏิบัติทางศาสนาด้วยกัน โดยพระสงฆ์เมียนมาเป็นฝ่ายปรับตัวปฏิบัติศาสนาแบบไทยเข้าหาพระสงฆ์ไทยมากกว่า แม้พระสงฆ์ไทยไม่ได้ปฏิบัติตามเมียนมาแต่ก็ได้ยอมรับเข้าร่วมปฏิบัติศาสนาและเป็นฝ่ายกำหนดปรับพิธีกรรมในบางประการโดยธำรงวิถีปฏิบัติทางศาสนาของทั้ง 2 วัฒนธรรมไว้ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาไว้ได้อย่างลงตัว อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเพณีทางศาสนาท้องถิ่นของแม่สอดมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่เห็นถึงวัฒนธรรมไทยและเมียนมาผสมผสานอยู่ร่วมกัน นอกจากนั้นประเพณีท้องถิ่น เช่น ประเพณีตานก๋วยสลากเป็นประเพณีแบบไทยล้านนา ที่พระสงฆ์จะต้องจับสลากจากญาติโยมที่ต้องการทำบุญถวายอาหารและสิ่งของเครื่องใช้โดยไม่เจาะจงพระสงฆ์รูปใด วัดที่จัดงานประเพณีตานก๋วยสลากจะนิมนต์พระสงฆ์จากหลายตำบลมาร่วมพิธีกรรม รวมถึงพระสงฆ์เมียนมาได้เข้ามาร่วมรับสังฆทาน และร่วมสวดบทให้พรแก่พุทธศาสนิกชนไทย ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นงานบุญใดในแม่สอดพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งไทยและเมียนมาจะมาร่วมปฏิบัติศาสนาด้วยกัน

นอกจากประเพณีสำคัญในท้องถิ่นแล้ว กิจกรรมที่ญาติโยมนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรมได้สะท้อนให้เห็นการผสมผสานในเชิงพิธีกรรมของคนในชุมชน เนื่องจากการมีชุมชนคนไทยและคนเมียนมาอยู่ร่วมกัน ผู้คนย่อมมีปฏิสัมพันธ์และความผูกพันระหว่าง เช่น เมื่อมีพิธีศพก็จะนิมนต์พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาประกอบพิธีศพร่วมกันในลักษณะที่ผสมผสาน โดยสวดอภิธรรมศพแบบเมียนมาสลับกับแบบไทยวันเว้นวัน เมื่อถึงวันฌาปนกิจศพจะนิมนต์พระสงฆ์ทั้งไทยและพระสงฆ์เมียนมา รวมทั้งพระสงฆ์เมียนมาจากประเทศเมียนมามาร่วมสวดพิธีศพ โดยการนั่งประกอบพิธีกรรมจะนั่งรวมกันไม่แยกพระสงฆ์ไทยหรือพระสงฆ์เมียนมา เรียงลำดับการนั่งจากพระสงฆ์ที่มี

ตำแหน่งสูงทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายเมียนมาตามลำดับอาวุโส เมื่อเริ่มสวดมนต์จะทำการแบ่งบทกันสวด พระสงฆ์ไทยจะเป็นฝ่ายสวดก่อนจากนั้นพระสงฆ์เมียนมาจะสวดบทที่เหลือจนเสร็จพิธี ทำให้เห็นภาพ การปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาที่ได้ประกอบพิธีกรรมจากการรับกิจนิมนต์ร่วมกัน นอกจากนั้นพระสงฆ์ได้มาพบปะพูดคุยซึ่งกันและกัน สะท้อนความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์ไทย และพระสงฆ์เมียนมา

4.3.4 ปัจจัยสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรม

ในหัวข้อนี้นำเสนอปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น เครือข่ายพระสงฆ์ ปัญหาจากประเทศเมียนมา การขาดแคลนพระสงฆ์ไทย และบทบาทพระ สังฆาธิการ แต่ด้วยพื้นฐานความเป็นพุทธนิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ประกอบกับปัจจัยของวัดและ พระสงฆ์ทั้งไทยและเมียนมาในแม่สอด ล้วนมีส่วนให้เกิดการผสมผสานวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ไปใน ทิศทางที่ดีและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างไม่มีความขัดแย้ง โดยแบ่งหัวข้อดังนี้

1) ประวัติศาสตร์ วัดและชุมชนท้องถิ่น

จากประวัติศาสตร์ที่มีการก่อตั้งชุมชนโดยชาวไทยใหญ่ในแม่สอดที่มีวิถีปฏิบัติและประเพณี ทางศาสนาแบบประเทศเมียนมา ได้สร้างวัดเมียนมาและไปมาหาสู่ระหว่างประเทศไทยและประเทศ เมียนมาผ่านการค้าขายและการมีเครือข่ายที่อยู่ประเทศเมียนมา เมื่อมีการสร้างวัดจึงนิมนต์พระสงฆ์ จากประเทศเมียนมามาเป็นเจ้าอาวาสจำพรรษาพร้อมกับพระสงฆ์ท้องถิ่นที่มีวิถีปฏิบัติแบบเมียนมา อัน เป็นรากฐานของการมีวิถีปฏิบัติทางศาสนาตามวัฒนธรรมเมียนมา พระสงฆ์ในแม่สอดจึงมี ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยและเมียนมาสืบมาจนปัจจุบัน แม้ภายหลังที่พระสงฆ์ท้องถิ่นทั้งวัด ไทยและวัดเมียนมาเริ่มมีการบวชน้อยลง แต่เมื่อมีแรงงานเมียนมาเข้าทำงานในแม่สอด ได้ตั้งชุมชน อยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น พระสงฆ์เมียนมาได้เข้ามาจำพรรษาเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีพุทธศาสนิกชนชาว เมียนมาอาศัยจำนวนมาก อีกทั้งยังมีรากฐานของวัดเมียนมาและชุมชนที่มีวัฒนธรรมเมียนมา เก่าแก่ จึงทำให้แม่สอดเป็นพื้นที่ที่พระสงฆ์เมียนมาสามารถเข้ามาจำพรรษาได้สะดวกสบาย และไม่ เกิดปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยที่ไม่ต้องปรับตัวด้านวัฒนธรรมมาก นัก เพราะมีวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาแบบเมียนมาในพื้นที่ อีกทั้งยังนับถือพุทธศาสนานิกาย เถรวาทเช่นเดียวกัน พระสงฆ์เมียนมาจึงสามารถดำรงวิถีปฏิบัติของตนได้ควบคู่กับการเรียนรู้ในวิถี ปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย ซึ่งขึ้นอยู่กับวัดที่พระสงฆ์จำพรรษา หากเป็นวัดเมียนมาอาจจะปรับตัวไม่มาก เท่ากับการไปจำพรรษาในวัดไทย ซึ่งมักเลือกวัดจำพรรษาผ่านพระรุ่นพี่หรือเครือข่ายพระสงฆ์ที่อยู่ใน แม่สอด

2) เครือข่ายพระสงฆ์เมียนมาในแม่สอด

ปัจจัยที่มีผลต่อการผสมผสานวัฒนธรรมของพระสงฆ์เมียนมากับพระสงฆ์ไทย ตลอดจนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นและจำพรรษาในแม่สอดของพระสงฆ์เมียนมาที่สำคัญมากอีกประการหนึ่ง คือการมีเครือข่ายของพระสงฆ์เมียนมาที่อยู่ฝั่งไทย กลุ่มพระสงฆ์เหล่านี้มักจะจำพรรษาในแม่สอดเป็นเวลานานจนเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา และสามารถเป็นผู้นำศาสนา จัดงานบุญแบบเมียนมาได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคณะศรัทธาเมียนมาที่อยู่แม่สอดนิยมนิมนต์พระสงฆ์จากประเทศเมียนมา มาเทศนาบ่อยครั้ง รวมทั้งนิมนต์มาเป็นเจ้าอาวาสในวัดเมียนมาอีกด้วย ประกอบกับในส่วนของพระสงฆ์ที่เป็นเครือญาติและรู้จักกัน จะชักชวนให้มาจำพรรษาในวัดที่ตนจำพรรษาอยู่ พระสงฆ์จะแนะนำวิธีการปฏิบัติให้กันและกัน ถ้าเป็นวัดไทยผสมเมียนมา กลุ่มพระสงฆ์เมียนมาจะคอยแนะนำการปรับตัวให้เข้ากับธรรมเนียมไทย สอนภาษาไทย จากการมีเครือข่ายพระสงฆ์ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อการรับเข้าจำพรรษาของเจ้าอาวาส เกิดความไว้วางใจต่อพระสงฆ์ใหม่ อีกทั้งเจ้าอาวาสไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยกับการอบรมสั่งสอนวิถีปฏิบัติเมื่อต้องอยู่ในวัดตลอดจนการเข้าร่วมปฏิบัติเมื่อมีงานประเพณีท้องถิ่นอีกด้วย ดังนั้นการปรับตัวของพระสงฆ์เมียนมาใช้เวลาไม่เกิน 1-2 เดือน ก็สามารถปรับตัวได้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและประสบการณ์ของพระสงฆ์แต่ละรูป บางรูปเคยทำงานในไทยก็แทบจะไม่ต้องปรับตัว มีเพียงการเรียนรู้ในเรื่องกิจของสงฆ์เท่านั้น โดยพระสงฆ์เมียนมาที่จำพรรษาในวัดไทย มีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยอย่างเห็นได้ชัด เพราะจะต้องปฏิบัติทางศาสนาตามแบบไทยเป็นหลัก และต้องรับกิจนิมนต์ของพุทธศาสนิกชนไทย จึงมีความจำเป็นต้องเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยมากกว่าพระสงฆ์ในวัดเมียนมาที่ปฏิบัติศาสนาและมีพิธีกรรมแบบเมียนมา พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ที่เข้ามาทำบุญในวัดมักพูดภาษาเมียนมาเป็นหลัก ทำให้มีพระสงฆ์บางกลุ่มไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ เมื่อมีการร่วมพิธีกรรมสำคัญกับพระสงฆ์ไทย พระสงฆ์ที่สื่อสารภาษาไทยไม่ได้ก็จะไม่ไปร่วม แต่เจ้าอาวาสจะส่งพระสงฆ์ที่สามารถปฏิบัติแบบไทยได้ไปแทน

“พระเมียนมาที่จะมาจำพรรษาวัดไทยมักจะมีเครือข่ายคนรู้จักอยู่แล้ว ถ้ามีพระรุ่นพี่ในวัดรู้จักกันก็จะนำเชื่อถือคอยกล่ารับมาจำพรรษา ถ้าไม่มีที่มาที่ไปไม่กล้ารับหรอก และพวกที่อยู่ดี ๆ จะขอจำพรรษาไม่ค่อยมีส่วนใหญ่จะมีเครือข่ายของเขา ทำให้การปรับตัวไม่ยากเพราะช่วยกันบอกและปฏิบัติตามพระรุ่นพี่ไป ศาสนกิจไทยกับพม่าก็ไม่ต่างกันมาก อยู่ไป 1-2 เดือนก็ปรับตัวได้แล้ว ปัจจุบันพระที่มาก็จะจำพรรษานาน ไม่ค่อยมีปัญหาไป ๆ มา ๆ แต่ถ้าเป็นเณรมีแต่กะเหรี่ยง พม่า พ่อแม่จะให้บวชเรียนสัก 2-3 ปีได้ภาษาไทยก็เลิกไปทำงานละ” (พระครูอาทรกิจจานุกูล, สัมภาษณ์, 20 ส.ค.2558)

“พระเมียนมาในวัดไทยพัฒนารามจะมีพระชาติพันธุ์ปะโอมาเพราะเจ้าอาวาสรูปก่อนกับรูปปัจจุบันเป็นปะโอ ก็จะพูดภาษาปะโอได้ จึงมีพระปะโอมาอยู่ การปรับตัวแรก ๆ อาจจะงง พระใหม่ก็ปฏิบัติตามพระผู้ใหญ่ไป ก็ไม่ยากเพราะปฏิบัติแบบเมียนมา

หมด การบิณฑบาตที่นี้อาจจะไม่เหมือนฝั่งเมียนมาและก็ไม่เหมือนวัดอื่น ๆ ในแม่สอด เพราะแต่ละสายที่โปรดญาติโยมก็ปฏิบัติไม่เหมือนกัน เจ้าอาวาสให้เน้นความสบายใจ ญาติโยมเป็นหลัก ทางบ้านคนไทยต้องให้พร แต่ถ้าทางบ้านเหนือชอยข้างกำแพงวัดนี้ก็ ทำกันมานานแล้วแบบไทใหญ่ไม่ต้องให้พร พระทุกรูปจะต้องรู้แต่ก็ไม่ยากเพราะพระ ผู้ใหญ่นำหน้าอยู่แล้วก็ทำตาม ๆ ไป” (พระสุชาติ เตชินโท, สัมภาษณ์, 29 ต.ค.2558)

3) ปัญหาความเป็นอยู่ในประเทศเมียนมา

ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในประเทศเมียนมา เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ตัดสินใจย้ายถิ่น มาจำพรรษาในแม่สอด แม้ว่าประเทศเมียนมาจะเป็นเมืองที่มีความเจริญในด้านพุทธศาสนา แต่ หมู่บ้านหลายแห่งยังคงทุรกันดาร ยากจน และขาดปัจจัยในการดำเนินชีวิต จากปัญหาการเมืองและการพัฒนาประเทศที่ยังไม่ทั่วถึง พระสงฆ์จึงต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาและสามารถปฏิบัติทางศาสนาได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนเรียนรู้ภาษาไทยและแสวงหาประสบการณ์ใหม่ให้กับชีวิต

“พระเมียนมาที่เข้ามาจำพรรษาอยากเข้ามาเรียนภาษาไทย เรียนหนังสือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพราะอยู่เมียนมาบ้านเมืองยังยากจน ความเป็นอยู่ก็ยังลำบาก แม้กระทั่งในวัดก็ตาม เคยทำงานในไทยกว่า 10 ปี แต่ติดคุก กลับไปบ้านพ่อแม่ตายหมด เลยมาอยู่วัดที่ไทยจะได้ศึกษาพระธรรมสงบจิตใจ” (พระโทนี วัฒนะ, สัมภาษณ์, 24 ต.ค.2558)

4) วัดไทยขาดแคลนพระสงฆ์

ความเป็นอยู่ของผู้คนเริ่มเปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ทำการเกษตรกรรมที่มีเวลาอยู่กับครอบครัว และสามารถเข้าวัดทำบุญและสืบทอดประเพณีกันอย่างเหนียวแน่น แต่ด้วยความเป็นเมืองและระบบวิถีชีวิตที่เริ่มแปรเปลี่ยนเป็นการทำงาน การเรียน ที่ไม่มีเวลาเข้าวัด ทำให้คนบวชเรียนน้อยลง กลายเป็นปัญหาของวัดไทยที่ไม่มีพระสงฆ์และสามเณรในการช่วยงานวัด เพราะพระสงฆ์ในวัดส่วนใหญ่มีแก่มาก จึงทำให้ต้องการรับพระสงฆ์เมียนมาเข้ามาจำพรรษาในวัดไทย เพื่อต้องการกำลังในการช่วยงานภายในวัดและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น การทอดกฐิน บางวัดจำนวนพระสงฆ์ไม่พอต่อการรับองค์กฐิน ซึ่งพระสงฆ์เมียนมาส่วนมากมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับกฎระเบียบและวิถีปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย อีกทั้งคณะศรัทธาเมียนมาที่ต้องการเข้ามาทำบุญก็จะต้องมีพระสงฆ์เมียนมาสามารถสื่อสารและรับกิจนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมศาสนาให้แก่ชาวเมียนมาได้ นอกจากนี้ยังเป็นการดึงดูดให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนได้ช่วยกันพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาของวัดอีกด้วย

5) บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ในแม่สอด

พระสังฆาธิการต้องดำเนินนโยบายตามกฎหมายของเถรสมาคมที่มีนโยบายกำหนดให้พระสงฆ์เมียนมาปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย เพราะมีเงื่อนไขในเรื่องของความมั่นคง อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติกลับเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างอะลุ้มอล่วย ทั้งนี้ตามกฎหมายเจ้าอาวาสวัดต้องมีสัญชาติไทย เช่นที่วัดเมียนมาเจ้าอาวาสวัดไทยวัฒนารามได้รับสัญชาติไทย เนื่องจากอาศัยอยู่ประเทศไทยมานานและได้รับการรับรองโดยคณะศรัทธาชาวไทย หากไม่มีหลักฐานการถือสัญชาติไทย เจ้าอาวาสจะดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาส แต่เป็นเจ้าอาวาสในทางปฏิบัติ เมื่อมีกิจกรรมระหว่างวัดไทยกับวัดเมียนมาก็เข้าร่วมปฏิบัติศาสนาร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีท้องถิ่นที่วัดไทยและวัดเมียนมาในแม่สอดมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างยาวนาน กระบวนการทางด้านกฎระเบียบของพระสงฆ์ไทยไม่ได้ก่อให้เกิดอุปสรรคหรือความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ไทยและเมียนมา แต่กลับเป็นปัจจัยสนับสนุนในทางที่ดีต่อการผสมผสานวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขภายใต้การควบคุมดูแลของพระสังฆาธิการ โดยมีแนวทางการรับพระสงฆ์เมียนมาและการจัดอบรมพระสงฆ์บวชใหม่ทั้งพระสงฆ์ไทยและเมียนมาให้รู้กฎหมายและวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย ซึ่งอบรมโดยเจ้าคณะตำบลท่าสายลวดที่วัดท่าสายโทรเลขทุกวันโกนช่วงบ่าย เพราะเป็นพื้นที่ชายแดนที่ต้องคำนึงถึงความมั่นคงและพระสงฆ์ควรรู้กฎหมายบ้านเมืองด้วย เช่นการไม่บ้วนน้ำหมากตามท้องถนน เป็นต้น พระสงฆ์เมียนมาสามารถดำรงวัฒนธรรมแบบเมียนมาได้ตามกาลเทศะ ซึ่งเจ้าอาวาสวัดจะเป็นผู้ชี้แนะเมื่ออยู่ในวัดเป็นหลัก การรับพระสงฆ์เมียนมาจําพรรษาจึงขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ต้องดูพฤติกรรมและหลักฐานระบุตัวตน เอกสารการบวช ที่อยู่ที่สามารถติดตามตัวได้ จากนั้นพระทุกวัดต้องส่งรายชื่อพระสงฆ์และสามเณรแก่เจ้าคณะตำบล เพื่อป้องกันอาชญากรรมแฝงในรูปพระสงฆ์ หรือป้องกันการกระทำผิดแล้วไม่สามารถติดตามตัวได้ จึงเป็นความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการในระดับตำบลของแม่สอด การผสมผสานวัฒนธรรมของพระสงฆ์เมียนมาให้เข้ากับพระสงฆ์ไทยจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยลดปัญหาที่เกิดจากการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีผู้คนแตกต่างหลากหลายมากขึ้น

“การรับเข้ามาจําพรรษาเข้มงวดมากขึ้น โดยตรวจบัตรพระสงฆ์เมียนมาหรือใบอนุญาตที่มีหลักฐานรับรองให้ทราบที่ไปที่ไป พร้อมกับสังเกตพฤติกรรมก็สามารถให้จําพรรษาได้ โดยเจ้าอาวาสจะต้องแจ้งมายังเจ้าคณะตำบลเสมอ หากมีปัญหาที่จับสติกหรือให้ไปอยู่วัดอื่น ในด้านระยะเวลาการจําพรรษาส่วนใหญ่พระเมียนมาในตำบลจะจําพรรษานาน ไม่ค่อยย้ายไปไหนโดยเฉพาะวัดเมียนมา หากเป็นวัดที่มีพระไทยพระเมียนมาผสมกันนั้นก็ย้ายไปบ้าง แต่ก็มักจะย้ายไปยังวัดใกล้เคียง ส่วนกรณีที่แอบแฝงเข้ามาในรูปพระสงฆ์มาจําพรรษาลักพักแล้วสติกไปทำงานก็มีทั้งความจําเป็นและความตั้งใจที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ขึ้นในโดยตรง ซึ่งปัจจุบันลดน้อยลงแล้ว เพราะพระเมียนมาเหล่านี้

เมื่ออยู่นานก็จะรู้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย มีการสอนภาษาในวัด ประกอบกับความสะดวกในการใช้ชีวิตในเมืองไทยก็ต้องรู้การปฏิบัติแบบไทย ญาติโยมเมียนมาก็มีมาก เมื่อมีกิจกรรมก็สามารถเลือกพระเมียนมาไปทำพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องดีที่ชาวเมียนมาก็ได้ปฏิบัติศาสนาประเพณีเขาได้” (พระครูอาทรกิจจานุกูล, สัมภาษณ์, 5 ส.ค.2558)

ภาพที่ 28 การจัดอบรมพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาบวชใหม่

การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและกิจกรรมของหน่วยงานราชการที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเมียนมา เนื่องจากนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ต้องรักษาผลประโยชน์ทางการค้าและการเมืองท่ามกลางการเป็นประชาคมอาเซียนและเขตเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งทางเมียวตีกับแม่สอดนั้นต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันในการเป็นแหล่งตลาดแรงงานและฐานอุตสาหกรรมในอนาคต ปัจจุบันในแม่สอดมีแรงงานเมียนมาเข้ามาอยู่จำนวนมากและเปิดโอกาสให้จัดงานประเพณีตามแบบของเมียนมาได้ เช่น การแห่กฐิน แห่ผ้าป่า ซึ่งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นเจ้าภาพงานก็จะดูแลโดยตรงเป็นประโยชน์ต่อวัดที่มีกำลังบุญมากขึ้น จากเดิมที่มีแต่ชาวไทยก็ขยายเป็นชาวเมียนมา ทางพระสังฆาธิการจึงต้องมีบทบาทในการดูแลกิจกรรมทางศาสนาไปพร้อมกับการป้องกันปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติจากการจัดงานประเพณีของผู้คนต่างวัฒนธรรมที่มีมากขึ้น

“สังคมที่นี้หลากหลาย งานของคณะสงฆ์ปรับโครงสร้างหลายอย่าง เพราะกิจกรรมเยอะ กิจกรรมนั้นก็มากในแม่สอด หากเป็นประเพณีสำคัญที่ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาร่วมกิจกรรมจำนวนมาก อย่างเช่น งานตักบาตรวันเข้าพรรษาที่สะพานริมเมย การตักบาตรเทโว พระไทยกับพระเมียนมาในแม่สอดจะมาช่วยบิณฑบาต ซึ่งมักจะมีชีหรือพระที่ไม่ได้รับอนุญาตแอบแฝง แต่ปัจจุบันได้จัดการอย่างเข้มงวดมากขึ้นโดยผ่านเจ้าอาวาสวัดต้องส่งจำนวนพระที่จะมาร่วมงานหรือจำนวนชีที่มาจำพรรษาเวลาทีมงาน เพื่อป้องกันพระและชีแอบแฝง” (พระมหานวปฎล กุลสุญาโณ, สัมภาษณ์, 5พ.ย.2558)

พระสงฆ์ในแม่สอด 60% เป็นพระสงฆ์เมียนมา งานพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเมียนมา ตลอดจนการป้องกันอาชญากรรมในงานประเพณีสำคัญมีการพัฒนาที่ดีขึ้น

ทางพระสังฆาธิการกำลังดำเนินการตั้งศูนย์ควบคุมพระสงฆ์เมียนมาที่เข้ามาจำพรรษาหรือเดินทางผ่านเข้ามาในแม่สอด ปัจจุบันมีศูนย์ตรวจจับพระสงฆ์เมียนมาที่ดูแลโดยเจ้าคณะตำบลท่าสายลวด และกำลังเขียนนโยบายโดยมอบหมายให้พระมหาพุทธชัย ธมฺมปิโย เลขาเจ้าอาวาสวัดไทยวัฒนาราม เพื่อจัดตั้งศูนย์ประสานงานคัดกรองพระสงฆ์เมียนมาที่วัดไทยวัฒนาราม โดยพระสงฆ์เมียนมาที่ข้ามแดนมาจะต้องแสดงเอกสารประจำตัวพระสงฆ์ เพื่อเก็บประวัติและสามารถติดตามตัวได้หากกระทำผิดก่อนจะเข้ามาจำพรรษาในแม่สอดหรือเดินทางไปยังพื้นที่อื่น โดยร่วมมือกับหน่วยงานราชการทุกภาคส่วน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง ทหารพราน ตำรวจตระเวนชายแดน และหน่วยงานฝ่ายปกครอง (พระมหานวปฎล กุศลญาโณ, สัมภาษณ์, 5 พ.ย. 2558) นอกจากนี้บทบาทด้านการจัดการพระสงฆ์เมียนมาในเขตเทศบาลนครแม่สอด เน้นรูปแบบการประสานการทำงานระหว่างกัน บางวัดไม่รับพระสงฆ์เมียนมาเพราะปฏิบัติศาสนาไม่เหมือนกัน แต่จะให้ไปจำพรรษาที่วัดเมียนมาในเขตเทศบาลนครแม่สอด 3 วัด ได้แก่ วัดแม่สอดนาค่าน วัดภวานานิยมาราม วัดสุนทริกาวาส หรือไปอยู่ในเขตตำบลท่าสายลวดที่มีวัดเมียนมาและวัดไทยผสมเมียนมามากกว่าในเขตเทศบาลนครแม่สอด

“จากตำแหน่งพระวินยาธิการหรือตำรวจพระจะต้องคอยสอดส่องดูแลพระสงฆ์ทั้งไทยและเมียนมาไม่ให้ทำผิดกฎพระสงฆ์และกฎหมายบ้านเมืองไทย ปัญหาที่พบ ได้แก่ เข้ามาเรียไรในฝั่งไทยโดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งบางครั้งก็อาจจะเป็นพระปลอม ก็จะไปประสานงานกับหน่วยงานราชการส่งกลับเมียนมาไป ภายหลังเข้มงวดมากขึ้นก็เริ่มน้อยลงแล้ว ซึ่งพระเมียนมาจะเข้ามาจำพรรษาอยู่ในไทยก็ต้องปฏิบัติเหมือนพระสงฆ์ไทย แต่วัดดอนไชยจะไม่รับพระเมียนมาเลยเพราะปฏิบัติไม่เหมือนกัน เพราะมีวัดเมียนมาของเขา เรามีแต่เณรกะเหรี่ยง พม่าที่มาเรียนปริยัติธรรม ” (พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวุฒนเมธี (ดร.), สัมภาษณ์, 9 ก.ย. 2558)

กรณีของสามเณร เจ้าอาวาสจากทั้งวัดไทยและวัดเมียนมามักจะส่งสามเณรในวัดเข้าเรียนโรงเรียนปริยัติธรรม ซึ่งต้องเรียนรู้การปฏิบัติแบบพระสงฆ์ไทย เรียนเป็นภาษาไทยและสวดมนต์แบบสำเนียงไทย หากสามเณรรูปใดอ่อนภาษาไทยก็จะให้พระรุ่นพี่ในวัดช่วยสอนกันเอง อันสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยในลักษณะของการให้การศึกษา แต่ส่วนใหญ่สามเณรเป็นชาติพันธุ์พม่าและกะเหรี่ยงที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ส่วนหนึ่งเป็นเพราะครอบครัวฐานะยากจนหรือมีความต้องการที่จะให้รู้ภาษาไทยในระดับหนึ่งและสึกออกไปทำงาน ซึ่งเป็นผลดีต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เพราะในทางปฏิบัติของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมามีลักษณะของการผสมผสานวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันได้มากกว่าจะเป็นการผสมกลมกลืนที่ทำให้วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหายไป

ข้อดีของการมีนโยบายทางการศึกษาในโรงเรียนปริยัติธรรมและนโยบายของพระสังฆาธิการ ทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะทำให้พระสงฆ์และสามเณรหลากหลายชาติพันธุ์เหล่านี้มีคุณภาพทางการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมมากกว่าการไม่ได้รับการศึกษาแต่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในแม่สอด ซึ่งอาจก่อปัญหาอาชญากรรมและปัญหาสังคม เนื่องจากปัจจุบันมีการไปมาหาสู่ของผู้คนหลายรูปแบบตลอดจนการขยายตัวของชุมชนคนต่างถิ่นมากขึ้น

การรับพระสงฆ์เมียนมาเข้ามาจำพรรษาในแม่สอดนั้นก็จะมีผลดีมากกว่าจะเป็นผลเสีย แม้ว่าในทางปฏิบัติแล้วนั้น พระสงฆ์ที่มาจำพรรษาในแม่สอดส่วนใหญ่จะไม่มีบัตรเข้าเมืองถูกกฎหมาย แต่ก็รับเข้าจำพรรษาโดยมีการรับรองโดยผู้ใหญ่บ้านและเจ้าอาวาสจะเป็นผู้พิจารณาโดยตรง หากมีพฤติกรรมดีก็ให้จำพรรษาอยู่ได้และแจ้งให้กับเจ้าคณะตำบลทราบ พระสงฆ์ที่จำพรรษามานานก็มักจะได้รับบัตร 10 ปี หรือบางรูปก็ได้สัญชาติไทย โดยการรับพระสงฆ์เมียนมานั้นเป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์ไทยและสังคมแม่สอดหลายด้าน โดยเฉพาะการช่วยงานในวัดและการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เพราะปัจจุบันพระสงฆ์ไทยเริ่มน้อยลงไม่ค่อยสนใจบวช ขาดกำลังคนในการทำงาน ทั้งงานศาสนาและงานทำความสะอาด ดูแลความสวยงามของวัด อีกทั้งเมื่อมีพิธีกรรมในวัดไทยบางวัดจำนวนพระสงฆ์มีน้อยก็ไม่สามารถรับรองคักฐินได้ เป็นอุปสรรคในการจัดงานประเพณี หากชุมชนไหนที่มีชาวเมียนมาอยู่การรับพระสงฆ์เมียนมาก็จะเป็นประโยชน์ต่อการรับภิกษุมนต์ให้ชาวเมียนมาได้เป็นการดึงดูดคณะศรัทธาพุทธศาสนิกชนไทยและพุทธศาสนิกชนเมียนมาเข้าวัดทำบุญร่วมกัน นอกจากนั้นในส่วนของวัดเมียนมา ตัวอย่างเช่นวัดแม่ซอดน้ำदान คณะศรัทธาชาวเมียนมาจะนิมนต์พระสงฆ์ที่เคารพศรัทธาจากอย่างกุ่มมาจำพรรษาเฉพาะช่วงในเข้าพรรษาเป็นประจำทุกปีจนเป็นประเพณีท้องถิ่น โดยวัดมีกุฏิรับรองให้โดยเฉพาะ เพื่อเทศนาธรรมแก่พุทธศาสนิกชนเมียนมาที่อยู่ในแม่สอด รวมถึงชาวไทยที่เข้าใจภาษาเมียนมาก็มาร่วมฟังด้วย เหตุผลของการนิมนต์พระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาเป็นกิจกรรมทางศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของแม่สอดที่เป็นการหล่อหลอมผู้คนในดำรงอยู่ในศีลธรรม (พระบุญ ปสสครุโก, สัมภาษณ์, 18 มิ.ย.2559)

ปัจจัยดังกล่าวล้วนเป็นปัจจัยต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของพระสงฆ์มาจำพรรษาที่แม่สอด เป็นปัจจัยผลักดันตามแนวคิดการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ จากปัญหาในประเทศเมียนมาที่ส่งผลให้พระสงฆ์เมียนมาต้องย้ายถิ่นมาจำพรรษาที่วัดไทยหรือวัดเมียนมาในฝั่งไทย การมีวัดเมียนมาเครือข่ายพระสงฆ์และคณะศรัทธาเมียนมา เป็นปัจจัยดึงดูดที่ทำให้มาจำพรรษาที่แม่สอด ดังนั้นการย้ายถิ่นมาจำพรรษายิ่งนานการปรับตัวผสมผสานให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยก็มีมากขึ้น

4.4 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา

พื้นที่แม่สอดมีประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยและเมียนมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่คนไทยและเมียนมายังคงปฏิบัติสืบทอดจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งสะท้อนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานวัฒนธรรมและศาสนาได้อย่างชัดเจน โดยพุทธศาสนิกชนไทยรับวัฒนธรรมเมียนมาเข้าไปผสมผสานเป็นส่วนใหญ่ เพราะคนเมียนมาเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่แม่สอด ตลอดจนวัฒนธรรมเมียนมาเป็นวัฒนธรรมหลักที่สั่งสมมาจากการก่อตั้งวัดและชุมชน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนผ่านประเพณีท้องถิ่นแม่สอดที่ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมของเมียนมา โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนไทยที่รับวัฒนธรรมเมียนมาเข้าไปผสมผสานมากกว่า ในขณะที่พุทธศาสนิกชนเมียนมาได้รับการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีไทยในบางประการ ผู้เขียนจะนำเสนอความแตกต่างและการผสมผสานของวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ดังนี้

4.4.1 การปฏิบัติศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย

เนื่องจากชุมชนคนไทยในแม่สอดส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมแบบไทยล้านนา วิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาจึงได้รับอิทธิพลของไทยล้านนาเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกายไปวัด อาหารสำหรับทำบุญก็ล้วนมีวัฒนธรรมแบบภาคไทยเหนือ

1) กิจวัตรประจำวัน

ช่วงเช้าพรหมชาพุทธศาสนิกชนจะมีความเคร่งครัดในการปฏิบัติทางศาสนา โดยเฉพาะการตักบาตรทุกเช้าจนออกพรรษา โดยจะตื่นเข้ามาหุงข้าวเตรียมอาหาร ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารเหนียว และมักจะปลูกดอกไม้ในบ้าน สำหรับบูชาพระสงฆ์เวลาใส่บาตรไปพร้อมกับสำหรับอาหารที่ได้เตรียมไว้ เมื่อใส่บาตรเสร็จก็รับพรจากพระสงฆ์และกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป

ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาพุทธศาสนิกชนจะถวายเทียนพรรษา หลอดไฟ และผ้าอาบน้ำฝน โดยพุทธศาสนิกชนจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบไทยล้านนาที่ศาลาการเปรียญ จะเริ่มไปวัดกันตั้งแต่เช้าตรู่ ชาวบ้านจะมาตักบาตรใส่ข้าวพระพุทธ อาหารที่นำมาถวายส่วนใหญ่เป็นอาหารเหนียว เช่น ยำหน่อไม้ น้ำพริกอีเก้ซึ่งทำจากมะเขือกับผักต้ม เป็นต้น จากนั้นจะเตรียมรูป เทียน ข้าวตอกดอกไม้หรือกำไบไม้มงคลที่ปลูกไว้ในบ้านไปนมัสการไหว้พระพุทธรูปที่ศาลาการเปรียญ ขณะที่ไหว้พระจะพนมดอกไม้พร้อมกับรูปไหว้พระและปักธูปกับดอกไม้ โรยข้าวตอกลงไปพร้อมกัน จากนั้นก็นำดอกไม้รูปเทียนมาวางสามมุมในदानชั้นแก้วทั้งสาม มุมละ 1 ดอก ซึ่งหมายถึงการระลึกถึงแก้วประเสริฐ 3 ประการหรือพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพื่อนำไปถวายพระพุทธรูป จากนั้นนำไปถวายอีก 1 ชุดในदानชั้นศิล เพื่อนำไปประเคนพระสงฆ์ ซึ่งหมายถึงการระลึกถึงการอยู่ในศีลธรรมอันดีและจะได้ขอรับศีลรับพรจากพระสงฆ์

ภาพที่ 29 ชาวบ้านถวายเป็นเทียนดอกไม้ในตานขันแก้วทั้งสามและตานขันศีล

ในวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา ทั้ง 2 วันนี้เป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนาและเป็นวันหยุดราชการที่ครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน จึงมีญาติโยมมาทำบุญที่วัดกันจำนวนมาก ตั้งแต่เช้ามีเวลาประมาณ 5.00-6.00 น. แต่ละครอบครัวจะเข้าแถวประเคนอาหารคาวหวานแด่พระสงฆ์ที่ละครอบครัว เพื่อทำพิธีदानบุญคนตายหรือการกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายในครอบครัวนั้น โดยพระสงฆ์จะสวดมนต์พร้อมขานชื่อผู้ตายของครอบครัวนั้น เพื่อส่งบุญไปให้ผู้ตาย ซึ่งจะใช้เวลามากกว่าจะครบทุกครอบครัว เมื่อใกล้เวลา 8.00 น. ชาวบ้านจะมาร่วมกันขึ้นวัดพร้อมกัน เป็นโอกาสสำคัญที่วัดและผู้นำชุมชนได้ประชาสัมพันธ์ข่าวคราวในชุมชนและกิจกรรมภายในวัด อีกทั้งเจ้าอาวาสจะเทศน์ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่พระพุทธศาสนิกชนที่ได้มาร่วมทำบุญด้วย เมื่อพิธีกรรมเริ่มขึ้นพระสงฆ์จะสวดภาษาบาลีเป็นสำเนียงเหนือ เมื่อถึงขั้นตอนการถวายเป็นเทียนสาม มรรคนายก็จะสวดบทตานขันแก้วเป็นภาษาเหนือ เมื่อพระสงฆ์ให้พรแล้วนั้นจะตีฆ้องเป็นสัญญาณว่าเสร็จพิธีกรรม

2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น

วันอาสาฬหบูชา พุทธศาสนิกชนไทยจะไปเวียนเทียนกันตอนหัวค่ำรอบโบสถ์ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้นำ ก่อนเวียนเทียนจะสวดมนต์ทำวัตรเย็น จากนั้นจึงเวียนเทียนรอบโบสถ์ พอถึงวันเข้าพรรษาชาวบ้านแต่ละชุมชนจะแห่เทียนพรรษาไปถวายที่วัดในหมู่บ้าน และร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน และเมื่อถึงวันออกพรรษาแต่ละหมู่บ้านจะตักบาตรเทโว โดยชาวบ้านจะเตรียมข้าวสารอาหารแห้งตั้งโต๊ะรอขบวนพระสงฆ์มารับบาตรรอบหมู่บ้าน

นอกจากนั้นประเพณีท้องถิ่นแบบไทยล้านนาที่เด่นชัดที่ได้ปฏิบัติในช่วงเข้าพรรษา ได้แก่ ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีไทยล้านนาที่มีจุดประสงค์ทำบุญถวายสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่ผู้ตาย โดยผู้ถวายจะต้องไปจับสลากหมายเลขที่วัดจัดให้ หากพระสงฆ์รูปใดจับสลากได้ตรงกันจึงนำของไปถวาย เป็นการถวายสังฆทานแบบไม่เจาะจงพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เพื่อเป็นการขจัดกิเลสจากนั้นก็สวดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลและกรวดน้ำให้แก่ผู้ตาย

4.4.2 การปฏิบัติศาสนาของพุทธศาสนิกชนเมียนมา

1) กิจวัตรประจำวัน

พุทธศาสนิกชนเมียนมามีวิถีการปฏิบัติทางศาสนาในชีวิตประจำวันคล้ายคนไทย โดยจะตื่นเข้ามาหุงข้าวเตรียมอาหาร ซึ่งเป็นอาหารเมียนมา ไปใส่บาตรและกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป และถวายข้าวพระพุทธ เปลี่ยนดอกไม้ จตุรุษเทียนบูชาพระพุทธรูปหิ้งพระในบ้าน โดยหิ้งพระในบ้านชาวไทใหญ่หรือชาวเมียนมาจะสร้างหิ้งพระยื่นออกนอกตัวบ้าน เพราะถือว่าที่อยู่ของพระสงฆ์กับฆราวาสไม่ควรอยู่ด้วยกัน ตลอดช่วงเช้าพระราชาชาวเมียนมาก็นิยมถวายเทียนหลอดไฟ และผ้าอาบน้ำฝนเช่นเดียวกับคนไทย แต่แตกต่างกันที่สิ่งของที่นำมาถวายก็จะเป็นเครื่องใช้ตามประเพณีของพระสงฆ์เมียนมา เช่น ผ้าจีวรสีแดง พัดกัมมะหทัย ชุดสังฆทานเมียนมา ซึ่งเป็นสินค้าที่ผลิตจากประเทศเมียนมา มีอักษรเมียนมากำกับ เป็นต้น

คนเมียนมาให้ความสำคัญกับการฟังเทศน์และการนั่งสมาธิ เป็นเพราะการศึกษาธรรมะของชาวเมียนมาเข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้จริง จึงสนุกกับการฟังเทศน์และมักจะตั้งใจจดคำสอนโดยเฉพาะพระนักเทศน์ที่มักจะนิมนต์มาจากประเทศเมียนมา คนเมียนมาจึงมีความเคร่งครัดต่อพระธรรมคำสั่งสอนมาก (พระบุญ ปสสครุโก, สัมภาษณ์, 18 มิ.ย.2559) เข้าพรรษาปี พ.ศ.2558 นี้ วัดแม่ซอดน่าด่าน ได้นิมนต์พระสงฆ์เมียนมาจากย่างกุ้งมาเทศนาทุกวันเวลา 18.00 น. ซึ่งได้รับการตอบรับจากชาวเมียนมาในแม่สอดตลอดจนคนไทยที่เข้าใจภาษาเมียนมาก็มาร่วมฟังเทศน์และได้ตอบคำถามอย่างพร้อมเพรียงกัน ผู้เข้าร่วมฟังเทศนามีตั้งแต่วัยเด็กจนวัยชรา นั่งฟังกันจนแน่นศาลาทุกวัน การแต่งกายเรียบร้อย ผู้ชายสวมเสื้อเชิ้ตนุ่งโสร่ง ผู้หญิงพาดสไบสำหรับรองกราบสวยงาม

ทุกเย็นจะเห็นชาวเมียนมาทั้งวัยหนุ่มสาว วัยทำงานมาไหว้พระสักการะด้วยดอกไม้ที่พระพุทธรูปประจำวันเกิดของตนเองที่เจดีย์หรือตามศาลาพระพุทธรูปในวัดต่าง ๆ และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและพบปะเพื่อนฝูง โดยจะเคร่งครัดกับการปฏิบัติตัวเมื่ออยู่ในวัดอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ถอดและหิ้วรองเท้าเมื่อต้องอยู่ในวัด แต่งกายสุภาพมีสีสันสวยงามทั้งหญิงและชาย เป็นต้น

ทุกวันพระพุทธศาสนิกชนเมียนมาที่มาขึ้นวัดส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายไทใหญ่ ซึ่งจะปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาทั้งหมด ชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ทั้งหญิงและชายจะแต่งกายแบบไทใหญ่ ผู้ชายสวมเสื้อและกางเกงผ้าฝ้ายผูกผ้ารัดเอว บางคนมีผ้าพันศีรษะ ผู้หญิงจะนุ่งซิ่นยาว สวมเสื้อผ้าฝ้ายแขนยาวกระดุมพาดอกและมีดอกไม้ปักที่มวยผม ส่วนชาวเมียนมา ผู้ชายจะสวมเชิ้ตแขนยาวนุ่งโสร่ง ส่วนผู้หญิงใส่ชุดที่สั่งตัดมาโดยเฉพาะ สวมผ้าถุงลายคลื่นประดับด้วยพลอยและลูกปัด ญาติโยมที่มาทำบุญจะเตรียมข้าวใส่บาตรพระพุทธที่ศาลาการเปรียญแล้วจึงเดินไปถวายปิ่นโตกับข้าวที่ศาลาหอนันต์พระสงฆ์ จากนั้นมารวมกันที่ศาลาประกอบพิธีกรรมระหว่างรอพระสงฆ์ฉันภัตตาหารก็นำดอกไม้ธูปเทียนไปถวายพานดอกไม้ที่จัดเตรียมไว้ 3 พานอันมีความหมายถึงพระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์ ดอกไม้ไหว้พระที่ชาวเมียนมานิยมมาถวายคือใบสะเป่สำหรับคนไทยเรียกต้นชะไพรหรือต้นชะมาร ชาวเมียนมาจะนิยมปลูกในบ้านและวัดเพราะเป็นต้นไม้มงคลสำหรับบูชาพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ ผู้อาวุโส และนักรบก่อนออกรบ (ศุภชัย สันประเสริฐ, สัมภาษณ์, 14 ส.ค.2558) การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นการสวดแบบเมียนมาทั้งหมด เมื่อเสร็จพิธีจะมีการตีกังสดาลเพื่อให้ผู้ที่ได้ยินเสียงรวมทั้งเทวดาและวิญญาณต่าง ๆ ได้รับบุญกันอย่างทั่วถึง คล้ายกับการตีฆ้องของวัดไทย

2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น

วันเข้าพรรษาและออกพรรษาชาวเมียนมาจะไปจุดเทียนรอบเจดีย์ ศาลาพระพุทธรูปต่าง ๆ ในวัดอย่างสวยงาม แต่จะไม่มีการเวียนเทียนเหมือนประเพณีไทย อีกทั้งช่วงหัวค่ำจะจัดวางกระถางใบตองใส่อาหาร ขนม ผลไม้ พร้อมกับปักธูปเทียนตามจุดต่าง ๆ ของบ้าน เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองคนในบ้าน ได้แก่ ประตู่รั้ว ประตูห้อง บันได ยุ้งฉาง บ่อน้ำ เส้าบ้าน เป็นต้น และในวันเข้าพรรษาเวลา 8.00 น. พุทธศาสนิกชนจะจัดเตรียมดอกไม้ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด คือประเพณีถวายดอกพรรษา เพื่อถวายดอกไม้บูชาพระพุทธเจ้าผ่านพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะวัดเมียนมาเท่านั้น

ประเพณีตลอดช่วงเข้าพรรษาในแม่สอดล้วนเป็นประเพณีท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเมียนมา ได้แก่ ประเพณีแห่ล่อปัดตะก่า เป็นประเพณีท้องถิ่นที่ปฏิบัติเหมือนประเทศเมียนมาที่มีมาตั้งแต่ก่อตั้งวัดเมียนมาในแม่สอด โดยคำว่า ‘ตะก่า’ หมายถึง ผู้ชายที่ถือศีลนุ่งขาวห่มขาว ‘แห่ล่อ’ หมายถึง ไปเที่ยวแห่ ซึ่งเป็นภาษาไทยใหญ่ ดังนั้นความหมายของการแห่ล่อปัดตะก่า คือการไปเที่ยวหาของปัจจัยเพื่อให้คนได้ทำบุญเข้าวัด (จุมพล นวลสิงห์, สัมภาษณ์, 21 ก.ย.2558) โดยวัดที่มีการแห่ล่อปัดตะก่า ได้แก่ วัดแม่สอดหน้าด่าน วัดไทยพัฒนารามและวัดท่าอาจใหม่ ซึ่งจะนิยมแห่ทุกวันโกนในช่วงเข้าพรรษาเวลาหลังเที่ยงวัน แต่วัดไทยพัฒนารามนั้นจะแห่ตลอดทั้งปีในช่วงเข้าของวันโกนสำหรับพิธีกรรมผู้ร่วมแห่จะใส่ชุดขาว รับศีลพร้อมกันที่วัดก่อนแห่ โดยมีอุปกรณ์ ได้แก่ หมวกกุบแบบไทยใหญ่ กระบุงสำหรับใส่ข้าวสารอาหารแห้ง เมื่อเริ่มขบวนจะมีการตีฆ้องเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านมาร่วมทำบุญ ผู้แห่จะไม่สวมรองเท้า ผู้นำขบวนจะถือพระบัวเข็มพร้อมกับสวดมนต์ตลอดเวลา ขบวนจะถวายช่อดอกไม้ ธูปเทียน อาหารแห้ง และเงินใส่ลงไปในภาชนะที่ใช้แห่ ประเพณีนี้เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้คนที่ไม่มีเวลาไปทำบุญที่วัดได้มีโอกาสทำบุญผ่านตัวแทนในขบวนอุปตตะก่า

สำหรับประเพณีถวายข้าวพระพุทธ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเข้าพรรษาเช่นกัน วัดแม่สอดหน้าด่านเป็นวัดแรกที่เริ่มประเพณีนี้ ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ต่างซอมต่อโหลง” หลังจากนั้นจึงแพร่หลายจะจัดทุกวัดในแม่สอดทั้งวัดไทยและวัดเมียนมาเพื่อให้ญาติโยมนำผลไม้ อาหาร จาน ชาม แก้วน้ำมาถวายวัดในวันโกน ทางวัดจะมีอาหารเลี้ยง มีการกวนข้าวทิพย์ ปั่นข้าวจำนวน 49 ก้อนตามตำนานของนางสุชาดาที่ได้ถวายพระพุทธเจ้าขณะกำลังจะตรัสรู้ โดยพระพุทธเจ้าได้อธิษฐานหากตรัสรู้ขอให้

ถาดข้าวพระพุทธลอยทวนน้ำซึ่งเป็นจริง ดังนั้นการถวายข้าวพระพุทธจึงต้องอธิษฐานและยกถาดของถวายเทินหัวเสมอ

ประเพณีแสนหอมโกล่กา เป็นประเพณีของชาวไทยใหญ่ที่จะทำบุญให้คนตายคล้ายกับตานก้วยสลากแบบล้านนาแต่จะทำก่อนออกพรรษา 7 วัน โดยชาวบ้านและคณะศรัทธาจากวัดเมียนมา 5 วัดจะมาช่วยกันติดผ้าสา่งานหรือจีวรห่มพระพุทธรูป เพราะเชื่อว่าจะทำให้คนตายได้ไปสวรรค์ ในงานจะเลี้ยงอาหารแขกและเตรียมของใช้ให้ผู้ตายโดยจะถวายให้พระสงฆ์ เพื่อเป็นทางผ่านให้คนตายมีของใช้ติดตัวไปโลกหน้า การประดับตุ้มหมายถึงการนำทางให้ผู้ตายไปสู่ภพภูมิที่ดี จะนำรูปผู้ตายและสิ่งของที่ถวายมารวมกันที่ศาลาการเปรียญ เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งจะสวดเป็นแบบเมียนมา กรวดน้ำและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ซึ่งจะต้องจองวันกับวัดก่อนเพราะการจัดงานจะจัดเพียง 1 ครอบครัวต่อวันเท่านั้น ซึ่งคนในชุมชนก็จะมาร่วมทำบุญขึ้นวัดกัน ประเพณีนี้จึงเป็นการสืบทอดประเพณีไทใหญ่และยังปฏิบัติต่อจนถึงรุ่นลูกหลาน อีกทั้งชาวบ้านทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาก็ต่างมาร่วมพิธีกรรม ซึ่งผู้เขียนเข้าไปสังเกตการจัดงานของครอบครัวคำยะ บ้านแม่ดาวหมู่ 1 ตำบลท่าสายลวด ที่วัดไทยพัฒนาราม ชาวบ้านต่างช่วยกันวัดขนาดผ้าสา่งานและประดับตกแต่งลวดลายสวยงาม รวมทั้งชาวเมียนมาก็ได้มาช่วยปรุงอาหารเลี้ยงแขก นอกจากนี้จะสะท้อนการผสมผสานทางวัฒนธรรม ยังแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของคนในชุมชนบ้านแม่ดาวในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น เมื่อพิธีกรรมเสร็จก็จะนำผ้าไปห่มพระพุทธรูปในวัดอย่างสวยงาม

4.4.3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา

1) กิจวัตรประจำวัน

การตักบาตรของพุทธศาสนิกชน แม้จะไม่มี ความต่างกันมาก เพราะมีวิถีปฏิบัติคล้ายกัน คือ ถอดรองเท้าเพื่อไม่ให้อยู่สูงกว่าพระสงฆ์ แต่ก็พบว่าชาวเมียนมาจะปรับตัวเข้ากับวิถีปฏิบัติแบบไทย เพราะเมื่อตักบาตรกับพระสงฆ์ไทยก็จะรับพรแบบคนไทย นอกจากนี้วันพระปี พ.ศ.2558 ประเทศไทยเร็วกว่าวันพระของประเทศเมียนมา 1 วัน ดังนั้นชาวเมียนมาที่จะขึ้นวัดทำบุญที่วัดต่าง ๆ ในแม่สอดไม่ว่าจะเป็นวัดไทยหรือวัดเมียนมาจะกำหนดวันพระตามปฏิทินของไทย ซึ่งเป็นการปรับวิถีการปฏิบัติทางศาสนาในเข้ากับประเพณีของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามวิถีการปฏิบัติทางศาสนาบางประการไม่ได้เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมแต่เป็นเพียงการบูรณาการทางวัฒนธรรม จากกรณีพุทธศาสนิกชนเมียนมาเข้าไปทำบุญในวัดไทย ซึ่งประเด็นนี้เป็นกระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรมเนื่องจากพุทธศาสนิกชนไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมกับชาวไทย หรือไม่ได้ปฏิบัติทางศาสนาในแบบไทย เป็นเพียงการใช้พื้นที่ทางศาสนาในวัดไทย ตัวอย่างเช่น คณะศรัทธาเมียนมาวัดท่าสายโทรเลข แม้ว่าวัดท่าสายโทรเลขจะมีพื้นที่สำหรับขึ้นวัดทำบุญในวันพระของ

ชาวไทยที่ศาลาการเปรียญ แต่ชาวเมียนมาจะไปประกอบพิธีกรรมที่กุฏิอนุสรณ์หลังจากที่คนไทยมาขึ้นวัดทำบุญไปแล้ว 1 วัน เพราะยึดหลักปฏิบัติเหมือนประเทศเมียนมาที่วันพระป็นี่ช้ากว่าไทย 1 วัน และจะเริ่มประกอบพิธีกรรมเวลา 9.00 น. เหมือนวัดเมียนมา โดยชาวเมียนมากลุ่มนี้จะหิ้วปันโตเตรียมอาหาร ดอกไม้และปัจจัยมาทำบุญที่กุฏิอนุสรณ์ ซึ่งเป็นห้องทำบุญเล็ก ๆ ที่ทางวัดจัดไว้ให้ คณะศรัทธาจะเตรียมชุดน้ำชา กาแฟและคุกกี้ไว้รับประทานระหว่างประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวเมียนมาได้พบปะพูดคุยกัน บ้างก็ช่วยกันลงขันทำบุญและแจกจ่ายอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่พระสงฆ์เตรียมไว้ให้ เช่น กล่องยารักษาโรค ขนมน เป็นต้น ชาวเมียนมากลุ่มนี้เลือกที่จะมาประกอบพิธีกรรมศาสนาที่วัดท่าสายโทรเลข เพราะใกล้โรงงานที่ตนและครอบครัวอาศัยอยู่ มีคนชักชวนกันมาและมีพระสงฆ์เมียนมาประกอบพิธีกรรม จึงทำให้สะดวกต่อการทำบุญ เพราะถ้าหากต้องเดินทางออกนอกชุมชนก็เสี่ยงที่จะโดนตำรวจเรียกจับได้ แรงงานชาวเมียนมาส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธนิกายเถรวาทที่มีวิถีปฏิบัติใกล้เคียงกัน หากต้องการทำบุญหรือมีกิจนิมนต์ เช่น งานแต่งงาน งานวันเกิด งานศพ เป็นต้น ก็จะมีนิมนต์พระสงฆ์จากวัดนี้ เพราะสะดวกต่อการสื่อสาร อีกทั้งพระสังฆาธิการวัดและผู้นำชุมชนก็อนุญาตให้เข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้

“เพราะเป็นชุมชนที่มีชาวเมียนมาจำนวนมาก การสนับสนุนให้ศรัทธาชาวเมียนมาเข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในแบบประเทศเขา ก็ช่วยให้เขาได้ทำบุญและสืบทอดพระพุทธศาสนา จะเข้ามาสร้างอะไรก็ให้มาขอก่อนว่าจะทำอะไร แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ห้ามอยู่แล้วเพราะเค้าช่วยกันดี ทั้งก่อสร้างหาเงินมาทำบุญทำกันเองหมด เราเพียงแค่ควบคุม พระปัญญาที่คอยช่วยเหลือให้อีกแรง เมื่อทางวัดขอความช่วยเหลือเวลามีงานใหญ่กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะมาช่วยกันทั้งช่วยหาเงินทำบุญเข้าวัดจากโรงงานต่าง ๆ ช่วยแห่งกุฏิ ทางวัดก็นำรถไปให้ใช้ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านก็ปฏิบัติศาสนาแบบไทยไป แต่ก็ยอมรับชาวเมียนมาเพราะอยู่ร่วมกันมานาน ประเพณีท้องถิ่นก็ร่วมกันปฏิบัติจนชิน เช่น งานตักบาตรเทโว งานกุฐิน งานถวายข้าวพระพุทธ เป็นต้น” (พระครูอาทรกิจจานุกุล, สัมภาษณ์, 30 ส.ค.2558)

“ทำงานอยู่โรงงานจากัวร์เยื้อง ๆ กับวัดนี้ บ้านก็อยู่แถวนี้มาทำงานได้ 3 ปี ชอบเข้าวัดพอมมีคนชวนก็เลยมาวัดนี้ประจำ มาสวดทำวัตรเย็นทุกวันอาทิตย์ วันพระก็มาทำบุญ ถวายภัตตาหารและล้างจาน” (เอเอหน่วย (ชาวเมียนมา), สัมภาษณ์, 23 ส.ค. 2558)

ทุกเย็นวันอาทิตย์บริเวณกุฏิอนุสรณ์วัดท่าสายโทรเลขแห่งนี้ ชาวเมียนมาส่วนใหญ่ที่เป็นผู้หญิงจะห่มสไบยกที่สีน้ำตาลนิยมนาร่วมปฏิบัติธรรมกับเด็ก ๆ ซึ่งเรียนโรงเรียนฝั่งเมียนมา พอถึงวันเสาร์อาทิตย์ก็จะมาวัด ซึ่งได้ชวนกันมาสวดมนต์ไหว้พระ โดยไม่มีพระสงฆ์ประกอบพิธีกรรม สวดบทพุทธคุณกับมหาปรัชญาแบบเมียนมา ตั้งแต่เวลา 18.00-20.00 น. หลังจากนั้นก็เลี้ยงน้ำและขนม

ช่วยกันทำความสะอาดและแยกย้ายกลับบ้าน นอกจากชาวเมียนมาจะได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามวัฒนธรรมประเพณีของตนแล้วนั้น ทางวัดได้รับบริจาคปัจจัยและค่าน้ำค่าไฟจากพลังศรัทธาที่มีมากขึ้นรวมทั้งมีแรงงานที่สามารถช่วยเหลืองานวัดได้อย่างไม่ขาดสาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคณะศรัทธาชาวเมียนมาได้มีส่วนร่วมในการจรรโลงพุทธศาสนาของไทยด้วย

ภาพที่ 30 ชาวเมียนมาทำบุญที่วัดท่าสายโทรเลข

2) พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น

ประเพณีท้องถิ่นของแม่สอดมีอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมาเป็นหลัก จากรากฐานของการสร้างวัดสร้างชุมชนโดยชาวเมียนมามากกว่า 2 ศตวรรษ ทำให้ประเพณีเมียนมาแพร่หลายไปยังวัดไทยและพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้เข้าร่วมสืบทอดวิถีปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีแห่ล่อปู่ตตะก่า ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ ประเพณีแอนซอมโกจา ล้วนเป็นประเพณีเมียนมาที่ชาวพุทธไทยมีส่วนเข้าร่วมปฏิบัติเป็นประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน ชาวเมียนมาที่มาอยู่แม่สอดก็สามารถเข้าร่วมได้ง่าย เพราะเป็นประเพณีที่เหมือนประเทศเมียนมา ส่วนประเพณีไทย เช่น ตานก๋วยสลาก ชาวเมียนมาต่างก็ปรับตัวเข้าร่วมการปฏิบัติเช่นกัน อีกทั้งวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น การตักบาตรเทโว การจัดงานในแม่สอดก็มักเน้นการผสมผสานวัฒนธรรม โดยหน่วยงานรัฐต้องการให้เป็นอัตลักษณ์ของแม่สอดหรือประเพณีท้องถิ่นของแม่สอด จึงเป็นจุดเชื่อมชาวไทยและเมียนมาให้สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสะท้อนความสามัคคีและความเข้าใจระหว่างพลเมืองอาเซียนด้วยกันผ่านวิถีปฏิบัติทางศาสนาอีกด้วย

ประเพณีแห่ล่อปู่ตตะก่า เป็นประเพณีท้องถิ่นแบบเมียนมา แต่ผู้เข้าร่วมแห่และร่วมตักบาตรเป็นทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา จากการสัมภาษณ์หนาน⁴ ตู อายุ 66 ปี เป็นคนไทยเชื้อสายไทใหญ่ อยู่บ้านแม่ดาวหมู 1 ตำบลท่าสายลวด ผู้นำแห่ล่อปู่ตตะก่าที่นำแห่ทั้งวัดแม่สอดนำด่านและวัดไทย

⁴ หนานเป็นภาษาเหนือที่เรียกคนที่เคยบวชเรียนมาก่อน

วัฒนาราม เพราะเป็นศรัทธาทั้ง 2 วัด เนื่องจากเป็นวัดไทใหญ่เหมือนกัน คณะศรัทธาวัดจะไปมาหาสู่ระหว่างกัน เมื่อมีงานก็จะมาช่วยกันเสมอ โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษาวัดไทยวัฒนารามจะแห่ตั้งแต่เช้าวันโกนก่อนวันพระใหญ่ จะแห่ไปถึงสะพานริมเมย แต่ถ้าวันพระเล็กก็จะแห่แค่รอบหมู่บ้าน พอบ่ายก็จะไปวัดแม่ซอดน่านต่อ เส้นทางแห่ก็จะเดินรอบชุมชนวัดหลวง ไปตลาดพาเจริญ ผ่านโรงเรียนสรรพวิทยา ทั้งคนไทยและคนเมียนมาช่วยกันใส่บาตรเพราะได้ปฏิบัติกันมานานแล้ว คนที่มาช่วยแห่ส่วนใหญ่เป็นชาวเมียนมาซึ่งเขาก็ทำงานในโรงงาน แต่เมื่อมีงานบุญก็ยอมเสียสละเวลามาช่วยวัดแห่อุปตตะก่า (ภูดล โพธิ์ประยูร, สัมภาษณ์, 23 ก.ย.2558) จากคำบอกเล่าของหนานตู่สันสะท้อนวิถีชีวิตและการปฏิบัติทางศาสนาของคนแม่สอดที่ต่างยอมรับการปฏิบัติศาสนาที่แตกต่างกัน ไม่กีดกันและยังช่วยกันสนับสนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการเป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน

นอกจากนั้นประเพณีแห่อุปตตะก่ายังเป็นที่ยอมรับให้นักเรียนไทยได้เข้าร่วมปฏิบัติและเรียนรู้ที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นในโรงเรียน อันจะเป็นการสืบทอดการปฏิบัติทางศาสนาพุทธตลอดช่วงเข้าพรรษาโรงเรียนสรรพวิทยาจะจัดตารางให้นักเรียนในแต่ละระดับชั้นเตรียมของมาทำบุญในขบวนแห่อุปตตะก่าของวัดแม่ซอดน่าน เมื่อขบวนมาถึงจะประกาศให้นักเรียนและคุณครูลงมาช่วยทำบุญ สะท้อนบทบาทของหน่วยงานทางการศึกษาที่มีส่วนช่วยให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในแม่สอดมากขึ้น

ภาพที่ 31 ชาวไทยและเมียนมาร่วมกันทำบุญในประเพณีแห่อุปตตะก่า

ประเพณีถวายข้าวพระพุทธรูป เป็นประเพณีของชาวไทใหญ่เรียกว่า “ต่างซอมต่อโหลง” โดยจะจัดทุกวัดในแม่สอดทั้งวัดไทยและเมียนมา โดยพระสังฆาธิการระดับอำเภอจะจัดตารางการจัดงานเพื่อให้ญาติโยมสามารถเตรียมตัวและเวียนไปทำบุญได้ครบทุกวัด สิ่งของที่นำมาทำบุญของชาวไทยและเมียนมาคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ข้าวสาร ผลไม้ น้ำผึ้ง เนย นม น้ำตาล ถั่ว งา ที่เชื่อว่าเป็นโอสถถวาย

พระพุทธรเจ้า ก่อนนำไปถวายบริเวณพื้นที่ของพระพุทธร ครบครันผู้ที่มาทำบุญจะยกของทั้งหมดเทินหัวและอธิษฐานร่วมกัน หลังจากทำบุญเสร็จ ทุกวัดจะทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่ได้มาร่วมงาน อาหารเลี้ยงแขกนั้นจะเป็นลักษณะบุรณาการ เนื่องจากทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาต่างมาร่วมประเพณีกันอย่างเนืองแน่น เช่น ขนมเส้นสูตรไทยและสูตรเมียนมา แกงฮินเล ข้าวซอย ขนมเส่งเผ่ ฮะละหว่า เป็นต้น พุทธศาสนิกชนจะมาร่วมกันรับประทานอาหาร เป็นโอกาสที่ได้พูดคุย สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ซึ่งแต่ละวัดอาจมีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาจะพาครอบครัวมาร่วมทำบุญกัน โดยเมื่อถึงกำหนดวันงาน ถวายข้าวพระพุทธร หากมีงานที่วัดไหนก็จะตามไปทำบุญให้ครบ สะท้อนการสืบทอดการผสมผสาน พระพุทธศาสนาร่วมกันไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

ภาพที่ 32 การกวนข้าวทิพย์และถวายอาหารในประเพณีถวายข้าวพระพุทธร

ประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีไทยล้านนาที่มีจุดประสงค์ทำบุญถวายสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่ผู้ตายโดยผู้ถวายจะต้องไปจับสลากหมายเลขที่วัดจัดให้ แต่เป็นประเพณีที่ไม่แพร่หลายเท่าประเพณีถวายข้าวพระพุทธร เพราะจัดงานขึ้นเฉพาะวัดไทยบางแห่ง ซึ่งมักจะเป็นวัดที่มีเจ้าคณะตำบลจำพรรษาอยู่ รวมทั้งเป็นสถานที่สวดปาติโมกข์ การจัดงานจึงเลือกวันให้ตรงกับวันพระใหญ่ที่พระสงฆ์ทุกวัดในเขตตำบลนั้นจะมาร่วมลงอุโบสถศีล เพื่อจะได้มีพระสงฆ์เข้าร่วมประเพณีได้จำนวนมาก ซึ่งทำให้ประเพณีตานก๋วยสลากมีทั้งพระสงฆ์ไทยพระสงฆ์เมียนมาาร่วมกัน หลังจากพิธีสวดปาติโมกข์พระสงฆ์จึงแยกย้ายตามหาญาติโยมที่ได้จับสลากหมายเลขเดียวกัน จากนั้นจึงประกอบพิธีกรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนแบบประเพณีไทย โดยการสวดมนต์ให้พรและอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ดังนั้นพระสงฆ์เมียนมาจะมีการปรับตัวประกอบพิธีกรรมแบบไทยและรับจุดปัจจัยของไทยกลับไปวัด ส่วน

พุทธศาสนิกชนเมียนมาที่เข้าร่วมประเพณี ก็ต้องจัดเตรียมสิ่งของทำบุญจำพวกเครื่องอุปโภคบริโภค ดอกไม้ ผลไม้ อาหารแห้ง รวมทั้งเขียนชื่อผู้ตายติดไว้กับภาชนะตามแบบประเพณีแบบไทยล้านนา เช่นกัน อันเป็นประเพณีหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนเมียนมามีความพยายามที่จะเข้าร่วมประเพณีของไทย

ภาพที่ 33 ประเพณีตานก๋วยสลาก

อีกทั้งประเพณีแสนซอมโกจาหรือการทำบุญให้แก่ผู้ตายของชาวไทยใหญ่ จัดขึ้นในวัดเมียนมา 5 วัด ซึ่งมีจุดประสงค์ของของประเพณีคล้ายกับตานก๋วยสลากของไทยล้านนา แต่เน้นที่การปักผ้าสาส์น กานหรือผ้าห่มพระพุทธรูป การผสมผสานวัฒนธรรมผ่านประเพณีนี้เกิดขึ้นบนเงื่อนไขของการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีทั้งชาวไทยและชาวเมียนมา เสมือนเป็นขนบธรรมเนียมของชุมชนที่หากบ้านไหนมีผู้ตายและต้องการประกอบพิธีกรรมนี้ จะต้องจองวัดและประกาศให้คนในชุมชนมาเข้าร่วมประเพณี ตลอดจนช่วยงานครอบครัวของผู้ตาย เช่น การปักผ้า เตรียมของตกแต่ง เตรียมอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ตลอดจนเตรียมภัตตาหารและชุดสังฆทานถวายพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรม ถือว่าเป็นประเพณีใหญ่ที่จะจัดเพียง 7 วันก่อนออกพรรษา นอกจากนั้นบ้านไหนที่ผู้ตายเป็นชาวไทยแต่แต่งงานกับชาวเมียนมา หากต้องการจะทำบุญแสนซอมโกจา ก็จะเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมเหมือนเมียนมา แต่อาจจะไปประกอบพิธีกรรมที่วัดไทย โดยให้พระสงฆ์ไทยสวดประกอบพิธีกรรมเหมือนการทำบุญคนตาย เพราะเชื่อว่าวิญญาณผู้ตายจะสื่อสารเข้าใจกว่าให้พระสงฆ์เมียนมาสวดให้ และชาวบ้านทั้งไทยและเมียนมาก็จะตามไปประกอบพิธีกรรมที่วัดไทยและเข้าร่วมฟังสวดแบบไทย เป็นการปรับประยุกต์พิธีกรรมเป็นรูปแบบใหม่ ความหลากหลายในการผสมผสานวัฒนธรรมจึงมีความซับซ้อนเมื่อต้องอยู่ร่วมกันหลายเชื้อชาติ แต่ก็มีคามเหมือนที่อยู่บนความต่าง ที่คนในสังคมสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสามัคคี

ภาพที่ 34 การปักผ้าสักกานในประเพณีแสนขอมโกจา

การเข้าร่วมงานสวดมหาปฏิจฐานของพุทธศาสนิกชนไทยเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น แม้จะเป็นพิธีกรรมแบบเมียนมาที่สวดเป็นภาษาเมียนมาทั้งหมด แต่ด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนาที่รับมาจากเมียนมาที่ว่าบ้านเมืองใดมีการสวดมหาปฏิจฐานจะเจริญรุ่งเรือง พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้จึงเข้าไปผสมผสานในวัดไทย โดยพุทธศาสนิกชนไทยเริ่มให้ความสนใจและมีการจัดงานสวดมหาปฏิจฐานโดยคนไทยในแม่สอดมากขึ้น เช่น วัดมณีไพโรสถ์จะจัดงานเป็นประจำทุกปี เนื่องจากแม่สอดมีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเมียนมาจำนวนมาก การจัดงานจึงเป็นไปได้ง่าย อันเป็นการริเริ่มการจัดประเพณีท้องถิ่นใหม่ที่สามารถรวมใจพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาได้ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้ชาวพุทธช่วยกันทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ภาพที่ 35 การสวดมหาปฏิจฐานที่วัดมณีไพโรสถ์

นอกจากนั้นประเพณีทางศาสนาที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานราชการในช่วงเข้าพรรษา ที่เป็นงานบุญใหญ่ที่ดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมา ร่วมปฏิบัติทางศาสนาในการตักบาตรเทโว ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการสนับสนุนอัตลักษณ์ท้องถิ่นแม่สอดให้มีความเด่นชัด ดึงดูดการท่องเที่ยวและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นงานตักบาตรสองแผ่นดินบริเวณสะพานมิตรภาพไทย-เมียนมา ที่มักจะจัดเมื่อมีงานสำคัญต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ซึ่งการตักบาตรเทโวรอบเมืองแม่สอด เป็นประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน พระสงฆ์ทุกวัดจากทุกตำบลในอำเภอแม่สอดจะมาบิณฑบาต รวมทั้งพระสงฆ์ที่นิมนต์มาจากประเทศเมียนมา ทั้งพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาจะรับบาตรจากพุทธศาสนิกชน

ที่มารอใส่บาตรเป็นจำนวนมาก ตลอดเส้นทางตั้งแต่วัดมณีไพรสณฑ์วนไปจนวัดอรุณเขต ชาวไทยและชาวเมียนมาต่างพากันมาตั้งโต๊ะรอพระสงฆ์ ชาวเมียนมาจะแต่งกายสวยงามเหมือนไปวัดตามวัฒนธรรมเมียนมา พร้อมกับจัดเตรียมอาหารแห้งที่มีมักจะเป็นสินค้าจากประเทศเมียนมามาร่วมใส่บาตรกับชาวไทย ความเป็นท้องถิ่นแม่สอดเหล่านี้จึงมีการผสมผสานวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือหลักที่เชื่อมชาวไทยและชาวเมียนมาให้อยู่ร่วมกันได้ ซึ่งเกิดจากปัจจัยสนับสนุน ดังนี้

4.4.4 ปัจจัยสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรม

สืบเนื่องจากปัจจัยการสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรมของพระสงฆ์ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นมาจำพรรษาในแม่สอด ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ วัด ชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานวัฒนธรรมเมียนมา การมีเครือข่ายพระสงฆ์ตลอดจนพุทธศาสนิกชนเมียนมาท้องถิ่นและรูปแบบแรงงานเมียนมาที่เข้ามาทำงานในแม่สอด ความต้องการทำบุญ และปัญหาจากประเทศเมียนมา เช่น ความยากจน ปัญหาการเมือง ความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี อันทำให้ชาวเมียนมาต้องย้ายถิ่นมาทำงานในไทย ตลอดจนบทบาทพระสังฆาธิการที่ไม่ได้กีดกันคณะภริยาเมียนมาที่ต้องการธำรงวัฒนธรรมเมียนมาสามารถเข้ามาสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัดไทย อันก่อประโยชน์ต่อวัดและชุมชนที่มีคนเข้ามาช่วยพัฒนาวัด ดูแลความสะอาด และจรรโลงพุทธศาสนาร่วมกัน นอกจากประเด็นเหล่านี้แล้วบทบาทของหน่วยงานราชการและกลุ่มพุทธศาสนิกชนในแม่สอดก็มีส่วนในการสนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรมให้มีความชัดเจนขึ้น

หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนามีการสนับสนุนวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเมียนมา ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด เทศบาลนครแม่สอด เทศบาลตำบลท่าสายลวด วัฒนธรรมจังหวัด และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกันจัดกิจกรรมสองแผ่นดินให้ชาวแม่สอดและชาวเมืองเมียวดีได้เชื่อมโยงกันในรูปแบบพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การตักบาตรสองแผ่นดินที่สะพานมิตรภาพไทย-เมียนมา ตักบาตรเทโวสองแผ่นดินรอบเมืองแม่สอด เป็นต้น อีกทั้งยังมีกิจกรรมที่จัดร่วมกันระหว่างจังหวัดเมียวดีกับแม่สอด เช่น กิจกรรมปั่นจักรยานคล้องย่ามไหว้พระสองแผ่นดิน เป็นการร่วมมือของหน่วยงานราชการแม่สอดกับจังหวัดเมียวดี เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันระหว่างคนไทยและเมียนมา เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่จะทำให้คน 2 ฝั่งผสมผสานวัฒนธรรมกันมากขึ้น ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาดูวัฒนธรรมและซื้อสินค้าท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสร้างรายได้ให้แก่แม่สอดและเมียวดี จึงเป็นประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประกอบกับการลดความตึงเครียดจากการปะทะกันบริเวณชายแดนของทหารกะเหรี่ยงและเมียนมา และเตรียมผลักดันความเป็นเมืองเศรษฐกิจพิเศษ ที่ทั้ง 2 พื้นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ตัวอย่างเช่น นโยบายในการตรวจตราพระสงฆ์เมียนมาก็ได้ประสานการทำงานร่วมกันบริเวณชายแดนในพื้นที่ตำบลท่าสายลวดที่ทางหน่วยงานราชการประสานงานกับพระสังฆาธิการ โดยมีคณะทำงาน

ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอแม่สอด เจ้าคณะตำบลท่าสายลวด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านแม่ดาว ตำบลท่าสายลวด เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองและตำรวจ จัดตั้งศูนย์คัดกรองพระสงฆ์เมียนมาที่วัดไทยวัฒนาราม ปัจจุบันกำลังดำเนินการเขียนแผนนโยบาย

ภาพที่ 36 กิจกรรมปั่นจักรยานคล้อยยาม

นอกจากนั้นบทบาทของพระสงฆ์และหน่วยงานราชการมีส่วนในการก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม เช่น การปลูกฝังให้เด็กเข้าค่ายพุทธธรรม ซึ่งลูกหลานของชาวเมียนมาที่เข้าเรียนในโรงเรียนไทยก็จะได้เรียนรู้การปฏิบัติทางศาสนาแบบไทย ค่านิยมและมารยาทของคนไทย เมื่อมาอาศัยในไทยก็ต้องเรียนรู้ความเป็นพลเมืองไทย อันเป็นความพยายามของหน่วยงานรัฐที่มีบทบาทในการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมไทยผ่านวัดและโรงเรียน อย่างไรก็ตามกระบวนการเหล่านี้ไม่ได้ทำให้เด็กและเยาวชนชาวเมียนมาถูกกลืนไปกลับวัฒนธรรมไทย แต่สามารถเข้าใจความเป็น 2 วัฒนธรรม คือรู้วัฒนธรรมไทยและอ้างไว้ซึ่งวัฒนธรรมเมียนมา เป็นการปรับตัวในรูปแบบของการบูรณาการวัฒนธรรมเมื่อต้องพบเจอคนต่างวัฒนธรรม และเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมเมื่อคนต่างวัฒนธรรมมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและปรับประยุกต์หรือรับอีกวัฒนธรรมเข้ามาใช้ เพราะเด็กเหล่านี้เมื่ออยู่ในโรงเรียนหรือบริบทของสังคมไทยก็จะเรียนรู้การปฏิบัติในแบบวัฒนธรรมไทย เช่น พูดภาษาไทย การไหว้ทักทายแบบไทย รับประทานอาหารไทย ร้องเพลงชาติไทย เป็นต้น รวมทั้งการปฏิบัติทางศาสนาแบบไทย เด็กได้รับรู้ได้ว่าพระสงฆ์เมียนมากับพระสงฆ์ไทยมีความแตกต่างกันอย่างไร เช่น สีจีวร การโกนคิ้ว การนั่งสวดมนต์ เป็นต้น ดังนั้นเด็กเมียนมาจะสามารถปฏิบัติศาสนาแบบไทยได้เมื่ออยู่ในสังคมคนไทย เมื่ออยู่ในสังคมเมียนมาก็จะปฏิบัติทางศาสนาแบบเมียนมา กระบวนการเหล่านี้เป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรม แต่เมื่ออยู่ร่วมกับวัฒนธรรมไทยนานมากขึ้น ย่อมเกิดความผูกพันและต้องการเข้าร่วมปฏิบัติตามประเพณีไทย จะต้องปรับตัวรับวัฒนธรรมไทยไปใช้หรือปรับประยุกต์วัฒนธรรมเป็นรูปแบบใหม่ กระบวนการนี้เป็นการผสมผสานวัฒนธรรม เช่น เด็กเมียนมาติดตามผู้ปกครองไปสร้างศาสนวัตถุในวัดไทย เด็กไทยไปร่วมใส่บาตรหล่ออุปตตะก่า เป็นต้น

ภาพที่ 37 การอบรมพุทธธรรม ณ วัดท่าสายโทรเลข

4.4.5 การสืบทอดวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา

แนวโน้มการสืบทอดวิถีปฏิบัติทางศาสนาทั้งแบบไทยและเมียนมานั้น ผู้เขียนมองว่าหากหมดรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เข้าวัดเป็นประจำแล้ว การปฏิบัติทางศาสนาจะมีความเหนียวแน่นน้อยลง เนื่องจากวิถีชีวิตปัจจุบันที่ทำให้ผู้คนเข้าวัดน้อยลงจากการเรียนและการทำงาน รวมทั้งกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้คนสนใจเข้าวัดน้อยลง แต่เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เป็นวันหยุดนักขัตฤกษ์และช่วงเทศกาลสำคัญที่เป็นประเพณีท้องถิ่นของแม่สอดนั้นยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันอย่างเนืองแน่น ทั้งชาวไทยและชาวเมียนมาต่างมาเข้าร่วมประเพณีทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน ชาวพุทธแม่สอดจะพาครอบครัวร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ไปทั้งวัดไทยและวัดเมียนมากันโดยไม่แบ่งแยก เช่น ประเพณีถวายข้าวพระพุทธ ประเพณีแห่ล่ออุปตตะก่า ประเพณีทอดกฐิน เป็นต้น

หากจะพิจารณาถึงวัฒนธรรมแบบเมียนมาของคนแม่สอดดั้งเดิม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวไทยใหญ่ เริ่มมีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมน้อยลง เนื่องจากวิถีชีวิตปัจจุบันที่ทำให้คนเข้าวัดน้อยลง วัยผู้ใหญ่ต้องไปทำงาน วัยเด็กก็ต้องไปโรงเรียน คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับระบบทุนนิยมและเทคโนโลยีที่นำเส่มากกว่าการเข้าวัด ซึ่งส่งผลต่อการสืบทอดตำแหน่งของผู้นำศาสนาในวัดและผู้นำชุมชนที่ยังมองไม่ออกว่าจะมีผู้ใดให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมเมียนมาอย่างจริงจัง แม้นโยบายบทบาทของวัฒนธรรมจังหวัดกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่มุ่งส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมเมียนมาในแม่สอดมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดิน กิจกรรมปั่นจักรยานไหว้พระวัดไทยวัดเมียนมา งานปีใหม่เครือไต 12 ชนเผ่า งานปอยออกหว้าพาลางเมิงที่วัดไทยวัฒนาราม หน่วยงานเหล่านี้ให้การสนับสนุนและเข้ามาเปิดงานอย่างเป็นทางการ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในแม่สอดมากขึ้น แต่เป็นเพียงกิจกรรมแบบผิวเผินที่ไม่ได้เกิดความต่อเนื่องในการปฏิบัติทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ให้เป็นกิจวัตรประจำวัน

“หากหมดผู้เฒ่าผู้แก่ที่มาทำบุญรุ่นนี้ก็คงไม่มีใครเข้ามาสืบทอดเท่าใดนักเพราะคนรุ่นหลังต้องทำงาน เด็กก็ห่างเหินจากการเข้าวัดไปแล้ว เจ้าอาวาสรูปต่อไปจากพระเจ้าจ้อยก็คงต้องเป็นพระไทย ประเพณีวัฒนธรรมในวัดที่เป็นเมียนมาแบบนี้้อาจจะน้อยลงสำหรับตัวผู้ใหญ่เองแม้จะมีเชื้อสายไทใหญ่หากจะปฏิบัติธรรมแบบจริงจังก็เข้าวัดไทย ปัจจุบันที่เข้าวัดไทยวัดนารามเพราะเป็นหน้าที่ที่จะให้ชุมชนคงความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อยู่และพยายามขึ้นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านให้ทำงานต่อ กิจกรรมศาสนาก็พยายามให้เด็กและเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ แต่ก็คิดว่ายากที่วัฒนธรรมจะยังคงเหนียวแน่นเหมือนเดิม ในส่วนของคนเมียนมาที่เข้ามาวัดนั้นมีจำนวนมากก็สามารถปฏิบัติได้ไม่มีใครห้าม แต่หากจะให้ผู้นำศาสนาโดยคนเมียนมาเลยคงไม่ได้เพราะอาจมีปัญหาด้านความมั่นคง” (กิตติมศักดิ์ สีเตือน, สัมภาษณ์, 29 ต.ค.2558)

อย่างไรก็ตามชาวเมียนมาที่เข้ามาเป็นแรงงานตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในแม่สอดอันเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในแม่สอดอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่และหลากหลายวัย มีตั้งแต่เด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ จนกระทั่งวัยชรา อีกทั้งพระสงฆ์สามเณรในวัดเมียนมายังมีจำนวนมาก วัดไทยผสมเมียนมาก็มีพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาอยู่ ผู้เขียนมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาเติมเต็มและช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาทั้งในวัดไทยและวัดเมียนมา โดยส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นวัดในชุมชนที่คนเมียนมาเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนั้น โดยมักจะรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาของตนที่แสดงออกผ่านศาสนวัตถุและพิธีกรรมทางศาสนา คนเมียนมาจะเข้ามาช่วยงานวัด ทั้งการทำบุญ การปฏิบัติทางศาสนา และทำความสะอาดวัด เพราะเชื่อว่าจะได้บุญ บางคนก็ได้รับอาหารและของใช้ที่พระสงฆ์ให้เป็นสินน้ำใจจากการช่วยเหลือวัดไปจนเจือครอบครัว ซึ่งคนเมียนมาส่วนใหญ่จะไม่ไปวัดที่อยู่ไกลจากชุมชนเพราะมีข้อจำกัดในการเดินทางและเสี่ยงต่อการโดนตำรวจเรียกจับ ดังนั้นคนไทยในชุมชนที่มีชาวเมียนมาอาศัยอยู่จะซึมซับวัฒนธรรมเมียนมา เช่น การบูชาพระอุปคุต พระพุทธรูปหินอ่อน เป็นต้น ยิ่งหากเป็นชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ที่มีการปฏิบัติแบบเมียนมาแล้ว การรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ปรากฏให้เห็นในวัดเมียนมาที่มีการพัฒนาขึ้นอย่างโดดเด่น จนเป็นสถานที่สำคัญที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้นพุทธศาสนิกชนในแม่สอดได้สร้างพื้นที่ทางศาสนาขึ้นมาในลักษณะของการสร้างวัด ร่วมบูรณะศาสนสถานที่มีอยู่แล้ว และมีการปฏิบัติหรือดำเนินกิจกรรมทางศาสนาาร่วมกัน โดยความช่วยเหลือสนับสนุนจากเครือข่ายทางศาสนาทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่มีความเกี่ยวพันทางศาสนาบนพื้นฐานของชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมเดียวกัน เช่น กลุ่มเครือข่ายของชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ กลุ่มศรัทธาชาวเมียนมาตามโรงงาน คณะอุปถัมภ์วัดหลวง และมูลนิธิชาวเมียนมาช่วยเหลือการทำศพของชาวเมียนมาในแม่สอด เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นไวยาวัจกร กรรมการและคณะศรัทธาวัด ซึ่งเป็นกำลังในการช่วยเหลือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่แม่สอด ตลอดจนกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์เมื่อมีเหตุการณ์ภัยพิบัติ มีผู้เจ็บป่วยพิการ คนใน

ครอบครัวเสียชีวิตแต่ไม่มีเงินจัดงานศพ กลุ่มเหล่านี้มักจะช่วยเหลือโดยไม่แบ่งแยกชาวไทยและชาวเมียนมาเสมอ

ในส่วนของการมีพุทธศาสนิกชนเมียนมาเข้ามาปฏิบัติทางศาสนาในวัดไทย บทบาทของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์มีผลต่อการอนุญาตให้คนเมียนมาเข้ามาอาศัยและปฏิบัติศาสนาในชุมชน แต่โดยภาพรวมแล้วก็ไม่ได้ห้ามให้ปฏิบัติแต่อย่างใด เพียงแต่ให้เคารพกฎของชุมชนและกฎหมายไทยก็เพียงพอ พระสงฆ์และกรรมการวัดก็ยินดีที่จะให้ชาวเมียนมาทำบุญโดยเฉพาะวัดเมียนมา เพราะการปฏิบัติทางศาสนาไม่แตกต่างกัน สามารถสื่อสารเป็นภาษาเมียนมาและปฏิบัติศาสนาร่วมกับคนไทยท้องถิ่นที่มีเชื้อสายไทใหญ่ได้เป็นอย่างดี ส่วนเจ้าอาวาสและกรรมการวัดไทยก็ไม่ได้ขัดข้อง เพราะถือว่าไม่มีเหตุอันใดที่จะห้ามชาวพุทธด้วยกันเข้ามาทำบุญไหว้พระ สักการะพระพุทธรูปหรือปฏิบัติศาสนาภายในวัด ซึ่งชาวเมียนมาต้องปรับตัววัฒนธรรมให้เข้ากับคนไทย เมื่อมีงานบุญสำคัญชาวเมียนมายังช่วยเหลือวัดทั้งกำลังทรัพย์และกำลังแรงงานอีกด้วย มุมมองของชาวบ้านคนไทยหลายคนมองว่า ถ้าขาดคนเมียนมาในการทำความสะอาดวัด ช่วยทำอาหาร ล้างจาน วัดก็จะลำบาก อีกทั้งคนเมียนมาชอบทำบุญมาก ก็จะช่วยบำรุงวัดในแม่สอดด้วย

“คนไทยเรามีแต่คนรุ่นหลัง ๆ แล้วที่เข้าวัด คนพม่านี้จะเคร่งครัดมากต่อศาสนา ช่วยงานวัด กวาดลานวัด ไม่เกียจเลยเพราะเขาถือว่าได้บุญ แต่ถ้าคนไทยนี้ไม่มีใครทำหรอก ถ้าไม่ได้พม่าไม่รู้ว่าจะมีใครมาทำ” (แหล่ง พุทธวิงษ์, สัมภาษณ์, 2 ส.ค. 2558)

ดังนั้นการสืบทอดพุทธศาสนาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมของคนแม่สอด มีความเหนียวแน่นในการปฏิบัติศาสนาผ่านประเพณีท้องถิ่น ที่มีการยอมรับและปรับประยุกต์วัฒนธรรมไทยและเมียนมาเข้าด้วยกัน ทั้งครอบครัวของชาวพุทธไทยและเมียนมาได้มีโอกาสสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน นอกจากนั้นผู้ย้ายถิ่นชาวเมียนมายังเป็นกำลังสำคัญต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนาในแม่สอด อีกทั้งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนไทยยอมรับและอยู่ร่วมกับคนเมียนมาได้เป็นอย่างดีบนพื้นฐานของความเป็นเมืองแม่สอด

สรุปได้ว่าแม่สอดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งบ้านเมือง ผู้คนต่างบูรณาการและผสมผสานวัฒนธรรมกันมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นคนแม่สอดเองที่บางส่วนผสมกลมกลืนเชื้อชาติจากการแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์ การมีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาอยู่ในพื้นที่แม่สอดร่วมกันมาอย่างยาวนานจากรากฐานทางประวัติศาสตร์ ช่วยให้ชาวไทยและชาวเมียนมายังคงธำรงวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเด่นชัด ไปพร้อมกับการบูรณาการความต่างทางวัฒนธรรมผ่านภาษา การแต่งกาย และอาหาร การบูรณาการทางวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือสำหรับปฏิสัมพันธ์เมื่อต้องเข้าหาวัฒนธรรมที่ต่างกัน และไม่ได้เกิดความขัดแย้งหากต่างคนต่างธำรงวัฒนธรรมของตนเป็นหลัก อีกทั้งยังสามารถเข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างเหล่านั้นได้ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนและนำ

วัฒนธรรมอีกฝ่ายมาใช้หรือปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนเองย่อมเกิดการผสมผสานวัฒนธรรม ยิ่งเกิดการสืบทอดการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีสู่รุ่นลูกหลาน จึงไม่แปลกที่ประเพณีท้องถิ่นของแม่สอดส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาผสมผสานอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งด้านพื้นที่ทางศาสนาในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม วัดไทยและวัดเมียนมาต่างมีสิ่งก่อสร้างและศาสนวัตถุทั้งแบบไทยแบบเมียนมาผสมผสาน โดยมีความโน้มเอียงไปทางเมียนมา โดยเฉพาะวัดไทยหลังจากปี พ.ศ.2530 มีศาสนวัตถุแบบเมียนมาเกิดขึ้นในวัดอย่างแพร่หลาย เพราะเกิดจากแรงงานชาวเมียนมาเข้ามาก่อสร้างและใช้ประโยชน์ในพื้นที่วัด ซึ่งส่งผลให้วิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการรับความเชื่อในการบูชาและถวายพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การเข้าร่วมประเพณีท้องถิ่นแม่สอดร่วมกัน ด้วยพื้นฐานของความเป็นพลเมืองร่วมกันในด้านวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดการยอมรับและร่วมปฏิบัติวัฒนธรรมจนผสมผสานกันมาอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนบทบาทของพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการก็ได้เปิดกว้างยอมรับและสนับสนุนประเพณีท้องถิ่นมากขึ้น พร้อมกับแก้ปัญหาอาชญากรรมที่อาจแฝงมากับกระบวนการย้ายถิ่นของพระสงฆ์หรือรูปแบบการข้ามแดนที่มาเรียไรโดยไม่ได้รับอนุญาต เพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ดี และรักษาภาพลักษณ์พระสงฆ์เมียนมาในพื้นที่แม่สอดด้วย ในส่วนของระบบการศึกษามีส่วนสำคัญที่ช่วยปลูกฝังประเพณีวัฒนธรรม เช่น โรงเรียนสรรพวิทยาสืบทอดประเพณีการหล่อปิดตะกั่วช่วงเข้าพรรษา และการส่งลูกหลานของชาวเมียนมาเข้าเรียนในโรงเรียนไทย อันมีผลต่อการผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทยแต่ในทางปฏิบัติชาวเมียนมายังคงดำรงวัฒนธรรมของตนไปพร้อมกับการเรียนรู้วัฒนธรรมไทย เพื่อที่จะปรับตัวและผสมผสานวัฒนธรรมให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนไทยได้ ดังนั้นการบูรณาการและผสมผสานวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่เชื่อมความสัมพันธ์และการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ภาพของคนแม่สอดช่วยสะท้อนให้เห็นแนวโน้มการอยู่ร่วมกันแบบไร้พรมแดนภายใต้ประชาคมอาเซียนว่ามีความเป็นไปได้ที่พลเมืองไทยและเมียนมาจะสามารถเข้าใจยอมรับความแตกต่างพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายใต้ประชาคมเดียวกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยซึ่งพบว่าพื้นที่แม่สอด จังหวัดตาก มีความเป็นเมืองสังคมพุทธ วัฒนธรรมที่มีศาสนาพุทธเป็นจุดเชื่อมผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความซับซ้อนในปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมเมียนมา โดยแบบแผนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี สามารถอธิบายได้ในเชิงการบูรณาการทางวัฒนธรรมและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งจะพิจารณาได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต วิถีการปฏิบัติทางศาสนาและประเพณี รวมถึงการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา ผ่านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม อันสะท้อนให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่าง และการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเมียนมา

5.1 แบบแผนการผสมผสานพุทธศาสนาไทยและเมียนมา

สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมพุทธวัฒนธรรมที่เข้มข้นมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียน ดังจะเห็นได้จากสังคมชายแดนแม่สอด ที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนระหว่างคนไทยและเมียนมา รวมถึงปัญหาของคนในสังคมที่มีความแตกต่างทางภาษาและชาติพันธุ์ ซึ่งมักจะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจในด้านทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมประเพณี ยิ่งผู้คนในสังคมมีความต่างกันมากขึ้น ก็ยิ่งยากที่จะเชื่อมความต่างเหล่านั้นให้มีแบบแผนในการดำรงชีวิตร่วมกันได้ และยอมเป็นสาเหตุของความขัดแย้งที่อาจสร้างปัญหาการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ อย่างไรก็ตามคนแม่สอดและคนเมียนมาส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ทำให้ความมีอคติ ความขัดแย้ง และปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมระหว่างคนไทยและเมียนมาดูผ่อนคลายภายใต้จุดเชื่อมทางพุทธศาสนา โดยแม้จะมีวิถีปฏิบัติที่ต่างกันบ้าง แต่การมีพื้นฐานคำสอนทางพุทธศาสนาที่เหมือนกัน ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนสามารถปรับตัวและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ พุทธศาสนาจึงเสมือนเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัวหรือผสมผสานวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขมากขึ้น แต่ทั้งนี้การผสมผสานวัฒนธรรมไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกพื้นที่อย่างเสมอเหมือน เพราะในบางกรณีไม่ได้เกิดการผสมผสานแต่เป็นเพียงการบูรณาการวัฒนธรรม เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันได้โดยอ้างวัฒนธรรมของชาติพันธุ์เป็นหลัก และบางกรณีก็ไม่ได้รับวัฒนธรรมอื่นมาใช้ ซึ่งจะกล่าวถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมในแบบแผนการผสมผสานและการบูรณาการจากการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้ในพื้นที่แม่สอด ดังนี้

1) การบูรณาการทางภาษา การแต่งกาย และอาหาร

วิถีการดำเนินชีวิตของคนแม่สอดที่สะท้อนให้เห็นการบูรณาการวัฒนธรรมระหว่างคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีหลายกรณีให้พบเห็นได้ ตัวอย่างเช่น ชาวเมียนมาพูดภาษาพม่าหรือชาวไทยใหญ่พูดภาษาไทยใหญ่ภายในครอบครัวและชุมชนของตนเป็นหลัก อีกทั้งการสร้างบ้านเรือนจะบ่งบอกถึงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้ โดยเฉพาะบ้านของชาวเมียนมามักจะต่อหิ้งพระยื่นออกมาจากตัวบ้าน เพราะเชื่อว่าพื้นที่ที่พระกับคนไม่ควรอยู่พื้นที่เดียวกัน รวมทั้งประดับไฟและดอกไม้สดที่หิ้งพระอย่างอลังการ อีกทั้งในประเด็นการรับประทานอาหารพบว่าคนแม่สอดส่วนใหญ่จะประกอบอาหารเองในครัวเรือนและซื้ออาหารที่มีขายภายในชุมชน โดยในแต่ละชาติพันธุ์มักจะนิยมรับประทานอาหารของตนเอง กล่าวคืออาหารของคนไทยล้านนา เช่น แกงหมูป่อง แกงส้มป่อย น้ำพริกอีเก้ หน่อจ๋อม หน่อไม้อ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก เนื้อหมักเกลือ ขนมดับควาย เป็นต้น อาหารของคนไทใหญ่ เช่น จะसान ข้าวก้นจั้น แกงแปหล่อ แปจี เมียงกะปิ แกงไก่ผิปปูยา แชนนำมิวอินโถ้ว(ต้นจืด 12 อย่าง) ข้าวองทมิฬ หุงด้วยมะพร้าว เป็นต้น ส่วนอาหารพม่า เช่น น้ำพริกปลาร้า แกงฮังเล ละแพะโต๊ะ ยาหอมแดง เป็นต้น นอกจากนี้คนในแม่สอดยังคงรักษาแบบแผนการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนแต่ละชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่นคนไทยล้านนานิยมเคี้ยวเมียง สูบยาเส้น ส่วนคนเมียนมานิยมเคี้ยวหมาก การแต่งกายผู้ชายชาวเมียนมาชอบนุ่งโสร่ง ผู้หญิงชอบนุ่งซิ่นและมวยผมปักดอกไม้หรือหวี และจะแยกแยะได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อแต่งกายไปวัด ชาวเมียนมาจะให้ความสำคัญกับการแต่งกายไปวัดที่เน้นสีสันสดใส ผู้หญิงจะตัดชุดไปวัดโดยนิยมใช้ผ้าแพรปักด้วยพลอยอัดเป็นลวดลายดอกไม้ ซิ่นพม่าจะเป็นลายคลื่นน้ำปักลึ่มสวยงาม ผู้ชายจะสวมเสื้อเชิ้ตสีขาวนุ่งโสร่ง ส่วนชาวไทยใหญ่จะนิยมสวมผ้าฝ้าย ผู้ชายจะตัดชุดม่อฮ่อมสีสันต่าง ๆ และมีผ้าโพกหัว ส่วนผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าฝ้ายมีกระดุมพาดตัว สวมเข็มขัดนุ่งซิ่นผ้าฝ้ายลวดลายคล้ายล้านนา ล้วนแล้วเป็นวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชาติพันธุ์

อย่างไรก็ตามเมื่อคนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์พบปะกัน มักจะต้องมีสื่อสัมพันธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกันได้ อย่างกรณีการใช้ภาษาหากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในเมียนมาด้วยกันก็จะใช้ภาษาพม่าสื่อสารกัน แต่หากพบปะกันระหว่างคนไทยกับคนเมียนมาก็จะใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสารกัน ส่วนคนแม่สอดที่ต้องพบปะผู้คนในสังคมจำนวนมากมักสื่อสารกันได้หลายภาษา เช่น พ่อค้าแม่ค้า นักธุรกิจ ผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้สามารถสื่อสารภาษาไทย พม่า ไทย ล้านนาอย่างบูรณาการ บางครั้งพูดไทใหญ่คำล้านนาคำแต่ก็สามารถเข้าใจกันได้ เช่น คำว่า “เซ็ดสบ” แปลว่า เซ็ดปาก โดยสบเป็นภาษาไทย หมายถึงอาการที่มาบรรจบกัน เป็นต้น

ด้านอาหารการกิน คนแม่สอดมักจะรับประทานอาหารประจำชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ร่วมกันและหลากหลาย โดยเฉพาะในชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนอาหารการกินระหว่างกันได้

ง่าย ยิ่งเวลาไปวัดจะพบอาหารถวายพระสงฆ์แปลกตาหลากหลายชนิด พุทธศาสนิกชนต่างทำอาหารตามความนิยมของชาติพันธุ์ไปถวายพระสงฆ์ จากนั้นก็จะร่วมกันรับประทานอาหารกัน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน รวมทั้งอาหารของแต่ละชาติพันธุ์ก็มีขายในตลาดทั้งอาหารสำเร็จรูปและเครื่องปรุง จนสามารถเลือกรับประทานอาหารที่ชอบและเลือกนำวัตถุดิบมาบูรณาการปรับรสชาติในการปรุงอาหารในครอบครัวให้ถูกปากยิ่งขึ้น เช่น คนไทยล้านนาจะซื้อพริกป่นพม่ามาปรุงอาหาร เพราะเนื้อละเอียดและเผ็ดกว่า บางครั้งก็รับประทานละแพะไต่ะหรือยำถั่วพม่า น้ำพริกปลาร้าพม่าจิ้มกับผักลวก รับประทานขนมเส่งเผ่ ฮะละหว่าของไทใหญ่ ส่วนคนไทยใหญ่ในเขตเทศบาลนครแม่สอดก็มักจะรับประทานโรตีสานโมซา อาหารอิสลามเพราะชุมชนอยู่ใกล้กัน นอกจากนี้ อาหารที่มีวัฒนธรรมใกล้เคียงกันก็เป็นอาหารพื้นฐาน โดยเฉพาะเมื่อมีงานบุญเลี้ยงอาหารก็มักจะเป็นอาหารหลักที่คนหลายชาติสามารถรับประทานได้ร่วมกัน เช่น ขนมจีนน้ำยั่ว ข้าวซอย แกงฮังเล เป็นต้น เพราะเป็นอาหารที่แพร่หลายทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวเมียนมา โดยมีการปรับสูตรการปรุงอาหารที่แตกต่างกันไปตามความชอบ เพราะอาหารพม่าจะเน้นรสเค็มมัน แต่ไม่ใช้กะทิและไม่เน้นเปรี้ยวเหมือนอาหารไทย

ส่วนการแต่งกายผู้หญิงชาวไทยล้านนา พม่า ไทใหญ่ นิยมนุ่งผ้าซิ่นและห่มสไบเวลาไปวัด มีลวดลายแตกต่างกันไป และเลือกซื้อใช้ได้เพราะมีขายในตลาดอย่างแพร่หลาย จึงเกิดลักษณะแลกเปลี่ยนหรือเลียนแบบการแต่งกาย ซึ่งเป็นเรื่องปกติของชาวไทยและชาวเมียนมาในแม่สอดรวมทั้งด้านสินค้าอุปโภคบริโภค ในแม่สอดมีสินค้าเมียนมาแพร่หลายเพราะมีร้านค้าและห้างสรรพสินค้าที่เจ้าของเป็นชาวเมียนมาอย่างห้างฮงล้ง ซึ่งเป็นห้างเก่าแก่ของแม่สอด มักจะมีชาวเมียนมาในไทย และนักท่องเที่ยวจากประเทศเมียนมา แวะเข้ามาซื้อสินค้าเป็นประจำ สินค้าเมียนมายอดนิยม คือทะนาคาสำหรับบำรุงผิวหน้า ทั้งคนไทยและเมียนมานิยมปะทะนาคาจนเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันที่พบเห็นได้ในแม่สอด

สรุปได้ว่าการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยและชาวเมียนมาในประเด็นการใช้ภาษา การแต่งกาย และอาหารมีลักษณะที่เป็นแบบแผนการบูรณาการทางวัฒนธรรมมากกว่าจะเป็นการผสมผสานวัฒนธรรม โดยที่แต่ละชาติพันธุ์มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดยนำเอาวัฒนธรรมอื่นมาใช้ แต่ยังคงแสดงออกและธำรงวัฒนธรรมของตนไว้อย่างชัดเจน การปฏิบัติและการแสดงออกยังคงสามารถจำแนกได้ว่าลักษณะใดเป็นวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ใด ชาติพันธุ์อื่นอาจนำไปปรับใช้ในวัฒนธรรมของตนบ้าง แต่ยังคงอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมเดิมนั้นไว้ได้อย่างค่อนข้างชัดเจน ซึ่งจะพบเห็นได้มากในกรณีชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้กันมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน และอยู่อาศัยร่วมกันมาอย่างยาวนาน จะเป็นเงื่อนไขที่เชื่อมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่จะรับและปรับประยุกต์วัฒนธรรมของตนไปใช้ให้เข้ากับอีกฝ่ายได้ อันเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่อาจจะ

นำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรมได้ แต่ในภาพรวมแล้วยังสามารถแยกแยะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ โดยไม่ได้กลืนหายไปกับอีกวัฒนธรรมหนึ่งจนหายไป

2) การผสมผสานในวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณี

เนื่องจากการที่ชาวไทยและชาวเมียนมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ย่อมมีปฏิสัมพันธ์และเชื่อมโยงวัฒนธรรมระหว่างกัน มีการรับวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาใช้และปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของตน พื้นที่แม่สอดสะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยอมรับความแตกต่างหลากหลายของคนไทยและคนเมียนมาบนพื้นฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนเช่นเดียวกัน การผสมผสานวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในแม่สอดจึงปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) การผสมผสานการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาแบบไทยกับแบบเมียนมา

จากการศึกษาข้อมูลการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัดทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ วัดไทยคือวัดวังตะเคียน วัดเมียนมาคือวัดไทยพัฒนาราม และวัดไทยผสมเมียนมาคือวัดท่าสายโทรเลข พบว่าในด้านพื้นที่ทางกายภาพ ได้แก่ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของวัดทั้ง 3 แบบ เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเมียนมา แต่อาจกล่าวได้ว่ามีความโน้มเอียงไปในทางการผสมผสานเข้ากับศิลปะแบบเมียนมามากกว่า เนื่องจากในพื้นที่แม่สอด (พื้นที่เทศบาลนครแม่สอดและตำบลท่าสายลวด) มีประชาชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยจากหลายชาติพันธุ์ในเมียนมาเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่าคนไทย แบบแผนการอยู่ร่วมกันจึงได้รับอิทธิพลจากคนเมียนมาในชุมชน รวมถึงคณะศรัทธาวัดที่เป็นชาวเมียนมามากกว่าชาวไทย ความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาเพื่อการทำบุญ และดึงดูดการท่องเที่ยวจากความโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบเมียนมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในกรณีของวัดไทยพัฒนาราม ซึ่งเป็นวัดเมียนมาที่สร้างและตั้งอยู่ในชุมชนไทใหญ่ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งถิ่นฐานชุมชน ประกอบกับมีแรงงานชาวเมียนมาจำนวนมากเข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ร่วมกัน จึงทำให้มีวัฒนธรรมการปฏิบัติทางศาสนาแบบเมียนมาอย่างเด่นชัดมาโดยตลอด ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในชุมชนแม้ว่าจะได้กลืนกลายเป็นคนไทยเพราะมีสัญชาติไทยแล้วนั้น แต่ก็ยังคงปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมา ส่วนในกรณีวัดวังตะเคียนซึ่งเป็นวัดไทยล้านนา สร้างขึ้นโดยชาวไทยภาคเหนือที่อพยพจากลำปางและลำพูน มีการปฏิบัติศาสนาแบบไทยล้านนา แต่พบสิ่งก่อสร้างแบบเมียนมาในวัด เนื่องจากคนชุมชนวังตะเคียนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับชาวบ้านห้วยสำน จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา จึงได้รับเอาอิทธิพลศิลปะเมียนมาผสมผสานอยู่ในวัดวังตะเคียนในลักษณะที่อาจเรียกได้ว่าวัฒนธรรมไทยผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมเมียนมา รวมถึงกรณีวัดท่าสายโทรเลขซึ่งเป็นวัดไทยล้านนา ชุมชนดั้งเดิมเป็นชุมชนคนไทยล้านนา แต่ภายหลังมีแรงงานเมียนมาจำนวน

มากเข้ามาทำงานในโรงงาน จึงทำให้เกิดคณะศรัทธาเมียนมาที่ต้องการทำบุญและปฏิบัติศาสนาแบบเมียนมาในวัด จึงขอสร้างศาสนวัตถุขึ้น เช่น พระอุโบสถ พระพุทธรูปหินอ่อน พระพุทธรูปประจำวันเกิดล้อมต้นโพธิ์ตามคตินิยมของเมียนมา เป็นต้น ในภาพรวมจึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนามีลักษณะที่ผสมผสานเอาแบบอย่างของวัฒนธรรมเมียนมาก่อสร้างในวัดทั้ง 3 แห่งอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะมีการใช้พื้นที่ทางศาสนาแบบเมียนมาในวัดไทยอย่างแพร่หลายทั้งโดยชาวไทยและชาวเมียนมา ประกอบกับหลักฐานการก่อสร้างศาสนวัตถุในวัดหลังจากปี พ.ศ. 2530 อันเป็นช่วงเวลาที่แรงงานเมียนมาเข้ามาอาศัยในแม่สอด และได้สร้างศาสนวัตถุในพื้นที่ศาสนาเพิ่มขึ้นตามความคตินิยมเมียนมา เพื่อให้เป็นแหล่งสักการบูชาและรำลึกถึงพระพุทธคุณ จึงมีความพยายามสร้างสิ่งก่อสร้างที่เคารพศรัทธาไว้ในเขตพุทธาวาส และทำให้สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบเมียนมาแพร่หลายทั้งในวัดไทยและวัดเมียนมา ซึ่งคณะสงฆ์ไทยยินยอมและอนุญาตให้มีการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาแบบเมียนมาได้ในพื้นที่ของวัด ไม่ได้กีดกันหรือเกิดความขัดแย้งในการแบ่งเขตพื้นที่ทางศาสนาระหว่างกันแต่อย่างใด เพราะคณะสงฆ์ส่วนมากมีความเห็นว่าวัดคือสถานที่ทำบุญเอื้อเพื่อแผ้วแผ่สำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน ซึ่งวัดก็ได้รับประโยชน์จากการมีคณะศรัทธาชาวเมียนมาเข้ามาช่วยทำบุญ ถวายภัตตาหาร ทำนุบำรุงศาสนา บำรุงค่าน้ำค่าไฟ ช่วยงานด้านแรงงาน และเป็นสื่อกลางสานความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ตารางที่ 1 การผสมผสานการพัฒนาและใช้ประโยชน์ผ่านพื้นที่ทางศาสนาจากวัด 3 ประเภท

พื้นที่ทางศาสนา	วัดไทย	วัดเมียนมา	วัดไทยผสมเมียนมา
สิ่งก่อสร้าง/ศาสนวัตถุ (สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม)	ผสมผสานวัฒนธรรม โดยมีไทยเป็นหลัก	ผสมผสานวัฒนธรรม โดยมีเมียนมาเป็นหลัก	ผสมผสานวัฒนธรรม โดยโน้มเอียงไปในทางเมียนมา

สรุปได้ว่าการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาในวัด หากมองในเชิงกายภาพและสิ่งก่อสร้าง จึงมีลักษณะของการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบวัฒนธรรมเมียนมาเป็นวัฒนธรรมหลัก ไม่ใช่ไทยเป็นวัฒนธรรมหลัก เพราะมีชาวเมียนมาอยู่ในพื้นที่แม่สอดมากกว่าชาวไทย กล่าวคือคนเมียนมาเข้าวัดเมียนมาและสร้างศาสนวัตถุแบบเมียนมาและเมื่อเข้าวัดไทยก็สร้างศาสนวัตถุแบบเมียนมา อย่างไรก็ตามลักษณะทางกายภาพอาจจะไม่เกิดการปรับประยุกต์หรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในลักษณะการผสมกลมกลืน เพราะยังสามารถพบเห็นร่องรอยของความแตกต่างทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมระหว่างไทยและเมียนมาได้ เพียงแต่มีการก่อสร้างในพื้นที่ทางศาสนาเดียวกัน โดยไม่เกิดความแปลกแยก นอกจากนั้นคนไทยและ

คนเมียนมามีความศรัทธาในพุทธศาสนาเหมือนกัน โดยเฉพาะการเคารพบูชาศาสนาวัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจดีย์ พระอุปัศตู พระหินอ่อน เป็นต้น จึงทำให้คนไทยยอมรับเอาศาสนาวัตถุตามวัฒนธรรมของเมียนมาไปใช้ และเข้าสู่การผสมผสานวัฒนธรรมที่พบเห็นได้ในวัดไทยหลายแห่งในพื้นที่แม่สอด ตัวอย่างเช่น ในบริเวณโบสถ์ของวัดท่าสายโทรเลข มีการสร้างพญานาคแบบเมียนมาเป็นกำแพงแก้วรอบโบสถ์ และสร้างพญานาคแบบไทยบนบันไดเข้าโบสถ์ เป็นต้น โดยพญานาคแบบไทยจะคอสั้น ไม่มีลิ้น ส่วนพญานาคเมียนมาลิ้นจะชี้ขึ้นและคอยาวกว่า สามารถสร้างในพื้นที่ทางศาสนาเดียวกันได้อย่างกลมกลืน ไม่ขัดตา อีกทั้งวัดไทยหลายแห่งได้สร้างศาสนวัตถุแบบเมียนมาภายในวัด เช่น เจดีย์ชเวดากอง วัดชุมพลคีรี ศาลาพระอุปัศตู วัดมณีไพโรสถ์ และพระพุทธรูปหินอ่อนจำนวนมากที่ถวายโดยคนไทยและคนเมียนมาในวัดตรีรัตนาราม (หนองบัวคูณ) เป็นต้น

2.2) การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของพระสงฆ์ไทยและเมียนมา

เนื่องจากพื้นที่แม่สอดมีวัดเมียนมาที่สร้างโดยคนเมียนมาท้องถิ่น ในส่วนของพระสงฆ์จึงมีพระสงฆ์เมียนมาท้องถิ่นกับพระสงฆ์ที่ย้ายถิ่นมาจำพรรษาาร่วมกัน นอกจากจะมีพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาในวัดเมียนมาแล้ว วัดไทยก็มีพระสงฆ์เมียนมาจำพรรษาาร่วมด้วย แต่การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันและพิธีกรรมทางศาสนาจะต้องทำตามแบบพระสงฆ์ไทยบนเงื่อนไขของกฎคณะสงฆ์ไทยเพื่อความเรียบร้อยและลดปัญหาความวุ่นวายจากวิธีการปฏิบัติทางศาสนาที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการเข้าร่วมพิธีกรรมคณะสงฆ์ เช่น การเข้าร่วมสวดปาติโมกข์ การเข้าร่วมงานบุญกฐิน เป็นต้น พระสงฆ์เมียนมาจากทุกวัดจะต้องปฏิบัติตามแบบพระสงฆ์ไทยทั้งหมด ได้แก่ การห่มจีวรแบบพระสงฆ์ไทย การโกนคิ้ว การสวดมนต์แบบไทย รวมทั้งไม่นั่งชันเข่าแบบพระสงฆ์เมียนมาขณะสวดมนต์ นอกจากนั้นกิจวัตรประจำวันพระสงฆ์เมียนมาจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับพุทธศาสนิกชนไทยก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การบิณฑบาตก็ต้องให้สวดให้พระแบบคนไทยและไม่สามารถบิณฑบาตเกินเวลา 8.00 น. แม้พระสงฆ์ในประเทศเมียนมาจะสามารถบิณฑบาตได้ถึง 11.00 น.ก็ตาม อีกทั้งการรับสังฆทานจากคนไทยต้องใช้ผ้ารองในการรับสิ่งของจากสีกา ในขณะที่วิถีปฏิบัติแบบเมียนมาไม่ต้องมีผ้ารองรับก็ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์เมียนมาผสมผสานวิธีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาเข้ากับวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติพระสังฆาธิการยังพยายามสนับสนุนการปฏิบัติทางศาสนาาร่วมกันระหว่างชาวไทยและชาวเมียนมา โดยได้กำหนดวิธีการปฏิบัติทางศาสนาในพื้นที่เฉพาะและคอยอำนวยความสะดวกให้ชาวไทยและชาวเมียนมาได้ทำหน้าที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และสามารถปฏิบัติศาสนาตามวัฒนธรรมของแต่ละชาติพันธุ์ได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดความขัดแย้งระหว่างกัน แม้จะมีข้อกำหนดให้พระสงฆ์ต่างชาติต้องปฏิบัติตามกฎของคณะสงฆ์ไทย แต่ในส่วนของวัดเมียนมา

ยังคงอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นไว้ได้ในลักษณะที่ยืดหยุ่น เพราะถือว่าเป็นวิถีปฏิบัติทางศาสนาท้องถิ่นของแม่สอดที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เมื่อมีประเพณีหรือพิธีกรรมสำคัญที่มีพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาเข้าร่วมจำนวนมาก ฝ่ายพระสงฆ์ไทยมีความพยายามจะปรับประยุกต์บางพิธีกรรมให้พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาสามารถปฏิบัติศาสนาตามวัฒนธรรมของตนอย่างผสมผสานร่วมกันได้ ตัวอย่างเช่น งานบุญกฐินและพิธีศพ ที่มักจะนิมนต์พระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาไปประกอบพิธีร่วมกัน พระสงฆ์จะนั่งรวมกันตามลำดับอาวุโสโดยไม่แบ่งพระสงฆ์ไทยหรือพระสงฆ์เมียนมา เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมพระสงฆ์ไทยจะสวดก่อน แล้วจึงตามด้วยพระสงฆ์เมียนมา แสดงถึงพิธีกรรมที่เป็นลักษณะท้องถิ่นที่เห็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน ช่วยให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมสามารถธำรงวัฒนธรรมของตนและเกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน รวมถึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันด้วย

ตารางที่ 2 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมา

วิถีปฏิบัติศาสนาของพระสงฆ์	พระสงฆ์ไทย	พระสงฆ์เมียนมา
กิจวัตรประจำวัน	ผสมผสานเมียนมาบางประการ	ผสมผสานเข้ากับกฎระเบียบของคณะสงฆ์ไทย
พิธีกรรมคณะสงฆ์และประเพณีท้องถิ่น	ผสมผสานเข้ากับพิธีกรรมแบบเมียนมาเฉพาะกิจนิมนต์และประเพณีท้องถิ่น	ผสมผสานเข้ากับแบบแผนพิธีกรรมของไทยเป็นส่วนใหญ่

สรุปได้ว่าปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ คือ

1) ประวัติศาสตร์การก่อตั้งวัดและชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานวัฒนธรรมเมียนมาอยู่ในพื้นที่แม่สอดมาอย่างยาวนาน จากการมีวัดเมียนมาในแม่สอดถึง 5 วัด วิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่นแม่สอดส่วนใหญ่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมาปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

2) การมีเครือข่ายพระสงฆ์เมียนมาในแม่สอดที่ชวนให้มาจำพรรษาและแนะนำการปฏิบัติแบบพระสงฆ์ไทย ซึ่งทำให้เจ้าอาวาสวัดสามารถตัดสินใจรับพระสงฆ์เมียนมาเหล่านี้เข้ามาจำพรรษาง่ายขึ้น เพราะทราบประวัติพระสงฆ์และไม่ต้องใช้เวลาในการอบรมมากนัก รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาอย่างปกติสุข

3) ปัญหาความเป็นอยู่ในประเทศเมียนมาที่ค่อนข้างขาดแคลนเพราะความยากจนของประชาชน ทำให้พระสงฆ์ย้ายถิ่นมาจำพรรษาในไทย เพื่อต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนได้อย่างเต็มที่

4) วัดไทยขาดแคลนพระสงฆ์ เนื่องจากคนไทยบวชน้อยลง จึงรับพระสงฆ์เมียนมาเข้ามาช่วยงานในวัดและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ เพราะพระสงฆ์เมียนมาส่วนมากมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับกฎระเบียบและวิถีปฏิบัติของคณะสงฆ์ไทย

5) บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการพระสงฆ์ชาวเมียนมาตามกฎหมายของคณะสงฆ์ไทย เพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยและป้องกันอาชญากรรมแฝงที่เข้ามาในรูปแบบของพระสงฆ์ ลดความวุ่นวายจากความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไปพร้อมกับการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาระหว่างประเทศไทยและเมียนมาให้พระสงฆ์ทั้ง 2 วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน และร่วมกันจรรโลงพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงสืบไป

ดังนั้นพระสงฆ์เมียนมาต้องผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาตามแบบพระสงฆ์ไทยบนเงื่อนไขของกฎคณะสงฆ์ไทย ยิ่งจำพรรษานานยิ่งผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมไทยได้มากขึ้น แต่ในบางกรณีพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาในแม่สอดได้ผสมผสานวัฒนธรรมในเชิงของการประกอบพิธีกรรมโดยไม่แบ่งแยกพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาให้สามารถธำรงวัฒนธรรมร่วมกันได้บนเงื่อนไขสำคัญที่ว่า ศาสนาทำให้ชาวไทยและชาวเมียนมาในแม่สอดอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

2.3) การผสมผสานวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา

การปฏิบัติทางศาสนาของชาวไทยและชาวเมียนมา แม้ว่าจะมีความเหมือนในกิจวัตรประจำวัน เช่น การใส่บาตร การเข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ เป็นต้น อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนนิกายเถรวาท แต่ด้วยความแตกต่างทางชาติพันธุ์ทำให้วิถีการปฏิบัติทางศาสนามีลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่น คนเมียนมาตักบาตรกับพระสงฆ์ไทยก็รับพรอย่างคนไทย และจะต้องเตรียมตัวใส่บาตรได้ถึงเวลา 8.00 น. เพราะพระสงฆ์ในฝั่งไทยไม่สามารถบิณฑบาตถึงเวลา 11.00 น. เหมือนฝั่งประเทศเมียนมา การจะไปวัดทำบุญในวันพระต้องดูปฏิทินของไทยเพราะปี พ.ศ. 2558 วันพระของประเทศเมียนมาช้ากว่าประเทศไทย 1 วัน พุทธศาสนิกชนเมียนมาจึงต้องปรับตัวตามประเพณีของไทย

ในภาพรวมวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่แม่สอด พบว่าเป็นไปในลักษณะที่ชาวไทยยอมรับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีแบบเมียนมาเป็นส่วนใหญ่ โดยสิ่งที่เห็นได้ชัดคือความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของเมียนมา เช่น การบูชาและถวายพระอุปัศตูพระหินอ่อน พระมหามุนีตามวัดต่าง ๆ ในแม่สอดของคนไทย ความต้องการทำบุญและเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยความศรัทธาในพุทธศาสนาร่วมกันนำไปสู่การปฏิบัติจนเป็นแบบแผน

วัฒนธรรมทางด้านประเพณี และกลายเป็นประเพณีท้องถิ่นที่เป็นลักษณะเฉพาะของแม่สอด โดยมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยและเมียนมารวมอยู่ด้วยกัน ได้แก่ ประเพณีการแห่ล่ออุปตตะก่า ประเพณีการถวายข้าวพระพุทธรูป ประเพณีแสนหอมโกจา ซึ่งประเพณีเหล่านี้เป็นการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเมียนมาที่เกิดขึ้นในแม่สอดมาอย่างยาวนาน โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากวัดเมียนมาและชุมชนไทใหญ่หลายแห่งของแม่สอดที่ได้ร่วมปฏิบัติประเพณีท้องถิ่นเหล่านี้มา แม้ว่าคนไทใหญ่เหล่านี้ปัจจุบันมีสัญชาติไทยและผสมกลมกลืนเป็นพลเมืองไทย แต่ในด้านวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนายังคงปฏิบัติตามแบบเมียนมาไว้อย่างเด่นชัดไปพร้อมกับแรงงานชาวเมียนมาผู้เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่แม่สอดที่ได้เข้ามาปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน นอกจากนี้การเข้าร่วมฟังสวดมหาปฐกฐานของเมียนมา ก็เป็นประเพณีท้องถิ่นที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเมียนมาเริ่มนำเข้ามาปฏิบัติ ซึ่งได้รับความนิยมไปยังวัดไทย เช่น วัดมณีไพโรสถ์ ในเขตเทศบาลนครแม่สอด เนื่องจากเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เชื่อว่าจะทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง และสามารถรวมใจพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมาได้ อีกทั้งประเพณีदानก้วยสลากแม้จะเป็นวัฒนธรรมไทยล้านนา แต่พุทธศาสนิกชนเมียนมาก็ได้ปรับตัวเข้าร่วมประเพณีด้วยเช่นกัน เพราะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและสนองต่อความต้องการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายตามความเชื่อในพระพุทธรูปศานานิกายเถรวาท อันเป็นลักษณะของชาวพุทธไทยและชาวพุทธเมียนมาที่มีเหมือนกัน

ตารางที่ 3 การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมา

วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน	พุทธศาสนิกชนไทย	พุทธศาสนิกชนเมียนมา
กิจวัตรประจำวัน	ผสมผสานกับเมียนมาบางประการ	ผสมผสานกับไทยบางประการ
พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น	ผสมผสานเข้ากับเมียนมา เพราะยึดถือเป็นประเพณีท้องถิ่นแม่สอด	ผสมผสานเข้ากับไทยในบางประการ โดยยังคงปฏิบัติตามแบบเมียนมาในพิธีกรรมและประเพณีเฉพาะ

สรุปได้ว่าวิถีการปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมามีการผสมผสานโน้มเอียงไปทางวัฒนธรรมเมียนมาภายใต้เงื่อนไขการผสมผสานระหว่างกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นของแม่สอด เนื่องจากปัจจัยของรากฐานวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาสู่พื้นที่แม่สอดอย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 2 ศตวรรษแล้ว ทำให้ประเพณีท้องถิ่นแม่สอดดังกล่าวล้วนมีอิทธิพลของวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาผสมผสานอย่างชัดเจน รวมทั้งแรงงานเมียนมาที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแม่สอดมีจำนวนมากกว่าชาวไทย ได้เข้าร่วมสืบสานประเพณีร่วมกับคนท้องถิ่นได้อย่างง่ายดาย เพราะวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนาของแม่สอดเหมือนกับที่ปฏิบัติอยู่ในประเทศ

เมียนมา ตลอดจนความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวไทยและชาวเมียนมาที่มีเหมือนกัน ทำให้ต้องการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของกันและกัน รวมทั้งหน่วยงานรัฐที่เป็นฝ่ายสนับสนุนประเพณีทางศาสนาให้มีความโดดเด่นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสรรพวิทยาท่านักเรียนร่วมกันตักบาตรในประเพณีแห่ล่อปัดตะก่าในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดกิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดิน เพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวและแสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นแม่สอดที่มีความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยและเมียนมา ล้วนเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและเมียนมาในแม่สอด อีกทั้งยังสังเกตได้ว่าในแต่ละประเพณีทั้งคนไทยและคนเมียนมาจะพาครอบครัวเข้าร่วมปฏิบัติ ทำให้ผู้คนในแม่สอดเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การสืบสานประเพณีมีโอกาสที่จะตกทอดไปสู่ลูกหลาน ประเพณีท้องถิ่นแม่สอดจึงช่วยให้คนไทยและคนเมียนมาซึมซับวัฒนธรรมที่ผสมผสานและปฏิบัติสืบทอดต่อไป ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคนท้องถิ่นกับแรงงานชาวเมียนมา การเปิดโอกาสให้ผู้คนได้เข้าร่วมในวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา แสดงให้เห็นว่าชาวไทยและชาวเมียนมาสามารถเป็นพลเมืองภายใต้กรอบความร่วมมือและการผสมผสานประชาคมอาเซียนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมได้ สิ่งเหล่านี้เป็นการพัฒนาสังคมของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมให้เป็นพลเมืองที่เข้าใจความเหมือน ความต่าง และการผสมผสานผ่านแบบแผนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้ร่วมกัน โดยขึ้นอยู่กับบริบทของท้องถิ่นนั้น เพื่อก่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี ไม่มีความขัดแย้ง ตลอดจนมีวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ตระหนักได้ว่าการอยู่ร่วมกันภายใต้พลเมืองทางสังคมและวัฒนธรรมในความเป็นท้องถิ่นแม่สอดจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าแม่สอดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมตั้งแต่เริ่มความเป็นเมืองแม่สอดดังที่ปรากฏให้เห็นจากหลักฐานการสร้างวัดและสร้างชุมชนของชาวไทยใหญ่ พม่า และไทยล้านนา มีการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทำการเกษตร ตลอดจนการปฏิบัติพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในแบบไทยและเมียนมาควบคู่กันไป ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่แม่สอดจึงเป็นลักษณะของการบูรณาการและผสมผสานวัฒนธรรม เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ภาพเหล่านี้พบเห็นได้ตั้งแต่อดีตและสืบมาจนปัจจุบัน อีกทั้งตั้งแต่ในช่วงกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมาแรงงานย้ายถิ่นชาวเมียนมาจำนวนมากเข้ามาทำงานและตั้งชุมชนอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้าร่วมสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา เข้ามาสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ศาสนาอย่างเข้มข้นมากขึ้น ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในพื้นที่ทางศาสนาจึงเป็นลักษณะการผสมผสานวัฒนธรรมในทิศทางการรับเอาวัฒนธรรมเมียนมาเข้ามาปรับประยุกต์ในวัดไทย ส่วนการผสมผสานวัฒนธรรมในวิถีปฏิบัติทางศาสนาของพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์เมียนมาเป็นไปในลักษณะการปรับประยุกต์รับวัฒนธรรมไทยมาใช้เป็นหลัก เพราะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะการปฏิบัติศาสนาในด้านกิจวัตรประจำวันและการประกอบพิธีกรรมคณะสงฆ์ อีกประการหนึ่งแม้ว่าพุทธศาสนิกชนชาว

ไทยและชาวเมียนมาได้มีการบูรณาการทางวัฒนธรรมทางภาษา การแต่งกายและอาหาร ซึ่งในแต่ละชาติพันธุ์ต่างธำรงวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนเป็นหลัก โดยใช้วัฒนธรรมหลักในพื้นที่นั้นเป็นตัวกลางในการสื่อสารเมื่อต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมอื่น แต่ในส่วนวิถีการปฏิบัติทางศาสนาในกิจวัตรประจำวันและประเพณีท้องถิ่นเป็นการผสมผสานวัฒนธรรม โดยมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เป็นความเหมือนทางวัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมความแตกต่างของชาวไทยและชาวเมียนมาในแม่สอดไว้ แม้ว่าความเป็นรัฐชาติที่ต้องดำเนินตามกฎหมายอย่างเข้มงวดและมีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติตามมากขึ้น เพราะเป็นเมืองชายแดนที่มีปัญหาเรื่องความมั่นคงสืบเนื่องจากปัญหาความวุ่นวายที่คนหลากหลายชาติพันธุ์ต้องมาอาศัยอยู่ร่วมกัน แต่ด้วยความเป็นท้องถิ่นแม่สอดทำให้วิถีปฏิบัติทางศาสนาและประเพณีของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาสามารถอยู่ร่วมกันได้ เพราะการมีแบบแผนทางวัฒนธรรมร่วมกัน จากการบูรณาการและผสมผสานวัฒนธรรมและประเพณีทางพุทธศาสนา

ปัจจุบันแม่สอดเป็นส่วนหนึ่งในประชาคมอาเซียนและการเตรียมตัวเพื่อจะเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้การอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมมีความเด่นชัดมากขึ้น ความเชื่อมโยงระหว่างคนแม่สอดกับคนเมียวดีสามารถเดินทางไปมาหาสู่กันง่ายขึ้น โดยเฉพาะการข้ามไปประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การถวายผ้าป่า ถวายกฐิน การไปทำบุญข้ามน้ำเมยได้กลับมาเป็นประเพณีสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างกันอีกครั้ง ดังนั้นการอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายของชาวไทยและชาวเมียนมาในบริบทของแม่สอด จะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนและการเตรียมพร้อมสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ผู้คนต่างวัฒนธรรมจะต้องหลั่งไหลไปมาหาสู่กันมากขึ้น ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปปรับใช้ในท้องถิ่นอื่นได้ โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีพุทธศาสนาเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญ

5.2 ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การศึกษาวิจัยนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำเสนอข้อพิจารณาในประเด็นข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับของพระสงฆ์และฆราวาสได้ 2 ประการ คือ

(1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักวัฒนธรรมจังหวัด สถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำจุดเด่นในการผสมผสานทางพระพุทธศาสนาไปเป็นแนวทางการปฏิบัติร่วมระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวเมียนมา เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจากการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยพยายามชูประเด็นความเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อศรัทธา และวิถีปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาทเช่นเดียวกัน

(2) หน่วยงานราชการทั้งฝ่ายการปกครองระดับภูมิภาคและท้องถิ่น สถาบันอุดมศึกษา โรงเรียน วัด ควรสนับสนุนให้ประชาชนและนักเรียนรู้จักความเป็นท้องถิ่นแม่สอด ที่มีรากเหง้าและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถผสมผสานเข้าหากันได้ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในประเด็นประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมือง การก่อตั้งวัด การอพยพย้ายถิ่นของคนแม่สอด รวมทั้งจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีต เช่น จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีตให้มีความชัดเจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อปลูกฝังให้เด็กรักท้องถิ่นและเรียนรู้การอาศัยอยู่ร่วมกัน แม้จะต่างชาติพันธุ์แต่สามารถศึกษาแนวทางในอยู่ร่วมกันในสังคมในลักษณะพหุวัฒนธรรมได้ เพื่อให้เป็นสังคมที่มีสำนึกร่วมในการพึ่งพาอาศัยกัน และช่วยเหลือกัน พร้อมทั้งจะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันหลากหลายต่อไป โดยมีเป้าหมายการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตามวิถีการอยู่ร่วมกันแบบสังคมพหุวัฒนธรรม

2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

(1) ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่สอดร่วมกับประวัติศาสตร์จังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา เพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างยาวนานกว่า 2 ศตวรรษ ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอำเภอใกล้เคียง โดยเฉพาะการสืบหาหลักฐานทางโบราณคดีที่มีหลายแห่งแต่ไม่มีความชัดเจน และยังไม่สามารถเชื่อมโยงยุคสมัยการตั้งถิ่นฐานการเป็นชุมชนของเมืองเก่าเหล่านั้นได้ เช่น เมืองเก่าห้วยลึก อำเภอท่าสองยาง เมืองเก่าในอำเภอแม่ระมาด อำเภอพบพระ อำเภออุ้มผางและบางส่วนของจังหวัดเมียวดี ประเทศเมียนมา ซึ่งอาจทำให้เห็นความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมของคนในอดีตที่ทำให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างไทยกับเมียนมาในอดีตได้ชัดเจนมากขึ้น

(2) ศึกษาความเหมือน ความต่าง และการผสมผสานในการปฏิบัติทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมทางศาสนาของไทยและเมียนมาตลอด 12 เดือน ซึ่งจะช่วยให้เห็นแบบแผนการผสมผสาน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างละเอียดและชัดเจนมากขึ้น อันจะทำให้เห็นวิถีชีวิตและการปฏิบัติศาสนาร่วมกันระหว่างคนไทยกับเมียนมาตลอดทั้งปี

(3) ศึกษาแบบแผนการผสมผสานวัฒนธรรมและศาสนาที่มากกว่าศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมในพื้นที่แม่สอด เพราะแม่สอดมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ซิกข์ ซึ่งจะช่วยให้เห็นแบบแผนการผสมผสานพหุวัฒนธรรมของแม่สอดได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งจะสามารถวิเคราะห์การปรับตัวและการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนต่างศาสนาโดยปราศจากความขัดแย้ง ที่สามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่ชายแดนอื่นได้ เพื่อเป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการสร้างประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน

(4) ศึกษาผลกระทบทางสังคมต่อกระบวนการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนแม่สอด รวมถึงประเด็นการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่ส่งผลกระทบต่อ

ต่อความเป็นท้องถิ่นแม่สอด โดยเฉพาะวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ภาพเหล่านี้อาจล่มสลายหายไป หากไม่ได้มีการศึกษาการเตรียมพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะความเป็นเมืองเศรษฐกิจที่มีคนภายนอกมาอยู่มากขึ้น ซึ่งคนท้องถิ่นอาจจะต้องอพยพไปอยู่ชานเมืองหรือพื้นที่อื่น การรักษาประเพณีท้องถิ่นของแม่สอด อาจลดน้อยลงไป เพราะการรุกคืบเข้ามาของวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในยุคประชาคมอาเซียน

รายการอ้างอิง

Berry, John W. (1997). "Immigration, Acculturation, and Adaptation". *Applied Psychology*, 46(1), 10.

James A Benn, Lori Meeks, and James Robson,. (2010). *Buddhist Monasticism in East Asia*. U.S.A: Routledge.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2556). ประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน. ที่มา:

<http://www.mfa.go.th/asean/th/customize>

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2551, 22-23 ธ.ค. 2551). บทความวิชาการชาตินิยมกับพุทธวัฒนธรรม, ณ ศูนย์ประชุมนานาชาติ โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่

กระทรวงวัฒนธรรม. (2556). “เรียนรู้เพื่อนบ้าน” ประชาคมอาเซียน”. กรุงเทพฯ: สำนักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.

โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, นันทิยา ดวงกุ่มเมศ, มรกต ไมยเออร์,. (2559). การอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธวัฒนธรรม. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2555). พื้นที่ทางศาสนาที่ชายแดนไทย-พม่า. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขวัญชีวัน บัวแดง. (2556). พื้นที่ทางศาสนาและการปรับสร้างอัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ฉัตรรา ขมวารธณ มุกดาวิจิตร, ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา. (2555). เอเชียภาควัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยา(สิรินธร)

งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันเอเชียศึกษา. (2556). โครงการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน.

ชูพินิจ เกษมณี. (2555). ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมพหุลักษณะ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

โชติมา จตุรงค์. (2554). สถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง. กรุงเทพฯ: อีที พับลิชชิ่ง.

ทวีศักดิ์ แซ่ไคว้. (2539). โครงการออกแบบวัดพระพุทธศาสนา. (สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2558). *Acculturation*

ที่มา:<http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/1>

ปริญญา ชูแก้ว. (2559). คู่มือการดูแลรักษาศาสนสถาน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- พระนคร ปณญาวชิโร(ปรังฤทธิ์). (2559). วิถีล้านนาใต้ฟ้าเมืงวดี. เชียงใหม่: ฝ่ายวิชาการและวิจัย สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต). (2558). บุญบารมีเพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและชุมชน. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม.
- พัชรวาลัย วงศ์บุญสิน. (2552). การย้ายถิ่น: ทฤษฎีและความเป็นไปในเอเชีย. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์. พัฒนา กิตติอาษา. (2546). ท้องถิ่นนิยม. เชียงใหม่: กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา.
- พทยา สายหู. (2559). การศึกษาสังคมผลไม่รวม. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพรินทร์ มากเจริญ. (2551). ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน: กรณีศึกษาชุมชนในเขตเทศบาล อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ยศ, สันตสมบัติ. (2556). มนุษย์กับวัฒนธรรม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยุคิโอะ ฮายาชิ. (2554). พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสาน: ศาสนาในความเป็นภูมิภาค (พินิจ ลากธนานนท์, แปล). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รพีพรรณ จักรสาน. (2557). พ่อค้าจีนและเครือข่ายชายแดนแม่สอด: จากตลาดมืดสู่ยุคเริ่มต้นเขตเศรษฐกิจพิเศษ. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรเชษฐ์ เขียวจันทร์. (2555). โรงเรียนชายแดน : ปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการปรับใช้ของเด็กพม่าพลัดถิ่น. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาฉบับพิเศษ), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). พื้นพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- วิระ อินพันทัง. (2556). ด้วยรักเล่มที่ 8 ศาสนาและความเชื่อกับสังคม. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม, วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2556). เพื่อแผ่นดินเกิด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศุภสิทธิ์ วนขยาค์กุล. (2549). พระภิกษุข้ามถิ่นอัตลักษณ์ข้ามแดน เปรียบเทียบพระภิกษุพม่าและพระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของประเทศไทย. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระภิกษุไทใหญ่ในภาคเหนือของไทย. (วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยาฉบับพิเศษ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์วิจัยย้ายถิ่นแห่งเอเชีย. (2551). ผลกระทบของการย้ายถิ่นข้ามชาติต่อชุมชนชายแดนและชุมชนที่มีผู้ย้ายถิ่นจำนวนมากในประเทศไทย: การสร้างความกลมกลืนและความมั่นคงในชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สตีเฟน แคสเซล. (2540). การย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ปัญหาและแนวโน้ม (กุศล สุนทรธาดา, แปล). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. (2554). รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.
- สมคิด จิระทัศน์กุล, โชติมา จตุรงค์, ชาญวิทย์ สรรพสิริ. (2548). รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2551). การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี. ขอนแก่น:

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). การศึกษาผลกระทบด้านชุมชนและวัฒนธรรมต่อการพัฒนาเมืองหน้าด่านวัฒนธรรม : แม่สอด-เมียวดี.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย ร.5 ม.16/11 รัชกาลที่ 5 เรื่อง พระยาสุรศักดิ์ส่งรายงานข้าหลวงไปตรวจป่าไม้เมืองตากและเมืองพม่าแดนอังกฤษและเลยไปอินเดียต่อไป(13ก.พ.111-4พ.ย.112).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ ร.5ศ12/38 เรื่อง รายงานพระธรรมเมธาธรรมรส มณฑลนครสวรรค์ (28 ม.ค.119-20ส.ค.120).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 5 ศธ.35.3/35 เรื่อง มณฑลนครสวรรค์ ทหารเรือเรื่องขอที่ดินกระทรวงการพระคลังก่อสร้างโรงเรียนขึ้นในอำเภอแม่สอดขึ้นหลังหนึ่ง (19-28 พ.ค. 2474).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ รัชกาลที่ 5 ศธ.51.7/36 เรื่องมีผู้บริจาคทรัพย์สิ้นชื่อ เรือนและที่ดินทำเป็นโรงเรียนตำบลแม่ระมาด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก (2พ.ย.2463-1ก.ค.2464).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.35/37 เรื่อง กระทรวงต่างประเทศส่งสำเนา หนังสือกงสุลเยนอร์ราลอังกฤษ เรื่องคนในบังคับอังกฤษที่แม่สอดร้องทุกข์เกี่ยวกับการจัดการตาม พระราชบัญญัติ (20ก.พ.2466-19พ.ค.2467).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ ศธ.35/41เรื่อง มณฑลนครสวรรค์ทหารเรือเรื่องใบสุทธิ สำหรับโรงเรียนประชาบาล (7ก.ค.-20ก.ย.2467).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2407). รวมจดหมายเหตุภาคเหนือเล่ม 1 จังหวัดตาก รัชกาลที่4 เลขที่ 4 เรื่อง ร่างหนังสือ จ.ศ.1226.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2436). รัชกาลที่ 5 เรื่อง นายบุรุษข้าหลวงนายน้อยผู้ช่วยขึ้นไปตรวจป่าไม้เมืองตาก และแดนพม่าฝ่ายอังกฤษ 54/9211

สุจรรยา จันทศิริ. (2552). การบริหารธุรกิจไทยในกระแสโลกาภิวัตน์. ที่มา:

<http://elearning2.utcc.ac.th/officialtccu/econtent/bg001/document/2.pdf>

สุภางค์ จันทวานิช. (2545). กรอบแนวคิดว่าด้วยการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ สาเหตุและผลกระทบของการย้ายถิ่น. เอเชียปริทัศน์, ปีที่23 (ฉบับที่2/2545).

สุรินทร์ พิศสุวรรณ. (2557). อาเซียน:ประชาคมในมิติวัฒนธรรม ความขัดแย้งและความหวัง. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

โสภา สุขวิทยาภรณ์. (2540). วังตะเคียนบ้านชายแดนแห่งลุ่มแม่น้ำเมย.

องค์ บรรจุน. (2553). สยามหลากเผ่าหลายพันธุ์. กรุงเทพฯ: มติชน.

อนุรักษ์ พันธรัตน์. (2541). แม่สอดหนึ่งร้อยปี. ตาก: ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอแม่สอด.

อภิญา เงินดี. (2541). การศึกษาความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาในฐานะทุนทางสังคม-วัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนชายแดนไทย-พม่า สองฝั่งแม่น้ำเมย. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต), สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2546). อัตลักษณ์/identity. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อมรา พงศาพิชญ์. (2547). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม(กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รายชื่อพระสงฆ์ผู้ให้การสัมภาษณ์

ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
1. พระครูสุวิมลกิตติสาร กิตติสารโร	เจ้าคณะอำเภอท่าสองยาง,เจ้าอาวาสวัดอมราวดี(ห้วยม่วง)	5 ส.ค.58
2. พระมหานวปฎล กุศลญาโณ	รองเจ้าคณะอำเภอแม่สอด	5 พ.ย.58
3. พระครูอุทราภิกขจาณุกุล ปุณฺณชโย	เจ้าคณะตำบลท่าสายลวดและรองเจ้าอาวาสวัดท่าสายโทรเลข	5 ส.ค.58
4. พระครูสมุห์ศักดิ์ชัย กตปุญฺโญ	เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต 1,เจ้าอาวาสวัดมณีไพรสณฑ์	18 ต.ค.58
5. พระมหาธีรวัฒน์ ธีรวิฑฒนเมธี(ดร.)	เจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต 2 ,เจ้าอาวาสวัดคอนไชย	14 ก.ย.58
6. พระครูสุชาติ วรนิเวศน์	เจ้าอาวาสวัดวังตะเคียน	18 ส.ค.58
7. พระอธิการณรงค์ เตโช	เจ้าอาวาสวัดท่าอาจใหม่	23 ก.ย.58
8. พระจำจ้อย กิตปาโล	เจ้าอาวาสวัดไทยวัฒนาราม	10 ส.ค.58
9. พระบุญ ปสสรุโก	เจ้าอาวาสวัดแม่ขอดน้ำตาน	18 มิ.ย.59
10. พระธวัชชัย ธีรปัญญา	เจ้าสำนักสงฆ์ป่าถ้ำภูผาธรรม(โรงไม้)	6 ส.ค.58
11. พระสมยศ จงโป	เจ้าสำนักสงฆ์คอกช้างเผือก	14 ส.ค.58
12. พระมหาอุทธรชัย ธรรมปิโย	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไทยวัฒนาราม	16 พ.ย.58
13. พระสุชาติ เตชินโท	พระไทยเชื้อสายไทใหญ่ วัดไทยวัฒนาราม	2 ส.ค. 58
14. พระปัญญา ฐิตสมปโน	พระเณรมาจากรัฐมอญ วัดท่าสายโทรเลข	24 ต.ค.58
15. พระแบ่ง เปมสีโล	พระไทย วัดท่าสายโทรเลข	24 ต.ค.58
16. พระทุน เตชะปัญญา	พระเณรมาจากเมืองตะไถ่ สำนักสงฆ์ป่าถ้ำภูผาธรรม(โรงไม้)	4 ส.ค.58
17. พระโทนี่ วินาสยะ	พระเณรมาจากเมืองเมียวดี สำนักสงฆ์ป่าถ้ำภูผาธรรม(โรงไม้)	24 ต.ค.58
18. พระโกวิท๊ะ กิตติปัญญา	พระเณรมา จากย่างกุ้ง วัดตรีรัตนาราม(หนองบัวคูณ)	10 ส.ค.58
19. พระวศิน ธนวังโส	พระไทย วัดอมราวดี(ห้วยม่วง)	15 ก.ย.58
20. พระสมุห์ธัญนพ ฐานวโร	เจ้าสำนักสงฆ์รวมใจสามัคคี	15 พ.ย.58
21. พระไกรฤกษ์ มหัทธโล	พระไทย สำนักสงฆ์รวมใจสามัคคี	15 พ.ย.58
22. พระหลาย สิตมาโล	พระไทย สำนักสงฆ์รวมใจสามัคคี	15 พ.ย.58
23. พระแย้ม อดจันโท	พระปะโอ จากเมืองพะอ่าง สำนักสงฆ์รวมใจสามัคคี	15 พ.ย.58
24. สามเณรชรอยศ วงศ์แก้ว	สามเณรไทย สำนักสงฆ์รวมใจสามัคคี	24 ต.ค.58
25. พระสมุศ สุมะโร	เลขาเจ้าคณะตำบลแม่สอดเขต 1 วัดมณีไพรสณฑ์	29 ต.ค.58
26. พระบริบูรณ์ วิสุทธสีโล	พระไทย วัดมณีไพรสณฑ์	29 ต.ค.58
27. พระอธิการกมล กมโล	เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม	28 ส.ค.58
28. พระสมศักดิ์ วิปโร	เจ้าสำนักสงฆ์ป่าใหม่ดวงดี	25 ส.ค. 58
29. พระกล้าหาญ อาสโก	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแม่ตันเหนือ อำเภอท่าสองยาง	21 ก.ย.58

รายชื่อขรราวาสผู้ให้การสัมภาษณ์

ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
1. นายปรีชา ใจเพชร	นายอำเภอแม่สอด	8-ก.ย.-58
2. นายต่อศักดิ์ โกมลรัตน์	นักวิชาการพัฒนาชุมชน	8-ส.ค.-58
3. นายพนม แสงแปง	นายกอบต.ท่าสายลวด	17-ก.ย.-58
4. นายสมจิตร์ สารปรีชาสกุล	รองนายกอบต.ท่าสายลวด	27-ส.ค.-58
5. นายวศิน สง่าไทย	ปลัดออบต.ท่าสายลวด	27-ส.ค.-58
6. ร.ท.ศุภชัย สันประเสริฐ	ผู้บังคับกองร้อยทหารพรานที่3506	8-ส.ค.-58
7. นายกัมพล เขียวมูล	กำนันหมู่ 7 บ้านวังตะเคียนใต้ ต.ท่าสายลวด	26-ก.ย.-58
8. นายสมบัติ พิมพ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านวังตะเคียน ต.ท่าสายลวด	4-ส.ค.-58
9. นายเจริญ สีเทียน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านท่าอาจ ต.ท่าสายลวด	19-ต.ค.-58
10. นายเจนยุทธ ฟื้นล้อม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านริมเมย ต.ท่าสายลวด	22-ส.ค.-58
11. นายกิตติศักดิ์ สีเดือน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านแม่ดาว ต.ท่าสายลวด	26-ต.ค.-58
12. นายโจ เสงี่ยม	อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ,ไวยาวังกรวัดไทยวัฒนาราม	31-ส.ค.-58
13. นายสะอาด คำคำ	สมาชิกอบต.ท่าสายลวด (หมู่3)	18-ก.ย.-58
14. นายวิชัย คำคำ	สมาชิกอบต.ท่าสายลวด (หมู่4)	4-ส.ค.-58
15. นายสมจิต คำยะ	สมาชิกอบต.ท่าสายลวด (หมู่ 1)	17-ต.ค.-58
16. นายจำรัส กันทะวงษ์	ปลัดทต.ต.ท่าสายลวด	6-พ.ย.-58
17. นายกรณ์นัย บุญญา	หัวหน้าสำนักปลัดทต.ต.ท่าสายลวด	3-ส.ค.-58
18. นายประสิทธิ์ ตานตระกูล	สมาชิกทต.ต.ท่าสายลวด,กรรมการวัดไทยวัฒนาราม	17-ต.ค.-58
19. นายอุดม กาวินา	รองหัวหน้ากลุ่มเครือข่าย วัดไทยวัฒนาราม	3-ส.ค.-58
20. นายเอกลักษณ์ มหาวงค์	ประธานชุมชนวัดหลวง ทต.แม่สอด	12-ส.ค.-58
21. นายบุญธรรม พุทธิวงศ์	ผอ.กลุ่มนิเทศติดตามฯ สทป.ตากเขต2	10-ก.ย.-58
22. นายธนู นวลเป้า	ผอ.ร.ร.บ้านวังตะเคียน	3-ส.ค.-58
23. นางหรรษา ศิริพงษ์ไทย	ผอ.ร.ร.บ้านห้วยม่วง	3-ก.ย.-58
24. นายเศรษฐพงษ์ ศรีสุวรรณ	ผอ.ร.ร.บ้านแม่ดาว	17-ก.ย.-58
25. ดร.จักรพันธ์ ชัดชุมแสง	อาจารย์ประจำภาคสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ม.ขอนแก่น	16-ก.ย.-58
26. นายจุมพล นวลสิงห์	ครูโรงเรียนบ้านห้วยม่วง ต.ท่าสายลวด	24-ต.ค.-58
27. นายเอ็ก	ประธานชุมชนบ้านห้วยล้าน จ.เมียวดี ประเทศเมียนมา	16-ต.ค.-58
28. นายวุฒิชัย เบ็งสุนา	ผู้นำชุมชนบ้านห้วยล้าน จ.เมียวดี ประเทศเมียนมา	21-ต.ค.-58
29. นายอุทินต์	ผู้ใหญ่บ้านวาคอร์ จ.เมียวดี ประเทศเมียนมา	14-ส.ค.-58
30. นายอุษุมิต	ผู้ใหญ่บ้านไต้ปวยี่ไสง จ.เมียวดี ประเทศเมียนมา	14-ส.ค.-58
31. นางจันทร์ทิพย์ นายวม	กรรมการวัดกวางสนิยมาราม(ป่าเก่า)	5-ก.ย.-58
32. นางเจียมจิต ประกอบกิจ	ผู้จัดทำหนังสือแม่สอด100ปี	16-ต.ค.-58
33. นางนันทา สุทะปา	ชาวบ้านวังตะเคียน ต.ท่าสายลวด	6-ส.ค.-58
34. นายบุญศรี ดวงใจ(หนาน)	ชาวบ้านวังตะเคียน ต.ท่าสายลวด	17-ส.ค.-58

ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
35. นายจรูญ สุทะปา	ชาวบ้านวังตะเคียน ต.ท่าสายลวด	24-ต.ค.-58
36. นายเสาคำ สุริยา	กรรมการวัดบุญญาวาส เทศบาลนครแม่สอด	23-ก.ย.-58
37. กุศล โพธิ์ประยูร(หนาน)	ชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ บ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	23-ก.ย.-58
38. นางสาวเออหนวย	ชาวเมียนมา จังหวัดเมียวดี ศรีท้าวัดท่าสายโทรเลข	23-ส.ค.-58
39. นางคำหลาย	ชาวเมียนมา จังหวัดเมียวดี ศรีท้าวัดท่าสายโทรเลข	23-ส.ค.-58
40. นางไข่	ชาวปะโอ บ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	17-ส.ค.-58
41. นายณรงค์ คชนองนิก	ไวยาวังกร วัดไตรรัตนาราม ต.ท่าสายลวด	17-ส.ค.-58
42. นายเอี่ยม ถ่าตุม	ชาวไทยเชื้อสายไทใหญ่ บ้านแม่ตาว	30-ต.ค.-58
43. นางอรทัย คำยะ	ชาวบ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	5-ส.ค.-58
44. น.ส.พิมพ์กานต์ คำยะ	ชาวบ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	18-ส.ค.-58
45. น.ส.อมรัตน์ คำยะ	ชาวบ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	5-ส.ค.-58
46. นายณัฐวุฒิ นากาโน่	ชาวบ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	11-ต.ค.-58
47. นายปาน มนต์tib	กรรมการวัดแม่ชอดน้ำदान	20-มี.ค.-58
48. นางจงจิต เขียวมูล	ชาวบ้านวังตะเคียน ต.ท่าสายลวด	1-ส.ค.-58
49. นายยงยุทธ คุ่มบำรุง	ไวยาวังกร วัดสันติธรรม ต.แม่ปะ	24-ส.ค.-58
50. นางอรุณวรรณ เขียวแก้ว	ชาวบ้านห้วยม่วง ต.ท่าสายลวด	8-ส.ค.-58
51. นางหลง พุทธิวงษ์	ชาวบ้านแม่ตาว ต.ท่าสายลวด	2-ส.ค.-58

แนวคำถามสำหรับพระสงฆ์

ใช้สัมภาษณ์พระสังฆาธิการ เจ้าคณะอำเภอแม่สอด เจ้าคณะตำบลในอำเภอแม่สอด เจ้าอาวาสหรือประธานคณะสงฆ์ในวัดและสำนักสงฆ์ในตำบลท่าสายลวดพระสงฆ์ชาวเมียนมา และพระสงฆ์ชาวไทย ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

- 1) ชาติพันธุ์ของผู้ให้ข้อมูล
- 2) ภูมิลำเนาเดิม
- 3) ลักษณะการย้ายถิ่นมาประเทศไทย สาเหตุในการย้ายถิ่น เหตุผลในการเลือกจำวัดในพื้นที่แม่สอด
- 4) ประสบการณ์การบวชมาอยู่วัดปัจจุบันได้กี่ปี
- 5) ระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม
- 6) ตำแหน่งทางสงฆ์และบทบาทหน้าที่
- 7) ระดับสังฆาธิการ: มีบทบาทในการพิจารณาอนุมัติการสร้างศาสนสถาน การใช้พื้นที่ทางศาสนาทั้งวัดไทยและเมียนมาอย่างไรมีนโยบายต่อการปฏิบัติทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมอย่างไร
- 8) ระดับเจ้าอาวาส เจ้าสำนักสงฆ์: มีการปฏิบัติทางศาสนาตามนโยบายจากสังฆาธิการหรือกฎหมายสงฆ์อย่างไร มีการปฏิบัติตามความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนอย่างไร มีการผสมผสานหรือไม่ อย่างไร
- 9) มีการพัฒนาและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาอย่างไร
- 10) ข้อมูลวัด จำนวนพระสงฆ์ที่อยู่ในวัด ชาติพันธุ์ของพระสงฆ์ในวัด
- 11) การสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนา สิ่งก่อสร้างในวัดมีอะไรบ้าง การวางผังสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้สร้างและมีการใช้ประโยชน์อย่างไร
- 12) ความเชื่อทางศาสนา มีความเหมือนหรือแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นหรือไม่อย่างไร และมีการปรับประยุกต์ความเชื่อผ่านพื้นที่ทางศาสนาหรือประเพณีวัฒนธรรมอย่างไร
- 13) แบบแผนกิจกรรมของพระสงฆ์มีหลักการปฏิบัติอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นอย่างไรบ้าง
- 14) แบบแผนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีเป็นอย่างไร มีการผสมผสานทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาอย่างไร
- 15) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสพระสงฆ์ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนอย่างไร และมีการปรับประยุกต์กิจกรรมทางศาสนาระหว่างพุทธศาสนิกชนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างไร
- 16) ความคิดเห็นต่ออัตลักษณ์ท้องถิ่นกับอัตลักษณ์อาเซียน แบบแผนการดำเนินชีวิต การปฏิบัติทางศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในแม่สอด เป็นอัตลักษณ์ของแม่

สอดคล้องหรือไม่ อย่างไร มีความเข้าใจต่ออัตลักษณ์อาเซียนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันหรือไม่
อย่างไร

แนวคำถามสำหรับขรรวาวาส

ใช้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และบุคลากรในหน่วยงานและเครือข่ายองค์กรทางพุทธศาสนา ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด พุทธศาสนิกชนทั้งชาวเมียนมาและชาวไทย ประกอบด้วยประเด็น สำคัญ ดังต่อไปนี้

- 1) ชาติพันธุ์ของผู้ให้ข้อมูล
- 2) ภูมิลำเนาเดิม
- 3) ที่อยู่ปัจจุบันอาศัยมากี่ปี อยู่ร่วมกับชาติพันธุ์อื่นด้วยหรือไม่ อย่างไร
- 4) ลักษณะการย้ายถิ่นมาประเทศไทยสาเหตุการย้ายถิ่น เหตุผลในการเลือกอยู่ในชุมชนนี้
- 5) อาชีพ สถานที่ทำงาน
- 6) เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานองค์กรเครือข่ายพระพุทธศาสนา : มีหน้าที่ในการดูแล บริหารจัดการ สนับสนุนกิจกรรมของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาบนพื้นฐานความเป็นทางการอย่างไร หน่วยงานมีนโยบายและแนวทางในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจากอดีต ปัจจุบันและอนาคตเป็น อย่างไร
- 7) ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัด : มีหน้าที่ในการดูแล บริหารจัดการ กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมบนพื้นฐานหลักศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยและเมียนมาอย่างไร มีบทบาท ต่อการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาวิถีปฏิบัติทางศาสนา และบทบาทต่อการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์กับขรรวาวาสอย่างไร
- 8) แบบแผนการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร มีความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อท้องถิ่นอย่างไรและใช้ ชีวิตตามหลักพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง มีความเหมือนหรือแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นอย่างไรบ้าง
- 9) มีการสร้างและใช้ประโยชน์พื้นที่ทางศาสนาที่ไหน อย่างไร มีความสำคัญอย่างไร
- 10) ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา จัดขึ้นที่ไหน เวลาใด มีใครเข้าร่วม ประเพณีหรือพิธีกรรมมี ความสำคัญอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร มีการปรับประยุกต์ประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาอย่างไร มีการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์หรือไม่ อย่างไร
- 11) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน มีวิธีการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างไร อารมณ์อัตลักษณ์ของตน หรือมีการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนอย่างไรบ้าง
- 12) ความคิดเห็นต่ออัตลักษณ์ท้องถิ่นกับอัตลักษณ์อาเซียน แบบแผนการดำเนินชีวิต การปฏิบัติทาง ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในแม่สอด เป็นอัตลักษณ์ของแม่ สอดหรือไม่ อย่างไร มีความเข้าใจต่ออัตลักษณ์อาเซียนหรือไม่ สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันหรือไม่ อย่างไร

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวภัทรสุดา สาสิ่ววรรณ เกิดวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2536 จบการศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนเบญจมราชูทิศ ราชบุรี จากนั้นศึกษาต่อคณะมนุษยศาสตร์ สาขาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปีการศึกษา 2555 ใช้ชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ 1 ปีการศึกษาไปพร้อมกับการเรียนเก็บหน่วยกิต(Pre-degree) ตั้งแต่ชั้นมัธยมปลายจนจบการศึกษา รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยรามคำแหงในปีพ.ศ.2556 จึงตัดสินใจศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2556

